

Tilburg University

De hoofddoek in de krant

Brouwers, Joris

Publication date:
2020

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Brouwers, J. (2020). *De hoofddoek in de krant: Een inhoudsanalytisch onderzoek naar de berichtgeving over de islamitische hoofddoek in vijf Nederlandse dagbladen (2000-2014)*. [Doctoral Thesis, Tilburg University]. [s.n.].

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

J.P.W. Brouwers

DE HOOFDDOEK IN DE KRANT

Een inhoudsanalytisch onderzoek naar de berichtgeving over de islamitische hoofddoek in vijf
Nederlandse dagbladen (2000-2014)

De hoofddoek in de krant

***Een inhoudsanalytisch onderzoek naar de berichtgeving over de islamitische
hoofddoek in vijf Nederlandse dagbladen (2000-2014)***

Proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor aan Tilburg University,
op gezag van de rector magnificus, prof. dr. W.B.H.J. van de Donk, in het openbaar te
verdedigen ten overstaan van een door het college voor promoties aangewezen
commissie in de Portrettenzaal van de Universiteit
op dinsdag 1 december 2020 om 16.00 uur

door

Joris Petrus Wilhelmus Brouwers,

geboren te Middelburg

promotores:

prof. dr. J.M.E. Blommaert

prof. dr. H.L. Beck

leden promotiecommissie:

em. prof. dr. G.A.F. Hellemans

dr. I.E.L. Maly

dr. M. Oudenampsen

prof. dr. E. van Praet

Printed by: Ridderprint BV

© 2020 J.P.W. Brouwers, The Netherlands. All rights reserved. No parts of this thesis may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means without permission of the author. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

INHOUDSOPGAVE

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 inleiding	9
1.2 motivering	11
1.3 onderzoeksvragen	13
1.4 opbouw	15

Hoofdstuk 2 Historische achtergronden

2.1 geschiedenis van de islam in Nederland	17
2.1.1 inleiding	
2.1.2 vroege geschiedenis	
2.1.3 jaren '60 en '70: gastarbeiders	
2.1.4 jaren '80: de eerste spanningen	
2.1.5 jaren '90: toenemende polarisatie	
2.1.6 periode na 2000: islam in het centrum van de aandacht	
2.2 overzicht belangrijke discussies rond de hoofddoek in Nederland	31
2.2.1 hoofddoekenkwestie Alphen a/d Rijn (1985)	
2.2.2 hoofddoek in de rechtbank	
2.2.3 niqaabzaak ROC Amsterdam (2003)	
2.2.4 hoofddoekverbod Frankrijk (Commissie Stasi) (2003-2004)	
2.2.5 voorstel burqaverbod minister Verdonk (2005-2006)	
2.2.6 kopvoddentax (2009)	
2.2.7 staatsbezoek koningin Beatrix VAE en Oman (2012)	
2.3 dikke chronologie van de aandacht	42
2.3.1 inleiding	
2.3.2 algemene opmerkingen	
2.3.3 periode 2000-2002	
2.3.4 periode 2003-2005	
2.3.5 periode 2006-2008	
2.3.6 periode 2009-2011	
2.3.7 periode 2012-2014	

Hoofdstuk 3 Theoretische achtergrond

3.1 inleiding	55
3.2 mediatheorie	56
3.2.1 inleiding	
3.2.2 verschillende theorieën	
3.2.3 mediahypes	
3.2.4 kenmerken van nieuwsverspreiding	
3.2.5 media en politiek	
3.3 islam en de hoofddoek in de Nederlandse cultuur: achtergronden	69
3.3.1 inleiding	
3.3.2 hoofddoek: religieuze achtergrond	
3.3.3 hoofddoek in de Nederlandse samenleving	
3.4 samenvatting	77

Hoofdstuk 4 Onderzoeksopzet en methode

4.1 doel van het onderzoek	79
4.2 onderzoeksvragen	81
4.3 opzet van het onderzoek	83
4.3.1 inleiding	
4.3.2 pilotstudie: frequentieonderzoek (eerste fase)	
4.3.3 kwantitatief onderzoek van 5 dagbladen in 11 geselecteerde perioden (tweede fase)	
4.3.4 verdiepend onderzoek van 4 perioden (formeel en inhoudelijk) (derde fase)	
4.4 methodologie	91
4.4.1 selectie dagbladen	
4.4.2 gebruikte middelen	
4.4.3 werkwijze	
4.5 data-analyse	106
4.6 statistische methoden	107

Hoofdstuk 5 Resultaten en analyses

5.1 inleiding	109
5.2 pilotstudie	110
5.3 onderzoek 11 geselecteerde perioden	114
5.3.1 inleiding	
5.3.2 frequentieonderzoek 11 perioden	
5.3.3 pro-contra-analyse	
5.4 inhoudelijk onderzoek 4 geselecteerde perioden	119
5.4.1 categorisering artikelen op belangrijkheid	
5.4.2 analyse op woordniveau (25 termen)	
5.4.3 analyse schemata	
5.5 samenvatting	145

Hoofdstuk 6	Conclusie en discussie	
6.1	inleiding	147
6.2	overzicht verschillende onderdelen	148
6.3	onderzoeksvragen	151
6.4	algemene opmerkelijke bevindingen	154
6.5	aanbevelingen voor vervolgonderzoek	163
6.6	slotbeschouwing	165
<u>Literatuuroverzicht</u>		
	wetenschappelijke literatuur	167
	dagbladartikelen	173
	internetbronnen	177
<u>Samenvattingen</u>		
	(Nederlands)	181
	(English)	184
<i>Bijlage 1</i>	<i>Lijst artikelen 1° analyse</i>	187
<i>Bijlage 2</i>	<i>Tabellen resultaten 1° analyse</i>	261
<i>Bijlage 3</i>	<i>Lijst artikelen 2° analyse</i>	287
<i>Bijlage 4</i>	<i>Tabellen resultaten 2° analyse</i>	311
<i>Bijlage 5</i>	<i>Schemata artikelen per dagblad 2° analyse</i>	335
<i>Bijlage 6</i>	<i>Zoek- en inclusiecriteria voor de verschillende zoektermen</i>	349

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

1.1 Inleiding

Op 11 september 2001 vond er een viertal terreuraanslagen plaats in de Verenigde Staten van Amerika, namelijk in New York, het Pentagon en Pennsylvania. Bij deze aanslagen maakten de daders gebruik van passagiersvliegtuigen. Het grootste aantal slachtoffers viel bij de aanslagen op het Wereldhandelscentrum in New York. Hierbij alleen al kwamen ruim 2600 mensen om het leven¹. De daders bleken een islamitische achtergrond te hebben en de aanslagen te motiveren vanwege het buitenlandse beleid van de VS (jegens de Arabische wereld) op dat moment. Het zijn tot op de dag van vandaag de grootste islamitisch gemotiveerde terreuraanslagen in de westerse wereld. Deze gebeurtenis genereerde wereldwijd zeer veel media-aandacht. Dit effect werd nog vergroot door het feit dat de toenmalige Amerikaanse president George Bush – deels om politiek-electorale redenen – de daad als een ‘oorlogsdaad’ beschouwde en stelde dat de VS in ‘oorlog’ verkeerde². Het terreurnetwerk van Osama Bin Laden werd als verdachte aangemerkt en als gevolg daarvan startte de VS een oorlog tegen Afghanistan, waar Bin Laden toentertijd vermoedelijk verbleef³.

De aanslagen in New York en Washington in 2001 waren niet de eerste terreuraanslagen uit extremistisch-islamitische hoek in een westers land. Ook in de jaren '90 vond er een aantal kleinere aanslagen plaats. In 1993 was er een aanslag in de parkeergarage van hetzelfde Wereldhandelscentrum in New York. Hierbij kwamen toen 7 mensen om het leven⁴. In 1995 vonden er meerdere aanslagen plaats op openbare plaatsen in het centrum van Parijs⁵. Deze aanslagen werden opgeëist door de Algerijnse terreurbeweging GIA als protest tegen de Franse bemoeienis met de Algerijnse binnenlandse politiek⁶. Al deze aanslagen vielen qua impact en publiciteit echter in het niet bij de aanslagen van 2001 in de VS.

Door de negatieve publiciteit rond de aanslagen van 2001 werd ‘islam’ zowel in de politiek als in de media steeds vaker met terreur verbonden. De (problemen met de) islam werd(en) ook in de Nederlandse media vanaf deze tijd een belangrijk en steeds terugkerend thema. Het is dan ook aannemelijk dat er vanaf die periode ook (kwantitatief) meer over dit onderwerp gepubliceerd gaat worden. In het verlengde hiervan is het tevens logisch dat er dan ook over de hoofddoek – zijnde een belangrijk thema binnen discussies aangaande de islam – meer gepubliceerd gaat worden. De hoofddoek is immers een zeer zichtbaar teken voor de aanwezigheid van de islam in een samenleving.

¹ <http://edition.cnn.com/2009/CRIME/11/13/khalid.sheikh.mohammed/index.html> (13-11-2009).

² “Bush: Amerika zal wereld naar victorie leiden”, (Trouw, 14-09-01).

³ “Bin Laden is hoofdverdachte”, (Trouw, 14-09-01).

⁴ “Nog onduidelijkheid over daders”, (NRC, 27-2-93).

⁵ “Aanslag nog niet opgeëist”, (NRC, 26-7-95); “Parijs schrikt op van aanslag in de stad”, (NRC, 18-8-95); “Bij aanslag Parijse metro 26 gewonden”, (NRC, 17-10-95).

⁶ “GIA stelt eisen”, (NRC, 18-10-95).

Mijn onderzoek richt op de evolutie van de berichtgeving over de islamitische hoofddoek (en verwante hoofd- en gezichtsbedekkende kleding) in de Nederlandse dagbladen. Als de islam als geheel een grotere media-aandacht krijgt, is het waarschijnlijk dat dit ook in de Nederlandse dagbladen en voor een specifiek onderwerp als de hoofddoek het geval is.

In mijn onderzoek zal ik door middel van meerdere inhoudsanalyses van vijf landelijke dagbladen kijken hoe deze berichtgeving vanaf het begin van het nieuwe millennium is geëvolueerd. Ik zal hierbij vooral naar de kwantitatieve aspecten van de berichtgeving kijken. Het betreft een basaal, algemeen onderzoek dat veelal exploratief van aard is. Dat wil zeggen dat vooraf nog niet bepaald was welke analyses uitgevoerd gingen worden, maar dat dit pas naar aanleiding van de resultaten van de eerste, globale, analyses werd gedaan. De onderzoeksvraag is mede om deze reden ook relatief eenvoudig en eenduidig: heeft de toegenomen aandacht voor de islam na de aanslagen in de Verenigde Staten invloed gehad op de kwantiteit van berichtgeving over de hoofddoek in de Nederlandse dagbladen en hoe is deze in de daaropvolgende jaren geëvolueerd? In de hiernavolgende paragrafen zal ik nog een aantal inleidende opmerkingen maken over de achterliggende motieven van mijn onderzoek.

1.2 Motivering

De afgelopen twee decennia is er met de groter wordende media-aandacht ook in Nederland een behoorlijk aantal islam- en hoofddoekgerelateerde onderzoeken verschenen. Het betrof hier echter vaak survey-onderzoeken waarbij groepen moslims (of juist niet-moslims) gevraagd werd naar hun motivatie betreffende het wel of niet dragen van een hoofddoek of hun persoonlijke mening over dit onderwerp. Een belangrijk, uitgebreid surveyonderzoek op dit gebied uitgevoerd door het Sociaal Cultureel Planbureau uit 2012 toonde onder andere aan dat moslima's de hoofddoek vooral vanuit religieus perspectief bleken te dragen. De motivering van de hoofddoek als identity marker – zoals bij een onderzoek van Lorasdagi uit 2009, uitgevoerd onder Amsterdamse moslima-studenten, als belangrijk gevonden werd⁷ – bleek bij het SCP onderzoek relatief weinig voor te komen. Een ander survey onderzoek onder groepen jonge moslims, uitgevoerd door Korf en Wouters in opdracht van FORUM, gaf aan dat het dragen van hoofddoek slechts in een klein deel van moslimagroepen gebruikelijk is. Moors heeft in enkele onderzoeken aangegeven dat het dragen van een niqaab of burqa in Nederland nauwelijks voorkomt⁸.

Ook is er een aantal onderzoeken gepubliceerd die het onderwerp vooral vanuit historisch of theologisch/religieus perspectief benaderd hebben. In deze onderzoeken werd bijvoorbeeld gefocust op de culturele achtergronden van het wel of niet dragen van de hoofddoek of op de theologische motivering hiervoor, uitgaande van de heilige geschriften zoals de Koran of Hadith. Beck en Wiegers geven aan dat er vooral een drietal koranverzen is dat vaak gebruikt wordt als motivering om een hoofddoek te (moeten) dragen⁹. Ghonem geeft aan dat ook de hadith vaak wordt gebruikt als motiverende bron waar de koran niet eenduidig is¹⁰.

Er zijn in dezelfde periode in Nederland echter relatief weinig inhoudsanalytische onderzoeken rond het hoofddoekthema verschenen. Dit geldt in het algemeen voor islamgerelateerde studies, maar in het bijzonder voor onderzoeken waarin het specifiek om de hoofddoek of burqa gaat. De meest aan mijn onderzoek verwante studie betrof een onderzoek van Saharso uit 2008 met een analyse van het debat over de hoofddoek in Nederland in die periode¹¹. Een gedeelte van bovengenoemd onderzoek bestond uit een inhoudsanalyse betreffende de hoofddoek in vijf Nederlandse dagbladen in de periode tussen 1998 en 2007. In deze analyse werden echter enkel artikelen meegenomen die een duidelijke stelling innamen ten opzichte van de hoofddoek¹².

⁷ B.K. Lorasdagi: "The headscarf and 'resistance identity-building': A case study on headscarf-wearing in Amsterdam", in: *Women's Studies International Forum* 32 (2009).

⁸ A. Moors: *Gezichtssluiers. Draagsters en Debatten*, Amsterdam School for Social Science Research, UvA, 2009.

⁹ H. Beck, G. Wiegers : *Moslims in een westerse samenleving, Islam en ethiek*, Zoetermeer : Meinema, 2008,

¹⁰ K. Ghonem.: "Zoveel hoofden, zoveel zinnen. Vrouwen over Koranverzen over de hoofddoek en andere kleding voor moslimvrouwen.", in: *An-Nisa. Islamitisch maandblad voor vrouwen*. 30^e jaargang, nr. 3, maart 2011.

¹¹ S. Saharso, D. Lettinga: "Contentious Citizenship: Policies and Debates on the Veil in the Netherlands", in: *Social Politics: International studies on Gender, State and Society*, 15 (deel4), 2008.

¹² S. Saharso, 2008, 463.

In tegenstelling tot het bovengenoemde onderzoek van Saharso werden in mijn onderzoek – in de periode van 2000 tot en met 2014 – potentieel *alle* artikelen geïnccludeerd waarin een van de door mij gekozen termen voorkwamen. Hierbij bleek een groot aantal artikelen te zijn die in het geheel niet over de hoofddoekdiscussie handelden. Het doel van deze werkwijze was – zoals ik in de vorige paragraaf al aangaf – om een ander perspectief op de berichtgeving over de hoofddoek in de dagbladen *in het algemeen* te krijgen, en me niet te beperken tot alleen de inhoudelijke discussie over de hoofddoek. Pas later in het onderzoek heb ik een selectie gemaakt van voor de discussie relevante artikelen voor een inhoudelijk gedetailleerdere analyse. Bovendien heb ik, naast de hoofddoek, ook naar de termen ‘burqa’, ‘niqaab’ en ‘hijaab’ gezocht, zodat ook aan de hoofddoek verwante discussies waarin deze termen voorkwamen meegenomen werden.

Een ander belangrijk punt dat het belang van mijn onderzoek onderstreept is het emblematische karakter van de hoofddoek. De hoofddoek kan gezien worden als een zogenaamd ‘emblematisch kenmerk’ met betrekking tot het moslima-zijn¹³. Een emblematisch kenmerk is een kenmerk dat een individu bepaalt als behorend tot een bepaalde groep. In het verlengde hiervan wordt het zeer waarschijnlijk dat een onderzoek naar de discussie rond de islamitische hoofddoek veel kan zeggen over de maatschappelijke discussie rond de islam in het algemeen.

¹³ J. Blommaert, P. Varis: “Enoughness, accent and light communities: Essays on contemporary identities”, in: *Tilburg Papers in Culture Studies*, Paper 139, 2015. url: [/www.tilburguniversity.edu/upload/5c7b6e63-e661-4147-a1e9-ca881ca41664_TPCS_139_Blommaert-Varis.pdf](http://www.tilburguniversity.edu/upload/5c7b6e63-e661-4147-a1e9-ca881ca41664_TPCS_139_Blommaert-Varis.pdf)

1.3 Onderzoeksvragen

In dit onderzoek heb ik de volgende vier centrale vragen gesteld:

- Heeft de toegenomen aandacht voor de islam na de aanslagen in de Verenigde Staten invloed gehad op de kwantiteit van berichtgeving over de hoofddoek in de Nederlandse dagbladen?
- Is er een evolutie in de berichtgeving doorheen de tijd zichtbaar?
- Zijn er verschillen tussen de onderzochte dagbladen?
- Is er een relatie tussen de berichtgeving en de (oorspronkelijke) signatuur van de betreffende krant?

Gezien het explorerende karakter van mijn onderzoek heb ik bewust ervoor gekozen relatief 'basale' onderzoeksvragen te stellen. De resultaten van dit onderzoek kunnen wellicht aanleiding geven tot vervolgonderzoeken waarbij specifiekere en meer gedetailleerdere onderzoeksvragen naar voren komen.

In dit onderzoek worden vijf verschillende 'fysieke' dagbladen geanalyseerd. Deze keuze is gemaakt met het oog op het sterk veranderende medialandschap gedurende de onderzoeksperiode tussen 2000 en 2014. De ontwikkeling van het internet in deze periode heeft erin geresulteerd dat nieuws steeds vaker digitaal verspreid wordt. Gezien het fluïde en veelvormige karakter van internetberichtgeving is kwantificering hiervan lastig. In dit opzicht blijken fysieke dagbladen 'makkelijker' te analyseren. Bovendien vertegenwoordigen de vijf door mij gekozen dagbladen het grootste deel van het maatschappelijk-ideologische speelveld in Nederland en daarmee geven ze mogelijk de meest betrouwbare representatie van het maatschappelijk debat. Bij de keuze voor de grootste algemene Nederlandse dagbladen moet wel aangetekend worden dat de (extreme) flanken van het maatschappelijk en politiek ideologische spectrum (zowel ter linker als ter rechterzijde als uit de confessionele hoek) gemist worden.

Voor wat betreft de verandering in berichtgeving omtrent de hoofddoek doorheen de tijd is bewust gekozen voor een lange analyseperiode. De eerste keer dat de discussie rond de islamitische hoofddoek in Nederland de landelijke pers haalde was tijdens de zogenaamde 'Alphense hoofddoekenkwestie' uit het jaar 1985. Om praktische redenen heb ik mijn analyseperiode echter beperkt tot een periode van 15 jaar tussen 2000 en 2014. Door de relatief lange duur van deze periode krijgt men een zo groot mogelijk inzicht in de verandering van discussiethema's en intensiteiten van berichtgeving gedurende deze periode.

De vijf dagbladen die ik in deze studie geïnccludeerd heb zijn gekozen met het oogmerk een betrouwbare vertegenwoordiging te zijn van de belangrijkste maatschappelijk-ideologische stromingen in de Nederlandse maatschappij. Hiermee zou de berichtgeving in deze dagbladen iets kunnen zeggen over hoe er globaal in de maatschappij over een thema zoals de hoofddoek gedacht wordt. Daarnaast is het interessant te zien hoe de oorspronkelijke signatuur van de dagbladen (links of rechts, confessioneel of seculier) of het type dagblad (populaire of kwaliteitskrant) zich tot de daadwerkelijke berichtgeving

verhoudt¹⁴. Maatschappelijke veranderingen hebben de laatste decennia tot afbraak van de traditioneel verzuiilde Nederlandse samenleving geleid. Het is te verwachten dat deze ontzuilingstendens ook in de berichtgeving van deze dagbladen terug te vinden is (d.w.z. minder expliciet ideologisch gekleurde berichtgeving).

Het voornaamste doel van mijn onderzoek is het verkrijgen van inzicht omtrent de hoofddoekdiscussie in de dagbladen in de onderzochte periode. Het gaat hierbij niet alleen om de hoeveelheid berichtgeving gedurende deze periode, maar ook om het inzichtelijk maken van hoe de berichtgeving in een bepaald dagblad verloopt rond een aan de hoofddoek of burqa gerelateerde discussie.

Al in het pilotonderzoek bleek dat er gedurende de onderzoeksperiode veel overeenkomsten waren in de hoeveelheid berichtgeving rond de hoofddoek tussen de geïnccludeerde dagbladen. Deze bevindingen maakten het doen van gedetailleerder vervolgonderzoek nog interessanter, namelijk de vraag of deze overeenkomsten ook op een meer specifiek niveau (framing, waardering, soorten artikelen) aanwezig waren, of dat er dan duidelijkere verschillen meetbaar zijn.

¹⁴ De termen 'kwaliteits'- en 'populaire' kranten/dagbladen zijn algemeen gebruikte aanduidingen om het verschil aan te geven tussen enerzijds dagbladen die veel aandacht aan (uitgebreide) opnie- en achtergrondstukken besteden (vaak op het gebied van politiek, kunst, literatuur en wetenschap) en anderzijds dagbladen die meer gefocust zijn op korte nieuwsberichten en entertainmentachtig nieuws zonder veel diepgang en over onderwerpen die een groot publiek aanspreken. Ik zal verder in mijn verslag deze termen ook hanteren.

1.4 Opbouw

In deze paragraaf zal ik een overzicht geven van de wijze waarop het onderzoeksverslag van mijn analyses is opgebouwd. De eerste drie hoofdstukken (inleiding, historische context en theoretische achtergronden) hebben een inleidend karakter, de laatste drie hoofdstukken (gebruikte methoden, resultaten, conclusie en discussie) beschrijven specifiek het inhoudsanalytisch onderzoek dat ik heb uitgevoerd. Ik heb deze volgorde gehanteerd om de lezer in de eerste plaats inzicht te geven in de historische context van het hoofddoekdebat en van eerder verschenen relevante onderzoeken alvorens mijn inhoudsanalytisch onderzoek te presenteren. Hierdoor krijgt de lezer de mogelijkheid de bevindingen van dit onderzoek in een historisch en theoretisch kader te plaatsen waarmee ze makkelijker op een adequate wijze geïnterpreteerd kunnen worden. Ik zal hieronder per hoofdstuk kort de belangrijkste onderwerpen aangeven beginnende met de inleiding.

In het *eerste* hoofdstuk (de inleiding) heb ik hierboven al kort de motivatie voor en het doel van mijn onderzoek alsmede de belangrijkste onderzoeksvragen weergegeven. Ik heb hier bovendien kort de door mij gehanteerde onderzoeksmethoden weergegeven. In de laatste paragraaf van de inleiding geef ik de opbouw van mijn verslag weer.

Het *tweede* hoofdstuk van mijn verslag betreft vooral een historische weergave van de islam in de Nederlandse context. Dit hoofdstuk bestaat uit drie delen. Het eerste gedeelte is een chronologische weergave van de geschiedenis van de islam in Nederland. Het gaat hier om een historisch verslag vanaf de eerste (West-Europese) contacten met de Arabische wereld (en zodoende ook met de islam als religie) gedurende kruistochten en ontdekkingsreizen vanaf de Middeleeuwen. Later ga ik in op de komst van moslims naar Nederland in de twintigste eeuw vanaf de gastarbeiders in de jaren '60 en '70 naar de toenemende spanningen tussen moslims en niet-moslims en politieke polarisatie in de jaren '80 en '90. Als laatste beschrijf ik de situatie van het begin van de 21^e eeuw, waarin de islam in Nederland – evenals in vele andere westerse landen – een belangrijk maatschappelijk thema is geworden.

In het tweede deel van dit hoofdstuk beschrijf ik de achtergrond van enkele belangrijke hoofddoek- en burqa-/niqaabdiscussies die zich in de periode tussen 2000 en 2014 in Nederland hebben afgespeeld.

Het derde en laatste deel betreft een zogenaamde 'dikke chronologie' van de aandacht, waarbij ik gedurende de hele periode van 2000 tot en met 2014 een chronologisch overzicht geef van het aantal gepubliceerde artikelen per maand waarin de termen 'hoofddoek' en 'burqa' voorkomen in vijf Nederlandse dagbladen. Ik geef aan wanneer er pieken in de berichtgeving zichtbaar zijn en zal deze proberen te duiden. Deze analyse voeg ik voornamelijk toe om de lezer een duidelijk overzicht te geven van de berichtgeving over hoofddoek en burqa gedurende de gehele onderzoeksperiode.

Het *derde* hoofdstuk behelst een weergave van enkele voor mijn onderzoek relevante theoretische achtergronden. Dit hoofdstuk is te verdelen in twee delen. In het eerste gedeelte ga ik in op enkele algemene theorieën betreffende de verhouding tussen de media en de samenleving. Ik ga hierbij voornamelijk in op de macht van de media en de effecten die deze bij het publiek kan bereiken. Ik

behandel hier verschillende theorieën, het fenomeen 'mediahype', de verschillende kenmerken van nieuwsverspreiding en de complexe verhouding tussen media en politiek.

In het tweede gedeelte van dit hoofdstuk ga ik in op de plaats van de islam en de hoofddoek in de Nederlandse samenleving. Ik kijk hier naar de religieuze achtergronden van de islamitische hoofddoek en geef een overzicht van een aantal onderzoeken die de positie en de rol van de hoofddoek in de Nederlandse maatschappij als thema hebben.

In het *vierde* hoofdstuk beschrijf ik de onderzoeksopzet van mijn onderzoek en de gehanteerde methoden. Ik ga in op het doel van het onderzoek en licht de door mij gestelde onderzoeksvragen verder toe.

Verder beschrijf ik de opzet van het onderzoek waarbij ik de drie verschillende fases afzonderlijk beschrijf. Ik ga achtereenvolgens in op het pilotonderzoek, het oppervlakkige onderzoek van 11 geselecteerde perioden en de pro-contra-analyse, en als laatste de meer gedetailleerdere kwantitatieve en kwalitatieve analyse van vier perioden waarin hoofddoek- of burqagerelateerde discussies speelden.

In het laatste deel van dit hoofdstuk behandel ik enkele methodologische aspecten, waarbij ik de selectie van de dagbladen kort toelicht. Ik geef ook aan welke middelen ik voor de uitvoering van het onderzoek gebruikt heb (literatuur, computerprogramma's, databases etc.). Ook beschrijf ik de door mij gehanteerde werkwijze en de manier waarop de data geanalyseerd zijn. Als laatste zeg ik nog iets over de (statistische) betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten.

Het *vijfde* hoofdstuk is volledig gewijd aan het weergeven van de resultaten van alle analyses van de drie fases van het onderzoek. Ik maak hierbij tevens gebruik van een aantal grafieken of tabellen om de resultaten voor de lezer te verhelderen.

Het *zesde* hoofdstuk bestaat uit een interpretatie en discussie van de in het voorgaande hoofdstuk weergegeven onderzoeksresultaten. Ik geef in dit hoofdstuk eerst een overzicht van de drie fases van het onderzoek. Daarna ga ik in op de beantwoording van de vooraf gestelde onderzoeksvragen. In het daaropvolgende gedeelte van het hoofdstuk zal ik een interpretatie geven van enkele opmerkelijke analyseresultaten. Ik besluit dit hoofdstuk met een aantal aanbevelingen voor mogelijk vervolgonderzoek naar aanleiding van de resultaten van dit onderzoek.

Vervolgens geef ik nog een uitgebreide literatuurlijst, gevolgd door een samenvatting van het gehele onderzoek in het Nederlands en Engels.

Als laatste heb ik nog een zestal bijlagen toegevoegd met daarin de data van de voor deze studie uitgevoerde analyses.

HOOFDSTUK 2

HISTORISCHE ACHTERGRONDEN

2.1 geschiedenis van de islam in Nederland

2.1.1 Inleiding

In dit deel zal ik ingaan op de geschiedenis van de islam in Nederland. Het grootste gedeelte zal handelen over de moslimaanwezigheid beperkt tot de Nederlandse situatie. Tevens zal ik ingaan op de voorgeschiedenis: de eerste contacten van West-Europeanen met Arabische culturen en de islam en de invloed die dat heeft gehad op het denken over de islam in West-Europa in het algemeen en in Nederland in het bijzonder.

Ik zal beginnen met een beschrijving van de eerste contacten met de islam die ontstonden naar aanleiding van pelgrimage naar het Heilig Land en oorlogen die gevoerd werden tussen Europese mogendheden en islamitische volkeren. Daarna zal ik ingaan op het belang die de periode van kolonisatie had op de beeldvorming van de islam in Europa. Voor wat betreft de Nederlandse situatie was hierbij vooral de kolonisatie van – het voornamelijk islamitische – Indonesië belangrijk.

Vanaf de jaren '60 is de islam in Nederland steeds zichtbaarder geworden. Door de komst van arbeiders uit Turkije en Marokko, gezinshereniging en het opnemen van asielzoekers uit verschillende islamitische landen is het aantal moslims hier de laatste decennia sterk gestegen. Deze toename van het aantal moslims en het onvoldoende hierop voorbereid zijn van de Nederlandse samenleving ging tevens gepaard met een toename van sociaal-maatschappelijke problematiek. Ik zal beschrijven om welke problemen het ging en hoe hier in de politiek en de maatschappij op gereageerd werd.

2.1.2 Vroege geschiedenis

De islam is in Nederland – evenals in andere delen van West-Europa – een relatief jong verschijnsel. Pas in de jaren '60 van de vorige eeuw werden aanzienlijke aantallen arbeiders vanuit voornamelijk islamitische landen (met name Marokko en Turkije) naar Nederland gehaald. Toch waren er ook eerder in de geschiedenis al enige relaties tussen Nederland en de islam.

De eerste ervaringen met de islam kwamen waarschijnlijk van christelijke pelgrims naar het Heilig Land, het huidige Israël¹⁵. Tussen 1095 en 1291 vonden de christelijke kruistochten plaats met als een van de doelen het gebied te vrijwaren van islamitische overheersing zodat het voor pelgrims mogelijk bleef om het Heilig Land te bezoeken. Ook in Europa zelf waren in de vroege middeleeuwen al contacten met de islam. In het jaar 711 veroverden de Moren onder aanvoering van Tariq Ibn Zijad het Iberisch schiereiland (Al-Andaluz) en vestigden daar een op islamitische leest geschoeide staat. Veel van de vroege contacten van Europeanen met de islam zijn opgetekend in middeleeuwse ridderverhalen die historisch echter niet zeer betrouwbaar zijn¹⁶.

Het beeld van de islam in Europa is in bovengenoemde perioden voornamelijk negatief. De islam wordt vaak als bedreiging gezien. Dat is niet zonder reden. Er heeft doorheen de geschiedenis een aantal grote confrontaties plaatsgevonden. Naast de hierboven reeds aangehaalde veroveringen van het Iberische schiereiland en de confrontaties met moslims tijdens de kruistochten was er in 732 een belangrijke slag bij Poitiers. In 1453 viel Constantinopel ten prooi aan het Ottomaanse Rijk en zowel in 1529 als 1683 werd Wenen door Osmaanse troepen bedreigd¹⁷.

Het negatieve beeld van de islam bleef ook na de middeleeuwen aanwezig. Doordat Europese landen veel gebieden koloniseerden die voornamelijk islamitisch waren, bleef men met deze religie geconfronteerd worden. Anderzijds heeft het westerse kolonialisme verdere verspreiding van de islam juist in de hand gewerkt, doordat met deze veroveringen ook een fysieke en sociaal-politieke infrastructuur meekwam die verspreiding van de islam in nieuwe gebieden vergemakkelijkte¹⁸.

In de 19^e eeuw ontstond er ook een ander beeld van de islam en de Arabische wereld. Dit wordt aangeduid met de term 'oriëntalisme'. In de periode van de romantiek was er een overheersend verlangen naar een betere, hartstochtelijkere wereld in vergelijking met de kille, rationele westerse maatschappij. Enerzijds deed de geheimzinnige wereld van het Midden-Oosten hier op onderdelen aan. Anderzijds achtte men de westerse culturen duidelijk superieur ten opzichte van de oosterse¹⁹. De kolonisatie van islamitische gebieden had ook een ander gevolg. Er kwam meer interesse in deze religie en verwante culturen. Ervaringen met de islam in het toenmalige Nederlands Indië leidde bijvoorbeeld al in 1586 tot de

¹⁵ J. Slomp: "Islam in Nederland", in: Jacques Waardenburg (red.): *Islam. Norm, ideaal en werkelijkheid*, Houten: Fibula/Unieboek bv., 2007, 329.

¹⁶ Slomp, 2007, 330.

¹⁷ Slomp: *Islam*, Kampen: Kok, 1999, 70-71.

¹⁸ J. Waardenburg: "Verbreiding en ontwikkeling van de islam buiten de hartlanden", in: : Jacques Waardenburg (red.): *Islam. Norm, ideaal en werkelijkheid*, Houten: Fibula/Unieboek bv., 2007, 207.

¹⁹ J. Tosh: *The pursuit of History*. New York: Routledge, 2015, 241-242. Internetbron: url: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Oriëntalisme>

oprichting van een studie Arabische taal en Islamkunde aan de Universiteit van Leiden²⁰. De vroegst bekende Nederlandse vertalingen van de koran zijn die van B. Berentsma uit 1641 en die van 1656 van J.H. Glazenmaker²¹.

Vanuit de wetenschappelijke hoek wordt er in deze tijd verschillend over de islam gedacht. Zowel (christelijke) theologen als oriëntalistten hielden zich bezig met de islam. Er wordt binnen deze groep wetenschappers zowel negatief als ook positief over deze religie geschreven²².

Voor wat betreft de islam in Nederland is de onafhankelijkheid van Indonesië de belangrijkste factor geweest. Dit land was immers overwegend islamitisch. De eerste moslims in Nederland kwamen dan ook voor het grootste deel uit Indonesië. In eerste instantie waren het Indonesische studenten die in Nederland kwamen studeren en er na hun studie bleven, later kwamen ook anderen zoals bedienden van rijke kooplieden en ex-KNIL-militairen. Naast deze geïmmigreerde moslims was er ook een klein aantal christenen in Nederland dat zich tot de islam bekeerde. Het aantal moslims was echter nog tamelijk gering: het ging hoogstens om enkele honderden personen²³. Na de Tweede Wereldoorlog en de onafhankelijkheid van Indonesië komen er, in golven, veel meer Indonesiërs naar Nederland, maar hieronder bevonden zich relatief gezien zeer weinig moslims²⁴.

De Indonesiërs die naar Nederland kwamen richtten in 1908 voor het eerst een vereniging op, de zogenaamde 'Indische Vereeniging'. Deze was echter niet religieus van aard. De eerste vereniging met een islamitische signatuur werd opgericht in 1932. Deze vereniging luisterde naar de naam 'Perkumpulan Ummat Islam' en bestond voornamelijk uit Javanen. Ze praktiseerden een vorm van islam die nog erg verweven was met hindoeïstische gebruiken. Deze vereniging stond aan de wieg van de eerste islamitische begraafplaats in Nederland, die hetzelfde jaar nog werd opgericht in Den Haag²⁵.

Naast een aantal immigranten uit voormalige koloniën kwamen er in deze periode ook enkele islamitische zendingsgroepen naar Europa en Nederland. De Soefibeweging – hoewel niet direct een zendingsbeweging – was de eerste, met de islam verwante, groep die in Nederland kwam, maar deze verwijderde zich ideologisch steeds verder van de islam en wordt daarom vaak ook niet meer tot islamitische stroming gerekend.

De islamitische zending in Nederland werd vooral bedreven door de Ahmadiyya beweging. Deze beweging werd al in 1889 opgericht in toenmalig Brits-Indië onder aanvoering van Mirza Ghulam Ahmad. Na de dood van de voorman in 1906 vond er een schisma plaats: de vereniging splitste in een Qadian-tak en een Lahore-tak. Bovendien ging de vereniging ook veel internationaler opereren²⁶. Beide takken zijn ook

²⁰ Slomp, 2007, 331.

²¹ url: <https://www.kb.nl/blogs/boekgeschiedenis/de-eerste-vertaling-van-de-koran-in-het-nederlands>

²² Slomp, 2007, 332.

²³ J. Slomp: "Moslim minderheden in Nederland", in: R. Kranenburg (red.): *Islamitische stromingen in Nederland (Religieuze bewegingen in Nederland deel 11)*, Amsterdam: VU Uitgeverij, 1985, 8.

²⁴ N. Landman: *Van Mat tot Minaret. De institutionalisering van de islam in Nederland*, Universiteit Utrecht, 1992, 20.

²⁵ Landman, 1992, 20-21.

²⁶ Landman, 1992, 24.

in Nederland enigszins actief geweest, maar na de Tweede Wereldoorlog was het vooral de Qadian-tak die actief was op Nederlands grondgebied. In 1955 richtte de Ahmadiyya-beweging de eerste moskee op in Nederland. Het betrof hier de Mubarakmoskee in Den Haag. Hoewel Ahmadiyya een bekeringsijverige vereniging was, werd deze toch als modern en vreedzaam gezien²⁷.

²⁷ Landman, 1992, 29-31.

2.1.3 Jaren '60 en '70: Gastarbeiders

Met de komst van gastarbeiders uit islamitische landen in de jaren '60 van de vorige eeuw gaat de aanwezigheid van de islam in Nederland een nieuwe fase in. Reden van deze immigratiegolf was een tekort aan laaggeschoolde arbeiders. Dit tekort was ontstaan in de periode na de Tweede Wereldoorlog. In eerste instantie werden deze arbeiders vanaf de jaren '50 uit landen in Zuid-Europa gehaald, met name Italië en Spanje. Pas later, vanaf de jaren '60, werden er ook arbeidskrachten uit Marokko en Turkije geworven. Gegeven het feit dat laatstgenoemde landen voornamelijk islamitisch waren, vestigde zich hiermee ook een tot dan toe ongekend aantal moslims in Nederland.

De vestiging van deze arbeidsmigranten werd door de overheid in eerste instantie als een tijdelijk fenomeen beschouwd. Het was de bedoeling dat de migranten terug naar hun herkomstlanden zouden keren als de arbeidsvraag in Nederland zou dalen. Door het (verwachte) tijdelijke karakter van de migratie en het feit dat deze mensen vooral als 'arbeider' gezien werden, speelde hun religieuze achtergrond nauwelijks een rol bij de beleidsvorming. Toen bleek dat deze arbeidskrachten toch langer dan voorzien nodig waren en er ook steeds vaker hereniging met de achtergebleven gezinsleden plaatsvond, kreeg de migratie steeds meer een permanent karakter. Gezinshereniging had ook tot gevolg dat meer interactie met de samenleving noodzakelijk werd en de migranten hiermee zichtbaarder werden voor de rest van de samenleving²⁸. De slechte economische situatie in Turkije en Marokko zorgde er bovendien voor dat de Turkse en Marokkaanse gastarbeiders minder geneigd waren terug te keren naar hun landen van herkomst dan hun Italiaanse en Spaanse collega's, ook toen de arbeidsmarkt voor deze mensen verslechterde.

Hoewel zowel de Turkse als de Marokkaanse arbeiders voornamelijk voor laaggeschoolde, goedkope arbeidsplaatsen geworven werden, was er toch een duidelijk verschil tussen beide populaties. De Turkse migranten werden zowel in landelijke als stedelijke gebieden geworven en doorheen het gehele land. De Marokkaanse arbeiders kwamen echter voor het overgrote deel uit rurale streken – vooral het Rifgebergte – en waren diensgevolge een levensvorm gewend die veel verder afstond van een moderne, geïndustrialiseerde samenleving als de Nederlandse dan bij de Turkse migranten. Bovendien was een groot gedeelte van hen analfabeet²⁹. Deze culturele verschillen werden vooral vanaf de periode van gezinshereniging zichtbaar³⁰.

Hoewel de gezinshereniging al vanaf het begin van de jaren '70 op gang kwam, heeft de Nederlandse overheid het permanente karakter van deze migratiegolf lange tijd ontkend. Hierdoor was het overheidsbeleid op dit terrein vaak niet toereikend. De overheid bleef lange tijd uitgaan van tijdelijke werkcontracten van 5 jaar; pas na deze periode kreeg men een definitieve 'vestigingsvergunning'.

Er was ook een sterke tweeslachtigheid in het overheidsbeleid. Deze werd veroorzaakt doordat men enerzijds lang bleef uitgaan van een tijdelijk verblijf van de arbeidsmigranten, maar anderzijds – het

²⁸ H. van Amersfoort: "Nederland als immigratieland", in: Lotty van den Berg-Eldering (red.): *Van gastarbeider tot immigrant. Marokkanen en Turken in Nederland 1965-1985*, Alphen a/d Rijn/ Brussel: Samsom Uitgeverij, 1986, 20-21.

²⁹ Van Amersfoort, 1986, 27.

³⁰ Van Amersfoort, 1986, 22.

ideaal van de verzorgingsstaat indachtig – toch zo goed mogelijk voor hen wilde zorgen. In de Nota Buitenlandse Werknemers was het motto van de overheid met betrekking tot de migranten ‘integratie met behoud van eigen identiteit’, waarbij men het verblijf nog steeds als tijdelijk beschouwde, maar de migranten tegelijkertijd toch zo goed mogelijk wilde laten integreren³¹. In 1979 adviseerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid om de tijdelijkheidsgedachte met betrekking tot de arbeidsmigratie te laten varen. Dit advies wordt een jaar later door de regering overgenomen. Bovendien wilde de overheid de toelating van nieuwe migranten beperken³². De ontwerp-Minderhedennota streefde naar “de totstandkoming van een samenleving waarin de in Nederland verblijvende leden van minderheidsgroepen ieder afzonderlijk en als groep gelijkwaardige ontplooiingskansen hebben”³³. Pas in de Migratienota van 1983 ging men definitief uit van de permanente vestiging van deze mensen³⁴.

Zoals eerder vermeld speelde in eerste instantie religie nauwelijks een rol in de positie van de Turkse en Marokkaanse immigranten. De migratie was immers vooral geïnitieerd vanuit een sociaaleconomisch perspectief (werving van arbeidskrachten)³⁵. Er waren op politiek terrein wel bedenkingen met betrekking tot migratie en zelfs een enkele partij die pleitte voor beperking van de immigratie (DS '70), maar er werd geen relatie gelegd met het moslim-zijn van deze immigranten. Het ging hierbij in de eerste plaats om maatregelen die de binnenlandse bevolkingsgroei zouden kunnen remmen³⁶.

Zowel de Rooms-Katholieke als de meeste Protestantse kerken stelden zich positief op ten opzichte van een dialoog met de verschillende in Nederland voorkomende islamitische groepen. Dit uitte zich bijvoorbeeld in het openstellen van kerken gebedsruimte voor moslims of in het organiseren van gezamenlijke activiteiten³⁷.

³¹ H. Entzinger: “Overheidsbeleid voor immigranten”, in: L. van den Berg-Eldering (red.): *Van gastarbeider tot immigrant. Marokkanen en Turken in Nederland 1965-1985*, Alphen a/d Rijn/ Brussel: Samsom Uitgeverij, 1986, 52.

³² Entzinger, 1986, 54-55.

³³ Entzinger, 1986, 55.

³⁴ Van Amersfoort, 1986, 22.

³⁵ Slomp, 2007, 335.

³⁶ “Het DS werkprogramma voor Nederland '72-‘77” ,12:

(http://pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/TK/ds701972/24._DS70_1972.pdf)

³⁷ Slomp, 2007, 354.

2.1.4 Jaren '80: de eerste spanningen

In de jaren '80 worden 'immigratie' en de 'islam' steeds meer een debatthema in Nederland. Sinds het verschijnen van de Minderhedennota van 1983 werden de (islamitische) gastarbeiders ook door de overheid officieel als een structureel fenomeen gezien. Al in de bovenstaande paragraaf werd vermeld dat de gezinshereniging al in de jaren '70 al op gang kwam en dat de overheid te laat op deze ontwikkeling inspeelde. Doordat de migranten vaak geconcentreerd gehuisvest werden (in de armere, sociaal zwakkere wijken), kreeg je hier een concentratie van problemen. De Minderhedennota van 1983 stelde dat minderheden voorbereid moesten worden op participatie in de Nederlandse samenleving, maar wel vanuit de eigen culturele achtergrond. Deze benadering leidde tot problemen zoals de hoofddoekaffaire in Alphen aan den Rijn in 1985 (waar ik later nog uitgebreid op in zal gaan). Aanleiding voor deze affaire was de komst van een nieuwe –conservatieve- imam die een aantal (religieuze) eisen stelde aan Marokkaanse leerlingen die niet overeenkwamen met de wensen van de school (die integratie nastreefde). Hierop werd een tijdelijk verbod ingesteld op het dragen van hoofddoeken op school³⁸.

Ook op het terrein van de politiek kwam er weerstand tegen immigranten van partijen als de Centrum Partij en de Nederlandse Volksunie, hoewel het begrip 'islam' nog niet expliciet genoemd werd³⁹. De meeste andere – vooral meer links georiënteerde – politieke partijen stonden positiever ten opzichte van migranten. Maar ook hier speelt de religieuze dimensie nog nauwelijks een rol. Waar minderheden ter sprake komen ging het voornamelijk over hun (slechte) sociaaleconomische positie⁴⁰.

De komst van meer islamitische immigranten betekende in de jaren '80 ook dat er steeds meer organisaties voor deze immigranten kwamen. In eerste instantie betrof het vooral gebedshuizen en andere religieuze organisaties. Later ging het ook om ander soort organisatievorming. Zo kreeg in 1986 de Islamitische Omroep Stichting (IOS) toegang tot het Nederlandse publieke omroepbestel. Deze omroep zond programma's in zowel de Turkse, de Arabische als de Nederlandse taal uit. Het maatschappelijke doel van deze omroep was een verbinding tot stand brengen enerzijds tussen de autochtone, Nederlandse bevolking en de Turkse en Marokkaanse immigranten en anderzijds tussen de verschillende migrantengroepen onderling⁴¹.

In hetzelfde decennium werden ook de eerste op islamitische grondslag gestoelde scholen opgericht in Nederland. Nadat begin jaren '80 enige pogingen om islamitisch onderwijs te realiseren mislukt waren – vooral door gebrek aan organisatorische vaardigheden en inadequaat overheidsbeleid – werd in 1988 daadwerkelijk de eerste islamitische basisschool opgericht⁴².

³⁸ W. Shadid, P.S. van Koningsveld: *Vooroordelen, onbegrip en paternalisme. Discussies over de islam in Nederland*, Utrecht: De Ploeg, 1990, 108-114, 108.

³⁹ “Partijprogramma Centruumpartij '86”, hoofdstuk VII. (url: <http://pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/TK/cp861986/cp86.pdf>)

⁴⁰ “De toekomst is van iedereen”, verkiezingsprogramma PvdA '86-'90, hoofdstuk 1.5, url: <http://pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/TK/pvda1986/Pvda1986.pdf>

⁴¹ Landman, 1992, 257-259.

⁴² Landman, 1992, 266-267.

Aan het einde van de jaren '80 vonden er enkele internationale gebeurtenissen plaats die de westerse beeldvorming ten aanzien van de islam aanzienlijk veranderden. In de eerste plaats was er de affaire rond de Britse auteur Salman Rushdie. Tegen het verschijnen van zijn boek 'De Duivelsverzen' kwam vanuit de gehele moslimwereld veel protest, omdat veel moslims vonden dat er kwalijke zaken jegens de islam in beschreven werden. Vanuit de Iraanse regering kwam zelfs de wens Rushdie om te brengen. Ook in Nederland protesteerden moslims tegen het boek⁴³.

De tweede belangrijke gebeurtenis die invloed had op de beeldvorming over de islam was de val van de Berlijnse Muur in 1989 en het einde van de Koude Oorlog. Doordat het communisme als vijand weggevallen was, kwam er vanuit westers perspectief ruimte voor een nieuwe vijand: de islam. Het is niet onwaarschijnlijk dat er een verband is tussen het opkomen van de islam als vijandig en de toegenomen secularisatie in Nederland en West-Europa: hierdoor kwam er in het algemeen al meer tegenstand tegen de macht en invloed van religieuze organisaties in het publieke domein, zowel christelijke als islamitische.

⁴³ "Demonstranten eisen dood Rushdie", in: *NRC Handelsblad*, 4 maart 1989.

2.1.5 Jaren '90: toenemende polarisatie

Het negatieve vijandbeeld ten opzichte van de islam dat reeds eind jaren '80 begonnen was, werd in de jaren '90 verder doorgezet. Een nieuw fenomeen in dit decennium was dat moslims ook steeds vaker als zodanig benoemd werden: de religie zelf werd steeds meer een onderwerp in de discussie.

Op 6 september 1991 hield toenmalig VVD-coryfee Frits Bolkestein een toespraak bij een internationale liberale conferentie in Luzern waarbij hij zich opmerkelijk kritisch uitliet over de islam. In een Volkskrantartikel van 12 september dat jaar werkt Bolkestein zijn standpunten hieromtrent verder uit. Hij heeft vooral kritiek op de gebrekkige integratie van veel moslimimmigranten in de Nederlandse samenleving en het daarmee samenhangende gevaar dat de kerkelijke – in dit geval islamitische – en seculiere machten teveel vermengd raken⁴⁴.

De toespraak en het artikel kwamen Bolkestein op veel kritiek te staan. Het was tot dan toe erg ongebruikelijk dat politici – in ieder geval van de grote, gevestigde partijen – zich dermate kritisch over integratie van minderheden uitlieten. Er kwam kritiek vanuit de politiek, maar ook van moslimorganisaties en vanuit wetenschappelijke hoek. Vooral de islamologen Shadid en Van Koningsveld vonden dat het beeld dat Bolkestein schetste van de islam veel te negatief was en niet representatief voor de werkelijkheid. Ze meenden dat dit vooral het gevolg was van het feit dat er veel óver, maar veel te weinig mét moslims zelf gediscussieerd werd⁴⁵.

Gevolg van onder meer het kritische artikel van Bolkestein is wel dat er meer discussie over het onderwerp kwam en dat de politiek de (problemen met de) islam steeds meer ging benoemen. Er is hierbij wel een belangrijk onderscheid tussen de linkse en de meer rechts georiënteerde partijen. Bij de linkse partijen worden de problemen met islamitische immigranten wel gezien, maar worden deze nog vaak toegeschreven aan hun sociaaleconomische achterstandspositie. De rechtse partijen profileerden zich in het algemeen kritischer ten opzichte van immigratie en de islam.

De christelijke partijen namen in dit kader vaak een afwijkende positie in. Hun houding ten opzichte van de islam bleek vaak ambivalent: van de ene kant beschouwden ze kritiek op de islam ook enigszins als kritiek op religie in het algemeen en lag dit dus gevoelig. Aan de andere kant is een groeiende islam in een seculariserende Nederlandse samenleving ook een bedreiging voor het christendom. Hoewel dit dilemma bij alle christelijke partijen speelde, woog het tweede argument bij de conservatievere partijen (RPF, SGP) zwaarder.

Hoewel de migratie en islam in de jaren '90 steeds meer een thema van discussie wordt, ligt de nadruk bij de meeste discussies wel nog veel meer op de sociaaleconomische achtergronden dan op de religie. Het thema wordt wel al eerder besproken, maar het woord 'islam' wordt bijvoorbeeld in het CDA-partijprogramma pas in 2006 voor het eerst genoemd⁴⁶.

⁴⁴ “Integratie van minderheden moet met lef worden aangepakt”, in: *De Volkskrant*, 12 september 1991, 19-20.

⁴⁵ Shadid, 1990, 74.

⁴⁶ “Vertrouwen in Nederland. Vertrouwen in elkaar”, Verkiezingsprogramma CDA 2006-2011, url: pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/TK/cda2006/vp06.pdf

Een belangrijke ontwikkeling in de discussie rond de islam in Nederland hangt samen met de publicaties van de socioloog Pim Fortuyn. Deze uitte zich halverwege de jaren '90 – voordat hij politiek actief was – al zeer kritisch ten opzichte van de islam en immigratie. In zijn boek “Tegen de islamisering van de samenleving” uit 1997 wees Fortuyn op het toenemende cultuurrelativisme binnen de Nederlandse samenleving waardoor deze kwetsbaarder wordt ten opzichte van fundamentalistische ideologieën zoals de radicale islam⁴⁷. Hij achtte de Nederlandse politiek medeverantwoordelijk voor de bestaande problemen met de multiculturele samenleving door deze problemen te willen verzwijgen of te bagatelliseren teneinde het debat erover te smoren⁴⁸. Fortuyn zag bovendien globalisering als een bedreiging voor de verschillende nationale culturen. Hij pleitte in dit kader voor een betere bescherming van de (westerse) kernwaarden om deze te kunnen behouden⁴⁹.

⁴⁷ P. Fortuyn: *Tegen de islamisering van onze cultuur. Nederlandse identiteit als fundament*, Utrecht:

A.W.Bruna Uitgevers, 1997, 32.

⁴⁸ Fortuyn, 1997, 40-42.

⁴⁹ Fortuyn, 1997, 104-106.

2.1.6 Periode na 2000: islam in het centrum van de aandacht

In het begin van de 21^e eeuw vond er een aantal gebeurtenissen plaats die grote gevolgen hadden voor de mondiale positie van de islam. Zoals in de meeste andere West-Europese landen blijft ook het aantal moslims in Nederland begin deze eeuw stijgen. Hoewel de periode van de actieve werving van gastarbeiders uit Marokko en Turkije al lang voorbij is, is het nog vrij gebruikelijk dat in Nederland geboren of hier al lang wonende nakomelingen van deze immigranten hun partner uit het land van herkomst halen. Bovendien komen er door de blijvende onrustige en economisch ongunstige situatie in grote delen van de Arabische wereld ook veel andere islamitische asielzoekers naar West-Europa.

Alleen al in de periode tussen 1996 en 2015 is het totaal aantal niet-westerse allochtonen in Nederland gestegen van 1,2 tot 2,0 miljoen. Hiervan steeg het aantal Turken in deze periode van 270 duizend tot 400 duizend en het aantal Marokkanen van 222 duizend tot 380 duizend⁵⁰.

De belangrijkste cesuur in deze periode voor wat betreft de (mondiale) beeldvorming over moslims en de islam is ongetwijfeld die van de aanslagen in New York op 11 september 2001. Na deze – door extremistische moslims gepleegde – aanslag werd de mondiale beeldvorming jegens moslims veel negatiever. Ook in Nederland werden – willekeurige – moslims soms hiervoor verantwoordelijk gehouden⁵¹. Maar zelfs al voordat deze aanslagen plaatsvonden was de tendens van een kritischere houding ten opzichte van de islam merkbaar.

Zo publiceerde NRC Handelsblad op 29 januari 2000 een artikel van socioloog Paul Scheffer getiteld “Het multiculturele drama”, waarin de auteur zich in navolging van Bolkestein 9 jaar eerder kritisch uitte over het beperkte succes van de multiculturele samenleving in Nederland.

Ook Pim Fortuyns politieke ambities bestonden al voor de aanslagen in New York. In zijn columns in Elsevier en zijn optredens in het programma Businessclass op RTL uitte Fortuyn zich geregeld kritisch ten opzichte van de islam in relatie met de westerse samenleving. Hij legde een groeiende kritiek aan de dag jegens de politiek die hij verweet dit probleem onvoldoende serieus te nemen⁵². Op 20 augustus 2001 kondigde Fortuyn bij 2 Vandaag aan de politiek in te willen⁵³.

Op 25 november 2001 werd Fortuyn officieel lijsttrekker van de partij Leefbaar Nederland. Ondanks dat de aanwezigheid van Fortuyn de partij veel publiciteit opleverde, werd hij op 10 februari alweer afgezet door het partijbestuur nadat hij de islam een “achterlijke cultuur” genoemd had. Het partijbestuur vond deze uitspraak te radicaal en niet bij het karakter van de partij passen. Fortuyn bleef wel lijsttrekker van de lokale partij Leefbaar Rotterdam, waarmee hij op 6 maart 2002 een grote overwinning haalde bij de verkiezingen

⁵⁰ CBS: Bevolking; kerncijfers (22-2-2017), url:

<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70648ned/table?ts=1542207348734>

⁵¹ “Kleine terreur ; Nederlandse moslims voelen zich bedreigd na aanslagen in VS”, in: *NRC Handelsblad*, 22 september 2001.

⁵² “Pim Fortuyn –oprecht en onmogelijk”, in: *Elsevier*, 13 juli 2002.

⁵³ url: nl.wikipedia.org/wiki/pimfortuyn.

voor de gemeenteraad in Rotterdam. Leefbaar Rotterdam haalde maar liefst 17 van de 45 beschikbare zetels.

Op landelijk niveau richtte Fortuyn een eigen partij op: Lijst Pim Fortuyn, waarmee hij het kritische islamgeluid op de kaart bleef zetten. Vlak voor de landelijke verkiezingen werd Fortuyn na een interview in Hilversum vermoord. Zijn partij, de LPF, deed echter gewoon mee aan de verkiezingen en haalde 26 van de 150 Kamerzetels⁵⁴.

Het succes van de LPF was echter van korte duur. Na de verkiezingen komt de partij onder aanvoering van Mat Herben in de regering. Mede door de (politieke) onervarenheid van een groot deel van de fractie zijn er in die tijd veel affaires en ruzies binnen de partij en het kabinet. Dit was er de voornaamste oorzaak van dat de regering op 16 oktober 2002 viel. Daarna daalde de populariteit van de partij snel. De partij bleef op de achtergrond nog wel een tijd actief, maar werd uiteindelijk op 21 juli 2007 officieel opgeheven⁵⁵.

Hoewel de populariteit van de islamkritische LPF na 2002 daalde, bleef de islam de nieuwsmedia beheersen. Halverwege de jaren '00 vond er een aantal gebeurtenissen plaats dat deze media-aandacht op zijn minst rechtvaardigde. Zo was er op 11 maart 2003 een aanslag op een trein bij Madrid, waarbij een groot aantal doden viel. Op 7 juli 2005 waren er tevens enkele grote aanslagen in Londen waarbij 3 metrolijnen en een lijnbus getroffen werden. Bij deze aanslagen vielen meer dan 50 doden. In Nederland werd op 2 november 2004 cineast Theo van Gogh vermoord door een extremistische moslim, als wraakactie voor een – islamkritische – film die hij samen met Ayaan Hirsi Ali gemaakt had.

Naast bovengenoemde aanslagen was er deze periode nog een aantal gebeurtenissen waarbij de positie van de islam in de westerse samenleving een rol speelde. Het gaat hier bijvoorbeeld om het hoofddoekenverbod op openbare scholen in Frankrijk dat begin 2004 op advies van een commissie onder leiding van Bernard Stasi werd ingesteld. Maar men kan ook denken aan de wereldwijde kritiek vanuit moslimkringen op de publicatie op 30 december 2005 van cartoons in het Deense dagblad Jylland-Posten waarin de profeet Mohammed getoond werd.

Onder andere naar aanleiding van bovenstaande gebeurtenissen, maar ook door de populariteit die de partij van Pim Fortuyn in haar hoogdagen beleefde gingen ook andere politieke partijen zich kritischer opstellen ten opzichte van de islam. Dit gold met name voor de VVD. Men name de uit Somalië afkomstige Ayaan Hirsi Ali was – mede vanuit negatieve ervaringen uit haar eigen verleden – erg gekant tegen de islam. Deze houding kwam haar op veel negatieve reacties te staan, zowel van moslims als van andere critici die vonden dat Hirsi Ali een veel te negatief en te eenzijdig beeld schetste van de islam. Bovendien werd haar verweten de begrippen 'cultuur' en 'religie' te verwarren. Een positief effect van de opstelling van Hirsi Ali was dat er – met name onder moslims – veel meer discussie ontstond over de plaats van religie in de samenleving.

De politieke partijen op de linkerflank waren over het algemeen veel milder ten opzichte van de islam in vergelijking met de VVD. Maar vooral bij deze partijen zien we ook een dilemma opdoemen: enerzijds is links een groot voorstander van een ieders individuele vrijheid en dus ook van het recht van moslims om hun religie te belijden. Maar van de andere kant staan linkse partijen kritisch ten opzichte van

⁵⁴ url: nl.wikipedia.org/wiki/pimfortuyn.

⁵⁵ url: nl.wikipedia.org/wiki/lpf.

de rol (en de macht) van institutionele religie in het publieke domein. Deze paradox werd bijvoorbeeld duidelijk in de houding van toenmalige fractievoorzitter van Groen Links Femke Halsema in het hoofddoekendebat. Ze pleitte enerzijds voor de individuele vrijheid van moslimvrouwen om een hoofddoek te dragen, maar zag anderzijds dat een hoofddoek ook een teken kan zijn van een ondergeschikte positie van de vrouw⁵⁶.

De christelijke partijen worstelden met een ander dilemma. De (groeierende) islam wordt enerzijds als concurrerende godsdienst gezien maar anderzijds ook als partner ten opzichte van een steeds verder seculariserende samenleving. De christelijke partijen erkenden de islam als een valide godsdienst, maar geven aan dat het christendom hun voorkeur heeft.

De belangrijkste speler in het Nederlandse politieke islamdebat na het wegvallen van de LPF is ongetwijfeld Geert Wilders. Wilders kwam oorspronkelijk vanuit de VVD, waar hij zich altijd al kritisch had geuit ten opzichte van de islam. Na de aanslagen in New York in 2001 werd zijn kritiek nog feller. Wilders' extreme standpunten ten opzichte van de islam zijn er uiteindelijk ook verantwoordelijk voor dat hij op 2 september 2004 de partij verliet⁵⁷.

In eerste instantie ging Wilders met Martin Bosma verder als de 'Groep Wilders'. Op 22 februari 2006 richtte hij de Partij voor de Vrijheid op. Met deze partij haalde Wilders bij de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november dat jaar 9 zetels. Vier jaar later, op 9 juni 2010, haalde de PVV maar liefst 24 zetels. De partij ging niet meeregeren door principiële bezwaren van het CDA, maar gaf wel gedoogsteun aan een kabinet van de VVD en CDA. De gedoogconstructie was niet succesvol voor de PVV: bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2012 zakte de partij naar 15 zetels⁵⁸.

De populariteit van Wilders is vooral te danken aan zijn kritische islam- en anti-immigratiestandpunten. Wilders ziet de islam niet langer als religie, maar als een 'fascistische ideologie'⁵⁹. In zijn visie wordt de islam diametraal geplaatst tegenover de joods-christelijke westerse cultuur. Bovendien wordt er ook een verband gelegd tussen de islam enerzijds en het communisme of socialisme anderzijds. Deze theorie wordt uitgebreid beschreven in het boek "De schijn-élite van de valsemunters" van Martin Bosma⁶⁰. Het 'westen' wordt hier tegenover het 'niet-westen' gezet, waarbij de laatste categorie vertegenwoordigd wordt door zowel het communisme als de islam. Bosma stelt dat de partijen met een socialistische achtergrond (waaronder ook de PvdA gerekend wordt) bewust de immigratie van moslims faciliteren voor hun eigen electorale gewin en om zich moreel superieur (kosmopolitisch) te kunnen positioneren ten opzichte van de rechts-conservatieve stromingen in de samenleving⁶¹.

⁵⁶ "Er zijn problemen, maar niet door de islam", in: *NRC Handelsblad*, 22 september 2009;

"Ik zie het liefst elke vrouw in Nederland hoofddoekloos. En volstrekt vrij. Ik geloof niet dat welke god ook kledingeisen stelt. Dat zijn de mannen geweest die het geloof uitleggen."

(Femke Halsema, fractievoorzitter GroenLinks in de Tweede Kamer, *De Pers*, 8 september), in: "Citaten deze week", *NRC Handelsblad*, 12 september 2009.

⁵⁷ "Wilders stapt uit VVD", in: *De Telegraaf*, 3 september 2004.

⁵⁸ url: nl.wikipedia.org/wiki/PVV

⁵⁹ "Sympathiek natuurlijk, maar het haalt niets uit", in: *Volkskrant*, 3 januari 2008.

⁶⁰ M. Bosma: *De schijn-élite van de valsemunters. Drees, extreem rechts, de sixties, nuttige idioten, Groep Wilders en ik*, Amsterdam: Bert Bakker, 2010.

⁶¹ M. Bosma, 2010, 317-319.

In de loop der jaren zien we dat Wilders – mede uit publicitair oogpunt – in zijn uitspraken steeds meer is geradicaliseerd. In 2008 publiceerde hij een film 'Fitna', waarin hij waarschuwt voor de gevaren van de islam. In 2009 deed hij tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen een voorstel voor een belasting op hoofddoeken, genaamd 'kopvoddentax' en in 2012 uitte hij kritiek op Koningin Beatrix, omdat deze een hoofddoek droeg tijdens een bezoek aan een moskee in Oman. Bovengenoemde gebeurtenissen zal ik verder in dit onderzoek nog nader toelichten en uitwerken.

Voor wat betreft de toekomst is niet te verwachten dat de huidige onrustige situatie in het Midden-Oosten snel verbetert, met als gevolg dat de stroom – veelal islamitische – asielzoekers in Nederland en andere West-Europese landen zal blijven aanhouden. Ook op politiek vlak lijkt de islam een belangrijk thema te blijven. In dit licht is de recentelijke opkomst van het FvD van Thierry Baudet een duidelijk signaal. De nieuwe partij van Baudet is weliswaar niet zo expliciet anti-islam als de PVV, maar ook deze partij staat kritisch ten opzichte van de komst van (niet-westerse) immigranten die als een bedreiging voor de Westerse culturen gezien wordt. Bovendien weet Baudet door zijn meer gematigde toon en intellectuele imago een andere doelgroep aan te spreken dan Wilders. Toch vertonen veel van Baudets standpunten – benadrukken van de superioriteit van de nationale, westerse cultuur ten opzichte van andere, 'inferieure' niet-westerse culturen, verheerlijken van de natiestaat en daardoor kritisch ten opzichte van de Europese Unie, strijden tegen de bevooroordeelde, 'linkse' media – raakvlakken met die van de PVV⁶². De grote winst van deze partij onlangs bij de Provinciale Statenverkiezingen heeft duidelijk gemaakt dat Baudets boodschap een aanzienlijk deel van de bevolking aanspreekt. Tegelijkertijd groeit ook in verschillende moslimkringen de aanhang van het religieus conservatisme. Botsingen tussen islamitische gewoonten en westerse normen en waarden zullen zich dan ook blijven voordoen. Mede daardoor is het niet te verwachten dat de islam als thema snel zal verdwijnen uit het Nederlandse politieke en maatschappelijke debat.

⁶² I. Maly: *Nieuw Rechts*, Berchem: EPO, 2018, 162-163.

2.2 Overzicht belangrijke discussies rond de hoofddoek in Nederland

2.2.1 Hoofddoekenkwestie Alphen a/d Rijn (1985)

In het voorjaar van 1985 vond er in Alphen a/d Rijn een discussie plaats over het al dan niet toestaan van hoofddoekjes op lagere scholen aldaar. Het was een van de eerste keren dat in Nederland een (lokale) hoofddoekendiscussie ook de landelijke pers haalde.

De Alphense hoofddoekenzaak draaide om een tijdelijk verbod op islamitische hoofddoeken van Marokkaanse meisjes op openbare en katholieke scholen in Alphen a/d Rijn. Begin 1985 stelde een aantal scholen in deze gemeente een verbod in op het dragen van hoofddoeken in de klas. Er was een tendens zichtbaar waarbij steeds meer leerlingen een hoofddoek gingen dragen. De scholen legden een verband met de komst van een nieuwe (orthodoxe) imam in de Marokkaanse moskee aldaar en ze vreesden dat de Marokkaanse gemeenschap naast het dragen van een hoofddoek nog meer eisen aan de scholen zou gaan stellen. De scholen zagen zich in het door hun ingestelde verbod gesteund door de Leidse arabist Brugman, die meende dat er in de Koran geen expliciete verplichting tot het dragen van een hoofddoek te vinden is⁶³.

De Marokkaanse gemeenschap was het in dezen oneens met de scholen en dreigde hierop een rechtszaak tegen de gemeente aan te spannen. De gemeenschap was van mening dat het verbod de vrijheid van godsdienst beperkte en ze was het bovendien oneens met de mening van Brugman die gesteld had dat de hoofddoek geen religieuze verplichting zou zijn⁶⁴.

Een paar dagen later bracht de raadscommissie onderwijs een advies uit. De commissie stelde dat de gemeente eerst met de Marokkaanse gemeenschap moest overleggen om tot een compromis te komen. Mocht dat niet lukken, was het advies het hoofddoekverbod op te heffen en dan niet tegemoet te komen aan de eventuele andere eisen van de Marokkaanse gemeenschap (gescheiden schoolzwemmen, geen biologies hoeven volgen). De gemeente vreesde een eventuele rechtszaak te verliezen, omdat die 'andere eisen' nooit expliciet genoemd waren in de brief van de Marokkaanse gemeenschap. Bovendien vreesde de gemeente dat leerlingen bij een prolongatie van het hoofddoekenverbod van de Rooms-Katholieke scholen over zouden lopen naar de openbare scholen omdat deze laatste officieel geen hoofddoekenverbod mochten instellen⁶⁵.

In een bijeenkomst op 10 februari met 50 imams uit het hele land in de Marokkaanse moskee in Alphen werd de steun uitgesproken voor het voorstel van de raadscommissie. Wel stelde de voorzitter van de Marokkaanse gemeenschap Qullaf een extra eis: men wilde 2,5 uur Arabische les per week voor de kinderen in plaats van de tot dan toe gebruikelijke 1 uur⁶⁶.

Er werd een gesprek met de gemeente Alphen a/d Rijn gepland voor 18 februari. De gemeente wilde weten wat precies de status was van deze Marokkaanse gemeenschap en wie deze vertegenwoordigde. Ook vroeg de gemeente zich af welke klachten men precies had over het openbaar

⁶³ “Trek hoofddoekjesverbod in”, in: *Alphens Dagblad*, 6 februari 1985.

⁶⁴ Zie noot 57.

⁶⁵ “Gemeente vreest rechtszaak hoofddoekjes te verliezen”, in: *Alphens Dagblad*, 8 februari 1985.

⁶⁶ “Marokkanen eisen ook meer Arabische lessen”, in: *Alphens Dagblad*, 11 februari 1985.

onderwijs en of er concrete afspraken over het dragen van het hoofddoekje gemaakt zouden kunnen worden⁶⁷. Na het gesprek beloofde de gemeente het hoofddoekenverbod te heroverwegen. Mede door het feit dat de Marokkaanse gemeenschap – buiten het extra taalonderwijs – geen aanvullende eisen had gesteld. Op deze laatste eis zou de gemeente mogelijk wel ingaan. De gemeente sprak wel haar vrees uit voor een gebrekkige integratie van de Marokkaanse kinderen als zij zich gebonden voelen aan verplichtingen vanuit de gemeenschap zoals het hoofddoekje. De Marokkanen gaven echter aan dat zij dat primair een zaak van de ouders vinden en dat de school zich daar niet mee hoort te bemoeien⁶⁸. Enkele weken later trok de gemeente het verbod in, met de toevoeging dat de kinderen wél alle lessen – inclusief zwemles en biologieles – zouden moeten volgen⁶⁹.

Ook in Den Haag trok de zaak de aandacht. PvdA Kamerlid Van Ooijen wilde van minister Deetman van onderwijs weten of de gemeente Alphen wettelijk gerechtigd is om zo'n algemeen hoofddoekenverbod op scholen in te stellen⁷⁰. Begin april antwoordde de minister. Hij vond een dergelijk verbod niet passen in de huidige samenleving en gaf de gemeente Alphen een 'onvoldoende'⁷¹.

De Alphense hoofddoekenzaak bracht een aantal problemen aan het licht die verband hielden met de communicatie tussen de overheid en de Marokkaanse (islamitische) organisaties. Ten eerste ontbeerde de gemeente een centraal aanspreekpunt om de discussie mee te voeren. Dit werd voornamelijk veroorzaakt door de interne verdeeldheid die bestond binnen minderheidsgroeperingen: religieuze voorschriften worden op verschillende manieren geïnterpreteerd. In het geval van bovenstaande casus maakte de Marokkaanse gemeenschap bovendien bezwaar tegen het feit dat een niet-moslim door de gemeente als deskundige was gevraagd om Koranteksten te duiden. Ook de status van de imam en welk deel van de gemeenschap deze moest vertegenwoordigen was bij de gemeente niet volledig duidelijk⁷².

⁶⁷ “Overleg met Marokkanen uitgesteld”, in: *Alphens Dagblad*, 13 februari 1985.

⁶⁸ “Hoofddoekjesverbod mogelijk opgeheven”, in: *Alphens Dagblad*, 19 februari 1985.

⁶⁹ “Alphen heeft verbod tot dragen van hoofddoekjes opgeheven”, in: *Alphens Dagblad*, 1 maart 1985.

⁷⁰ “PvdA’r wrekt Alphens verbod op hoofddoekje”, in: *Alphens Dagblad*, 9 februari 1985.

⁷¹ “Deetman geeft onvoldoende in zaak over hoofddoekjes”, in: *Alphens Dagblad*, 12 april 1985.

⁷² W. Shadid, P.S. van Koningsveld: *Vooroordelen, onbegrip en paternalisme. Discussies over de islam in Nederland*, Hoofdstuk 4.1: “Behoud van eigen identiteit: hoofddoekjesaffaire in Alphen aan den Rijn”, Utrecht: De Ploeg, 1990, 108-114.

2.2.2 Hoofddoek in de rechtbank (2001)

In april van het jaar 2001 vond er een discussie plaats over het al dan niet toestaan van een hoofddoek bij ambtsdragers in de rechtszaal. Aanleiding was een geval bij de rechtbank in Zwolle, waarbij Ayse Kebabtepe, een sollicitante voor de functie van hulpgriffier aldaar, werd afgewezen omdat ze weigerde haar hoofddoek af te doen tijdens de uitoefening van haar functie. De rechtbank was van mening dat het dragen van een hoofddoek volgens de officiële kledingregels in de rechtszaal niet is toegestaan. Daarop diende de vrouw een klacht in bij de Commissie Gelijke Behandeling⁷³.

Op 27 april diende de zaak bij het justitiepaleis in Utrecht. Tijdens de rechtszaak vond er buiten het gerechtsgebouw een demonstratie plaats van de betrokken sollicitante en enkele andere moslims tegen het verbod dat de Zwolse rechtbank had ingesteld. Landsadvocaat Castermans van de rechtbank in Zwolle gaf aan dat men het verbod met name had ingesteld omdat het dragen van een hoofddoek de indruk van partijdigheid zou kunnen wekken⁷⁴.

In juni deed de Commissie Gelijke Behandeling (CGB) uitspraak en stelde de Zwolse rechtbank in het ongelijk. De commissie vond dat de kledingvoorschriften "indirect discriminerend" werken met betrekking tot hoofddoekdragende moslima's⁷⁵. Toch kondigde minister van justitie Korthals in augustus dat jaar in een brief naar aanleiding van Kamervragen van Halsema en Rabbae aan de hoofddoek in de rechtbank wettelijk te willen verbieden. Hij was van mening dat rechters hun persoonlijke en religieuze overtuiging niet in de rechtbank horen uit te dragen. De minister stelde: "Juist in een multiculturele samenleving is het van eminent belang (...) dat de rechter afstand neemt van zijn of haar persoonlijke opvattingen". De minister gaf aan een expliciete kledingwet te willen maken om onduidelijkheden in de toekomst te voorkomen⁷⁶.

⁷³ "Rechtbank wil geen hoofddoek", in: *Trouw*, 11 april 2001.

⁷⁴ "Rechters zonder hoofddoek", in: *NRC Handelsblad*, 28 april 2001.

⁷⁵ "Symboliek van de hoofddoek mag", in: *NRC Handelsblad*, 27 juni 2001.

⁷⁶ "Hoofddoeken niet in de rechtbank", in: *NRC Handelsblad*, 21 augustus 2001.

2.2.3 Niqaabzaak ROC Amsterdam (2003)

In het voorjaar van 2003 vond er op het ROC in Amsterdam een kwestie rond het dragen van de niqaab – de het gehele gezicht met uitzondering van de ogen bedekkende sluier – plaats. De school schorste 3 leerlingen van de sociaalpedagogische opleiding aldaar omdat ze – ondanks het in die instelling geldende verbod – weigerden hun niqaab af te doen. Uiteindelijk moest de politie eraan te pas komen om de betreffende vrouwen af te voeren. Volgens het ROC hindert een niqaab de communicatie en een verbod vond men daarom gerechtvaardigd⁷⁷.

Naar aanleiding van de Amsterdamse niqaabzaak gaf het CDA aan voor een landelijk verbod te zijn op het dragen van een niqaab of burqa in het onderwijs. De toenmalige minister van onderwijs, Maria van der Hoeven, ging om die reden met de Commissie Gelijke Behandeling hierover in gesprek⁷⁸.

Als gevolg van de kwestie die zich op het ROC had voorgedaan besprak het Overlegorgaan Schoolbesturen in het Amsterdamse Voortgezet Onderwijs (OSVO) de mogelijkheden tot een algemeen verbod. Het orgaan kwam tot een overeenkomst die door alle aangesloten Amsterdamse scholen op één na werd geaccepteerd om gezichtsbedekkende kleding zoals de niqaab op school te verbieden⁷⁹. In reactie op dit verbod besloten 2 leerlingen van het ROC een klacht in te dienen bij de Commissie Gelijke Behandeling⁸⁰.

Een maand later deed de CGB uitspraak. Ze stelde de school in het gelijk. De commissie oordeelde dat een niqaabverbod weliswaar indirect onderscheid maakt op basis van godsdienst, maar dat de argumentatie van de school (bemoeilijken van de communicatie, problemen met identificatie) in dit geval zwaarder woog⁸¹.

In november dat jaar publiceerde Trouw een artikel waarin vermeld werd dat één van die 3 niqaabdragende scholieren haar opleiding aan het ROC gestaakt had. De andere 2 waren wel nog met hun opleiding bezig en droegen alleen nog een – wel toegestane – hoofddoek⁸².

⁷⁷ “ROC Amsterdam zet 3 gesluierde leerlingen het schoolgebouw uit”, in: *Trouw*, 24 januari 2003.

⁷⁸ “CDA wil verbod gezichtssluier in wet”, in: *Het Parool*, 4 februari 2003.

⁷⁹ “Sluierverbod op vrijwel alle scholen”, in: *Het Parool*, 7 februari 2003.

⁸⁰ “Naar commissie wegens sluier”, in: *Trouw*, 20 februari 2003.

⁸¹ “Commissie steunt verbod chador”, in: *Het Parool*, 20 maart 2003.

⁸² “Studente met niqaab staakt studie”, in: *Trouw*, 4 november 2003.

2.2.4 Hoofddoekverbod Frankrijk (Commissie Stasi) (2003-2004)

In het najaar van 2003 ontstond er grote beroering over een voornemen om opzichtige religieuze symbolen (zoals de hoofddoek) in openbare gebouwen, met name scholen, in Frankrijk te verbieden. Deze kwestie leidde niet alleen in Frankrijk, maar ook in verschillende andere Europese landen tot discussie.

Op 3 juli 2007 stelde de Franse president Jacques Chirac een commissie in – voorgezeten door Bernard Stasi – die onderzoek zou gaan doen naar de praktische toepassing van het ‘principe de laïcité’. Deze commissie bestond uit 20 deelnemers uit verschillende maatschappelijke domeinen. In een periode van 5 maanden werden 140 personen geïnterviewd: politici, religieuzen en vertegenwoordigers van uiteenlopende maatschappelijke organisaties. Hoewel de commissie tot doel had een algemeen beeld te krijgen van de implicaties van het Franse laïcismebegrip in het publieke domein, ontstond de meeste discussie rond de plaats van de islamitische hoofddoek in de openbare ruimte. De twee belangrijkste principes van de Franse laïcité zijn enerzijds de neutraliteit van de Staat en anderzijds ‘liberté de conscience’ (waaronder religie). In praktijk staan deze principes dikwijls op gespannen voet met elkaar⁸³.

De aanleiding voor het instellen van bovenstaande commissie was dat er steeds meer onduidelijkheid ontstond over een eerder – nogal vaag geformuleerd – verbod daterend uit de jaren '80. Chirac hoopte met de bevindingen en aanbevelingen van de commissie Stasi duidelijker beleid te kunnen voeren. Bovendien was het hoofddoekdebat in Frankrijk weer aangewakkerd door een voorstel van minister Sarkozy om de bouw van moskeeën te subsidiëren, teneinde potentiële (extremistische) buitenlandse financiers buiten de deur te houden. Vanuit deze discussie kwam de aandacht opnieuw steeds meer op de hoofddoek te liggen⁸⁴. Naast de commissie Stasi was er tezelfdertijd nog een andere commissie – ingesteld vanuit de Assemblée Nationale – die met eenzelfde taak bezig was. Deze laatstgenoemde commissie kwam al in november met haar conclusies en stelde dat ieder religieus teken op openbare scholen verboden zou moeten worden, dus ook christelijke en joodse⁸⁵.

Een maand later kwam ook de Commissie Stasi met haar conclusies. Op 10 december wordt het rapport overhandigd aan president Chirac. De conclusies van dat rapport waren vergelijkbaar met die van het onderzoek door de Assemblée. Het rapport stelde dat “il s’agit pour l’État de réaffirmer de strictes règles, afin que ce vivre en commun dans une société plurielle puisse être assuré”⁸⁶. Een van de concrete voorstellen die hieruit voortvloeide was een verbod op “les tenues et signes ostensibles manifestant une appartenance religieuse ou politique”⁸⁷. Vertegenwoordigers uit zowel de islamitische, joodse als de christelijke gemeenschap uitten zich kritisch ten opzichte van het rapport⁸⁸. Later die maand was er een grote demonstratie in Parijs tegen het voorgenomen hoofddoekverbod. Het was de eerste keer dat moslims in Frankrijk demonstreerden in verband met een religieuze zaak. Er was overigens wel twijfel over de

⁸³ url: fr.wikipedia.org/wiki/Commission_Stasi

⁸⁴ “Hoofddoekverbod: Chirac als laatste aan zet”, in: *NRC Handelsblad*, 12 december 2003.

⁸⁵ “Verbod hoofddoek op Franse scholen”, in: *NRC Handelsblad*, 13 november 2003.

⁸⁶ B. Stasi: “Commission de réflexion sur l’application du principe de laïcité dans la République: rapport au Président de la République”, december 2003.

⁸⁷ Stasi, 2003, 41.

⁸⁸ “Commissie wil verbod op hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 11 december 2003.

spontaniteit van de demonstratie: men vermoedde dat extremistische groeperingen achter de organisatie zaten⁸⁹. Begin januari van 2004 werd de wet officieel ingediend door minister Ferry van onderwijs, hoewel er zowel binnen de politiek als de moslimgemeenschap nog grote verdeeldheid bestond⁹⁰. In de daaropvolgende week waren er zowel in Parijs als in Brussel grote demonstraties tegen het wetsvoorstel⁹¹.

Begin februari werd er in het Franse parlement over het wetsvoorstel gedebatteerd. In dit debat gaf premier Raffarin aan dat de wet niet tegen moslims gericht was, maar enkel bedoeld was om de onduidelijkheid over de plaats van religieuze kleding en tekens in de openbare ruimte weg te nemen⁹². Een week later nam de Assemblée Nationale de wet aan met 494 tegen 36 stemmen⁹³.

Niet alleen in Frankrijk, maar ook in andere landen hield de hoofddoekenkwestie de gemoederen bezig. In Duitsland, België en Turkije gingen stemmen op een hoofddoekverbod in te stellen dan wel strikter te handhaven. In Turkije is sinds de oprichting van de republiek in 1923 de rol van religie in de openbare ruimte altijd al een punt van discussie geweest. De Franse kwestie deed deze discussie – met name betreffende het verbod op het dragen van een hoofddoek op universiteiten – opnieuw oplaaien. De regering zag een strikte handhaving van het hoofddoekenverbod aldaar als een noodzakelijk middel tegen de oprukkende conservatief-islamitische sentimenten in het land, waar in principe een strikte scheiding van Kerk en Staat, gemodelleerd naar het Franse model, gold⁹⁴. In Duitsland gaf Bundeskansler Gerhard Schroeder aan voorstander van een hoofddoekverbod te zijn, maar dat bleek in Duitsland wettelijk niet mogelijk⁹⁵. In januari 2004 gaf de Belgische minister De Wael aan dat hij ook in België naar Frans voorbeeld een hoofddoekverbod op scholen wilde instellen, hoewel hier geen Kamermeerderheid voor te vinden was. Hij noemde de hoofddoek “een teken van onderdrukking”⁹⁶.

Ook in Nederland beïnvloedde het Franse hoofddoekenverbod de maatschappelijke en politieke discussie. In januari trad de Commissie Blok naar buiten met het verslag over een onderzoek naar de integratie in Nederland. Daarin werd onder andere gesteld dat een persoon de vrijheid heeft om een hoofddoek te dragen en dat de overheid pas beperkingen mag stellen als hiervoor functionele gronden zijn⁹⁷. Nadat het Franse parlement in februari 2004 de wet had goedgekeurd, werd er ook in Nederland gedemonstreerd. Op 22 februari organiseerde de Nederlandse tak van de Arabisch-Europese Liga (AEL) een demonstratie in Amsterdam waarbij naar schatting 500 mensen aanwezig waren. Op hetzelfde moment waren er ook demonstraties in Brussel en Parijs⁹⁸.

⁸⁹ “Mijn hoofddoek, mijn keuze”, in: *NRC Handelsblad*, 22 december 2003.

⁹⁰ “Frankrijk verbiedt dragen hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 8 januari 2004.

⁹¹ “Franse strijd tegen hoofddoek nog niet voorbij”, in: *NRC Handelsblad*, 17 januari 2004 en “Moslims betogen voor hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 19 januari 2004.

⁹² “Wet zal debat hoofddoek beëindigen”, in: *NRC Handelsblad*, 4 februari 2004.

⁹³ “Assemblée steunt wet hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 11 februari 2004.

⁹⁴ “Opnieuw ophef over hoofddoek in Turkije”, in: *NRC Handelsblad*, 24 december 2003.

⁹⁵ “Berlijn: verbod hoofddoek kan niet”, in: *NRC Handelsblad*, 22 december 2003.

⁹⁶ “Belgische politici: hoofddoek verbieden”, in: *NRC Handelsblad*, 12 januari 2004.

⁹⁷ “Verwarring over termen”, in: *NRC Handelsblad*, 19 januari 2004.

⁹⁸ “De vrijheid om niet verleidelijk te zijn”, in: *NRC Handelsblad*, 23 januari 2004.

Op lokaal niveau had het Franse verbod in maart dat jaar ook gevolgen in Rotterdam. De lokale partij Leefbaar Rotterdam wilde een hoofddoekverbod in de openbare ruimte⁹⁹. Er volgde een fel debat in de gemeenteraad over het voorstel, maar er bleek geen meerderheid voor te zijn¹⁰⁰.

In de landelijke politiek ontstond ophef toen justitie speciale hoofddoeken had besteld voor vrouwelijke (islamitische) cipiers. Minister Donner wilde hiervoor echter geen toestemming geven, omdat de hoofddoek niet tot het officiële tenue van gevangenispersoneel hoort en hij eerst uitgezocht wilde zien of het acceptabel is dat overheidspersoneel uit religieuze motieven een hoofddoek draagt¹⁰¹. Er volgde een debat in de Tweede Kamer over het onderwerp op aanvraag van de LPF. Deze partij was van mening dat hoofddoeken in overheidsfuncties in inbreuk zijn op de neutrale uitstraling van de werknemers in kwestie. In het debat bleek dat geen van de andere fracties deze mening van de LPF deelde¹⁰².

⁹⁹ “Hoofddoek blijft twistpunt in Rotterdam”, in: *NRC Handelsblad*, 5 maart 2004.

¹⁰⁰ “Ruzie over heidenen en hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 12 maart 2004.

¹⁰¹ “Diensthoofddoek afgeblazen”, in: *Algemeen Dagblad*, 12 maart 2004.

¹⁰² “Alleen LPF is bang voor hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 18 maart 2004.

2.2.5 Voorstel Burqaverbod minister Verdonk (2005-2006)

In het jaar 2006 deed toenmalig minister Rita Verdonk een poging tot een (gedeeltelijk) verbod op het dragen van gezichtsbedekkende kleding in de openbare ruimte. In oktober 2005 had Geert Wilders al een motie ingediend met een soortgelijk voorstel¹⁰³. In december van hetzelfde jaar werd de motie aangenomen met de steun van het CDA, VVD, LPF en Groep Nawijn. Er kwam vanuit de samenleving en vanuit de media veel kritiek op het voorstel. De Kamer werd verweten met een dergelijk verbod vooral symboolpolitiek te voeren, omdat er in Nederland in praktijk nauwelijks vrouwen met dergelijke gezichtsbedekking rond zouden lopen.

In augustus van 2006 ging minister Verdonk onderzoeken of een dergelijk verbod juridisch haalbaar was. In november van dat jaar gaf de minister aan mogelijkheden te zien tot een verbod. Dit deed ze met beroep op Artikel 6 uit het Wetboek voor Strafrecht. Een verbod zou dan gerechtvaardigd kunnen worden “ter bestrijding van wandordelikheden”. Het verbod zou dan niet alleen voor islamitische kleding zoals burqa’s en niqaabs gelden, maar voor alle gezichtsbedekkende kleding¹⁰⁴. Met deze uitspraak ging Verdonk echter in tegen het advies van de door haar ingestelde commissie, die gesteld had dat een verbod van alléén de burqa en niqaab discriminerend zou zijn. Een verbod voor alle gezichtsbedekkende kleding noemde de commissie ‘niet te rechtvaardigen’. Bovendien stelde de commissie dat de huidige regelgeving al voldoende mogelijkheden zou bieden om gezichtsbedekkende kleding op specifieke plaatsen te verbieden¹⁰⁵. In dagblad Trouw gaf commissievoorzitter Vermeulen aan dat een verbod op bepaalde plaatsen – waar een duidelijke beheerder aanwezig is, zoals een school of bibliotheek – goed mogelijk zou zijn, maar een verbod in alle openbare ruimten juridisch te kwetsbaar is en bovendien een te grote inperking van de vrijheid van godsdienst zou betekenen¹⁰⁶.

Uiteindelijk werd het verbod niet ingevoerd. In een nieuw kabinet, bestaande uit CDA, PvdA en ChristenUnie, geïnstalleerd werd op 22 februari 2007 was er geen steun voor een algemeen verbod zoals Rita Verdonk had voorgesteld. De nieuwe minister Vogelaar wilde wél – wanneer dit van toepassing was – een specifiek verbod mogelijk maken zoals de Commissie Vermeulen had voorgesteld¹⁰⁷.

¹⁰³ url: <https://twitter.com/geertwilderspvv/status/601437598955872256>

¹⁰⁴ url: nl.wikipedia.org/wiki/verbod_op_gezichtsbedekkende_kleding

¹⁰⁵ Moors, 2009, 14-17.

¹⁰⁶ “Niet verbieden wat je niet bevalt”, in: *Trouw*, 21 november 2006.

¹⁰⁷ Moors, 2009, 19.

2.2.6 Kopvoddentax (2009)

Tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen op 11 september 2009 deed Geert Wilders een voorstel voor een verplichte vergunning voor het in het openbaar dragen van een islamitische hoofddoek. Deze 'kopvoddentax', zoals Wilders deze belasting noemde, zou 1000 Euro per jaar moeten bedragen. Wilders motiveerde zijn voorstel met het argument dat moslims het "straatbeeld vervuilen" met hun (hoofdbedekkende) kleding en dat het tijd is "voor de grote schoonmaak van onze straten". Het voorstel werd door geen van de andere partijen serieus genomen en de meeste andere fractievoorzitters reageerden afkeurend op het voorstel. Alleen Mark Rutte wilde niet reageren¹⁰⁸.

Niet alleen in de Tweede Kamer werd het voorstel afgekeurd: ook in het maatschappelijk debat oogstte Wilders veel kritiek. Zelfs publicisten en wetenschappers die zich doorgaans kritisch opstelden jegens de islam, keurden het voorstel voor de hoofddoekjesbelasting af. Paul Cliteur stelde dat een hoofddoekenbelasting in strijd zou zijn met de vrijheid van godsdienst. Publiciste Nahed Salim zei voorstander te zijn van een hoofddoekverbod op scholen, maar een belasting voor het dragen van dergelijke hoofdbedekking op straat vond ook zij te ver gaan. Arabist Hans Jansen was een van de weinigen die positief ten opzichte van Wilders' voorstel stond: hij meende dat Wilders op deze wijze moslims een spiegel voorhoudt¹⁰⁹. Ook kwamen er – ludieke – tegenreacties. Zo pleitte omroep LINK voor een 'blondjestax', omdat blondeermiddelen immers schadelijk zijn voor het leefmilieu¹¹⁰.

In een peiling uitgevoerd door Maurice de Hond verloor de PVV 2 zetels na de uitspraken van Wilders tijdens de Algemene Beschouwingen. De partij daalde in deze peiling van 30 naar 28 zetels. Geert Wilders zelf gaf echter aan zich hier geen zorgen over te maken¹¹¹.

Gezien de zware kritiek uit de samenleving en de andere Kamerfracties is het niet verwonderlijk dat het voorstel van Wilders niet werd aangenomen. Toch blijft het voorstel om hoofddoeken te belasten – "belast hoofddoekjes"(!) – wel in het verkiezingsprogramma van de PVV (2010-2015) staan. De term 'kopvoddentax' komt in dit programma echter niet voor¹¹².

¹⁰⁸ "Wilders schokt kamer met voorstel voor Kopvoddentax", in: *NRC Handelsblad*, 17 september 2009.

¹⁰⁹ "Wilders slaat plank mis met hoofddoekentaks", in *Trouw*, 18 september 2009.

¹¹⁰ "In reactie op Wilders pleit omroep voor 'blondjestax'", in: *Algemeen Dagblad*, 19 september 2009.

¹¹¹ "Wilders ligt niet wakker van verlies 2 zetels", in: *Algemeen Dagblad*, 21 september 2009.

¹¹² "De agenda van hoop en optimisme; een tijd om te kiezen: PVV 2010-2015", 15. url:

www.pvv.nl/images/stories/webversie_verkiezingsprogrammaPVV.pdf

2.2.7 Staatsbezoek koningin Beatrix VAE en Oman (2012)

Begin 2012 vond er een hoofddoekendiscussie plaats in de politiek en media naar aanleiding van een staatsbezoek van koningin Beatrix aan het Midden-Oosten. Ze bezocht de Verenigde Arabische Emiraten en Oman en in beide landen droeg ze een sluier bij een moskeebezoek aldaar. Geert Wilders had daar kritiek op en wat volgde was een discussie over de hoofddoek en de rol van het staatshoofd als (politiek) neutraal persoon.

Het staatsbezoek vond plaats in januari 2012. Koningin Beatrix zou een jaar eerder al een staatsbezoek aan Oman hebben afgelegd, maar dat ging toen niet door in verband met een onrustige situatie die er op dat moment in dat land heerste. Beatrix bracht toentertijd wel een bezoek aan Oman, maar deed dat in het kader van een privébezoek. Deze kwestie speelde nog steeds bij het opnieuw geplande staatsbezoek een jaar later: critici twijfelden of de situatie in Oman daadwerkelijk verbeterd was, of dat het staatsbezoek vooral uit economische motieven doorgang moest vinden. Toenmalig minister Rosenthal liet echter weten dat de situatie in Oman wat hem betreft – hoewel verre van ideaal – wel degelijk verbeterd was ten opzichte van een jaar eerder¹¹³.

De hoofddoekenkwestie begon naar aanleiding van een bezoek aan een moskee in de Verenigde Arabische Emiraten – het eerste land dat de koningin bezocht – waar Beatrix een sluier droeg. Het was echter niet Wilders, maar D'66 voorman Alexander Pechtold die de polemiek startte. Hij twitterde: “De koningin naar de moskee? Heel Nederland zit trillend te wachten op reactie collega @geertwilderspvv. Al wakker?” Wilders reageerde inderdaad: de PVV kwam direct met Kamervragen waarbij vermeld werd dat de partij de hoofddoekdracht van het staatshoofd een ‘wanvertoning’ vond en dat Beatrix op deze manier onderdrukking van vrouwen zou legitimeren. Minister Rosenthal reageerde dat geen hoofddoek dragen “geen optie” was. De koningin behoort zich aan te passen aan de gewoontes van een ander land¹¹⁴.

Ook in andere media werd het voorval behandeld. Zo was er in het VARA-programma *De wereld draait door* een filmpje van *Lucky-TV* waarin de koningin een bezoek brengt aan Papoea-Nieuw Guinea. Ze is – in analogie met de hoofddoek in de moskee in de VAE – naakt als ‘aanpassing’ aan de lokale gewoonten aldaar. Naar aanleiding van het filmpje komen er veel verontwaardigde reacties. De VARA gaf aan dat het filmpje vooral als satire bedoeld was om de discussie op gang te brengen¹¹⁵.

Een paar dagen na haar bezoek aan de moskee in de VAE, tijdens een bezoek aan de Grote Moskee van Muscat in Oman, droeg Koningin Beatrix opnieuw een sluier¹¹⁶. De discussie in Nederland barstte echter pas goed los nadat de koningin in een interview met de bij het staatsbezoek aanwezige pers had laten weten dat ze de stelling dat de hoofddoek een teken van vrouwenonderdrukking is “echt onzin” vindt. Ze zuchtte bij de vragen die ze over het onderwerp kreeg en meldde dat de vrouwen in Oman juist

¹¹³ “Oman niet perfect, koningin gaat wel”, in: *NRC Handelsblad*, 7 januari 2012.

¹¹⁴ “Links en rechts genieten van ‘hoofddoekjesdag’”, in: *NRC Handelsblad*, 9 januari 2012.

¹¹⁵ “Ophef over ‘naakte’ Beatrix en Willem-Alexander”, in: *De Volkskrant*, 11 januari 2012.

¹¹⁶ “Koningin gaat weer met hoofddoek naar moskee”, in: *Algemeen Dagblad*, 12 januari 2012.

geëmancipeerd zijn. Maxima voegde bovendien toe dat twee derde van het aantal studenten daar vrouw zou zijn¹¹⁷.

Het was vooral de – politiek gekleurde – reactie van het staatshoofd dat haar op kritiek uit de Kamer kwam te staan. Veel partijen vonden dat de koningin een neutrale uitstraling moet hebben en geen inhoudelijke politieke uitspraken moet doen. De schuld werd ook bij premier Rutte gelegd: hij zou de koningin niet goed genoeg beschermd hebben en zich niet duidelijk genoeg tegen de kritiek van de PVV hebben uitgesproken¹¹⁸. Aan de andere kant kon de openhartige houding van de koningin ook op veel sympathie rekenen, omdat ze zich zo duidelijk tegen Geert Wilders had durven uit te spreken. Volgens een peiling van Maurice de Hond had Beatrix bij haar uitspraken de steun van 71% van de Nederlanders. 80% gaf aan geen problemen te hebben met de hoofddoek van de koningin en zelfs 47% van de PVV aanhangers was die mening toegedaan¹¹⁹.

Na alle kritiek op zijn eerdere optreden zag premier Rutte zich genoodzaakt zich duidelijker uit te spreken. Hij gaf aan de koningin volledig te steunen en verantwoordelijkheid te nemen voor haar daden: “wat zij zegt, zeg ik”. Hij ging ook inhoudelijk in op de hoofddoekenkwestie. Een hoofddoek als teken van onderdrukking noemde Rutte “te algemeen” en hij gaf bovendien aan dat Beatrix’ uitspraak (“echt onzin”) wat hem betreft nog “een te voorzichtige kwalificatie” was¹²⁰. Enkele dagen later bracht de NOS het bericht dat Wilders spijt zou hebben van zijn kritiek op het staatshoofd. Wilders gaf echter aan dat dit niet klopt en hij nog steeds van mening was dat die hoofddoek wat hem betreft ongewenst was¹²¹.

¹¹⁷ “Beatrix laakt het debat over de hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 12 januari 2012; “Respect”, in: *De Telegraaf*, 12 januari 2012.

¹¹⁸ “Rutte beschermt Beatrix te weinig”, in: *NRC Handelsblad*, 13 januari 2012.

¹¹⁹ “Beatrix met een hoofddoek is prima”, in: *Algemeen Dagblad*, 14 januari 2012.

¹²⁰ “Rutte staat achter hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 14 januari 2012.

¹²¹ “En Geert spijt het niet”, in: “Over de Haag”; *NRC Handelsblad*, 19 januari 2012.

2.3 Dikke chronologie van de aandacht

2.3.1 Inleiding

Gedurende de periode die ik voor dit onderzoek heb uitgekozen – van 2000 tot en met 2014 – heeft zich een groot aantal hoofddoek- en burqagerelateerde zaken voorgedaan die invloed hebben gehad op de berichtgeving over deze onderwerpen in de verschillende dagbladen. Zoals ik al eerder aangegeven heb, heb ik mij voor het grootste deel van mijn onderzoeksanalyses voornamelijk beperkt tot een selectie van vier van deze kwesties, te weten de hoofddoekendiscussie in Frankrijk naar aanleiding van de conclusies van de onderzoekscommissie onder leiding van Bernard Stasi in 2003, het voorstel voor een burqaverbod van Rita Verdonk in 2005 en 2006, het voorstel van Geert Wilders voor een ‘kopvoddentax’ tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen in 2009 en de kwestie rond de hoofddoek van koningin Beatrix bij een staatsbezoek aan de VAE en Oman in 2012.

Om een beter beeld te krijgen van de *volledige* periode die mijn onderzoek behelst wil ik in dit gedeelte een overzicht geven van de berichtgeving over de hoofddoek of burqa gedurende de hele periode van 2000 tot en met 2014. Om dit te bereiken heb in dit onderdeel gekeken naar alle artikelen waarin de woorden ‘hoofddoek’ of ‘burqa’ (of deze woorden gebruikt in een samenstelling) een of meerdere keren voorkwamen¹²². Ik heb dit gedaan voor alle vijf dagbladen in maandelijkse perioden en hierbij een onderscheid gemaakt tussen het aantal artikelen waarin een van de bovengenoemde termen tenminste één keer voorkwam, en het aantal artikelen waarin deze termen tenminste vijf keer voorkwam. Hierbij heb ik mij vooral gericht op pieken (en dalen) in het aantal maandelijkse artikelen die aan hierboven genoemde criteria voldeden, en gekeken of hierbij een verband bestond tot een bepaald thema of publieke discussie over de hoofddoek of burqa in die periode. In deze chronologische aandachtsanalyse heb ik de termen ‘niqaab’ en ‘hijaab’ niet meegenomen, omdat deze slechts te incidenteel voorkwamen voor een bruikbare analyse.

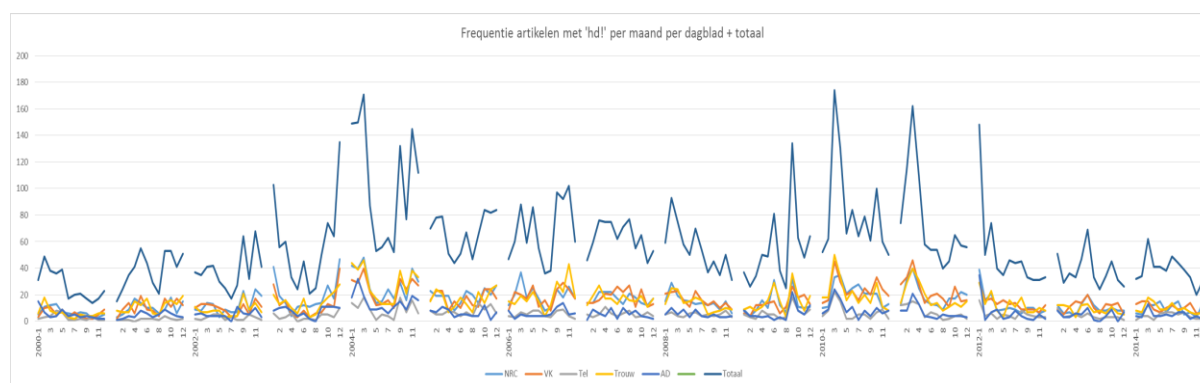

Fig. 1

¹²² Bij de term ‘burqa’ heb ik op dezelfde spellingsvarianten gezocht als bij de andere analyses in dit onderzoek.

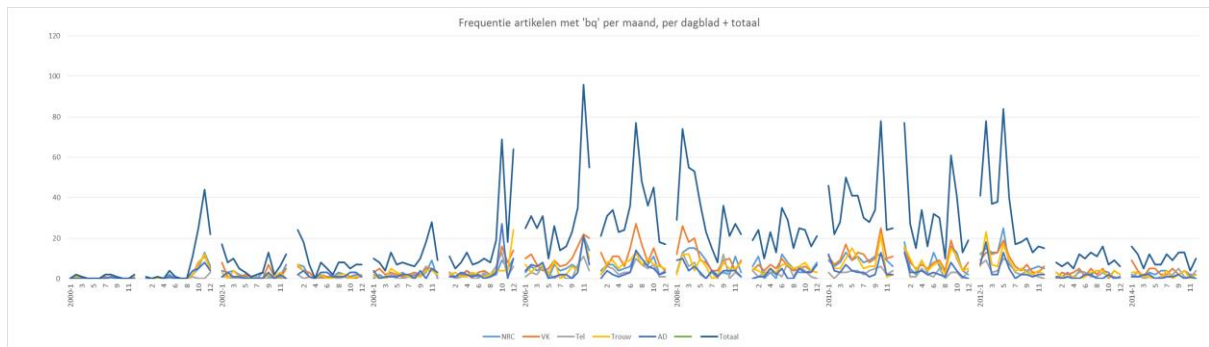

Fig. 2

In deze paragraaf zal ik per periode van 3 jaar een overzicht geven van de kwesties die er speelden en de invloed die deze hebben gehad op de berichtgeving in de betreffende media. Ik zal dit voor de termen 'hoofddoek' en 'burqa' afzonderlijk doen. Voordien zal ik nog een aantal algemene opmerkingen plaatsen over de bevindingen van deze analyse als geheel.

2.3.2 Algemene opmerkingen

De in dit hoofdstuk behandelde chronologische aandachtsanalyse leverde een aantal opvallende resultaten op. Ten eerste bleken de pieken van de frequentie van het aantal artikelen met vooral de term 'hoofddoek' bij de afzonderlijke dagbladen elkaar vaak vrij goed te overlappen. Met andere woorden: als er in een bepaalde maand bij een bepaalde dagblad een piek in het aantal artikelen met de term 'hoofddoek' gevonden werd, was dat bijna altijd in alle andere dagbladen ook het geval¹²³. Opvallend hierbij was dat bij de populaire dagbladen (Algemeen Dagblad en Telegraaf) de pieken – hoewel chronologisch overeenkomend met de andere dagbladen – structureel lager waren dan bij de andere geïnccludeerde dagbladen (zie figuur 1). Bij de artikelen waarin de term 'burqa' voorkwam werd hetzelfde gevonden, echter hierbij was het verschil in frequentie tussen de populaire en de kwaliteitsdagbladen veel minder duidelijk aanwezig (zie figuur 2).

Een ander opvallend resultaat was dat in de maanden waarin het aantal artikelen waarin een van beide termen vijf of meer keer voorkwamen groot was, ook een hoge frequentie was van artikelen waarbij deze termen minstens één keer voorkwamen, maar dat dit omgekeerd zeker niet altijd het geval bleek. Zo waren er ook perioden waarin er veel artikelen waren waarin een van de termen tenminste één keer voorkwam, maar nauwelijks artikelen waarin deze termen 5 of meer keer voorkwamen.

Een periode met een opvallend hoge ratio ('hoofddoek'>5)/('hoofddoek'>1) bleek de periode van april 2001 tot en met juni 2001 (hoofddoekenkwestie bij de rechtbank in Zwolle). Wellicht heeft dit te maken met het feit dat het een kwestie betreft in het begin van de onderzoeksperiode, toen de hoofddoek nog niet zo'n heikel thema was en hoofddoekartikelen in het algemeen nog niet zo veelvuldig voorkwamen, maar alleen dan, als het echt een belangrijke zaak betrof (zoals in dit geval die bij de rechtbank in Zwolle).

Over het algemeen bleken de artikelen waarin de termen 'hoofddoek' of 'burqa' voorkwamen ook daadwerkelijk betrekking te hebben op het betreffende islamitische kledingstuk. Slechts in enkele gevallen was er sprake van een ander soort 'hoofddoek'. Ook de term 'burqa' bleek in enkele gevallen een andere connotatie te hebben. Het ging hierbij voornamelijk om eigennamen van de atletes Gelete en Sylvia Burka. In 2007 werd er in de Volkskrant meermalen geadverteerd voor het zogenaamde 'Stijlboek', waarbij ook aan de burqa gerefereerd werd. Omdat deze advertentie gedurende een aantal maanden wekelijks werd gepubliceerd had dit een zekere – positieve – invloed op de frequentie van deze term in dit dagblad gedurende bovengenoemde periode. Over het algemeen bleken bovengenoemde bronnen van ruis geen grote storende invloed te hebben op de resultaten van de hier besproken analyse.

¹²³ Dit resultaat werd ook al gevonden in het pilotonderzoek waarin een frequentieanalyse van het aantal artikelen per jaar in de periode 1990-2012 werd uitgevoerd.

2.3.3 Periode 2000-2002

Tijdens de eerste driejarige periode bleek het aantal hoofddoekartikelen nog vrij klein in vergelijking met de perioden daarna (zie figuur 3). Toch was er in dit tijdvak al een aantal zaken die invloed hadden op het aantal gepubliceerde artikelen over dit onderwerp.

Begin 2000 woedde er een discussie over het al dan niet toestaan van hoofddoeken bij de politie. Dit zorgde tijdelijk voor een lichte stijging van het aantal artikelen. In de tweede helft van dit jaar daalde de aandacht voor de hoofddoek weer. Maart 2001 zorgde Cisca Dresselhuys van het maandblad Opzij voor een stijging in het aantal hoofddoekartikelen door op te merken dat ze geen hoofddoekdragende vrouwen zou aannemen in haar redactie. De maanden april en mei die daarop volgden zorgden echter pas voor een echte grote publicatiegolf van hoofddoekartikelen. Het betrof hier een kwestie waarbij een stagiaire bij de Zwolse rechtbank eiste haar hoofddoek te dragen tijdens haar werk. Het bleek de eerste grote hoofddoekenkwestie in de Nederlandse dagbladen van het decennium te worden, waarbij ook het aantal artikelen waarin meer dan 5 keer het woord 'hoofddoek' voorkwam bijzonder hoog lag. Vanaf juni ebde de aandacht weer langzaam weg tot aan september. Daarna volgde weer een stijging hoewel er geen duidelijk aanwijsbare hoofddoekkwesties plaatsvonden in deze periode. Wellicht is er een verband met de oorlog tegen de Taliban in Afghanistan in deze periode, wat resulteerde in een sterkere focus op het – voornamelijk islamitische – Midden-Oosten.

In 2002 is er een stijging van het aantal artikelen te zien in de maanden september en november. Dit hield voornamelijk verband met verkiezingen in Turkije in november van dat jaar. Bij deze verkiezing was het seculiere karakter van de staat (en de rol daarbij van de hoofddoek in de publieke ruimte) een belangrijk thema. Verder waren er in dit jaar geen duidelijke, grote kwesties die de aandacht van de dagbladen trokken.

Meer nog dan de hoofddoek is de burqa in deze vroege periode een niet-populair thema in de Nederlandse dagbladen (zie figuur 3). Tot en met augustus van het jaar 2001 was er zelfs bijna helemaal geen berichtgeving over de burqa. Dat veranderde in september van dat jaar als gevolg van de Amerikaanse aanval op de Taliban in Afghanistan. De burqa is een traditioneel Afghaans kledingstuk en daarom wordt deze term vaak genoemd bij berichtgeving over dit land. Van september 2001 tot en met januari 2002 was er dan ook een duidelijke piek te zien in burqagerelateerde artikelen in de dagbladen. De burqa in een Nederlandse en Europese context is in deze periode nog geen thema.

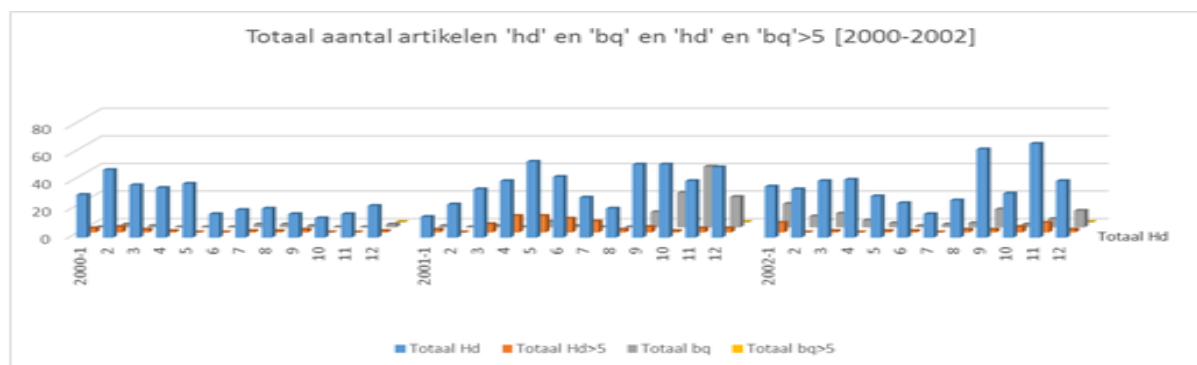

Fig. 3

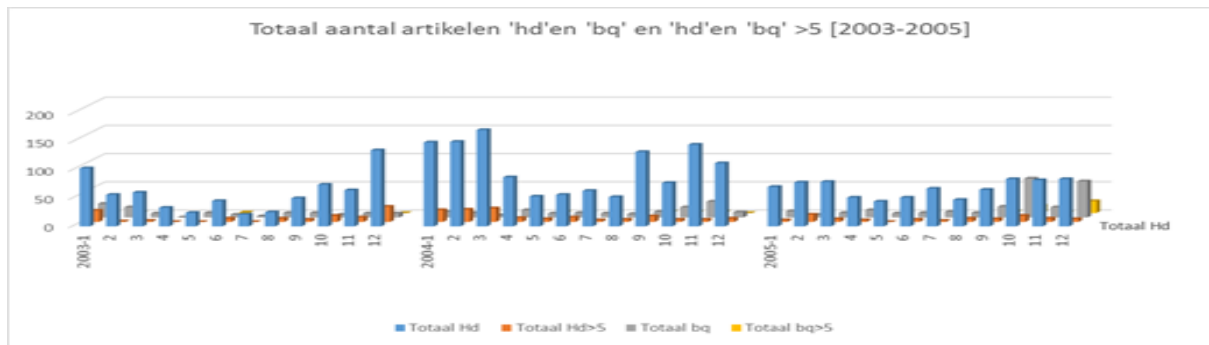

Fig. 4

2.3.4 Periode 2003-2005

De periode van 2003 tot en met 2005 was een belangrijke periode voor de berichtgeving over de hoofddoek (zie figuur 4). Dit werd voornamelijk veroorzaakt door de discussie rond het Franse hoofddoekverbod eind 2003 en begin 2004. Er vonden deze periode echter meer voor de media interessante hoofddoekkwesities plaats.

In januari 2003 was er al een piek in de berichtgeving door een kwestie op een Amsterdamse school waarbij een leerlinge, Yasmin Bensid, weigerde haar hoofddoek af te doen in de klas. Er ontstond een discussie over de bevoegdheid van een school om een hoofddoek wel of niet te verbieden. Na januari daalde de publiciteit, maar vanaf juni van dat jaar steeg deze weer. Aanleiding was een hoofddoekkwesitie op een school in het Duitse Karlsruhe. Tevens begon deze maand de Franse discussie rond de hoofddoek op scholen tot de Nederlandse dagbladen door te dringen. In augustus van dat jaar kwam de Utrechtse Gregoriusschool in het nieuws door een hoofddoekverbod af te kondigen. Dit vormt het begin van een lange periode waarin de hoofddoek een belangrijk mediathema werd. De commissie Stasi oordeelde in Frankrijk dat de hoofddoek evenals andere opvallende religieuze tekens op openbare scholen verboden moest worden. De Franse regering besloot vervolgens dit advies op te volgen en er volgde een discussie in de media die tot april 2004 voortduurde.

Na deze periode is er even een lichte daling in de berichtgeving, maar in juni van dat jaar zorgde berichtgeving over een door het Europese gerechtshof behandelde zaak over een Turkse studente met hoofddoek alweer voor een lichte stijging van de publiciteit. Een grotere stijging van het aantal hoofddoekartikelen vond plaats in de periode vanaf september tot en met december van 2004. Dit was het gevolg van de daadwerkelijke invoering van de omstreden Franse hoofddoekwet.

In 2005 is er een lichte verhoging van het aantal hoofddoekartikelen in de eerste en de laatste 3 maanden van het jaar. Deze fluctuatie gaat samen met een aantal kleinere hoofddoekzaken die er deze perioden in de media speelden. In februari kwam de Rotterdamse deelgemeente Charlois met een voorstel om de hoofddoek bij de gemeente te verbieden. In juni vond er in Turkije een referendum plaats over het wel of niet toestaan van de hoofddoek in de publieke ruimte. Deze kwestie zorgde echter voor weinig extra publiciteit in de Nederlandse dagbladen. In september kwam er een motie voor een burqaverbod van Geert Wilders en de maanden daarna kwam het islamitisch college in Amsterdam in het nieuws doordat deze school alleen docentes wilde aannemen als ze een hoofddoek zouden dragen. Deze laatste twee kwesties hadden overigens wel een duidelijk effect op de berichtgeving over de hoofddoek.

In de hier beschreven periode was de publiciteit rond de burqa over het algemeen nog vrij laag in vergelijking met de perioden die daarna zouden komen (zie figuur 4). Er begonnen in deze periode wel veel meer artikelen te verschijnen waarin de burqa in een specifiek Nederlandse (of Europese) context werd geplaatst.

In januari van 2003 was er een piekje in de berichtgeving waar te nemen als gevolg van een voorstel voor een nikaabverbod op Amsterdamse scholen. Ook in april van 2004 was er een piekje zichtbaar. Deze piek hield verband met het verschijnen van de film 'Osama', over het leven in Afghanistan onder de Taliban. Een grotere piek in de berichtgeving over de burqa was er in de laatste maanden van 2004 te zien. In september van dat jaar werd er in België een burqaverbod overwogen. In oktober was er

een plan voor een burqaverbod op de Vrije Universiteit in Amsterdam. In november kwam het bericht dat de Antwerpse politie daadwerkelijk zou gaan optreden tegen het dragen van gezichtsbedekkende kleding in de openbare ruimte. In december tenslotte werd de Deense *Lille Havfrue* in burqa gehuld als protest tegen het voornemen om Turkije toe te laten treden tot de EU.

In 2005 werd de burqa langzaamaan echt een groot nieuwsonderwerp. In april van dat jaar was er al een kleine piek zichtbaar in de berichtgeving naar aanleiding van een onderzoek van het bureau DotWise naar de tolerantie ten aanzien van de burqa op de werkvloer. Ook was er in deze maand een nieuwsonderwerp over de nieuwe spellingsregels, waarbij de officiële spelling van het woord 'boerka' als zodanig werd bepaald.

Een zeer grote toename van het aantal burqagerelateerde artikelen vond plaats in de laatste 3 maanden van 2005. In september was er opnieuw een voorstel van Geert Wilders om de burqa te verbieden. Een maand later wilde minister Verdonk ook daadwerkelijk gaan onderzoeken of dit kledingstuk verboden zou kunnen worden. In dezelfde maand was er ook een lokale zaak in Utrecht, waar een sollicitatieverbod voor burqadraagsters werd voorgesteld. In december van 2005 bleek dat er een kamermeerderheid was die het voorstel van minister Verdonk steunde.

2.3.5 Periode 2006-2008

In de eerste helft van 2006 was er een lichte verhoging in het aantal hoofddoekartikelen waarneembaar, met pieken in april en juni (zie figuur 5). Toch vond er in deze periode geen duidelijke hoofddoekenkwestie plaats. In juli van dat jaar was er een nieuwsonderwerp over de nieuwe regels voor pasfoto's, waarbij hoofddoeken wel toegestaan werden, maar lachen niet. Dit onderwerp had nauwelijks effect op de berichtgeving. De kwestie rond het burqaverbod van Verdonk die speelde in de laatste maanden van 2006 had ook invloed op het aantal gepubliceerde hoofddoekartikelen: van september tot en met december was er een sterke stijging waarneembaar.

In 2007 blijft het aantal hoofddoekartikelen op een hoog niveau, hoewel er in deze periode geen echte pieken te zien zijn. Dit komt voornamelijk doordat er veel verschillende hoofddoekenkwesties kort achter elkaar plaatsvonden die elkaar gedeeltelijk overlaptten. Zo verscheen er in februari van dat jaar een bericht dat de karatebond met het oog op de veiligheid hoofddoeken tijdens het sporten wilde gaan verbieden. In april was er een voorstel om de hoofddoek op christelijke scholen te verbieden. In de maanden augustus en september berichtten de media veel over de Turkse verkiezingen die in die periode plaatsvonden. Dit onderwerp stond in verband met het bericht dat Turkse universiteiten de hoofddoek na lange tijd weer wilden gaan toestaan. In december kwam er een bericht dat de Nederlandse regering het voorstel om een hoofddoek bij politieagenten toe te staan afwees.

De eerste helft van 2008 blijft het aantal hoofddoekartikelen op een vergelijkbaar niveau als in 2007, daarna neemt de publicatie van deze artikelen wat af. In januari wilde de Turkse regering de hoofddoek officieel toestaan op universiteiten, maar in juni van dat jaar besliste het Turkse gerechtshof dat het geldende verbod gehandhaafd diende te worden.

Voor wat betreft de berichtgeving over de burqa is de periode van 2006 tot 2008 heel belangrijk: in deze periode was er veel (media)aandacht rond dit thema (zie figuur 5). In de eerste maanden van 2006 blijft het aantal burqa-artikelen evenals aan het einde van het voorgaande jaar vrij hoog. Dit hield verband met de voortgaande discussie rond het door minister Verdonk voorgestelde verbod. In maart van dat jaar bleek dat het kabinet verdeeld was over dit verbod. In april kwam er nog een ander bericht betreffende de burqa: de gemeente Amsterdam wilde burqadraagsters gaan korten op hun uitkering. In oktober van dat jaar bleek dat de regering in meerderheid voor een burqaverbod was en deze stemde er een maand later ook officieel mee in. Dit nieuws zorgde in de maanden november en december voor een zeer hoge piek in het aantal gepubliceerde burqa-artikelen.

De eerste helft van 2007 daalde het aantal burqagerelateerde artikelen weer naar een lager niveau. Toch vond er in deze periode nog een tweetal noemenswaardige burqakwesties plaats. In februari gaf minister Vogelaar in tegenstelling tot haar voorganger uit het voorgaande kabinet, Rita Verdonk, aan dat volgens haar een burqa in het openbaar geen probleem is en in juni bepaalde de Amsterdamse rechtbank dat het onterecht was dat burqadraagsters op hun uitkering gekort werden.

In de maanden juli en augustus is er weer een stijging in het aantal burqagerelateerde artikelen en ook in de maanden september en oktober is het aantal gepubliceerde artikelen nog hoog. Dit had te maken met een nieuw voorstel van Geert Wilders voor een algemeen burqaverbod. Wilders kreeg hiervoor geen steun bij de overige partijen. In december van dat jaar besteedden het Algemeen Dagblad en de

Volkskrant nog aandacht aan een lokale burqakwestie: in Almelo was er ophef ontstaan over het dragen van een zogenaamde boerkini in een zwembad in Almelo. De andere dagbladen besteedden geen aandacht aan deze kwestie.

Het jaar 2008 stond in het teken van een nieuw, door de nieuwe regering voorgesteld burqaverbod. Dit voorstel werd in januari gedaan. Het betrof hier geen algemeen verbod zoals Verdonk wilde, maar een beperkt verbod, alleen voor ambtenaren en op scholen. In februari werd hierover een besluit genomen. Dit zorgde in deze maand voor een piek in de berichtgeving over de burqa. Ook in de maanden maart en april bleef het aantal burqa-artikelen hoog. In april wilde het kabinet het beperkte burqaverbod ook uitbreiden naar zorgmedewerkers. Na april is er een daling in de berichtgeving zichtbaar. In de maanden september tot en met december is er weer een (lichte) stijging zichtbaar. Dit houdt verband met het bericht in september dat de regering het beperkte burqaverbod niet alleen in de klas, maar op het gehele schoolterrein wilde gaan toepassen.

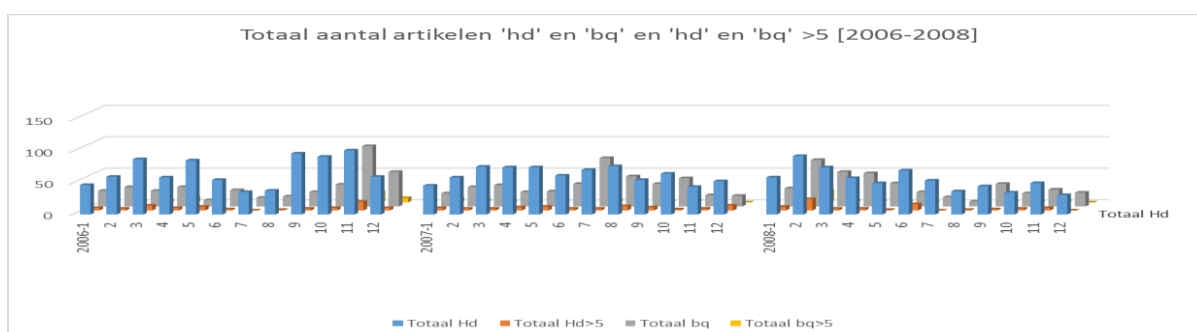

Fig. 5

2.3.6 Periode 2009-2011

In 2009 is er in de maanden april tot en met juni een (klein) piekje zichtbaar in het aantal gepubliceerde hoofddoekartikelen (figuur 6). Daarna is er weer een daling, waarna een hoge piek in september. Na september daalt het aantal hoofddoekartikelen weer enigszins, maar blijft toch nog op een vrij hoog niveau tot het einde van het jaar.

In de eerste helft van bovengenoemd jaar werden er geen grote hoofddoekenkwesties in de media behandeld. In januari verscheen er wel een bericht over een sportschool in Rotterdam, waar een vrouw met hoofddoek toegang geweigerd werd. In maart was er een onderwerp over de zogenaamde 'hoofddoekbrigade', die in actie kwam tegen vermeende discriminatie van hoofddoekdraagsters op de werkvloer. Beide zaken bleken echter weinig publicitair interessant, zodat het niet leidde tot een verhoogd aantal hoofddoekartikelen. In juni kwam echter het bericht dat de hoofddoek op Antwerpse scholen verboden zou worden. Dit zorgt voor de eerste piek in 2009. De echte grote piek in het aantal hoofddoekartikelen in september werd veroorzaakt door Geert Wilders' voorstel voor een hoofddoekbelasting, de zogenaamde 'kopvoddentax'.

In de eerste 2 maanden van 2010 blijft het aantal hoofddoekartikelen op hetzelfde niveau als in de laatste maanden van 2009. In de maanden maart en april is er ineens een sterke stijging zichtbaar. Dit houdt verband met het plan van de PVV in de gemeenten Den Haag en Almere om de hoofddoek te verbieden. Dit plan leidde tot een grote discussie hierover en dus ook tot een groot aantal artikelen hierover in de Nederlandse dagbladen. De rest van 2010 blijft het aantal hoofddoekartikelen op een vrij hoog niveau. Alleen de laatste 2 maanden is sprake van een lichte terugval. De belangrijkste oorzaak van het hoge aantal hoofddoekartikelen in deze periode zijn de Tweede Kamerverkiezingen en de daaropvolgende coalitiebesprekingen met de PVV. De uiteindelijke uitkomst waarin de regering gevormd werd met gedoogsteun van de PVV leidde in oktober tot de maand waarin de meeste hoofddoekartikelen van dat jaar verschijnen, na de grote pieken in maart en april.

In 2011 is er in de eerste 4 maanden een hoge piek te zien in het aantal hoofddoekartikelen, met een maximum in maart. Opvallend is dat er in de maanden maart en april tevens een relatief groot aantal artikelen gepubliceerd werd waarin het woord hoofddoek tenminste 5 keer voorkomt. De oorzaak van deze grote publiciteit ligt in de korte opeenvolging van een aantal belangrijke hoofddoekkwesties in deze periode. In januari wilde Hero Brinkman (PVV) hoofddoekdraagsters weren uit overheidsgebouwen in Noord-Holland. In dezelfde maand komt ook het bericht dat het Volendamse Don Boscocollege hoofddoeken op school bleef weigeren, ondanks de daarmee tegenstrijdige uitspraak van de Commissie Gelijke Behandeling. In februari zorgden de provinciale Statenverkiezingen – waarbij de hoofddoek ook een thema was – voor een groot aantal hoofddoekartikelen en hierop voortbordurend vond er ook in maart nog een brede (media)discussie plaats over het wel of niet toestaan van de hoofddoek bij ambtenaren. Tevens kwam er in maart een bericht in de media over een verbod op het dragen van een hoofddoek door medewerkers van een HEMA-vestiging in België. In april kwam er tenslotte het bericht dat de rechter het hoofddoekverbod op het Don Boscocollege toelaatbaar vond.

De rest van 2011 vonden er geen noemenswaardige hoofddoekkwesties meer plaats. Daarom is het aantal hoofddoekartikelen in deze periode ook veel lager dan in de eerste 4 maanden van dit jaar.

Voor wat betreft de artikelen waarin het woord 'burqa' voorkomt was 2009 een jaar met een over het algemeen lager aantal dan de jaren ervoor (zie figuur 6). Alleen in de maanden juni en juli is er een piek in de berichtgeving te zien. Dit laatste heeft waarschijnlijk te maken met een door de Franse president Sarkozy voorgesteld burqaverbod. Toch speelden er in dit jaar nog een paar andere burqagerelateerde kwesties. In het begin van het jaar kwam de nieuwe integratienota van de PvdA uit, waarin een voor deze partij ongekend harde toon ten opzichte van de islam en in het bijzonder de burqa naar voren kwam. In september pleitte Job Cohen, ook van de PvdA, voor een burqaverbod op scholen en op de werkvloer. In december berichtte het AD tenslotte over een arts die een vrouw met burqa geweigerd had te behandelen. Dit onderwerp werd in de andere dagbladen overigens niet behandeld.

De eerste helft van 2010 stond in het teken van het voorgestelde Franse burqaverbod en de discussie die daaruit voortvloeide. In eerste instantie beperkte de discussie zich voornamelijk tot Frankrijk zelf, maar in april en mei breidde deze zich ook uit naar andere landen. Vooral in de maanden januari en april tot en met juni leidden deze discussies tot een hoger aantal burqagerelateerde artikelen. In oktober verscheen er ineens een extreem hoge piek in het aantal burqagerelateerde artikelen. Dit hield direct verband met de gedoogsteun door de PVV van het nieuwe kabinet, waardoor de islam – en dus ook de burqa – een belangrijk thema werd.

In 2011 zijn er pieken in januari en september/oktober. De hoge waarde in januari is het gevolg van de discussie die ontstaat naar aanleiding van een uitspraak van korpschef Welten, die zei een eventueel ingevoerd burqaverbod niet te zullen handhaven. In april ging het Franse burqaverbod in en in juni stelde minister Donner een Nederlands verbod voor. Beide onderwerpen leidden echter niet tot een duidelijke verhoging in het aantal gepubliceerde artikelen. Het nieuws dat het beperkte burqaverbod in Nederland aangenomen zou worden, met de voorgestelde boete van 380 euro bij overtreding, zorgde in september en oktober juist wel voor een zeer grote toename in het aantal burqa-artikelen. Vooral in september is de piek hoog. Dat geldt in het bijzonder voor het aantal artikelen waarin het woord 'burqa' 5 of meer keer voorkomt: dit is met een aantal van 23 artikelen over de 5 geïnccludeerde dagbladen het hoogste van alle maanden in de totale periode van 2000 tot en met 2014.

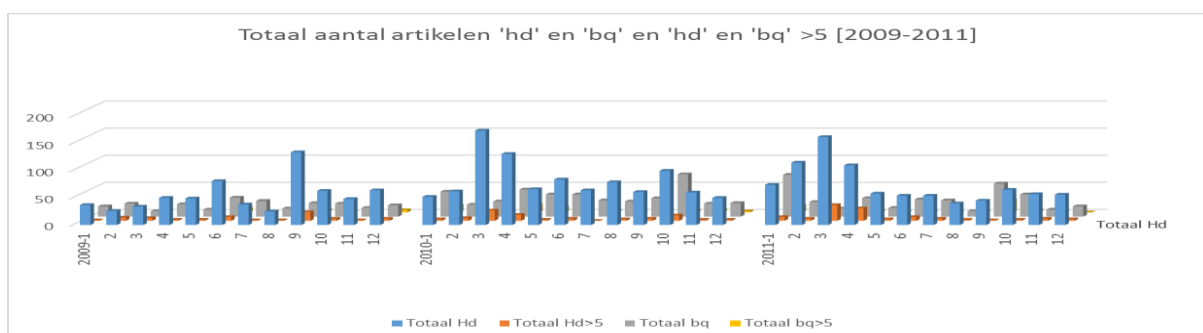

Fig. 6

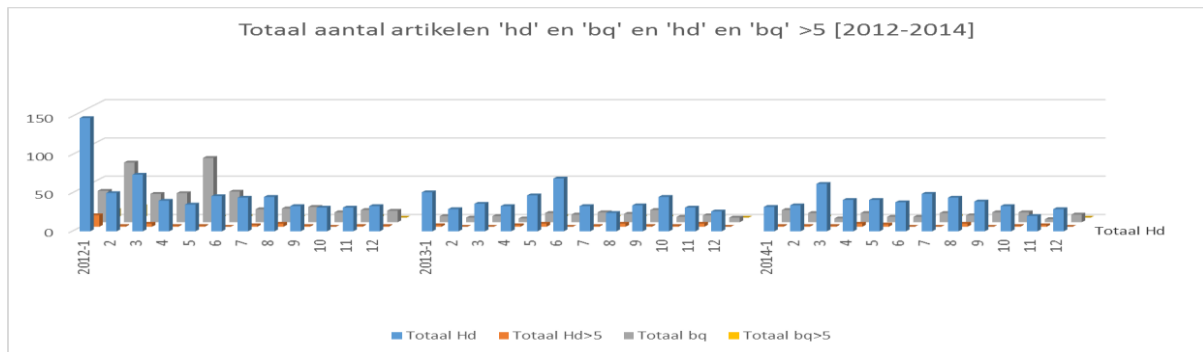

Fig. 7

2.3.7 Periode 2012-2014

De laatste driejarige periode, van 2012 tot en met 2014, ziet zowel voor het aantal hoofddoek- als voor het aantal burqa-artikelen een geleidelijke daling naar een (veel) lager niveau dan in de voorafgaande jaren (zie figuur 7).

Voor wat betreft het aantal gepubliceerde hoofddoekartikelen is er in 2012 een grote piek in januari zichtbaar en een kleiner piekje in maart. In het algemeen is er dat jaar echter een geleidelijke daling in het aantal artikelen. De grote piek in januari wordt veroorzaakt door de affaire rond de hoofddoek van Beatrix tijdens haar staatsbezoek aan het Midden-Oosten. Het kleine piekje in maart is het gevolg van het verloop van de hoofddoekaffaire bij een Belgische HEMA-vestiging; een kwestie die ook al in 2011 speelde. In juli en augustus verschenen er ook nog verschillende sportgerelateerde berichten die handelden over het toestaan van hoofddoeken bij het topvoetbal en tijdens de Olympische Spelen. Dit leidde echter niet tot een duidelijke toename van het aantal artikelen.

In 2013 zijn er kleine piekjes zichtbaar in de maanden januari, juni en oktober. In januari verspreidden de media het bericht dat de hoofddoek in de Belgische HEMA-vestiging uiteindelijk toch had moeten worden toegestaan. In juni waren er berichten over een demonstratie tegen Erdogan in Turkije. In augustus kwam er een voorstel voor een hoofddoekverbod op Franse universiteiten en in november werd de hoofddoek in het Turkse parlement toegestaan. De publiciteitswaarde van deze onderwerpen bleef in de dagbladen redelijk gering in vergelijking tot de grotere kwesties de jaren voordien.

In het laatste jaar van deze analyse, 2014, zijn er weinig pieken meer in het aantal gepubliceerde hoofddoekartikelen te zien. Er is een klein piekje in maart en een gestage daling in de laatste 3 maanden van het jaar. Er was in dit jaar ook maar één duidelijke kwestie: de regionale verkiezingen in Turkije in maart, waarbij de hoofddoek een belangrijk thema was. Dit verklaart de piek in de berichtgeving gedurende die maand.

De berichtgeving rond de burqa vertoont deze driejaarlijkse periode een opvallend patroon. Het eerste halfjaar van 2012 werd er een zeer hoog aantal burqagerelateerde artikelen gepubliceerd, met name in februari en mei. Vanaf juli dat jaar is het aantal van deze artikelen ineens veel lager, een trend die doorzet in 2013 en 2014. In deze laatste jaren zijn er nauwelijks nog opmerkelijke pieken in de berichtgeving.

De grote pieken in de eerste helft van 2012 worden veroorzaakt door 2 belangrijke kwesties. In januari en februari kwam er veel kritiek op het Nederlandse (beperkte) burqaverbod. Er werd met name aandacht besteed aan kritiek die kwam vanuit de politieorganisatie. In mei bleek dat – na het wegvallen van de gedoogsteun van de PVV – staatsecretaris Spies plotseling af wilde van het beperkte burqaverbod.

In 2013 en 2014 kwamen er geen echte grote burkazaken meer in de media. In de zomer van 2013 verschenen er nog enkele berichten over een Pakistaanse animatieserie “De Burkawreekster”, die daar erg populair was. In januari van 2014 zwakte Jetta Kleinsma de strenge bijstandsregels voor burqadraagsters af en in juli kwam het bericht dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens het Franse burqaverbod niet in strijd met de wet achtte. Deze zaken hebben echter nauwelijks invloed gehad op de publiciteit rond de burqa in de Nederlandse dagbladen.

HOOFDSTUK 3

THEORETISCHE ACHTERGROND

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wil ik ingaan op de achtergronden van de zogenaamde 'mediatheorie', de theorieën achter de wijze waarop mediaberichtgeving tot stand komt en waarop deze door omgevingsfactoren – maatschappelijke en politieke gebeurtenissen en discussies – beïnvloed wordt, of hoe deze genoemde omgevingsfactoren zelf beïnvloedt.

Daarnaast gaat dit hoofdstuk in op de voor deze studie relevante achtergronden van de islamitische hoofddoek. Hierbij kijk ik in de eerste plaats naar de symboliek en religieuze betekenis van de hoofddoek. Vervolgens ga ik aan de hand van verschillende (veld)studies in op de rol die de hoofddoek bij moslims in Nederland heden ten dage vervult. Hierbij kijk ik ook naar de rol die de (islamitische) religie hierbij speelt. De in dit hoofdstuk behandelde context kan behulpzaam zijn bij de interpretatie van de resultaten van de inhoudsanalyse zoals deze in mijn onderzoek uitgevoerd wordt.

3.2 Mediatheorie

3.2.1 Inleiding

Zoals ik in de inleiding (hoofdstuk 1) al aangegeven heb betreft deze studie een inhoudsanalytisch onderzoek van hoofddoekgerelateerde artikelen verschenen in de Nederlandse landelijke dagbladen in de periode tussen 2000 en 2014. De mediainteresse voor een onderwerp als de hoofddoek komt niet uit de lucht vallen. Er is een groot aantal factoren dat de mediainteresse voor een bepaald onderwerp kan doen toenemen of afnemen. Voor een politiek gevoelig onderwerp als de islamitische hoofddoek is de media-aandacht vooral het gevolg van een samenspel tussen politiek, maatschappelijke actoren en de verschillende media zelf.

Het idee dat de media uitsluitend nieuws'producenten' zijn en de maatschappij en politiek uitsluitend nieuws'consumenten' is te kort door de bocht. In de praktijk blijkt het niet zo eenduidig te zijn. Zoals hierboven al aangegeven betreft het een complex samenspel tussen de verschillende actoren. Men denke hierbij bijvoorbeeld aan de opkomst van de nieuwe media, die maken dat nieuwsproductie en – verspreiding ook buiten de officiële kanalen makkelijker wordt; of aan de politiek die mediakanalen gebruikt en manipuleert voor propagandadoeleinden. Anderzijds kunnen de media zich bij hun onderwerpskeuze ook laten inspireren door wat er in de samenleving speelt, ofwel uit ideologische overwegingen, ofwel uit commercieel oogpunt (klantenbinding).

In de hieropvolgende paragrafen zal ik dieper ingaan op bovenstaand gegeven. Kennis over het samenspel tussen de media en andere actoren in het maatschappelijke en politieke veld is noodzakelijk om te begrijpen waarom een bepaald dagblad wel of geen aandacht aan een onderwerp als de hoofddoek besteedt.

Als eerste zal ik een aantal algemene theorieën omtrent de werking en de invloed van media behandelen. Hierbij zal ik tevens inzoomen op een specifieke vorm van media-aandacht, namelijk de mediahype (of mediastorm). Naast de verschillende theorieën zelf zal ik ook een aantal (inhoudsanalytische) onderzoeken bespreken waarin kenmerken van de invloed van de media gethematiseerd wordt. Als laatste zal ik aandacht besteden aan de bijzondere verhouding tussen de verschillende media en de politiek. Dit laatste is vooral van belang, omdat de politiek in de verschillende Nederlandse hoofddoekendiscussies vaak een prominente rol speelt.

3.2.2 Verschillende theorieën

In de loop van de twintigste eeuw zijn er veel theorieën ontwikkeld die betrekking hebben op de macht en de invloed van media op het publiek en omgekeerd. In deze paragraaf zal ik de meest belangrijke kort bespreken. Voor de overzichtelijkheid van het geheel is het makkelijk het grote aantal theorieën in verschillende categorieën te verdelen. Ik gebruik hier de verdeling van De Boer en Brennecke zoals gebruikt in het naslagwerk *Media en Publiek*¹²⁴.

Het *eerste* type theorieën gaat uit van een eenzijdige macht van de media over het (passieve) publiek. De theorieën binnen dit type verschillen vooral in de mate waarin en de wijze waarop ze het publiek beïnvloeden. Het *tweede* type theorieën legt veel meer de nadruk op de actieve rol van het publiek bij de receptie van mediaberichtgeving. Het *derde* en laatste type theorieën betreft de zogenaamde 'audience cum content'-theorieën. Bij deze theorieën wordt de inhoud van de mediaboodschap en het publiek in hun onderlinge samenhang bestudeerd¹²⁵.

Aanvankelijk dichtten de meeste metatheorieën de media een grote macht toe. De meest pure variant van dit denken over de invloed van de media is de zogenaamde 'Almacht van de mediatheorie'. Deze theorie gaat uit van een aantal kenmerken die ik hieronder zal noemen¹²⁶.

Ten eerste gaat ze ervan uit dat de media iedereen kan bereiken en dat het bovendien om een absoluut eenrichtingsverkeer gaat vanaf de mediakanalen als boodschapper naar het publiek als ontvanger. Een ander kenmerk van deze theorie is dat er een direct verband verondersteld wordt tussen de uitgezonden boodschap en de invloed die deze op eender welk individu heeft. Daarnaast wordt ervan uit gegaan dat de ontvanger bereid is alle boodschappen op te nemen en kritiekloos over te nemen: er zit geen 'filter' tussen de zender en de ontvanger van de boodschap. Als laatste stelt de Almacht van de mediatheorie dat de 'massamens' sterker door de media beïnvloed wordt dan de elite.

In later ontwikkelde theorieën wordt deze 'almacht' van de media steeds vaker betwijfeld. Een bekend voorbeeld hiervan is het door Klapper in 1960 ontwikkelde 'Model van de beperkte effecten'¹²⁷. Hierin wordt een aantal factoren gegeven waardoor de macht van de media beperkt wordt.

In de eerste plaats is er sprake van *selectieve blootstelling*. In tegenstelling tot de bovengenoemde Almacht van de mediatheorie stelt de hier besproken theorie dat de ontvanger niet in staat is alle boodschappen tot zich te nemen en vooral informatie selecteert die consistent is met de eigen overtuigingen. Ook wordt informatie selectief onthouden. De uitgezonden informatie wordt dan vergeleken met de het individu al bekende normen en opvattingen. Daarnaast geeft de hier besproken theorie aan dat de rol van verspreiding van een bericht via interpersoonlijke communicatie groot kan zijn. Daarbij zijn zogenaamde 'opinieleiders' van belang: deze selecteren door media uitgezonden informatie om deze door te geven aan het grote publiek. Daarmee wordt dus een deel van de mediaboodschappen

¹²⁴ C. de Boer, S. Brennecke: *Media en Publiek*, 6^e herziene druk, Amsterdam: Boom, 2009.

¹²⁵ De Boer, 2009, 13.

¹²⁶ De Boer, 2009, 16.

¹²⁷ De Boer, 2009, 38-39.

ondergesneeuwd door andere. Het Model van de beperkte effecten geeft ten slotte ook aan dat de media op hun beurt ook beïnvloed worden door het publiek: ze houden bij de berichtgeving uit commercieel oogpunt rekening met de wensen en interesses van het grote publiek.

Het tweede kenmerk van de hierboven genoemde theorie (selectiviteit in opname en onthouden van boodschappen) wordt vaak in verband gebracht met het begrip 'cognitieve dissonantie'. De cognitieve dissonantiethorie stelt dat als 2 of meer cognities (meningen of overtuigingen) niet met elkaar in overeenstemming zijn, er een zogenaamde 'dissonantie' optreedt op psychologisch vlak (ik houd van roken terwijl ik weet dat het slecht is). Genoemde theorie stelt dat er dan 3 methoden zijn waarop deze dissonantie gereduceerd kan worden: ten eerste kan het gedragselement veranderd worden (stoppen met roken), in de tweede plaats kan het cognitieve element veranderd worden (roken is helemaal niet slecht) en ten derde kunnen er nieuwe cognitieve elementen bedacht worden die de botsende cognities met elkaar in overeenstemming brengen (roken is wel slecht, maar ik rook niet zo veel en dan valt het wel mee)¹²⁸.

In de praktijk kan dit betekenen dat men mediaberichten selectief gaat 'gebruiken', waarbij berichten die de dissonantie in stand houden zoveel mogelijk weggefilterd worden en berichten die deze reduceren juist gekoesterd worden.

Een andere bekende theorie die de almacht van de media ter discussie stelt is de zogenaamde Two-step flowanalyse. Deze theorie gaat ervan uit dat de beïnvloeding van het publiek met betrekking tot bepaalde berichtgeving vooral plaatsvindt door interpersoonlijke communicatie, en veel minder door de mediakanalen zelf¹²⁹. Deze beïnvloeding gebeurt voornamelijk door zogenaamde 'opinieleiders'. Katz noemt 3 eigenschappen die kenmerkend zijn voor opinieleiderschap. Op de eerste plaats moet deze een sterke, *invloedrijke persoonlijkheid* bezitten. Daarnaast moet een opinieleider een zekere *kennis of competentie* bezitten met betrekking tot de mediabooschappen die besproken worden. En ten derde moet hij of zij een belangrijke (prominente) *positie in het sociale netwerk* bekleden¹³⁰.

In 1970 ontwikkelde Tichenor de zogenaamde Kenniskloofhypothese. Deze theorie stelt dat de mate van beïnvloeding door de media afhangt van de sociaaleconomische status van een persoon: een hoger opgeleid persoon zou makkelijker en sneller informatie opnemen dan een lager opgeleid persoon, waardoor deze uiteindelijk meer kennis vergaart en er een 'kenniskloof' ontstaat met mensen met een lagere opleiding¹³¹.

Tichenor geeft hierbij een vijftal theoretische verklaringen voor deze ontstane kenniskloof. Ten eerste is er een verschil in communicatieve vaardigheden tussen hoog- en laagopgeleiden. Daarnaast beschikken hoger opgeleiden over een grotere basiskennis, waardoor ze mediaberichten gemakkelijker kunnen begrijpen. Ten derde hebben hoogopgeleiden vaker contacten met mensen met een vergelijkbare sociaaleconomische positie: dit vergroot de kennis over bepaalde onderwerpen nog verder. Op de vierde plaats kan selectieve blootstelling – onderwerpen waar men al veel over weet zal men ook eerder blijven volgen in het nieuws – de kenniskloof met lager opgeleiden nog verder vergroten. Op de laatste plaats stelt

¹²⁸ De Boer, 2009, 45-46.

¹²⁹ De Boer, 2009, 47.

¹³⁰ E. Katz: "The two-step flow of communication", in: *Public Opinion Quarterly*, 21 (1957), 61-78.

¹³¹ P.J. Tichenor, G. Donohue, C. Olien: "Mass media flow and differential growth in knowledge", in: *Public Opinion Quarterly*, 77/3 (1970), 457-79.

de theorie van Tichenor dat de traditionele media zich vooral richten op hoger opgeleiden, en deze groep dan ook eerder met berichtgeving door deze mediakanalen in aanraking komt dan laagopgeleiden.

Een van de invloedrijkste theorieën betrekking hebbend op de het beïnvloedingseffect van de media op het publiek is de 'Zwijgspiraaltheorie', die in 1980 door Noelle Neumann ontwikkeld werd. Zij stelde dat de invloed van de media vooral bepaald wordt door de sociale context waarin een persoon zich bevindt en de universele angst sociaal geïsoleerd te raken¹³².

De theorie stelt dat mensen een primaire angst hebben sociaal geïsoleerd te raken. Om dit te voorkomen wordt het opinieklimaat in de omgeving nauwlettend in de gaten gehouden. Naast interpersoonlijke communicatie wordt het opinieklimaat vooral uit de media gedestilleerd. Het beeld dat de media van de werkelijkheid geven is echter tamelijk synchroon. Ter voorkoming van sociale isolatie zullen mensen met een mening die aansluit bij het beeld van de media deze eerder geneigd zijn te verkondigen dan degenen met een afwijkende mening. Ten slotte blijven er nog slechts enkelen over die in het openbaar een tegengestelde mening durven te verkondigen: de 'harde kern'¹³³.

Ook de 'Derde persoons-effecttheorie' van Davidson uit 1983 houdt rekening met de invloed van de – perceptie van de – mening van anderen op een individu. Deze theorie stelt dat een persoon niet zozeer beïnvloed wordt door het mediabericht zelf, maar veeleer door de gedachte dat anderen erdoor beïnvloed worden. Die persoon kan vervolgens naar die gedachte gaan handelen¹³⁴. Hierbij speelt het achterliggende idee dat een individu in de veronderstelling verkeert dat anderen sterker door de media beïnvloed worden dan hijzelf¹³⁵.

Bij de theorieën die de nadruk leggen op de actieve rol van het publiek bij de receptie van mediaberichtgeving is de 'Users- en gratificationsbenadering' een van de belangrijkste. Het gaat bij deze theorie niet om de – mate van – invloed van de verschillende media op het publiek, maar veeleer om de vraag wat het publiek met de media *doet*. Met andere woorden: op welke manier gebruikt het publiek de media?

Bovengenoemde theorie gaat ervan uit dat het publiek de media doelgericht gebruikt, in zoverre het de betreffende persoon schikt. Wanneer, in welke mate en hoe deze mediaboodschappen gebruikt worden is vooral afhankelijk van de behoeften van het individu. De media worden dan gebruikt voor de bevrediging van deze behoeften. Vaak houdt het bevredigen van deze behoeften verband met de *inhoud* van de mediaboodschappen, maar dat is niet noodzakelijk. Ook de blootstelling aan de media als zodanig (bijvoorbeeld televisie kijken puur ter ontspanning) of de situatie waarin deze blootstelling plaatsvindt (bijvoorbeeld gezelligheid in een sociale omgeving) kan behoeftebevredigend werken¹³⁶.

Voor de mate waarin en wijze waarop het publiek invloed op de media kan hebben is de ontwikkeling van het internet en de sociale media van groot belang geweest. Door deze ontwikkelingen wordt het voor het

¹³² N. Neumann: *Die Schweigespirale. Oeffentliche Meinung – unsere soziale Haut*, München: Piper, 1980.

¹³³ De Boer, 2009, 66.

¹³⁴ W.P. Davidson: "The third-person effect in communication", in: *Public Opinion Quarterly*, 47/1 (1983), 1-15.

¹³⁵ De Boer, 2009, 80.

¹³⁶ De Boer, 2009, 108.

publiek veel makkelijker om – op directe wijze – op de media te reageren. Dit heeft tot gevolg dat de media met deze verkregen informatie ook weer veel beter op het publiek kunnen inspelen bij de keuze in berichtgeving. Bovendien maakt het internet journalistiek en nieuwsverspreiding buiten de officiële mediakanalen mogelijk. Deze zogenaamde ‘burgerjournalistiek’ kan een enerzijds aanvulling zijn op de officiële media, maar van de andere kant deze officiële mediakanalen ook beïnvloeden¹³⁷.

Voor wat betreft het derde type metatheorieën, de Audience-cum-contenttheorieën, wil ik in het bijzonder drie begrippen behandelen die hier een vooraanstaande rol spelen. Het betreft de begrippen *agendasetting*, *priming* en *framing*. Deze begrippen gaan over de mate en de wijze waarop de verschillende media het publiek (proberen te) beïnvloeden.

Bij het eerste begrip, *agendasetting*, heeft de macht van de media betrekking op de selectie van onderwerpen waarover bericht kan worden. In dit selectieproces krijgen de media invloed door de keuze van thema’s die via hun kanalen in het publieke domein komen en dan ook onderwerp van debat kunnen worden. Dit selectieproces heeft enerzijds betrekking op de media-agenda: wat vinden de media belangrijk genoeg om over te berichten. Anderzijds gaat het ook over de publieksagenda: waarover wil het publiek geïnformeerd worden. Daarnaast wordt er soms ook nog over een zogenaamde ‘echte werkelijkheid’ gesproken als variabele. Deze heeft betrekking op een zekere standaard van gebeurtenissen buiten de media-aandacht om waardoor zowel media als publiek beïnvloed kunnen worden¹³⁸.

Binnen toegepast onderzoek naar agendasettingeffecten op het publiek komt echter een aantal praktische problemen om de hoek kijken. Zo is de publieksinteresse voor een bepaald onderwerp van vele factoren afhankelijk. Causaliteit blijkt in de praktijk moeilijk aantoonbaar. Hierbij komt nog dat sommige onderwerpen minder afhankelijk zijn van agendasetting dan andere om bij het publiek effect te sorteren. Men denke hierbij bijvoorbeeld aan saillante of obtrusieve onderwerpen die ook zonder veel media-aandacht een groot effect bij het publiek kunnen sorteren¹³⁹.

Het tweede begrip, *priming*, gaat ervan uit dat de media de maatstaven bepalen waarop het publiek een bepaald onderwerp beoordeelt. Het gaat hierbij specifiek om beïnvloeding van de beoordelingsmaatstaven en dus niet om beïnvloeding van de mening zelf.

Volgens deze theorie maakt bepaalde informatie die door de media verspreid wordt specifieke informatie in het geheugen van de ontvanger makkelijker toegankelijk. Het effect hiervan is dat deze specifieke informatie eerder gebruikt zal worden bij de beoordeling van erop volgende berichtgeving dan andere informatie binnen het geheugen¹⁴⁰. Als bijvoorbeeld een politicus veel in het nieuws komt met betrekking tot een bepaalde crisis waarbij hij of zij (in negatieve zin) betrokken is, is het publiek vooral geneigd deze politicus te gaan beoordelen zuiver op zijn of haar rol binnen deze crisis, ook al betreft het situaties die niets met deze crisis te maken hebben.

¹³⁷ De Boer, 2009, 147.

¹³⁸ De Boer, 2009, 184-185.

¹³⁹ De Boer, 2009, 192-199.

¹⁴⁰ De Boer, 2009, 203.

Bij het laatste begrip, *framing*, wordt gesteld dat de wijze waarop de media een onderwerp behandelen de interpretatie van het publiek betreffende dat onderwerp bepaalt. Van de drie hier behandelde begrippen wordt de macht van de media bij framing het grootste geacht. Entman definieert het begrip framing als volgt:

“To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating context, in such a way to promote a particular problem definition, casual interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation”¹⁴¹

Volgens Scheufele hangt de wijze waarop een bepaald onderwerp geframed wordt af van een vijftal factoren.

Ten eerste wordt de framing bepaald door de heersende maatschappelijke sociale normen en waarden op die plaats op dat moment. Verder hangt de framing af van de druk en/of beperkingen van de betreffende mediaorganisatie. Hier nauw bij aansluitend zijn de (persoonlijke) overtuigingen van de journalisten en de heersende journalistieke routines van belang. Als laatste kan de wijze van framing ook bepaald worden door druk vanuit (maatschappelijke of politieke) belangengroepen vanuit de samenleving¹⁴².

De wijze van framing door de media is dus geen zuiver autonoom proces en wordt op haar beurt weer door verschillende (externe) factoren beïnvloed. Er wordt in de theorie dan ook vaak een onderscheid gemaakt tussen *framebuilding* en *framesetting*. Framebuilding gaat dan over de wijze waarop journalisten beïnvloed worden bij hun keuze voor de behandeling van een bepaald thema. Bij framesetting gaat het over de beïnvloeding door de media van het publiek door een thema op een specifieke manier te benaderen¹⁴³.

¹⁴¹ Zoals geformuleerd in: R.M. Entman: “Framing: Toward clarification of a fractured paradigm”, *Journal of Communication*, 43 (1993), 51-58.

¹⁴² D.A. Scheufele: “Agenda-setting, priming and framing revisited: Another look at cognitive effect of political communication”, in: *Mass Communication and Society* (2000), 3, 397-416.

¹⁴³ De Boer, 2009, 207.

3.2.3 Mediahypes

Een mediahype is een bepaalde specifieke vorm van nieuwsverspreiding. Hierbij gaat het om onderwerpen die (kortdurend) een hele grote stroom aan nieuwsberichten genereren. Vasterman onderscheidt 4 criteria waaraan een mediahype moet voldoen om als zodanig gecategoriseerd te kunnen worden¹⁴⁴.

Ten eerste gaat het om een plotselinge nieuwsstroom over een bepaald onderwerp die na verloop van tijd weer langzaam afneemt, waarbij er geen verband is tussen de hoeveelheid nieuws en de werkelijke gebeurtenissen. Tevens is er bij de hoeveelheid berichtgeving weinig onderscheid tussen de afzonderlijke mediakanalen: ze vertonen alle ongeveer dezelfde golfbewegingen betreffende de hoeveelheid nieuws op een bepaald tijdstip.

Op de tweede plaats is er bij een mediahype altijd sprake van een duidelijk beginpunt, gemarkeerd door een zogenaamd 'key-event'.

Ten derde kenmerkt een hype zich door de wijze waarop media ervan verslag doen. Bij 'regulier' nieuws is de rol van de media veelal beperkt tot verslaggeving van de gebeurtenissen. Bij een hype *genereren* de media echter *zelf* vaak ook nieuws over het onderwerp om maar veel erover te kunnen publiceren, los van feitelijke gebeurtenissen op dat moment.

Het vierde kenmerk van een mediahype zoals Vasterman het formuleert is de interactie die er ontstaat tussen de media en de verschillende maatschappelijke actoren zoals burgers, politici en belangengroeperingen.

Vasterman stelt dat iedere mediahype volgens een bepaalde dynamiek verloopt.

Iedere mediahype begint met een zogenaamd key-event, een gebeurtenis die om onduidelijke redenen ineens veel meer aandacht krijgt dan je op grond van de impact van de betreffende gebeurtenis zou verwachten. Vervolgens verspreidt dit nieuwsthema zich zeer snel over alle verschillende mediakanalen (dagbladen, radio, televisie, internet). Verder vindt er een verlaging van de nieuwsthreshold plaats voor andere, aan de hype gerelateerde onderwerpen: deze krijgen ineens veel meer nieuwswaarde. Aan de andere kant lokt nieuws betreffende het hype-onderwerp ook reacties uit de samenleving: er is sprake van een interactief mediamomentum. Er is dan sprake van een positieve feedback, waarbij reacties op (nieuws over) de hype zelf ook weer nieuws worden. Op deze manier gaat de nieuwsgolf een eigen leven leiden en wordt steeds omvangrijker en sterker. Uiteindelijk dooft de nieuwsgolf over het hypeonderwerp langzaam uit. Dit kan komen omdat het onderwerp (mediageniek) niet interessant genoeg meer is of dat er andere nieuwsonderwerpen zijn die belangrijker zijn¹⁴⁵.

Er is de laatste tijd een toename van het aantal mediahypes in Nederland waarneembaar. Dit gegeven kan verband houden met een toename van het aantal nieuwsmedia. Door toenemende concurrentie gaan meer mediakanalen over hetzelfde onderwerp berichten. Bovendien zorgt concurrentie voor een toename van commercieel aantrekkelijk nieuws. Vasterman stelt dat: "This competition forces the

¹⁴⁴ P. Vasterman: *Mediahype*, Amsterdam: Aksant, 2004, 31-32.

¹⁴⁵ P. Vasterman: "Media-hype; self enforcing news waves, journalistic standards and the construction of social problems", in: *European Journal of Communication*, 20 (deel 4), 2005, 513-515.

traditional journalistic media to pay more attention to topics like crime, celebrity and lifestyle, and to publish news what is characterised more by emotion, human interest and primary reactions”¹⁴⁶.

¹⁴⁶ Vasterman, 2005, 527.

3.2.4 Kenmerken van nieuwsverspreiding

In verschillende onderzoeken naar de rol en de plaats van de media in de samenleving wordt duidelijk dat verspreiding van mediaberichten een aantal specifieke kenmerken vertoont. Op enkele opvallende van deze kenmerken zal ik in deze paragraaf nader ingaan.

Nieuwsaandacht is selectief

Uit onderzoek blijkt dat de aandacht van nieuwsmedia voor bepaalde gebeurtenissen een uiterst selectief proces is. Enerzijds is dit een noodzakelijk fenomeen: het is nu eenmaal voor een mediakanaal onmogelijk om over álle gebeurtenissen waar ook ter wereld te berichten. Het spreekt in dezen voor zich dat 'grote' gebeurtenissen eerder media-aandacht zullen genereren dan 'kleinere' gebeurtenissen. Anderzijds blijkt dat de mate van aandacht niet geheel evenredig is met de ernst of impact van een gebeurtenis.

Een belangrijke factor voor de nieuwswaardigheid van een gebeurtenis blijkt de nabijheid van deze gebeurtenis: hoe dichterbij deze plaatsvindt, hoe meer aandacht deze in de media genereert. 'Nabijheid' slaat in dezen echter niet alleen op de geografische nabijheid, maar kan ook betrekking hebben op de culturele nabijheid of economische relevantie. Een gebeurtenis die plaatsvindt in een ver land dat cultureel en/of economisch dichterbij de West-Europese samenleving staat (bijvoorbeeld de Verenigde Staten of Australië) zal in de regel meer media-aandacht krijgen dan een vergelijkbare gebeurtenis in een geografisch dichterbij gelegen gebied dat op cultureel vlak meer afwijkt of economisch van minder groot belang is (bijvoorbeeld Afrikaanse landen).

Uit een onderzoek naar de berichtgeving over rampen in de Vlaamse dagbladen door Joye in de periode tussen 1986 en 2006 bleek dat de omvang van de ramp pas het tweede criterium voor nieuwsaandacht was, na de geografische nabijheid¹⁴⁷. Uit hetzelfde onderzoek kwam ook naar voren dat verafgelegen rampen in de media vaak worden 'gedomesticeerd'. Om het onderwerp voor het publiek interessanter te maken worden elementen gebruikt die een relatie hebben met het thuisland van het betreffende medium. Er kan dan bijvoorbeeld worden gefocust op toeristen in het rampgebied of berichten en informatie worden gebruikt van aldaar verblijvende landgenoten of bekende, internationaal opererende organisaties¹⁴⁸.

Achterblijvende berichtgeving van gebeurtenissen uit meer afgelegen gebieden wordt overigens niet alleen door de geografische, culturele of economische afstand bepaald. Er zijn ook andere factoren die een rol kunnen spelen zoals (minder gunstige) logistieke omstandigheden ter plekke of persoonlijke affiniteit van journalisten of ideologische achtergrond van het bepaalde mediakanaal¹⁴⁹.

¹⁴⁷ S. Joye: "De media(de)constructie van rampen", in: *Tijdschrift voor communicatie-wetenschap*, 38/2 (2010), 150.

¹⁴⁸ Joye, 2010, 149.

¹⁴⁹ I. Dekker: *Coverage of the 2003 Iraq War by online newspapers during the period 2003-2006*, Tilburg, 2015, 47-49.

Hoewel media-aandacht dus een uiterst selectief proces blijkt te zijn, is er wel veel overeenkomst tussen de verschillende media voor wat betreft de mate van aandacht voor een bepaalde gebeurtenis¹⁵⁰. Dit geldt in het bijzonder voor berichtgeving ten tijde van een mediahype¹⁵¹.

Groei nieuwsaanbod leidt niet tot meer diversiteit

Zoals ik bij de beschrijving van de kenmerken van de mediahype al heb aangehaald leidt een groter nieuwsaanbod niet automatisch tot een grotere diversiteit in de berichtgeving. Concurrentie tussen de verschillende mediakanalen blijkt dan tot gevolg te hebben dat ieder kanaal zo snel en zo veel mogelijk over een bepaald (op dat moment populair) onderwerp wil berichten ten einde de concurrentie voor te zijn.

Bovendien heeft groeiende concurrentie tot gevolg dat het sensatiegehalte van de berichtgeving een steeds grotere rol gaat spelen. Voor wat betreft de dagbladen worden vooral de 'populaire' kranten steeds sensationeler. Dit geldt zowel voor de aard en weergave van de berichten zelf als voor het erbij gepubliceerde beeldmateriaal (foto's, grafieken of tekeningen). Een onderzoek naar het sensatiegehalte van foto's in een aantal Nederlandse dagbladen tijdens het najaar van 2007 gaf echter wel aan dat het verschil in sensatiegehalte van het gepubliceerde fotomateriaal tussen de populaire en de kwaliteitskranten relatief klein was¹⁵². De kwaliteitskranten neigden daarentegen wel vaak naar sensationelere (meer dramatische) onderwerpen. Dit werd verklaard uit het gegeven dat deze dagbladen vaak meer op het buitenland (grote rampen) gericht zijn¹⁵³.

Een sterke toename van interactieve media verandert het medialandschap

Het medialandschap is de laatste decennia onder invloed van een veranderende samenleving sterk veranderd. Dat heeft ook gevolgen gehad voor de berichtgeving door de verschillende mediakanalen. Een van de belangrijkste oorzaken van deze veranderingen is het proces van individualisering dat in de Nederlandse samenleving na de Tweede Wereldoorlog gestalte kreeg. Felling onderscheidt in dit proces drie verschillende stadia. De eerste fase betreft de periode van wederopbouw na de oorlog in de jaren '50. In deze periode was er voornamelijk sprake van een economische modernisering. In de tweede fase – vanaf de jaren '60 tot halverwege de jaren '70 – vond er een culturele revolutie plaats die gestalte kreeg door een sterke ontkerkelijking en ontzuiling. In de derde fase – de periode vanaf de jaren '70 – luwde de sociaal-culturele revolutie, terwijl het proces van individualisering door ging. De binding met traditionele instituten werd minder en er werd minder vastgehouden aan een vaste politieke stroming: eigen meningsvorming werd steeds belangrijker¹⁵⁴. Vooral de tweede fase blijkt van grote invloed te zijn op het Nederlandse medialandschap. Voor het publieke omroepbestel betekende dit dat het (verzuilde) stelsel wel bleef bestaan, maar dat de individualiseringstrend bij de achterban van alle omroepen zichtbaar bleek: de

¹⁵⁰ Joye, 2010, 151.

¹⁵¹ N. Ruigrok, O. Scholten: "Fitna in de media: een brongerichte mediahype", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*, 37 (deel 3), 2009, 247.

¹⁵² G. Schaap, A. Pleijter: "Het sensatiegehalte van voorpaginafoto's: een inhoudsanalyse van populaire en kwaliteitskranten in Nederland", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 40/1 (2012), 80.

¹⁵³ Schaap, 2012, 82-83.

¹⁵⁴ Naar: A.J. Felling: *Het proces van individualisering in Nederland: Een kwarteeuw sociaal-culturele ontwikkeling*, Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen, 2004.

achterban van zowel de progressieve (VPRO,VARA) als de conservatieve, christelijke omroepen (NCRV, KRO, EO) blijken steeds verder te zijn geïndividualiseerd¹⁵⁵.

De laatste twee decennia is vooral de opkomst van het internet van grote invloed geweest op het medialandschap. Internet maakt meer en snellere interactie tussen de media en het publiek mogelijk. Hierdoor wordt het onder andere makkelijker om kritiek op – het functioneren van – de media te ventileren. Ook hierbij speelt een gevolg van de ontzuiling mee. Door een afnemende loyaliteit van het publiek ten opzichte van de traditionele media zuilen én door een hoger algemeen opleidingsniveau staat men steeds kritischer ten opzichte van berichtgeving door de verschillende media¹⁵⁶. Een gevolg hiervan is dat de media meer rekening gaan houden met de wensen van de achterban. Deze ontwikkeling wordt nog versterkt door een toenemende concurrentie in het medialandschap. Door deze ontwikkelingen verliezen de mediakanalen steeds meer hun ideologische identiteit en worden ze steeds ‘populistischer’, gericht op de grote massa¹⁵⁷.

Daarnaast ondervinden de massamedia ook steeds meer concurrentie van nieuwe media zoals het internet. Deze laatste groeien steeds meer uit tot (volwaardige) alternatieve nieuwsbronnen. Vooral bij hypeachtige nieuwsonderwerpen speelt informatieverbreiding via internet een belangrijke rol. Bij een onderzoek naar de berichtgeving over de project-x rellen in Haren in 2012 bleek echter dat de invloed van de traditionele media nog zeer groot is: door hun betrouwbare uitstraling blijven deze mediakanalen een belangrijke informatiebron naast de nieuwe media¹⁵⁸. In het geval van de rellen in Haren bleek juist de *interactie* tussen de traditionele (massa)media en de nieuwe mediakanalen een katalyserende werking te hebben¹⁵⁹.

¹⁵⁵ R. Konig, J. Bardoel: “De schuivende achterban van de publieke omroep”, in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*, 37/2 (2009), 150-151.

¹⁵⁶ Y. de Haan, J. Bardoel: “Tien jaar na Fortuyn; kritiek en verantwoording bij Nederlandse nieuwsorganisaties”, in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 41/3 (2013), 214.

¹⁵⁷ De Haan, 2013, 218-219.

¹⁵⁸ P. Vasterman, H. Wijffes: “Forumartikel: Rapport Project X Haren revisted; een kritische beschouwing over onderzoek naar media in de Facebook-rellen van september 2012”, in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 43/2 (2015), 118-119.

¹⁵⁹ Vasterman, 2015, 121.

3.2.5 Media en politiek

Onderzoek naar de macht van de media op de politieke besluitvorming is een interessant gegeven. Vooral omdat deze macht niet zo groot en eenduidig is als vaak wordt verondersteld.

Media-aandacht – en dan vooral hypeachtig nieuws – blijkt eerder een katalysator te zijn voor het doorvoeren van al bestaande wetsvoorstellen dan dat ze agendasettende invloed heeft. Daarnaast wordt een politieke reactie op een bepaald in de media behandeld onderwerp niet alleen door de (excessieve) media-aandacht zelf veroorzaakt. Het onderwerp moet ook over een zekere ‘intrinsieke’ nieuwswaardigheid beschikken wil het voor de politiek interessant genoeg zijn zich ermee bezig te houden¹⁶⁰.

Uit onderzoek blijkt echter dat de politiek in zekere mate wel door de media beïnvloed wordt. Een voorbeeld hiervan is de politieke besluitvorming naar aanleiding van de breed in de media uitgemeten problemen in de Goudse wijk Oosterwei in 2008. Aanleiding was een overval op een bus in de aangrenzende wijk Goverwelle, waarna de busonderneming besloot geen bussen meer door deze wijk te laten rijden. In de media werd deze gebeurtenis direct gekoppeld aan overlast met – voornamelijk Marokkaanse – jongeren in de wijk Oosterwei. Bij de berichtgeving over deze zaak hanteerden de media vooral het zogenaamde ‘harde-aanpakframe’: de overlastgevende jongeren zouden harder aangepakt moeten worden door de overheid teneinde de overlast te verminderen. Dit frame kwam vooral voor bij de populaire dagbladen¹⁶¹.

Bij deze zaak bleek een sterke wisselwerking tussen de politieke besluitvorming en de media-aandacht te hebben plaatsgevonden. Echter, de door de politiek aangekondigde ‘harde’ maatregelen zijn vooral retorisch van aard geweest: in praktijk bleek het gemeentelijk beleid ten aanzien van de overlast nadien nauwelijks te zijn veranderd¹⁶².

Ook politici zelf kunnen gebruik maken van de mediakanalen om hun eigen politieke boodschap te verspreiden. Dit fenomeen blijkt vooral voor te komen tijdens hypeachtige onderwerpen. In deze gevallen zijn het vaak eerder politici dan de media zelf die de initiator zijn tot de flow van berichtgeving¹⁶³.

Er is de laatste tijd een trend gaande waarbij de politiek steeds meer gemediatiseerd wordt. Er vindt steeds vaker een vermenging plaats van politiek en entertainment. Deze tendens werkt twee richtingen uit. Enerzijds lenen politici zich steeds meer tot entertainmentachtige activiteiten om de aandacht van de (potentiele) kiezer te verwerven. Hierbij denke men bijvoorbeeld aan het optreden in – niet politiek inhoudelijke – showprogramma’s op televisie of radio. Anderzijds bemoeien mediapersonages zich steeds vaker met de politiek. Dit kan door het op de achtergrond publiekelijk ventileren van meningen over politieke zaken, maar ook door daadwerkelijk voor een carrière in de politiek te kiezen, zoals bijvoorbeeld

¹⁶⁰ A. Hardy, J. Sevenans: “Het politieke agendasettingeffect van mediastormen; een analyse op het niveau van het nieuwsverhaal”, in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 43/4 (2015), 333.

¹⁶¹ I. Korthagen: “Media-aandacht maakt het verschil: invloeden van mediatisering op het beleid in Gouda”, in: *Bestuurswetenschappen*, 65/5 (2011), 14-31. Gebruikte onlineversie van dit artikel: <https://repub.eur.nl/pub/30667>, 12-13.

¹⁶² Korthagen, 2011, 12-13.

¹⁶³ Ruijgrok, 2009, 251.

Margriet Hermans in Vlaanderen of Sylvana Simons in Nederland gedaan hebben¹⁶⁴. Hierbij wordt dan gebruikt gemaakt van de bekendheid die men al heeft bij het grote publiek.

Een andere tendens die hiermee samenhangt is de neiging van de politiek zich steeds meer op mediagenieke onderwerpen te gaan richten. Dit trekt wellicht de aandacht van het grote publiek, maar kan daarnaast ten koste gaan van intrinsiek grotere en belangrijkere vraagstukken op het gebied van ruimtelijke ordening, staatsinrichting of leefmilieu¹⁶⁵. Een bijeffect van deze focus op mediagenieke, vaak sensationele onderwerpen is wel dat extremen schijnbaar worden genormaliseerd en dat daardoor het bestaande beeld van de werkelijkheid steeds meer wordt geperverteerd¹⁶⁶.

Voor wat betreft de huidige Nederlandse politieke situatie in relatie tot de media springt vooral Geert Wilders in het oog. De wijze waarop hij met de media omgaat is onvergelijkbaar met de traditionele verhouding tussen politiek en media. Wilders bepaalt namelijk altijd zelf wanneer hij wel en niet wil reageren op vragen van journalisten. Anderzijds is er geen politicus die het debat kan bepalen zoals hij. Hij zet de toon door een bepaalde – meestal extreme – uitspraak en media en samenleving reageren daar vervolgens weer op¹⁶⁷. Daarnaast trekt de – voor de Nederlandse politiek ongewoon – sterk metaforische stijl waarin Wilders zich uitdrukt extra media-aandacht¹⁶⁸. Media zitten met een dilemma: wel erover berichten en Wilders dus extra aandacht geven of hem doodzwijgen met het risico partijdigheid te worden verweten door hem geen aandacht te (willen) geven, of marktaandeel te verliezen ten opzichte van andere mediakanalen die wel over Wilders berichten¹⁶⁹. Als de media besluiten wel over Wilders te berichten is deze berichtgeving meestal negatief en afwijzend van toon¹⁷⁰. Wilders' uitspraken worden vaak geframed als 'conflict-', 'relschopper-' of 'mediabespeelframe'¹⁷¹.

De houding van Geert Wilders en de PVV ten opzichte van de islam maakt deze partij sinds een aantal jaren een belangrijke speler in het Nederlandse islam- en hoofddoekdebat. Veel aan deze onderwerpen gerelateerde discussies zijn direct of indirect voortgevloeid uit standpunten of uitspraken van deze politicus of zijn partijgenoten. Voor wat betreft het hoofddoekdebat in Nederland kan Wilders dan ook moeilijk weggedacht worden.

¹⁶⁴ J. Blommaert: *Ik stel vast. Politiek taalgebruik, politieke vernieuwing en verrechtsing*, Berchem: Uitgeverij EPO, 2001, 170.

¹⁶⁵ Blommaert, 2001, 171.

¹⁶⁶ S. Zemni: *Het islamdebat*, Berchem: Uitgeverij EPO, 2009, 27.

¹⁶⁷ Ruigrok, 2009, 248; P. Bakker, P. Vasterman: "Wilders in de media; meta-analyse van 41 artikelen, theses, rapporten, boeken en hoofdstukken", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 41/1 (2013), 93.

¹⁶⁸ C. de Landsheer, L. Kalkhoven: "De beeldspraak van Geert Wilders, een Tsunami over Nederland", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 39/4 (2011), 14-15.

¹⁶⁹ Bakker, 2013, 83.

¹⁷⁰ Bakker, 2013, 93.

¹⁷¹ Bakker, 2013, 88.

3.3 Islam en de hoofddoek in de NL-cultuur: achtergronden

3.3.1 Inleiding

In deze paragraaf ga ik specifiek in op de rol en de positie van de hoofddoek in de Nederlandse samenleving. Allereerst zal ik kort ingaan op de religieuze betekenis van de islamitische hoofddoek zoals deze vanuit de Koran en de Hadith vorm heeft gekregen.

Vervolgens ga ik verder door op de vraag hoe deze basisprincipes bij in Nederland wonende moslims heden ten dage vorm krijgen. Ik zal dit voornamelijk doen aan de hand van verschillende veldstudies die de afgelopen decennia rond dit thema zijn uitgevoerd. Hiermee zal ik laten zien dat de functie en symboliek van de hoofddoek niet zo eenduidig zijn als vaak verondersteld wordt.

3.3.2 Hoofddoek: religieuze achtergrond

Hoewel de islamitische hoofddoek in eerste instantie een door moslimvrouwen gedragen kledingstuk is, blijkt de praktijk veel complexer. In de dagelijkse realiteit blijkt dit kledingstuk voor veel meer te staan. Hij kan uit religieuze motieven gedragen worden, waarbij het als een verplichting wordt gezien, maar het kan tevens een symbool van verzet of een identitymarker worden, of vooral een modeobject.

Het belangrijkste religieuze motief voor het dragen van een hoofddoek wordt afgeleid uit passages uit islamitische religieuze geschriften: de Koran en de Hadith. Voor wat betreft de Koran zijn er drie soera's die vaak aangehaald worden als aanwijzing tot het dragen van een hoofddoek als religieuze verplichting. Het betreft hier de soera's 24:30-31, 33:53 en 33:59. Deze zeggen alle iets over de vrouw in relatie tot hoe zij zich zou moeten bedekken ten opzichte van anderen.

Soera 24:31 stelt: “... *En zeg tot de gelovige vrouwen dat zij (...) hun schaamstreek kuis bewaren en dat zij hun sieraad niet openlijk tonen, behalve wat gewoon al zichtbaar is. En zij moeten sluiers over hun boezem dragen en hun sieraad niet openlijk tonen...*”¹⁷². Deze soera wordt in dit verband vaak vergeleken met soera 7:26 waarin gesteld wordt dat kleding bestemd is “om jullie schaamte te bedekken”. In beide soera's wordt het bedekken van het lichaam met kleding in verband gebracht met ‘schaamte’ (‘awra in het Arabisch). Bij de interpretatie gaat het er dan in de praktijk om wat er precies met die schaamte bedoeld wordt. Er wordt dan vaak een verband gelegd met het gedeelte van het lichaam dat tijdens de salaah (het rituele gebed) bedekt hoort te zijn. Bij vrouwen betreft dat het gehele lichaam met uitzondering van het gezicht en de handen¹⁷³.

In een andere soera die vaak in dit verband wordt aangehaald, soera 33:53, komt het woord ‘hijaab’ voor, een woord dat tegenwoordig nog veel gebruikt wordt als aanduiding voor een bepaald type hoofddoek. Hijaab kan echter ook ‘gordijn’ of ‘afscheiding’ betekenen en zou in het verband van de hier besproken soera dan een afscheiding zijn tussen de vrouw en (vreemde) mannen¹⁷⁴. In dit vers slaat de ‘hijaab’ als voorschrift specifiek op de vrouwen van de Profeet. Dit gegeven wordt vaak gebruikt als argument dat het dragen van een hoofddoek geen verplichting is voor *alle* moslima's. In dit kader wordt ook beargumenteerd dat de hijab initieel bedoeld was als bescherming van de vrouwen der Profeet tegen de vele bezoekers, dus vooral als privacy maatregel. Pas later zou dit uitgelegd zijn als een middel om de seksen te scheiden¹⁷⁵.

In tegenstelling tot de hierboven genoemde soera slaat soera 33:59 wel op alle vrouwen: “*O profeet! Zeg tot jouw echtgenotes, jouw dochters en vrouwen van de gelovigen iets van haar onderkleding over zich heen naar beneden te laten hangen. Dat bevordert het best dat men haar herkent en niet lastig valt*”. Dit vers wordt dan ook vaak juist als argument gebruikt om de hoofddoek wel als een verplichting

¹⁷² Alhier gebruikte vertaling: F. Leemhuis: *De Koran (Al-Qur'an al-karim)*, 13^e druk, Houten: Uitgeverij Fibula/Uniboek, 2007.

¹⁷³ Beck, 2008, 127.

¹⁷⁴ Beck, 2008., 127.

¹⁷⁵ Ghonem, 2011, 10-11.

voor elke moslima te zien¹⁷⁶. De onduidelijkheden en multi-interpretabiliteit van de heilige geschriften hebben tot gevolg dat er veel discussie is over wat wel en niet hoort met betrekking tot het dragen van de hoofddoek.

In praktijk is er naast het kuisheidsargument nog een ander belangrijk element voor het wel of niet dragen van een hoofddoek. Het betreft hier de herkenbaarheid van de moslima ten opzichte van niet-moslims. Dit wordt vooral belangrijk wanneer moslims in een omgeving verkeren waar ze ook met niet-moslims in aanraking komen. Het dragen van een hoofddoek wordt – naast het kuisheidsargument – in deze context vaak in verband gebracht met een houding van bescheidenheid, deugdzaamheid en waardigheid¹⁷⁷.

¹⁷⁶ Beck, 2008, 128.

¹⁷⁷ G. Wieggers, H.L.Beck : *Religie in de krant. Een eerste kennismaking met de godsdienstwetenschap*, Nijmegen : Valkhof Pers, 2005, 143.

3.3.3 Hoofddoek in de Nederlandse samenleving

In de vorige paragraaf heb ik kort de oorspronkelijke religieuze achtergronden gegeven van het dragen van een hoofddoek door islamitische vrouwen. In deze paragraaf zal ik verder hierop doorgaan en kijken hoe deze principes heden ten dage nog bij moslims in de Nederlandse samenleving doorwerken. Hierbij is het belangrijk zich te realiseren dat het idee dat iemand over de hoofddoek heeft niet los kan worden gezien van zijn of haar visie op de islam als geheel. De vele mogelijke interpretaties van de Koran en andere religieuze bronnen zijn in dezen een bron van veel onduidelijkheid en onenigheid.

Veldonderzoek onder moslims in Nederland toont aan dat de laatste tijd twee belangrijke tendensen zijn waar te nemen. Enerzijds is er sprake van een modernisatie van het geloof doordat (jonge) moslims een vrijere interpretatie van de bronnen hanteren. Anderzijds is er ook een tendens bij sommige moslims die neigen naar een verdieping van het geloof, resulterend in een groei van orthodoxe geloofsstromingen en soms radicalisering. In dit kader ziet Sipco Vellenga 4 trends opkomen: radicalisering, stolling, secularisatie en religieuze individualisering. De eerste twee betreffen dan een verdieping van het geloof, hetzij door zich meer te richten op de religie (en cultuur) van het land van herkomst (*stolling*), hetzij door zich juist af te zetten tegen de omgeving door een (extreem) orthodoxe vorm van religie te gaan aanhangen (*radicalisering*). De twee laatstgenoemde trends betreffen een afname van de religiositeit. Dit kan door *secularisering*, waarbij religie een steeds kleinere rol binnen de samenleving krijgt of door *religieuze individualisering*, waarbij religie persoonlijker wordt beleefd, los van de traditie¹⁷⁸.

De twee bovengenoemde tendensen komen ook naar voren in het onderzoek 'Geloof en Geluk', uitgevoerd door FORUM, instituut voor multiculturele ontwikkeling. In deze studie, bestaande uit een veldonderzoek en enquêtes onder islamitische jongeren in Nederland, komen de onderzoekers tot een verdeling in vier clusters van typering. Ten eerste de 'respectvolle moslims', voor wie geloofsregels belangrijk zijn, maar niet overheersend. Het tweede cluster zijn de 'traditionele moslims', voor wie geloofsregels allesbepalend zijn en hun leven zich uitsluitend binnen de eigen (islamitische) zuil afspeelt. Op de derde plaats komen de 'individualiserende moslims', voor wie geloofsregels niet erg belangrijk meer zijn en die hun identiteit nauwelijks nog aan hun religie ontleen. Het vierde cluster tenslotte betreft de 'seculiere moslims', voor wie religie (bijna) helemaal geen rol meer speelt¹⁷⁹.

Naast de bovengenoemde algemene trends toont een onderzoek naar de religieuze beleving van in Nederland wonende moslims uitgevoerd door het Sociaal Cultureel Planbureau dat hierbij wel verschillen zijn tussen verschillende groepen moslims ingedeeld naar etniciteit. Vooral moslims met een Turkse of Marokkaanse achtergrond identificeren zich nog vaak met hun (islamitische) religie. Van deze twee groepen zijn de Marokkaanse moslims over het algemeen nog het meest praktiserend¹⁸⁰. Het onderzoek

¹⁷⁸ S. Vellenga: "Islam in Nederland: trends en toekomst", in: S. Vellenga, S. Harchaoui (red.): *Mist in de polder. Zicht op ontwikkelingen omtrent de islam in Nederland*, Amsterdam: Aksant, 2009, 16-19.

¹⁷⁹ D. Korf, M. Wouters (red.): *Geloof en Geluk. Traditie en vernieuwing bij jonge moslims*, Utrecht: FORUM – Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling, 2008, 97-99.

¹⁸⁰ Maliepaard, 2012, 12.

toont aan dat bij laatstgenoemde groep het moskeebezoek de afgelopen jaren zelfs is toegenomen¹⁸¹. Bij vluchtelingengroepen met een islamitische achtergrond bleek religiositeit over het algemeen een veel minder grote rol te spelen dan bij de Turkse en Marokkaanse moslims. Hier is mogelijk een verband met de reden om te vluchten voor (bedreigend) religieus conservatisme in het land van herkomst¹⁸².

Een andere uitkomst van bovengenoemd survey-onderzoek was dat religiositeit een negatieve voorspeller bleek ten aanzien van het opleidingsniveau en het 'zich Nederlander voelen' van een individu. Met andere woorden: hoe religieuzer een persoon, hoe lager zijn of haar gemiddelde opleidingsniveau en hoe minder hij of zij zich identificeert met het land van verblijf¹⁸³. Bovendien was er een positieve correlatie tussen religiositeit en de mate waarin men op het land van herkomst gericht is. Het onderzoek concludeert dat bij de in Nederland wonende moslims de secularisatietrend zich in het algemeen niet lijkt door te zetten. De islam blijft voor een groot gedeelte van de moslims een belangrijke leidraad in hun leven¹⁸⁴.

Vooraf bij jongeren met een Marokkaanse achtergrond blijkt het moslim-zijn een vanzelfsprekendheid. Een van de oorzaken voor deze tendens zou de (groeierende) aandacht voor de islam in de (Nederlandse) media kunnen zijn. Een gevolg hiervan is dat jongeren met een islamitische achtergrond vaker als moslim worden aangesproken en zich dan ook steeds vaker als zodanig gaan gedragen¹⁸⁵. Binnen deze groepen wordt de islam ook veel 'gebruikt' om de eigen etniciteit te overstijgen¹⁸⁶. Dit nagestreefde ideaal van een 'umma', een transnationale islamitische gemeenschap, kan deze jongeren een houvast geven in een onzekere samenleving¹⁸⁷.

Hierbij speelt de zoektocht naar een 'zuivere islam' vaak een zeer voorname rol. Het geloof wordt dan een manier om jezelf de islamitische religie toe te kunnen eigenen zonder je te hoeven conformeren aan enerzijds de traditionele (Marokkaanse of Turkse) geloofswaarden en anderzijds aan de Nederlandse (seculiere) waarden¹⁸⁸. Deze zoektocht kan zich uiten in een soort informatiehonger omtrent de islam. De Koran blijkt hierbij een minder voorname rol te spelen dan vaak wordt verondersteld. Veel vaker worden relevante internetbronnen geraadpleegd. Hierbij wordt de orthodoxe salafi-stroming vaak als ideaal gezien¹⁸⁹.

¹⁸¹ Maliepaard, 2012, 16.

¹⁸² Maliepaard, 2012, 15.

¹⁸³ Maliepaard, 2012, 15 + 19.

¹⁸⁴ Maliepaard, 2012, 23.

¹⁸⁵ S. Ketner: *Marokkaanse wortels, Nederlandse grond. Exploratie, bindingen en identiteitsstrategieën van jongeren van Marokkaanse afkomst*, Groningen, 2008, 97-98.

¹⁸⁶ M. van Dijk-Groeneboer, M. de Koning et al.: "Ze geloven het wel", in: M. van Dijk-Groeneboer (red.): *Handboek jongeren en religie. Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland*, Almere: Parthenon, 2010, 60.

¹⁸⁷ Ketner, 2008, 54.

¹⁸⁸ M. de Koning: "Zoeken naar zuiverheid en authenticiteit. Marokkaans-Nederlandse moslims en hun islam", in: M. van Dijk-Groeneboer (red.): *Handboek jongeren en religie. Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland*, Almere: Parthenon, 2010, 162-163.

¹⁸⁹ De Koning, 2010, 168-169.

Bij het zoeken naar een adequate moslimidentiteit spelen vrouwen een belangrijke rol. Hun gedrag en uiterlijk worden vaak gezien als een soort symbolische grens tussen de 'eigen' (islamitische) en de 'vreemde' (seculiere) cultuur. Dat dit speciaal voor vrouwen geldt heeft waarschijnlijk te maken met het gegeven dat zij verantwoordelijk worden geacht voor de 'reproductie' van de eigen cultuur. De hoofddoek als symbool is hierbij van groot belang. Deze visie kan leiden tot een politisering van gender, een strijd over wie er bepaalt hoe een vrouw zich dient te kleden. In dat geval worden meisjes tot inzet gemaakt in een symbolische strijd tussen de islamitische en de Nederlandse cultuur, maar ook tussen moslims onderling¹⁹⁰. De hoofddoek verwordt dan tot een zogenaamd 'instrument of resistance building', een manier om los te komen van de traditionele islam, zonder de religie de rug toe te hoeven keren¹⁹¹.

De hoofddoek blijkt bij islamitische jongeren in Nederland vaak een belangrijk discussiethema. Niet alleen tussen moslims en niet-moslims, maar ook tussen moslims onderling. Er is dan veel discussie over het 'wie?', het 'wat?' en het 'waarom?'. Het in 2008 uitgevoerde onderzoek 'Geloof en Geluk' maakt een onderscheid tussen verschillende groepen moslimjongeren: 'jeugdigen', 'studenten' en 'jongvolwassenen'. Voor wat betreft de kleding die gedragen wordt is er een duidelijk verschil tussen deze groepen. Bij de 'jeugdigen' en de 'studenten' draagt slechts een deel een hoofddoek, maar dan wel vaak gecombineerd met moderne, modieuze kleding. De (traditionele) hjaab is slechts in enkele netwerken de norm¹⁹². Bij de 'jongvolwassenen' is het dragen van een hoofddoek helemaal niet gebruikelijk. Dure merkkleding wordt daarentegen bij deze groep vaak wel heel belangrijk gevonden. In sommige kringen kleden vooral de mannen zich de laatste tijd juist wel weer traditioneler¹⁹³.

Hetzelfde onderzoek geeft verder aan dat de meeste respondenten vinden dat het wel of niet dragen van een hoofddoek een eigen keuze van het individu is. In praktijk blijkt echter dat de omgeving – veelal de familie – wel degelijk invloed heeft op deze keuze. De keuze om een hoofddoek te dragen kan zowel religieus als cultureel gemotiveerd zijn¹⁹⁴. Niqaab- (of burqa-)draagsters worden overigens ook door de meeste andere moslims met argwaan bekeken: er blijkt bij hen over het algemeen weinig begrip te bestaan voor deze keuze¹⁹⁵.

Ook Lorasdagi ziet in een veldonderzoek naar de hoofddoek bij een aantal Turks-Nederlandse studentes dat men vaak aangeeft de hoofddoek uit eigen beweging te dragen. Het wel of niet gaan dragen van een hoofddoek blijkt echter wel vaak binnen het gezin gepredisponeerd te zijn¹⁹⁶. Uit hetzelfde onderzoek komt naar voren dat de hoofddoek bij de respondenten voornamelijk gedragen wordt als een teken van 'moslim-zijn', maar dat het ook deels etnisch bepaald is: de hoofddoek als deel uitmakend van de Turkse cultuur¹⁹⁷. Het argument dat een hoofddoek een teken van onderdrukking zou zijn wordt door de

¹⁹⁰ De Koning, 2010, 163.

¹⁹¹ Lorasdagi, 2009, 460.

¹⁹² Korf, 2008, 16-19.

¹⁹³ Korf, 2008, 20-21.

¹⁹⁴ Korf, 2008, 37-38.

¹⁹⁵ Korf, 2008, 38-39.

¹⁹⁶ Lorasdagi, 2009, 458-459.

¹⁹⁷ Lorasdagi, 2009, 458-459.

respondenten in dit onderzoek niet onderschreven. Niet-moslims gebruiken dit argument echter wel vaak als kritiekpunt op het dragen van een hoofddoek¹⁹⁸.

In het in 2012 uitgevoerde onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau komt naar voren dat de hoofddoek onder Marokkaanse vrouwen meer gedragen wordt dan onder Turkse vrouwen. Dit gebeurt dan vooral vanuit religieuze motieven. Als reden om juist geen hoofddoek te dragen wordt in deze studie – vooral bij jonge moslima's – vaak het 'er nog niet aan toe zijn' genoemd. Deze vrouwen zeggen wel van plan te zijn een hoofddoek te gaan dragen als ze wat ouder zijn¹⁹⁹.

In dit onderzoek komt het motief van de hoofddoek als 'identitymarker' minder sterk naar voren dan in het eerdergenoemde onderzoek van Lorasdagi. Dit verschil is mogelijk te verklaren door de meer selecte onderzoekspopulatie in het laatstgenoemde onderzoek (namelijk alleen *Turkse studentes*) in vergelijking met de SCP studie²⁰⁰.

Het onderzoek van Moniek van Dijk over religie en jongeren in de periode tussen 2000 en 2010 geeft aan dat de hoofddoek of hjaab ook door veel jonge moslima's wordt gezien als een onderdeel van hun jeugdcultuur. De hoofddoek wordt dan gebruikt als een zichtbare onderscheiding tussen henzelf en niet-moslims of tussen henzelf en andere – niet hoofddoekdragende – moslima's²⁰¹.

Hoofddoekdragende moslima's ervaren in de praktijk vaak problemen met een negatieve houding van niet-moslims ten aanzien van hun hoofddoek. De hoofddoek wordt daarbij vaak als een teken van onderdrukking gezien. Ook wordt het dragen van een hoofddoek vaak vereenzelvigd met het zich afkeren van de Nederlandse samenleving, met fundamentalisme of met intolerantie en een (agressieve) missioneringsdrang²⁰². Critici hebben bovendien niet zelden twijfel bij de zelfverklaarde (religieuze) motivatie van de hoofddoekdraagster²⁰³. De hoofddoek wordt dan gezien als iets dat een volwaardige participatie in de samenleving verhindert, waarbij verwezen wordt naar de vaak ondergeschikte positie die vrouwen hebben in veel islamitische landen²⁰⁴. Motzki geeft aan dat alleen de hoofddoekdraagster zelf het motief voor het dragen van haar hoofddoek kent. Anderen laten bij hun mening toch vaak hun (subjectieve) oordelen meewegen, die sterk kunnen afwijken van de motieven van de draagster zelf²⁰⁵.

In een studie betreffende het hoofddoekdebat in Nederland van Korteweg wordt aangegeven dat ook moslims zelf steeds vaker met elkaar in debat gaan over de hoofddoek. Hoofddoekdragende

¹⁹⁸ K. van Nieuwkerk: "Veils and Wooden Clogs don't go together", in: *Ethnos*, Volume 69:2 (2004), 242.

¹⁹⁹ Maliepaard, 2012, 76-77.

²⁰⁰ Maliepaard, 2012, 76-77.

²⁰¹ Van Dijk-Groeneboer, 2010, 65.

²⁰² H. Motzki: "Das Kopftuch – Ein Symbol wofur?", in: *Religion, Staat, Gesellschaft; Zeitschrift für Glaubensformen und Weltanschauungen*, 2004, Heft 2, 175-176.

²⁰³ W.A. Shadid, P.S. van Koningsveld: "Das islamische Kopftuch unter Druck. Niederländische und Belgische Debatten und Entscheidungen im eurpaischen Kontext", in: *Religion, Staat, Gesellschaft; Zeitschrift für Glaubensformen und Weltanschauungen*, 2004, Heft 2, 210.

²⁰⁴ Fortuyn, 1997, 70-72.

²⁰⁵ Motzki, 2004, 200-201.

moslima's willen aantonen dat ze ook met een hoofddoek volwaardig deel uit kunnen maken van de Nederlandse samenleving²⁰⁶.

Voor wat betreft de motivatie voor het dragen van gezichtsbedekkende kleding – niqaabs of burqa's – in Nederland geeft een onderzoek van Annelies Moors aangaande dit thema aan dat ook hier 'religieuze redenen' een voorname rol spelen: de liefde tot en het ontzag voor God zijn hierbij een belangrijk motief²⁰⁷. Maar zelfs deze (puriteinse) vrouwen erkennen meestal dat er geen eenduidige religieus gemotiveerde richtlijn bestaat ten aanzien van het dragen van een hoofddoek of sluier²⁰⁸.

Bij kritiek van buitenstaanders – waaronder ook sommige andere moslims – op de niqaab of de burqa wordt veelal dezelfde motivatie gebruikt als bij de kritiek op de gewone hoofddoek (bijvoorbeeld dat deze vrouwonderdrukkend is of geen religieuze verplichting). Hier komen echter ook andere argumenten vaak naar voren, zoals het veiligheidsargument (het niet herkenbaar zijn onder een sluier) of het argument dat gezichtsbedekking de interpersoonlijke communicatie belemmert²⁰⁹.

²⁰⁶ A. Korteweg, G. Yurdakul: *Headscarf Debates: Conflicts of National Belonging*, Palo Alto: Stanford University Press, 2014, 129-130.

²⁰⁷ Moors, 2009, 39, 43.

²⁰⁸ Moors, 2009, 44.

²⁰⁹ Moors, 2009, 44.

3.4 Samenvatting

In voorgaand hoofdstuk heb ik gekeken naar de verschillende theorieën aangaande de relatie tussen media en publiek. Tevens ben ik ingegaan op de religieuze motivering(en) voor het dragen van de islamitische hoofddoek en ik heb gekeken naar een aantal veldonderzoeken waarin de implicaties hiervan in de huidige Nederlandse samenleving vorm krijgen.

In het verloop van de twintigste eeuw is er een groot aantal theorieën ontwikkeld met betrekking tot de relatie tussen de media en het publiek en met de macht die deze media op het publiek hebben. Aanvankelijk werd de massamedia veel macht toegedicht, maar in latere theorieën kwam meestal een veel genuanceerder beeld naar voren. De verschillende theorieën belichtten vele invalshoeken van waaruit de media en het publiek invloed op elkaar kunnen uitoefenen.

Een speciale vorm van nieuwsverspreiding is de mediahype. Bij een dergelijke hype is er sprake van een extreme aandacht voor één bepaald onderwerp. Een mediahype ontwikkelt zich volgens een bepaald, vaststaand patroon. Opmerkelijk bij mediahypes is dat de media zich niet alleen beperken tot verslaggeving van nieuwsfeiten, maar ook zelf nieuws gaan genereren met betrekking tot het hype-onderwerp.

Nieuwsverspreiding voldoet aan een aantal kenmerken. Zo is de verspreiding van nieuws een selectief proces: media bepalen zelf waar ze wel en niet over berichten. De aandacht voor een bepaald onderwerp hoeft niet evenredig te zijn met de objectieve belangrijkheid van dit onderwerp.

De groei van het nieuwsaanbod leidt niet tot meer diversiteit in berichtgeving. Er ontstaat juist meer uniformiteit door concurrentie tussen de verschillende media.

Door nieuwe media zoals internet is het medialandschap sterk veranderd. Het publiek kan makkelijker en sneller reageren op mediaberichten en nieuwsverspreiding buiten de officiële kanalen wordt eenvoudiger.

De invloed van de media en politiek op elkaar vindt plaats in een wisselwerking. Enerzijds kunnen de media de politiek beïnvloeden. Anderzijds kunnen politici de mediakanalen ook gebruiken voor verspreiding van hun eigen politieke ideeën. In het Nederlandse islam- en hoofddoekdebat heeft Geert Wilders het laatste decennium een bepalende rol gespeeld. Zijn atypische manier van optreden (extreme uitspraken doen) genereert meestal veel media-aandacht.

Moslims halen hun religieuze motivering voor het dragen van een hoofddoek voornamelijk uit de heilige geschriften zoals de Koran en de Hadith. De Koran kent drie relevante soera's die in dit verband vaak worden aangehaald. De interpretatie van deze teksten is echter sterk uiteenlopend en als gevolg hiervan is er tussen moslims vaak veel discussie over het al dan niet verplicht zijn een hoofddoek te dragen.

Voor wat betreft de religiositeit van in Nederland wonende moslims zijn er de laatste tijd twee tendensen waar te nemen. Enerzijds is er sprake van modernisering van het geloof. Anderzijds vindt er bij een deel van de moslims een verdieping van het geloof plaats tenderend naar orthodoxie. Hierin zijn er echter grote verschillen tussen de verschillende (etnische) groepen moslims. Vooral bij Marokkaanse moslims is en blijft het geloof belangrijk.

Er is de laatste tijd ook tussen moslims onderling veel discussie over de hoofddoek. De hoofddoek blijkt vaak gedragen te worden om de moslimidentiteit te benadrukken, maar ook om los te komen van de traditionele – uit het land van herkomst meegenomen – vorm van religie. Het argument dat de hoofddoek gedragen zou worden door dwang vanuit de sociale omgeving wordt door moslima's zelf zelden onderschreven. Draagsters van gezichtsbedekkende kleding zoals een niqaab of burqa worden ook door veel andere moslims bekritiseerd.

HOOFDSTUK 4

ONDERZOEKSOPZET EN METHODOLOGIE

4.1 Doel van het onderzoek

Zoals ik in de inleiding (hoofdstuk 1) al aangegeven heb, is de discussie rondom de plaats van de islam in de westerse samenleving rond het begin van deze eeuw hevig opgelaaid. Daarmee is ook de islamitische hoofddoek steeds vaker het onderwerp van debat geworden. De hoofddoek is immers een in de openbare ruimte zeer opvallend teken van de aanwezigheid van deze religie in West-Europese landen, waaronder Nederland.

Daarnaast is de hoofddoek meer dan alleen een kledingstuk. Het is ook een symbool, behorend bij de islamitische religie. Daarmee vertegenwoordigt de hoofddoek dan ook een andere, vreemde cultuur binnen de Nederlandse en andere West-Europese samenlevingen. Dit zorgt regelmatig voor spanningen.

In de discussie rondom de hoofddoek – en ook andere islamgerelateerde thema's – spelen de media een zeer belangrijke rol. Enerzijds geven de media informatie door over islamgerelateerde gebeurtenissen of over de religie zelf. Anderzijds modereren de media de discussie. Dit laatste kan bijvoorbeeld gebeuren door middel van discussieprogramma's op de televisie of radio of het al dan niet plaatsen van bepaalde opinieartikelen of ingezonden brieven in dag- of weekbladen.

In dit onderzoek wordt gekeken naar de rol van de media in de hoofddoekendiscussie in de periode van 2000 tot en met 2014. Ik heb me hierbij beperkt tot de geschreven pers, te weten een vijftal grote landelijke dagbladen. Ik heb voor de discussie rond de hoofddoek gekozen omdat ik verwacht dat de hoofddoek door zijn zichtbare aanwezigheid in de publieke ruimte representatief is voor de discussie rond de islam in het algemeen. De islamitische hoofddoek kan immers gezien worden als een zogenaamd 'emblematisch kenmerk' met de betrekking tot de islam.

Een emblematisch kenmerk is een kenmerk dat de identiteit van een individu als behorend tot een bepaalde groep kan bepalen. In de moderne samenleving meet een individu zich vaak meerdere identiteiten aan die door elkaar heen gebruikt worden. Een identiteit kan dan gevormd worden door een aantal specifieke kenmerken (het dragen van fysieke objecten of het hebben van een bepaald gedragspatroon) te vertonen²¹⁰. Om daadwerkelijk tot een bepaalde groep gerekend te worden – dus zich de juiste identiteit aan te meten – is een bepaalde minimale hoeveelheid van deze emblematische kenmerken nodig. Deze kenmerken hoeven overigens niet star te zijn en kunnen variëren afhankelijk van de situatie²¹¹. Met betrekking tot het moslima-zijn blijkt de hoofddoek een belangrijk emblematisch kenmerk. Een studie naar de discussie rondom deze hoofddoek kan dan ook gezien worden als een goede maat voor de discussie over de islam in het algemeen. Bovendien is de hoofddoek een heel zichtbare uiting van

²¹⁰ Blommaert, 2015, 4.

²¹¹ Blommaert, 2015, 6-7.

de islam in de publieke ruimte en refereert deze dan ook vrijwel direct aan de aanwezigheid van deze religie in de Nederlandse maatschappij.

In dit onderzoek gaat het in de eerste plaats om de *mate van aandacht* die aan de discussie wordt besteed (dus hoeveel erover gepubliceerd wordt). In de tweede plaats gaat het om de *wijze waarop* het nieuws of achtergrondinformatie over het onderwerp gebracht wordt. Ten derde neem ik ook de *duiding en de waardering* mee van de posities en standpunten in de discussie door de verschillende dagbladen.

Ik verwacht dat dit onderzoek meer inzicht kan geven over de wijze waarop de discussie rondom de hoofddoek zich in de Nederlandse dagbladen in bovenstaande periode heeft voltrokken.

4.2 Onderzoeksvragen

Dit onderzoek is opgebouwd rond 4 centrale onderzoeksvragen, te weten:

- Heeft de toegenomen aandacht voor de islam na de aanslagen in de Verenigde Staten invloed gehad op de kwantiteit van berichtgeving over de hoofddoek in de Nederlandse dagbladen?
- Is er een evolutie in de berichtgeving doorheen de tijd zichtbaar?
- Zijn er verschillen tussen de onderzochte dagbladen?
- Is er een relatie tussen de berichtgeving en de (oorspronkelijke) signatuur van de betreffende krant?

Hieronder zal ik bovenstaande onderzoeksvragen nader toelichten.

1. Heeft de toegenomen aandacht voor de islam na de aanslagen in de Verenigde Staten invloed gehad op de kwantiteit van berichtgeving over de hoofddoek in de Nederlandse dagbladen?

Hierbij heb ik gekeken naar verschillende dimensies van de geselecteerde krantenberichten. Ik heb voornamelijk gelet op de intensiteit (frequentie) van de berichtgeving, de vorm en inhoud van de artikelen en de (subjectieve) waardering van het beschreven thema die naar voren komt in de berichten.

Voor wat betreft de *intensiteit* van de berichtgeving is niet alleen gekeken naar het aantal gepubliceerde artikelen, maar ook of het grote of kleinere artikelen betreft. Aangaande de *vorm* van de artikelen is gekeken naar welk type artikelen het betreft. Zijn het zuiver nieuwsartikelen of artikelen die meer achtergrondinformatie geven? Of gaat het bijvoorbeeld om reportages, columns of opiniestukken? Bij de *inhoud* is vooral gekeken naar de context waarin een artikel geplaatst is, of het thema dat erin besproken wordt. Men kan hier denken aan de vraag of het onderwerp in Nederland speelt, of dat het meer internationaal georiënteerd is, of het meer om een religieuze of vooral om een maatschappelijke discussie gaat. Ook van belang hierbij is de vraag of het om een artikel gaat waarin de hoofddoek (of andere hoofd- of gezichtsbedekkende kleding) het centrale thema is, of dat deze slechts (figuratief) terloops genoemd wordt. Aangaande de *waardering* is gekeken of binnen een artikel wel of geen normatieve (waarderende) positie wordt ingenomen. Met andere woorden: of het artikel al dan niet neutraal ten opzichte van de behandelde thematiek of standpunten staat. En zo nee, spreekt het betreffende artikel dan meer vóór of tegen die thematiek?

2. Is er een evolutie in de berichtgeving doorheen de tijd zichtbaar?

Hier gaat het erom of er bij de eerste onderzoeksvraag behandelde dimensies een evolutie doorheen de geanalyseerde periode zichtbaar is. Zoals eerder vermeld loopt deze periode van 2000 tot en met 2014. Het begin van deze periode viel nog voor de aanslagen in New York, de moord op Pim Fortuyn en Theo van Gogh en de opkomst van Wilders en de PVV. Onder meer door deze gebeurtenissen is in 15 jaar het sociaal-maatschappelijke en politieke klimaat ten aanzien van de islam sterk veranderd. De verwachting is dat dit invloed heeft gehad op de berichtgeving betreffende de islamitische hoofddoek gedurende deze periode.

3. Zijn er verschillen in berichtgeving tussen de onderzochte dagbladen?

In dit onderzoek is gekozen voor 5 te analyseren Nederlandse landelijke dagbladen. De keuze voor deze dagbladen is niet willekeurig. Binnen deze 5 dagbladen zitten kranten die ofwel meer 'rechts' ofwel meer 'links' georiënteerd zijn. Er zitten dagbladen bij die als 'kwaliteitskrant' worden aangemerkt en ook kranten die eerder 'populair' genoemd worden. Daarnaast is er een verdeling tussen dagbladen met een confessionele signatuur en dagbladen met een seculier karakter.

De keuze is gemaakt opdat een zo groot mogelijk deel van het (Nederlandse) sociaal-maatschappelijk spectrum bedekt worde. Mede om deze reden is tevens gekozen voor – qua oplage – grote dagbladen die tevens een landelijke dekking hebben.

De verscheidenheid aan dagbladen binnen het sociaal-maatschappelijk spectrum in dit onderzoek maakt een verschil in berichtgeving rondom de islamitische hoofddoek waarschijnlijk.

4. Is er een relatie tussen de berichtgeving en de (oorspronkelijke) signatuur van de betreffende krant?

De laatste onderzoeksvraag houdt verband met de voorgaande aangezien de (oorspronkelijke) signatuur van een dagblad een impliciete verwachting kan oproepen over de waardering van bepaalde thema's zoals de islam of de hoofddoek. 'Rechtse' kranten zouden door hun vaak hardere opstelling bij migratievraagstukken kritischer kunnen zijn ten opzichte van de hoofddoek dan meer links georiënteerde dagbladen. Kwaliteitskranten schetsen mogelijk een genuanceerder beeld over een kwestie dan meer populaire kranten; confessionele kranten zouden meer aandacht aan religie (dus ook aan islam) kunnen schenken dan seculiere dagbladen, en eerstgenoemde zouden ook kritischer ten opzichte van religieuze beperkingen (zoals een hoofddoekverbod) kunnen staan dan hun seculiere concurrenten. Van de andere kant kunnen confessionele – in dit geval christelijke – kranten de islam ook als bedreigend zien en daarom juist negatiever erover berichten.

Het antwoord op deze onderzoeksvraag is daarom interessant, omdat dit iets kan zeggen over de veranderende (sociaal-maatschappelijke) positie van een bepaald dagblad ten opzichte van zijn oorspronkelijke signatuur.

4.3 Opzet van het onderzoek

4.3.1 inleiding

Naast een literatuurstudie bestaat dit onderzoek voor het grootste gedeelte uit een kwantitatieve en een kwalitatieve inhoudsanalyse van dagbladartikelen. Daar het een periode van 15 jaren betreft, was de verwachting vooraf al dat het om een (zeer) groot corpus aan includeerbare artikelen zou gaan. Het werken met een zodanig grote hoeveelheid te analyseren materiaal brengt het gevaar met zich mee dat het al gauw onoverzichtelijk wordt waardoor een onwerkbare situatie kan ontstaan. Daarom is gekozen om het onderzoek in verschillende fasen in te delen waarbij ik werk vanuit een basale analyse van een lang tijdvak van 15 jaar naar gedetailleerdere analyses van kortere, voor dit onderzoek relevante perioden binnen dit tijdvak.

De *eerste* fase van het onderzoek bestaat uit een frequentieanalyse, waarbij alleen naar het aantal artikelen wordt gekeken. In de *tweede* fase is gekozen voor een (oppervlakkig) kwantitatief én kwalitatief onderzoek van 11 nader bepaalde perioden. De *derde* en laatste fase bestaat uit een grondigere kwantitatieve en kwalitatieve analyse van 4 perioden uit de in de tweede fase geïnccludeerde perioden. De keuze van de perioden geschiedt niet willekeurig, maar is afhankelijk van de resultaten van de voorgaande fase, waarbij gekeken wordt naar de relevantie voor het onderzoek.

4.3.2 Pilotstudie: Frequentieonderzoek (eerste fase)

Zoals hierboven al aangegeven is in deze fase van het onderzoek alleen gekeken naar het aantal artikelen dat over het onderwerp gepubliceerd is. Er is gekeken naar het aantal artikelen per dagblad per jaar, waarbij nagegaan is of er een bepaalde trend doorheen de tijd zichtbaar is. De uitkomsten hiervan hebben mede de keuze bepaald van de nader te analyseren perioden in de volgende fase van het onderzoek.

In deze fase van het onderzoek is gebruik gemaakt van 5 grote landelijke Nederlandse dagbladen. Deze dagbladen zijn in willekeurige volgorde: NRC Handelsblad, De Volkskrant, De Telegraaf, Trouw en het Algemeen Dagblad²¹². In deze eerste fase van het onderzoek geldt een afwijkende onderzoeksperiode in vergelijking met de latere fasen, namelijk de periode 1990 t/m 2012 in plaats van 2000 t/m 2014. De beperking van het te analyseren tijdvak in de latere fasen is gebeurd op basis van bevindingen uit de hier beschreven eerste fase van het onderzoek.

Daar het onderzoek over de berichtgeving rond de islamitische hoofddoek gaat, is het logisch om naar artikelen over dat onderwerp te zoeken. Voor deze eerste fase van het onderzoek heb ik gekozen te zoeken naar alle artikelen waarin de term 'hoofddoek' voorkwam. Daarnaast heb ik ook gezocht naar artikelen waarin de termen 'hijaab', 'niqaab' of 'burqa' voorkwamen. De laatste 2 termen slaan niet direct op de klassieke hoofddoek, maar op gezichtsbedekkende kleding. Ik acht deze echter wel relevant, want in de maatschappelijk discussie rond het hoofddoekdebat komen ook deze begrippen met grote regelmaat voor. Bovendien kan het interessant zijn te zien hoe de 'hoofddoek' zich in deze discussie met de andere bovengenoemde termen verhoudt.

Bij de uit de Arabische taal stammende begrippen 'burqa', 'hijaab' en 'niqaab' heb ik verschillende schrijfwijzen gebruikt bij mijn zoekopdrachten. Men denke hierbij bijvoorbeeld aan 'burka' of 'boerka', 'nikab' of 'nikaab'. Het blijkt namelijk dat de gebruikte dagbladen voor deze woorden verschillende spellingsvarianten door elkaar heen gebruiken. In deze eerste fase van het onderzoek is nog niet op samenstellingen gezocht ('hoofddoekje', burqa **verbod**, etc.), iets wat in de latere fasen wel gedaan is²¹³.

Voor wat betreft de methode heb ik gekozen voor het automatisch zoeken naar artikelen met behulp van de zoekfunctie in de LexisNexis-Academic database²¹⁴. Het grote voordeel van deze methode is, dat het zoeken op die manier veel sneller gaat dan het (handmatig) zoeken in fysieke dagbladen. Bovendien geeft de laatstgenoemde methode meer risico op het 'missen' van (kleinere) artikelen: in praktijk blijkt namelijk dat veel van de bovengenoemde zoektermen slechts 1 of enkele keren voorkomen in een artikel. Daar leest men makkelijk overheen.

Een belangrijk nadeel van de zoekmethode via LexisNexis is het gegeven dat niet alle dagbladen vanaf dezelfde verschijningsdatum in de database zijn opgenomen. Voor wat betreft de in dit onderzoek gebruikte dagbladen is het NRC Handelsblad als eerste al vanaf 1990 in LexisNexis opgenomen, daar waar dit voor de Telegraaf pas vanaf 1999 geldt. Een vergelijking tussen alle hier geïnccludeerde dagbladen is dus pas vanaf 1999 mogelijk.

²¹² De selectiecriteria voor de gebruikte dagbladen beschrijf ik nader in hoofdstuk 4.4.2.

²¹³ Dit werk ik verder uit in hoofdstuk 4.3.3.

²¹⁴ De eerdere versie van het huidige *Lexis Uni*.

Voor de kwantificatie van de gevonden artikelen is uitgegaan van het aantal artikelen per dagblad, per jaar, per zoekterm. De tijdspanne van een jaar lijkt vrij grof, maar heeft het voordeel dat het aantal artikelen per periode vrij groot is, en dat je dus minder (toevallige) uitschieters krijgt dan wanneer je kleinere perioden zou nemen (bijvoorbeeld per maand). In een vervolgfase van het onderzoek kan dit laatste natuurlijk wel, wanneer dat relevant zou blijken.

4.3.3 Kwantitatief onderzoek van 5 dagbladen in 11 geselecteerde perioden (tweede fase)

Bij de uitvoering van het pilotonderzoek beschreven in hoofdstuk 4.3.1 bleek dat het een zeer groot corpus van te includeren artikelen betrof (namelijk alle artikelen waarin een of meer van de 4 bovengenoemde termen voorkwam). Daarom is – om het onderzoek binnen de gestelde tijd uitvoerbaar te laten zijn – voor de (verdiepende) vervolgfase van het onderzoek (fase 2) gekozen voor een selectie van een aantal kortere perioden. Deze methode van een (al dan niet willekeurige) selectie van artikelen is algemeen gebruikelijk bij inhoudsanalytisch onderzoek waar veel analysemateriaal beschikbaar is.

Ten eerste is gekozen voor een beperking van de totale onderzoeksperiode tot het tijdvak van 2000 tot en met 2014. De keuze om deze periode pas vanaf 2000 te laten beginnen heeft 2 redenen. Ten eerste bleek in het pilotonderzoek dat er vanaf de eeuwwisseling een zeer sterke toename van het aantal hoofddoekgerelateerde artikelen verscheen. In de periode tot 2000 verschenen er – in vergelijking met de periode erna – zeer weinig artikelen; te weinig om een zinvolle kwantitatieve analyse mee uit te voeren. In de tweede plaats zijn vanaf het jaar 2000 alle 5 de bij het pilotonderzoek gebruikte dagbladen in de LexisNexis database opgenomen, waardoor een snellere – en nauwkeurigere – analyse mogelijk wordt.

Voor wat betreft de keuze van de perioden moet rekening gehouden worden met het onderwerp van het onderzoek: de hoofddoek (en daarmee verband houdend andere islamitische gezichtsbedekkende kleding). Daarom is in de eerste plaats gekozen voor 4 perioden waarin in de dagbladen aan dit thema gerelateerde discussies plaatsvonden. Daarnaast zijn nog 4 perioden geselecteerd, waarin islamgerelateerde kwesties speelden, die echter niet direct op de hoofddoek betrekking hadden. Als laatste zijn nog 3 volledig 'neutrale' perioden geselecteerd, waarin – ten minste voor wat betreft de Nederlandse dagbladen – geen noemenswaardige hoofddoek- of islamgerelateerde zaken speelden. In gedachten nemend dat het onderzoek primair over de islamitische hoofddoek handelt, kunnen deze laatste 2 categorieën als 'controle' categorieën worden gezien. De 3 hierboven beschreven categorieën zal ik hieronder nader toelichten:

1. Perioden waarin hoofddoek/burqagerelateerde kwestie speelden

- a. De periode rond het Franse hoofddoekverbod op openbare scholen als gevolg van het rapport van de commissie onder leiding van Bernard Stasi (24-10-2003 t/m 31-3-2004)
- b. Enkele perioden rond politieke ontwikkeling met betrekking tot een voorstel van minister Verdonk tot een algemeen burqaverbod in de publieke ruimte (10-10-05 t/m 20-10-05 + 21-12-05 t/m 31-12-05 + 20-10-06 t/m 20-12-06)
- c. De periode rond Geert Wilders' voorstel voor een 'kopvoddentax' (16-9-2009 t/m 16-10-2009)
- d. De periode rond het staatsbezoek van Beatrix aan Oman en de VAE waar ze – tot ongenoegen van Wilders – een hoofddoek droeg (9-1-2012 t/m 9-2-2012)

2. Perioden waar islamgerelateerde kwesties speelden die niet direct betrekking hadden op de hoofddoek

- a. De periode rond de aanslagen in New York in 2001 (10-8-2001 t/m 10-10-2001)

- b. De periode rond de moord op Pim Fortuyn en de opkomst van de LPF (1-5-2002 t/m 31-5-2002)
 - c. De periode rond de moord op Theo van Gogh (1-11-2004 t/m 31-11-2004)
 - d. De periode rond het verschijnen van Wilders' 'film' Fitna (16-3-2008 t/m 15-4-2008)
3. 'Neutrale' perioden: 3 keer een junimaand waarin niets bijzonders speelde op hoofddoek-/islamgebied
- a. Juni 2000
 - b. Juni 2006
 - c. Juni 2014

De keuze voor de hoofddoek- en burqagerelateerde kwesties houdt verband met de aandacht die de Nederlandse media eraan besteedde. In drie van de vier perioden ging het om een binnenlandse discussie; alleen in het geval van het Franse hoofddoekenverbod ging het om een buitenlandse (Franse) kwestie. Deze laatste zaak leidde echter in veel Europese landen, waaronder ook Nederland, tot discussies.

De discussie rond het (mogelijke) burqaverbod van Rita Verdonk is interessant, omdat inclusie hiervan een vergelijking tussen de hoofddoek an sich en andere hoofd- en gezichtsbedekkende kleding mogelijk maakt. In de maatschappelijke discussie liggen de hoofddoek en zaken als de burqa of niqaab vaak in het verlengde van elkaar.

De kopvoddentaxdiscussie laat zien dat een klein incident tot een grote discussie kan uitgroeien naar gelang de gevoeligheid van het onderwerp van discussie.

In de discussie rond het staatsbezoek van koningin Beatrix aan Oman wordt duidelijk dat de hoofddoekendiscussie zich kan verbreden: uiteindelijk gaat het meer om de verantwoordelijkheidsvraag met betrekking tot het staatshoofd en de minister-president dan om de hoofddoek zelf.

Ook bij de geselecteerde islam-en-niet-hoofddoekgerelateerde perioden is in eerste instantie gekeken naar hun invloed in de Nederlandse geschreven media. Voor wat betreft de aanslagen in New York in 2001 werd duidelijk dat deze gebeurtenis de beeldvorming rondom de islam wereldwijd (dus ook in Nederland) negatief beïnvloed heeft.

De opkomst van de LPF van Pim Fortuyn markeerde de opkomst van een voor Nederland nieuwe politieke stroming waarbij een kritische houding ten opzichte van de islam een belangrijk programmapunt werd²¹⁵. Bij de moord op Theo van Gogh werd duidelijk dat islamgerelateerde terreur ook in Nederland mogelijk was. De rel rond het verschijnen van de film 'Fitna' van Geert Wilders gaf een nieuwe dimensie aan de (steeds verhardende) politieke islamkritiek, met name van de Partij voor de Vrijheid.

Bij de keuze van de 'neutrale' junimaanden tenslotte, is rekening gehouden met een gelijkmatige verdeling over de gehele analyseperiode (2000 tot en met 2014): één maand aan het begin ervan (2000), een ongeveer halverwege (2006) en een aan het eind van de periode (2014). Voor wat betreft de keuze

²¹⁵ Ook in de jaren '80 waren er al enkele partijen (zoals de CentrumDemocraten en de CP'86) die zich kritisch uitten ten opzichte van immigratie. Deze waren echter niet zo specifiek anti-islamgericht als later de PVV. Bovendien hadden deze partijen slechts een zeer marginale aanhang en daarom effectief weinig politieke invloed.

van de dagbladen, is deze gelijk gebleven aan de selectie die gebruikt is bij de eerste fase van het onderzoek (de frequentieanalyse).

Voor de analyse is gebruik gemaakt van alle dagbladartikelen van de 5 geselecteerde kranten binnen de genoemde perioden waarin ten minste één keer een van de termen 'hoofddoek', 'hijaab', 'niqaab' of 'burqa' voorkomt. Het gaat hier zowel om de 'losse' termen als wel gebruikt binnen een samenstelling²¹⁶. De term 'sluier' is in tweede instantie buiten de selectie gehouden. Deze term bleek teveel ruis op te leveren. Dat wil zeggen: het vaak voorkomen van 'sluiers' die niets met de islamitische hoofddoek/sluier te maken hebben.

Voor de gevonden artikelen is een verdeling gemaakt in 3 niveaus. Hierbij betreft het *eerste* niveau alle artikelen waarin ten minste een van de 4 bovengenoemde termen voorkomt. Het *tweede* niveau betreft alleen de artikelen van het eerste niveau waarbij de voorkomende termen verwijzen naar het betreffende – islamitische – kledingstuk. Het *derde* niveau tenslotte bestaat alleen uit die artikelen uit het tweede niveau die daadwerkelijk ingaan op het debat of de discussie rondom de hoofddoek, hijaab, niqaab of burqa.

Om meer inzicht te krijgen in het soort artikelen die het betreft zijn de gevonden artikelen in verschillende categorieën verdeeld, te weten:

- Binnenlands nieuwsbericht
- Buitenlands nieuwsbericht
- Achtergrondartikel of -reportage
- Groot opiniestuk
- Klein opiniestuk (voornamelijk brieven van lezers)
- Rest (cultuur, media, reisreportage, sportbericht, overige zaken)²¹⁷

Het tweede deel van deze fase van het onderzoek betreft een zogenaamde pro-contra-analyse. Hierbij zijn van de artikelen uit het derde niveau van het eerste deel van het onderzoek (de artikelen die over het hoofddoek/burqadebat handelen) alleen die artikelen geïncludeerd waarin een duidelijke waardering ten aanzien van het behandelde thema werd geëxpliciteerd: dat kan dus bijvoorbeeld zijn voor of tegen de hoofddoek, of voor of tegen een bepaalde beperking of wetgeving.

Hoewel bij deze analyse alle 11 geselecteerde perioden bekeken zijn, bleek in praktijk dat alleen de 4 perioden waarin hoofddoek/burqagerelateerde kwesties speelden genoeg 'waarderende' artikelen voor te komen om voor analyse in aanmerking te komen. In de andere perioden kwam dit type artikelen nagenoeg niet voor.

In de pro-contra-analyse wordt per periode, per dagblad gekeken naar de verhouding van artikelen die meer vóór een bepaalde stelling spreken ten opzichte van artikelen die meer hiertegen pleiten.

²¹⁶ Voor de precieze inclusiecriteria zie bijlage 6.

²¹⁷ De criteria die gebruikt zijn voor deze onderverdeling in categorieën worden uitgebreid beschreven in bijlage 6.

4.3.4 Verdiepend onderzoek van 4 perioden (formeel en inhoudelijk) (derde fase)

De verdiepende analyse, de derde fase van het onderzoek, is beperkt tot 4 van de 11 perioden van de hierboven beschreven fase. Het betreft hier de 4 perioden waarin hoofddoek- of burqagerelateerde kwesties speelden. Zoals ook al in de hierboven beschreven pro-contra-analyse bleek, zijn deze perioden – logischerwijs – ook het meest relevant voor de politieke en maatschappelijke hoofddoekdiscussie.

Het hier beschreven verdiepende onderzoek is verdeeld in twee verschillende gedeelten, te weten het formele gedeelte en het inhoudelijke gedeelte. In het *formele* gedeelte wordt gekeken naar het verloop van de discussie in de verschillende dagbladen door te kijken naar het verloop van de artikelen die per dag, per dagblad binnen een bepaalde periode gepubliceerd zijn. Deze artikelen werden vervolgens in categorieën ingedeeld (onder andere op grootte of op plaats in de krant) om de ‘belangrijkheid’ – en daarmee indirect de nieuws waarde – van het onderwerp te meten.

In de *inhoudelijke* analyse is gezocht naar 25 voor de hoofddoekdiscussie relevante termen en gekeken naar het voorkomen van ieder van deze termen in alle in het formele gedeelte geselecteerde artikelen.

Formele analyse

Zoals hierboven al aangegeven gaat het bij de formele analyse van deze fase van het onderzoek over het verloop van de publicaties doorheen de periode van discussie. Voor deze analyse zijn alle artikelen uit het corpus van de analyse beschreven in 4.3.3 gebruikt, mits deze deel uitmaken van de 4 perioden met hoofddoek-/burqagerelateerde kwesties én daadwerkelijk expliciet over de betreffende gebeurtenis handelen. Hiermee wordt bedoeld dat geïnccludeerde artikelen uit bijvoorbeeld de periode rond het Franse hoofddoekverbod van 2003-2004 ook daadwerkelijk op dit verbod moeten ingaan en geïnccludeerde artikelen over bijvoorbeeld de ‘kopvoddentax’ van Wilders daadwerkelijk over de kopvoddentax of de discussie hieromtrent moeten handelen.

Hierbij zijn in de perioden van de kopvoddentaxdiscussie en het staatsbezoek aan Oman en de VAE nog artikelen geselecteerd die wel over de betreffende discussie in een bepaalde periode handelen, maar die buiten het corpus van artikelen uit de analyse beschreven in hoofdstuk 4.3.3 vallen (dit zijn dus artikelen waarin geen van de 4 termen ‘hoofddoek’, ‘hijaab’, ‘niqaab’ of ‘burqa’ voorkomen). In de andere geselecteerde perioden (de Franse hoofddoekdiscussie en de discussie rond het burqaverbod van minister Verdonk) bleek dit criterium niet van toegevoegde waarde.

Bij deze analyse werden de geïnccludeerde artikelen per dag, per dagblad gesorteerd en vervolgens in Microsoft VisioProfessional geschematiseerd weergegeven. De artikelen werden in zes categorieën verdeeld om de ‘belangrijkheid’ te meten. Het gaat hier concreet om of het een groot of een klein artikel betreft, of het al dan niet een voorpagina-artikel is, of dat het om een nieuwsartikel of een column of vaste rubriek handelt²¹⁸.

Een ander belangrijk gedeelte van de hier beschreven analyse is het bekijken van de bijbehorende ‘fysieke’ artikelen. Uit praktische overwegingen is bij hiervoor beschreven analyses steeds gebruik gemaakt

²¹⁸ Voor nauwkeurige criteria voor de indeling zie hoofdstuk 4.4.

van artikelen uit de digitale database van LexisNexis. Nadeel van deze werkwijze is dat slechts de tekst beschikbaar is en niet de verschijningsvorm in de krant zelf (grootte/vorm van het artikel (fysiek), grootte kop, typografie, plaats op de bladzijde, eventuele afbeeldingen (foto's, tekeningen)). Om deze laatstgenoemde eigenschappen te kunnen vaststellen is het aanschouwen van de fysieke dagbladen (of kopieën op microfiches) noodzakelijk.

Inhoudelijke analyse op woordniveau

Bij de inhoudelijke analyse werd gekeken naar het vóórkomen van 25 veel voorkomende en voor de hoofddoekendiscussie relevante basistermen in de betreffende artikelen. Deze termen zijn bovendien ingedeeld in zes clusters van (enigszins) inhoudelijk verwante termen. De keuze van zowel de termen als de indeling van de clusters is tot stand gekomen aan de hand van de wijze waarop de discussie in de dagbladen is gevoerd (welke termen komen veel voor; welke termen komen veel in eenzelfde artikel voor, of dicht bij elkaar; etc.).

Deze termen werden gekwantificeerd per artikel en per dagblad en weergegeven in tabellen en grafieken gebruikmakend van het programma Excel. In deze analyse zijn enerzijds de artikelen gebruikt die ook bij de formele analyse (zie vorige paragraaf) zijn gebruikt. Anderzijds zijn ook de binnen dezelfde perioden gepubliceerde andere artikelen geanalyseerd die een van de termen 'hoofddoek', 'hijaab', 'niqaab' of 'burqa' bevatten geïnccludeerd, maar die niet direct ingaan op de betreffende discussie ('niet-relevante' artikelen).

4.4 Methodologie

4.4.1 Selectie dagbladen

Het onderwerp van mijn onderzoek betreft de hoofddoekendiscussie in de Nederlandse samenleving, gevoerd via de landelijke dagbladen. Om de representativiteit van deze dagbladendiscussie te waarborgen is bij de keuze van de dagbladen uitgegaan van 2 belangrijke criteria. In de eerste plaats moesten de dagbladen *groot* (qua oplage) zijn en een *landelijke dekking* hebben. Dat laatste houdt niet alleen in dat het verspreidingsgebied zich over heel Nederland moet uitstrekken, maar ook dat de berichtgeving vanuit nationaal perspectief moet plaatsvinden (dus dat er geen expliciete nadruk op één bepaalde regio gelegd wordt).

In de tweede plaats was van belang dat het palet van voor analyse geselecteerde dagbladen divers was. Hierbij is zowel gekeken naar de signatuur van een dagblad (algemeen, christelijk, links, rechts, etc.) als naar het type krant: betreft het een ‘populaire’ krant die een groot publiek nastreeft of meer een ‘kwaliteitskrant’ die meer nadruk op beschouwende (achtergrond)journalistiek.

Uiteindelijk is mijn keuze gevallen op 5 dagbladen die mijns inziens het beste aan bovenstaande voorwaarden voldeden. Het betreft hier achtereenvolgens het NRC Handelsblad, de Volkskrant, de Telegraaf, Trouw en het Algemeen Dagblad.²¹⁹ Hieronder volgt per dagblad een korte historische beschrijving.

NRC

Het NRC Handelsblad is op 1 oktober 1970 opgericht uit een fusie van het Algemeen Handelsblad en de Nieuwe Rotterdamse Courant met Jérôme Heldring als hoofdredacteur. Het dagblad maakte deel uit van de Nederlandse Dagblad Unie. Vanaf 1995 was de krant een onderdeel van PCM Uitgevers; later van Egeria en Lux Media. Vanaf februari 2015 is Mediahuis eigenaar²²⁰.

Het NRC Handelsblad ziet zichzelf als een ‘kwaliteitskrant’ met een liberale signatuur²²¹, waarbij naast nieuwsberichten ook veel aandacht is voor achtergronden, opinie, kunst en cultuur²²². NRC schrijft over haar achterban op haar site: “onze lezers zijn in het algemeen hoogopgeleid, kapitaalkrachtig, autonoom en hebben een open wereldbeeld”²²³.

²¹⁹ Deze (willekeurige) volgorde van de dagbladen is gedurende de gehele analyse aangehouden.

²²⁰ url: https://nl.wikipedia.org/wiki/NRC_Handelsblad

²²¹ “NRC is nog steeds een neutrale, liberale krant die de vrijheid van het individu voorstaat, tegen te veel ingrijpen door de overheid is en erg internationaal gericht is”, hoofdredactrice Birgit Donker in een interview met Bart Jungmann, “Vrouw als hoofdredacteur”, *Trouw*, 13 december 2006.

²²² Zie voetnoot 216.

²²³ url: <http://www.nrcmedia.nl/over-ons/>

Volkskrant

De Volkskrant is op 2 oktober 1919 begonnen als weekblad van de Katholieke Arbeidersvereniging. In de jaren '60 echter, veranderde de signatuur van katholiek naar (links-)progressief. In 1968 ging de krant een samenwerking aan met Het Parool en later Trouw (1975) onder de naam Perscombinatie. Vanaf 1996 maakt de Volkskrant deel uit van PCM, dat in 2009 over werd genomen door de Persgroep²²⁴. In 2013 werd de krant uitgeroepen tot "European Newspaper of the Year"²²⁵.

De Volkskrant is begonnen als een katholiek blad, maar krijgt in de jaren '60 steeds meer een links karakter en richt zich steeds meer op hoger opgeleiden. De laatste jaren richt de krant zich meer op jongeren en is ook minder uitgesproken links geworden²²⁶.

Telegraaf

De Telegraaf werd in 1891 opgericht door Tindal en G.A. Heineken. Tijdens de Eerste Wereldoorlog koos de krant de kant van de geallieerden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was de krant echter overwegend pro-Duits. Door deze opstelling mocht de krant na WOII tijdelijk niet meer verschijnen. Dit verschijningsverbod duurde tot 1949.

Nadat de Telegraaf weer mocht verschijnen, koos de krant voor een conservatieve, propaganda-journalistieke lijn. De krant was in 2014 de laatste van de grote dagbladen die koos voor het tabloid-formaat. De Telegraaf is al sinds lange tijd de krant met de grootste oplage van alle Nederlandse kranten²²⁷.

De Telegraaf wordt gezien als een populaire krant die zich richt tot een groot lezerspubliek. De krant besteedt veel aandacht aan roddelnieuws (Privékatern), economie (Financiële Telegraaf) en sport (Telesport). De nieuwsberichten zijn vaak sensatiegericht en ze bevatten weinig tekst. Er is weinig plaats voor opiniërende en (lange) achtergrondartikelen. Verder vallen de grote koppen en het gebruik van veel bijgevoegd beeldmateriaal op²²⁸.

Trouw

Het dagblad Trouw werd opgericht in 1943 als een protestantse verzetskrant. Na de oorlog evolueerde de krant echter van orthodox-protestants naar een dagblad met een meer liberaal-evangelisch christelijke signatuur.

Heden ten dage wordt Trouw gezien als een zogenaamde 'kwaliteitskrant', die bovendien veel aandacht besteedt aan onderwerpen met een religieuze of filosofische thematiek. Naast het nieuwskatern verschijnt de krant dagelijks met een apart katern met achtergrondartikelen (De Verdieping). 's Zaterdags

²²⁴ url: https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Volkskrant

²²⁵ url: <http://www.volkskrant.nl/recensies/de-volkskrant-is-europees-newspaper-of-the-year~a3545640/>

²²⁶ "Remarque en Bolkestein schrijven elkaar: 'Is de Volkskrant te links?'"', gepubliceerd op:

<http://www.volkskrant.nl/opinie/remarque-en-bolkestein-schrijven-elkaar-is-de-volkskrant-te-links~a3240775/>

²²⁷ url: https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Telegraaf

²²⁸ Zie voetnoot 227.

verschijnt Trouw met het katern “Letter en Geest”, waarin voornamelijk opiniërende stukken geplaatst worden. Er is ook ruimte voor kritische geluiden ten aanzien van de multiculturele samenleving en de politieke/radicale islam²²⁹. In 2012 werd Trouw uitgeroepen tot ‘European Newspaper of the Year’²³⁰.

Algemeen Dagblad

Het Algemeen Dagblad werd opgericht in 1946 als een krant met een populaire signatuur. In 1993 krijgt de krant onder invloed van de nieuwe hoofdredacteur Peter van Dijk steeds meer het karakter van een kwaliteitskrant. Deze verandering kostte de krant een groot aantal abonnees. Onder hoofdredacteur Jan Bonjer onderging het AD een hertransformatie naar een populaire krant, teneinde te kunnen concurreren met de Telegraaf. In 2005 ging het dagblad samen met een aantal (Randstedelijke) regionale dagbladen. Vier jaar later, in 2009, werd de krant onderdeel van De Persgroep. Het AD is sinds lange tijd de tweede krant van Nederland qua oplagecijfers.

Het Algemeen Dagblad profileert zich momenteel als een ‘neutrale’ krant, zonder politieke of religieuze signatuur. Het is een landelijke krant, met een sterke regionale focus (met regionale edities) op met name Zuid-Holland²³¹. De krant noemt zichzelf “dé nieuwsbron voor het hele gezin, met een sterke focus op regio, sport en entertainment. Het is een betrokken krant met een optimistische kijk naar de wereld”²³²

²²⁹ url: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Trouw_\(krant\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Trouw_(krant))

²³⁰ url: <http://www.persgroepadvertising.nl/nieuws/morbi-odio-sit-amet>

²³¹ url: https://nl.wikipedia.org/wiki/Algemeen_Dagblad

²³² url: <http://www.persgroepadvertising.nl/onze-merken/ad>

4.4.2 Gebruikte middelen

Voor mijn onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de volgende middelen:

- LexisNexis Academic Database (Lexis Uni)
- Fysieke dagbladen en microfiches
- Delpher
- Achtergrondliteratuur
- Computerprogramma's (Word, Excel en Visio)

LexisNexis Academic

LexisNexis Academic is een database waarop tekstfiles van een groot deel van de Nederlandse regionale en landelijke dagbladen en een groot aantal tijdschriften vanaf het begin van de jaren '90 verschenen zijn. Bovendien vermeldt de website dat "LexisNexis (...) juridische en bedrijfsinformatie van tienduizenden internetbronnen, evenals van duizenden bedrijfsrelevante websites, blogs en forums" verzamelt.²³³

Voor wat betreft de dagbladen die bij mijn onderzoek betrokken zijn varieert de datum waarop een dagblad in bovengenoemde database is opgenomen afhankelijk van het dagblad aanzienlijk. Het NRC Handelsblad is als eerste opgenomen vanaf 8 januari 1990. Het Algemeen Dagblad is opgenomen vanaf 14 november 1991²³⁴, Trouw vanaf 2 januari 1992; de Volkskrant vanaf 11 juni 1994 en de Telegraaf vanaf 2 januari 1999. De artikelen die in LexisNexis Academic raadpleegbaar zijn, zijn uitsluitend tekstfiles; afbeeldingen zoals foto's of tekeningen en eventuele advertenties maken hiervan geen deel uit. Bovendien is een klein aantal artikelen – afkomstig van freelancers – niet beschikbaar²³⁵.

Fysieke dagbladen/ microfiches

Als aanvulling op de artikelen die in LexisNexis gepubliceerd zijn, heb ik gebruik gemaakt van microfiches of van fysieke dagbladen. Deze zijn geraadpleegd in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage. Uit praktische overwegingen ging de voorkeur uit naar microfiches. Alleen waar deze niet beschikbaar waren (vooral bij recente artikelen was dit het geval), is gebruik gemaakt van de fysieke kranten uit het bibliotheekarchief. Artikelen op microfiches zijn gekopieerd, de artikelen uit de fysieke dagbladen digitaal gefotografeerd.

Zoals in de vorige paragraaf al aangegeven is, zijn niet alle artikelen in LexisNexis beschikbaar. Daarom was het gebruik van microfiches en fysieke dagbladen noodzakelijk om een volledig corpus van artikelen te verkrijgen.

²³³ url: www.lexisnexis.nl/lexisnexis/overlexisnexis

²³⁴ Vanaf 1991 tot en met 31 augustus 2005 is het Algemeen Dagblad in de database opgenomen als "Algemeen Dagblad", daarna als "AD/Algemeen Dagblad".

²³⁵ url: www.nexis.com/results/shared/sourceinfo.do?c51=259069

Daarnaast waren de fysieke artikelen noodzakelijk om een goed beeld te krijgen van het oorspronkelijke nieuwsbericht. Zoals eerder vermeld bestaat het LexisNexisarchief alleen uit tekstfiles. Om zicht te krijgen op factoren zoals plaats in de krant, de typografie, de (grootte van de) kop of eventuele afbeeldingen is men dus genoodzaakt de fysieke (of kopieën van de fysieke) dagbladen te raadplegen.

Delpher database

Delpher is een via internet vrij toegankelijke database van gedigitaliseerde kranten, boeken en tijdschriften. De dagbladencollectie is opgedeeld in een basiscollectie en een collectie van externe krantenbanken. De basiscollectie bevat ongeveer 11 miljoen krantenpagina's van dagbladen uit Nederland, Nederlands-Indië, Suriname en de Antillen in de periode tussen 1618 en 1995²³⁶. De externe krantenbanken betreft een aantal regionale krantencollecties.

Aangezien de dagbladcollecties in het Delpher-archief tot ten laatste 1995 lopen – dit gold voor de in dit onderzoek gebruikte dagbladen alleen voor het NRC Handelsblad en de Telegraaf –, en mijn analyseperiode pas start in 2000, heb ik Delpher dus niet gebruikt voor de analyses zelf. Deze database was echter wel nuttig als bron voor historische achtergrondinformatie en artikelen.

Achtergrondliteratuur

Voor de theoretische achtergronden bij dit onderzoek is naast de dagbladartikelen gebruik gemaakt van wetenschappelijke literatuur. Het betreft hier zowel tijdschriftartikelen als boeken. Deze literatuur was vooral gericht op de volgende onderwerpen:

- De geschiedenis van de islam en de hoofddoek in Nederland
- Theorievorming m.b.t. media: hoe werkt nieuwsverspreiding?
- De (discussie rond de) islam in de media (algemeen)

Een overzicht van alle gebruikte literatuur wordt gegeven in het literatuuroverzicht.

Computerprogramma's

Voor dit onderzoek is voornamelijk gebruik gemaakt van 3 verschillende programma's vanuit het Microsoft Office-pakket: Word, Excel en Visio.

Word is gebruikt voor het kopiëren en afdrukken van artikelen uit de LexisNexis database, voor overzichtstabellen van de samenvattingen van de geïncludeerde artikelen en voor de verslagen van de resultaten van het onderzoek.

Voor de tabellen (en eventuele grafieken) van de resultaten van de verschillende analyses is gebruikt gemaakt van het programma Excel. Met dit programma zijn ook de eventuele berekeningen uitgevoerd.

Visio tenslotte is gebruikt voor de verschillende schema's van de verschenen artikelen per dag en per dagblad zoals uitgevoerd in de verdiepende analyse in 4 perioden (de derde fase van het onderzoek die beschreven wordt in hoofdstuk 4.3.4).

²³⁶ url: www.delpher.nl/nl/platform/pases/helpitems?nid=385

4.4.3 Werkwijze

In dit onderdeel van het onderzoeksverslag wordt uitgelegd hoe het onderzoek is uitgevoerd en wat er precies gedaan is. Dit is gedaan per onderzoeksfase: ik ben begonnen met de pilotstudie (het frequentieonderzoek), daarna ben ik verder gegaan met een beschrijving van de tweede fase (het kwantitatieve en kwalitatieve onderzoek van 11 geselecteerde perioden tussen 2000 en 2014). Tenslotte heb ik een overzicht gegeven van de uitvoering van de derde fase van het onderzoek: de verdiepende formele en inhoudelijke analyse van 4 uit de 11 in fase 2 geselecteerde perioden.

Frequentieonderzoek (pilotstudie, 1^e fase)

De eerste fase van het onderzoek is uitgevoerd gebruikmakende van de digitale database van LexisNexis Academic. Hierbij zijn 5 landelijke dagbladen in de periode vanaf 1990/1999²³⁷ tot en met 2012 onderzocht op artikelen waarin een of meerdere van de termen 'hoofddoek', 'hijaab', 'niqaab' of 'burqa' voorkwam. Voor de laatste 3, uit de Arabische taal afkomstige termen, is gezocht op verschillende, in de dagbladen gebruikte, spellingsvarianten²³⁸. In tegenstelling tot de latere fases van het onderzoek is in deze fase nog niet gekeken naar samenstellingen waarin bovengenoemde termen gebruikt worden (bijvoorbeeld: hoofddoek**je** of burqa**verbod**).

In het overzicht zijn de gevonden artikelen per dagblad geturfd per term, per jaar. Er is gekeken naar kalenderjaren (dus van 1 januari tot en met 31 december). De gevonden waarden zijn uitgezet in tabellen met behulp van Excel (één tabel per dagblad; de jaarnummers uitgezet tegen de 4 termen waarop gezocht is). Voor de overzichtelijkheid zijn de gevonden gegevens uitgezet in lijngrafieken, tevens met Excel, waarbij voor elke term een aparte grafiek gemaakt werd en de jaarnummers (horizontaal) uitgezet werden tegenover het aantal artikelen per jaar (verticaal), per dagblad (verschillende lijnkleuren).

Kwantitatief en kwalitatief vervolgonderzoek van 6 dagbladen in 11 perioden (2^e fase)

In de tweede fase van het onderzoek zijn de artikelen uit een aantal kortere perioden binnen de periode 2000-2014 meer gedetailleerd geanalyseerd. Zoals ik in hoofdstuk 4.3.2. al aangaf heb ik gekozen voor de periode vanaf 2000. Dit vooral omdat voor die tijd relatief weinig artikelen met de term 'hoofddoek' gevonden werden. Een bijkomend voordeel was dat vanaf dat tijdstip alle 5 in de pilotstudie gebruikte dagbladen in LexisNexis opgenomen zijn.

Voor de selectie van de perioden ben ik als volgt te werk gegaan. Ten eerste ben ik, gebruikmakend van achtergrondliteratuur, nagegaan in welke perioden zich belangrijke hoofddoek- of islamgerelateerde discussies voordeden. Hierna heb ik binnen deze perioden selectief de voor de analyse gekozen dagbladen doorgelezen, om te kijken of deze hoofddoek- en islamgerelateerde discussies ook in

²³⁷ Het beginjaar verschilt per dagblad en is afhankelijk van de datum waarop het betreffende dagblad in de database van LexisNexis Academic is opgenomen.

²³⁸ Voor een overzicht van deze spellingsvarianten zie bijlage 6.

de dagbladen daadwerkelijk veel materiaal opgeleverd hadden. Uiteindelijk heb ik voor beide typen discussies 4 nader te analyseren perioden gevonden.

Naast deze 8 perioden heb ik ook nog 3 'controle'perioden geïnccludeerd, alle met de duur van 1 maand. Voor deze controleperioden moest gelden dat er geen grote hoofddoek- of islamdiscussies in plaatsvonden en dat ze verspreid over de onderzoeksperiode vielen (2000, 2006 en 2014). Om deze perioden betrouwbaar met elkaar te kunnen vergelijken is 3 keer voor dezelfde maand (juni) gekozen. De keuze voor deze maand is enigszins willekeurig, waarbij expliciet niet voor de maanden december en januari (in verband met het verschijnen van jaaroverzichten) en juli en augustus (in verband met het verschijnen van zomeredities, aparte rubrieken) is gekozen.

Nadat de 11 perioden geselecteerd waren, werd het onderzoek als volgt uitgevoerd. Met behulp van de database van LexisNexis werden voor alle bovengenoemde perioden alle artikelen geselecteerd waarin een van de termen 'hoofddoek', 'hijaab', 'niqaab' of 'burqa' voorkwamen. In tegenstelling tot de eerste fase van het onderzoek werd nu – naast de verschillende spellingsvarianten van de uit het Arabisch afkomstige termen – wel op samenstellingen gezocht²³⁹.

De gevonden artikelen werden per dagblad, per periode chronologisch genummerd en gebundeld en vervolgens uitgeprint. Daarna werden de artikelen gecategoriseerd volgens de categorieën die al eerder beschreven werden in hoofdstuk 4.3.3. De artikelen werden voor het overzicht ook nog alle per dagblad en per periode weergegeven in tabellen, waarbij van elk artikel de publicatiedatum, het soort artikel (de categorie) en een korte samenvatting van enkele regels van het artikel werden weergegeven²⁴⁰.

Met behulp van Excel werden de resultaten van de categorisering (kwantitatief) weergegeven in verschillende tabellen. Per dagblad en per periode werd een tabel gemaakt, waarbij het aantal artikelen per categorie werd uitgezet tegen de 4 termen waarop gezocht was (voorbeeldtabel zie *figuur 1*).

Tevens werden nog tabellen gemaakt, waarbij het aantal artikelen per periode werd uitgezet tegen de 5 geïnccludeerde dagbladen. Hier werd gekeken naar het aantal voor de hoofddoek(discussie) relevante artikelen ten opzichte van het totaal aantal artikelen met ten minste één van de 4 zoektermen (hoofddoek, hijaab, niqaab, burqa) (voorbeeldtabel zie *figuur 2*).

dagblad x	hoofddoek	hijaab	...
cat. 1			
cat. 2			
cat. 3			
...			

Figuur 1

totaal	dagbl. 1	dagbl. 2	...
periode 1	Rel./tot.
periode 2
periode 3
...

Figuur 2

²³⁹ Zie bijlage 6.

²⁴⁰ Zie bijlage 1.

TEKST 1 (pro):

Verboden

Welke hoogdravende en van politieke inzichten getuigende filosofieën er ogenschijnlijk aan ten grondslag liggen, het verbod op het dragen van een **hoofddoek** is in mijn ogen gewoon erg dom.

En als je kijkt naar menselijk gedrag in het algemeen: verboden vruchten blijven lekkerder dan toegestane.

En verboden vruchten worden nog steeds gegeten, maar dan in het geniep. Alles wat je verbiedt, maak je juist door dat verbod aantrekkelijk(er). Mensen verzetten zich nou eenmaal graag tegen verboden. Dus als je greep wilt blijven houden op het gedrag van anderen, moet je ervoor zorgen dat je het kunt blijven volgen. In alle openheid, want dan is het gedrag het meest 'natuurlijk'.

In feite bewijst de Franse overheid de islam een dienst door het dragen van de hoofddoek te verbieden. Hierdoor zullen islamitische vrouwen meer en meer een hoofddoek willen gaan dragen, al deden ze dat voor die tijd niet, en ook al is het alleen maar omdat buitenstaanders zeggen dat het niet mag. Men zal zich juist meer tot elkaar wenden in de strijd tegen de buitenstaander. En dat is nou juist het tegenovergestelde wat we als westers land willen.

We staan als multiculturele samenleving te roepen dat we integratie willen, en niet langer assimilatie, maar laat die mensen dan ook een stukje eigenheid in een land dat bol staat van de uitingen van de christelijke achtergrond ervan. Oogluikend toestaan en niet stimuleren heeft vaak meer resultaat dan domweg verbieden. Verbieden heeft te maken met: je er geen raad mee weten en het dan maar op die manier proberen uit te bannen. Laten we ons liever eens bezighouden met de vraag waarom die vrouwen dat zo graag willen. Laten we ons weer eens verdiepen in de ander, in plaats van onze deur al bij voorbaat dicht te gooien.

De Volkskrant, 27-12-2003

TEKST 2 (contra):

Futiel

Hulde voor (het artikel van) Ayaan Hirsi Ali (Reflex, 20 december). En passant ontrafelt Ali de wortels van de futiele discussie over de **hoofddoek**. Reacties op de U-pagina van diezelfde dag melden dat het verbod op hoofddoekjes ondemocratisch zou zijn. Meer dan terecht stipt Ali aan dat het dragen daarvan - op 'gehersenspoelde' ergo leugenachtige gronden - getuigt van afbraak van democratie, aangezien de gestreden strijd voor democratie/gelijkstelling man-vrouw/scheiding kerkstaat daarmee een farce blijkt. Het is zo klaar als een klontje dat hier beslist geen getraumatiseerde vrouw spreekt, maar een helderdenkend mens, die ziet en verwoordt wat wij allen (links en rechts) behoren maar niet durven zien.

De Volkskrant, 27-12-2003

Naast dit kwantitatieve gedeelte van het onderzoek, bestond deze fase ook nog uit een kwalitatief gedeelte, een zogenaamde 'pro-contra-analyse'. Hierbij zijn enkel artikelen geselecteerd die waarderend/opiniërend stonden ten opzichte van de hoofddoek (of verbod erop) of een van de andere zoektermen. Deze artikelen bleken alleen voor te komen in de 4 perioden waarin hoofddoek- of burqagerelateerde kwesties speelden.

Voor deze analyse zijn alleen die artikelen gebruikt die expliciet een positie voor of tegen hoofddoek of burqa (of juist tegen of voor een verbod hierop) innamen. Artikelen waarbij twijfel bestond – dat wil zeggen bij artikelen die geen positie innamen of ambivalent ten opzichte van hoofddoek of burqa stonden (bijvoorbeeld door beide standpunten evenwichtig te belichten of alleen feitelijke informatie te geven) – zijn buiten deze analyse gehouden.

Ter illustratie van het type artikelen waarover het in deze analyse ging, geef ik hier twee voorbeelden van

artikelen die respectievelijk positief en negatief ten opzichte van de hoofddoek staan en twee vergelijkbare artikelen ten opzichte van de burqa. Het zijn alle vier korte, ingezonden opiniestukken waarbij ik (door onderstreping van signaalwoorden) aangeef waar de auteurs expliciet hun mening over het onderwerp laten doorschemeren.

TEKST 3 (pro):

Verbod op **boerka** komt voort uit angst en wantrouwen

Ons parlement heeft een motie van Wilders aangenomen om **boerka's** (en andere gezichtsbedekkende kleding) in het openbaar te verbieden. Ik zou het parlement met grote klem willen verzoeken om de gevaren van deze motie onder ogen te zien. We leven zo onderhand in een samenleving van angst en wantrouwen. Het is vreselijk dat mensen bang zijn, maar ik meen dat de gevaren minder groot zijn dan de angst en het lijkt me van belang dat volksvertegenwoordigers niet toegeven aan ongefundeerde angstgevoelens. Er is nog nooit gebleken dat vrouwen die een **boerka** dragen een gevaar voor de samenleving vormen of kwaad in de zin hebben.

Een wet die het dragen van een **boerka** verbiedt in openbare ruimtes is beledigend, discriminerend, angst-opwekkend, haatzaaiend, gevaarlijk, egocentrisch en bovendien zal zij integratie tegengaan omdat **boerka**-dragende vrouwen voortaan zullen thuisblijven. Daarnaast zou zo'n wet een straf zijn voor mensen die bijvoorbeeld een gezichtsverminking hebben en met een sjaal over hun gezicht over straat willen lopen en onhandig voor motorrijders, die snel met hun helm op een brief in een brievenbus willen doen.

Europarlementariër Daniel Cohn-Bendit zei afgelopen zondag in een interview met Nelleke Noordervliet dat we terrorisme vanzelfsprekend met harde hand moeten bestrijden, maar daarnaast een klimaat moeten scheppen waarin de islam zich net als de andere wereldgodsdiensten dat hebben gedaan, kan ontwikkelen tot een moderne, tolerante godsdienst. Ik vond dat wijze woorden. Ik zou erg graag willen dat onze volksvertegenwoordigers met luide stem verkondigen welke griezelige kant we in onze samenleving opgaan vanwege onze angst voor terrorisme, die volgens mij voortvloeit uit de bedenkelijke angst voor alles wat vreemd is.

Trouw, 24-12-2005.

TEKST 4 (contra):

Middeleeuwen

De overheid moet zo spoedig mogelijk een algemeen verbod instellen op het dragen op van een **burka**. Niet alleen is het onmogelijk om normaal met een **burkadraagster** te kunnen communiceren, ik trek namelijk ook geen zak over mijn kop en ga daarna solliciteren. Daarnaast ziet het er tamelijk afschrikwekkend uit.

En of ze het nou wel of niet uit vrije wil doen, het is en blijft een toonbeeld van onderdrukking van de vrouw. Nederland is een westers land. We kunnen best aspecten van diverse culturen accepteren, maar dit is te middeleeuws en te onwesters. Aan **burka's** zullen en willen we nooit wennen.

Algemeen Dagblad, 15-10-2005.

Het eerste artikel (zie: tekst 1) is met name negatief ten opzichte van het hoofddoekverbod. Een verbod wordt "dom" genoemd. Verboden vindt de auteur over het algemeen dom, want "alles wat je verbiedt, maak je (...) juist aantrekkelijker". En de islam (lees: orthodoxe, extremistische islam, want de auteur richt zich tot voorstanders van het verbod die hier bang voor zijn) bewijs je juist een dienst met zo'n verbod. Verbieden heeft dus juist een averechts effect, want "islamitische vrouwen" zullen "meer en meer een hoofddoek willen gaan dragen" en gaan zich "meer tot elkaar wenden in strijd tegen buitenstaanders". De auteur is niet alleen negatief ten opzichte van een verbod, maar ook positief ten opzichte van de hoofddoek zelf, want moslims moet juist "een stukje eigenheid" gelaten worden, in plaats van hun gebruiken te verbieden en 'wij' (westerlingen, autochtonen, niet-moslims) moeten "ons weer eens verdiepen in de ander".

Het tweede artikel (zie tekst 2) is een (positieve) reactie op een eerder artikel van Ayaan Hirshi Ali waarin ze kritiek heeft op de hoofddoek. De auteur van deze reactie geeft aan dat het argument dat een verbod op de hoofddoek antidemocratisch zou zijn niet klopt, want juist het dragen van

een hoofddoek "getuigt van afbraak van de democratie". Bovendien zijn de motieven van de draagsters "geheersenspoeld" en "leugenachtig". Het toestaan van een hoofddoeken maakt tevens de strijd voor democratie en vrouwenemancipatie tot een farce. De auteur benadrukt tenslotte nog dat Ayaan verre van getraumatiseerd, maar juist een helderdenkend mens is, die "ziet en verwoordt wat wij allen (...) behoren (...) zien".

De auteur van het derde voorbeeldartikel (tekst 3) geeft aan dat een motie voor een burqaverbod gevaarlijk is. Hij vindt dat we in een samenleving van “angst en wantrouwen” leven, en dat de gevaren van de burqa zelf “minder groot” zijn dan de angst ervoor. Het westen moet juist een (tolerant) klimaat scheppen “waarin de islam zich (...) kan ontwikkelen tot een tolerante godsdienst”. Maar in plaats daarvan gaat onze samenleving juist de andere kant op “vanwege onze (volgens de auteur irrationele) angst voor (islamitisch) terrorisme”.

In het laatste voorbeeldartikel (tekst 4) – getiteld “Middeleeuws”, als pejoratief – geeft de auteur een aantal redenen tegen de burqa. Hij noemt communicatie met een burqadraagster “onmogelijk”. Daarnaast ziet een burqa er “tamelijk afschrikwekkend” uit en is het “een toonbeeld van de onderdrukking van de vrouw”. Bovendien is het iets dat te “middeleeuws en te onwesters” is om eraan te kunnen wennen.

Er werd een verdeling gemaakt tussen artikelen die voornamelijk positief ten opzichte van hoofddoek/burqadracht stonden, en artikelen die daar voornamelijk negatief over uitweidden. De indeling is steeds door dezelfde persoon uitgevoerd, waardoor er geen intercodeursbias kon optreden.

Het aantal ‘positieve’ en het aantal ‘negatieve’ artikelen werden vervolgens per dagblad en per periode uitgezet in een tabel met Excel. De som van het aantal positieve minus het aantal negatieve artikelen werd daarna voor het overzicht uitgezet in verschillende staafgrafieken, per periode, per dagblad.

Uitdiepend onderzoek van de 4 hoofddoek- en burqadisussierelevante perioden (formeel en inhoudelijke analyse) (3^e fase)

Formele analyse

Het belangrijkste doel van de formele analyse van deze derde fase van het onderzoek was het chronologisch schematiseren van alle – in de geïnccludeerde dagbladen – verschenen artikelen over de betreffende kwesties. Hiervoor is het programma Windows Visio gebruikt.

In de eerste plaats heb ik binnen de 4 geselecteerde perioden alle relevante artikelen (dus alle artikelen die met de betreffende kwestie te maken hadden) gezocht. Dit betrof enerzijds al deze artikelen binnen het totale oorspronkelijke corpus van artikelen voor dit onderzoek. Dat wil zeggen: alle artikelen waarin een van de 4 zoektermen ‘hoofddoek’, ‘hijaab’, ‘niqaab’ of ‘burqa’ voorkwamen. Daarnaast bleek er in de laatste twee perioden nog een aantal artikelen te zijn gepubliceerd die wel over de betreffende kwestie handelden, maar waarin geen van de 4 hierboven genoemde termen voorkwam. Ook deze heb ik voor deze formele analyse geïnccludeerd.

Bij deze analyse heb ik binnen de 4 perioden alleen die artikelen geïnccludeerd die daadwerkelijk met de betreffende kwestie van doen hadden. Artikelen binnen de genoemde perioden die niet over het hoofddoek/burqadebat handelden of artikelen die over een andere hoofddoekenzaak handelden heb ik buiten deze analyse gehouden.

Naast het gebruik van de LexisNexis database heb ik gebruik gemaakt van fysieke kranten of op microfiches gekopieerde dagbladen. Deze zijn beschikbaar gesteld door het archief van de Koninklijke Bibliotheek. Het ging hierbij enerzijds om een beter beeld te krijgen van de artikelen die al in LexisNexis gevonden waren, anderzijds om na te gaan of er nog artikelen aanwezig waren die ontbreken in de digitale database.

Nadat alle artikelen geselecteerd waren, zijn deze schematisch, op chronologische volgorde, per dagblad en per periode weergegeven in Visio. Per artikel werd naast de datum van publicatie ook de titel van het betreffende artikel en een korte samenvatting (enkele woorden/regels) in het schema vermeld.

In het schema werden de artikelen visueel geordend op type artikel: de nieuwsartikelen werden met rechthoekige symbolen weergegeven, de achtergrondartikelen met ovale of ronde symbolen, de opiniestukken met driehoeken en de 'restartikelen' met vijfhoekige symbolen. In de periode van de discussie rond het staatsbezoek van koningin Beatrix aan de VAE en Oman in 2012 is nog een andere categorie toegevoegd. Hier gaat het om artikelen die wel over het staatsbezoek gaan, maar niet met de hoofddoekendiscussie daaromtrent van doen hebben. Deze artikelen zijn met ovale, rozegekleurde symbolen weergegeven. Al deze schema's zijn als bijlage bijgevoegd²⁴¹.

De schemata zijn voor de overzichtelijkheid tevens 'samengevat' in vier tabellen, waarin per periode de belangrijke nieuwswaardige 'gebeurtenissen' chronologisch werden vermeld. Daarbij werd voor elk dagblad weergegeven of er wel (o) of geen (x) nieuwsartikelen over dit onderwerp verschenen. Als dit wel het geval was werd tevens weergegeven of er minder (o) of meer (oo/ooo) artikelen over verschenen. Naast de nieuwsartikelen werd ook nog weergegeven als er in een bepaald dagblad rond een bepaalde gebeurtenis veel achtergrond- (a) of opinieartikelen (op) verschenen.

Naast de ordening op datum en type artikel zijn alle artikelen die in de schema's zijn opgenomen ook nog in mate van 'belangrijkheid' ingedeeld en met letters aangeduid. Hierin zijn de volgende 6 categorieën onderscheiden:

- A: voorpagina-artikel, groot²⁴²
- B: voorpagina-artikel, klein
- C: niet-voorpagina-artikel, groot
- D: niet-voorpagina-artikel, klein
- E: ingezonden brieven en deelrubrieken
- F: columns

De aantallen artikelen per categorie werden bepaald en in tabellen met Excel uitgezet voor alle 4 onderzochte perioden. In eerste instantie werden de resultaten per dagblad apart genoteerd. Eerst werden de 6 hierboven beschreven categorieën in tabellen uitgezet tegen de 'subperioden', die binnen iedere periode, afhankelijk van het verloop van de berichtgeving, werden bepaald (voorbeeldtabel zie figuur 3). Vervolgens werden deze 6 categorieën uitgezet tegen 'thematiek' van een bepaald artikel. Hoewel in elke periode één discussie centraal staat, konden er toch verschillende thema's uit gedistilleerd worden. Zo waren er bijvoorbeeld bij de periode van de discussie rond het staatsbezoek van Beatrix in 2012 artikelen over de hoofddoekdiscussie zelf, maar ook artikelen over de politieke discussie rond Wilders' voorstel of

²⁴¹ Zie bijlage 5.

²⁴² Een artikel werd 'groot' genoemd als het meer dan 25-30% van de betreffende pagina (in de originele publicatie) in beslag nam, 'klein' als het artikel kleiner was dan de hierboven aangegeven grootte. Ingezonden brieven, deelrubrieken en columns zijn niet op grootte ingedeeld.

artikelen over de reactie van Beatrix op Wilders. Deze thema's zijn dus ook uitgezet in een tabel (voorbeeldtabel zie figuur 4).

dagblad x	subper. 1	subper. 2	...
A			
B			
C			
...			

Figuur 3

dagblad x	thema 1	thema 2	...
A			
B			
C			
...			

Figuur 4

Bovendien werden per periode ook nog tabellen gemaakt waarbij de verschillende dagbladen werden uitgezet tegen de verschillende thema's en tegen de subperioden binnen die betreffende periode. Ter verduidelijking werden deze resultaten in deze tabellen gevisualiseerd in grafieken (zie figuur 5a en 5b).

periode x	dagblad 1	dagblad 2	...
thema 1			
thema 2			
thema 3			
...			

Figuur 5a

periode x	dagblad 1	dagblad 2	...
subper. 1			
subper. 2			
subper. 3			
...			

Figuur 5b

Inhoudelijk-thematische analyse op woordniveau

Het tweede deel van de derde fase van het onderzoek bestond uit een inhoudelijke analyse. Hiervoor is per artikel gekeken naar het vóórkomen van 25 woorden/termen. Het ging hier om woorden die én relatief veel voorkwamen in alle geanalyseerde perioden én die relevant waren voor de hoofddoek- en islamdiscussie zoals die in de verschillende dagbladen gevoerd is. Bij deze geïnccludeerde termen werd niet alleen de basisterm zelf meegenomen, maar ook eventuele meervouden, samenstellingen of varianten werden meegeteld. Zo werd bijvoorbeeld bij het woord 'gevaar' ook gekeken naar 'gevaarlijk' of 'gevaren' of bij 'terreur' naar 'terrorist(en)' of 'terroristisch'²⁴³. Bovendien werden deze 25 termen verdeeld over 6 verschillende clusters van termen die enige samenhang vertonen. Deze clusters werden als volgt verdeeld:

Cluster 'angst':

- Vrees
- Angst
- Gevaar
- Paniek
- Fobie

Cluster 'geweld':

- Haat
- Terreur
- Dreiging
- Geweld
- Onderdrukking

Cluster 'islamitisch extremisme':

- Extremisme
- Islamisme
- Radicalisme

Cluster 'discriminatie':

- Racisme
- Populisme
- Discriminatie
- Antisemitisme
- Stigmatisering

Cluster 'respect/vrijheid':

- Tolerantie
- Respect
- Neutraliteit

²⁴³ Voor een gedetailleerde lijst van geïnccludeerde varianten zie bijlage 6.

- Vrijheid
- Emancipatie

Cluster 'publiciteit':

- Media
- Aandacht

De termen werden vervolgens per artikel gekwantificeerd en met behulp van Excel in tabellen weergegeven. Dit gold zowel voor de relevante artikelen (die in de schema's weergegeven werden) als voor de irrelevante artikelen, verschenen in dezelfde periode (zie figuur 6).

periode x	term 1	term 2	...
Artikel 1			
Artikel 2			
Artikel 3			
...			

Figuur 6

Vervolgens vonden de analyses plaats gebruikmakend van grafieken van verschillende tabellen waarin meerdere variabelen tegenover elkaar werden uitgezet. Er is achtereenvolgens gekeken naar het totaal aantal termen per dagblad en per periode (zowel in absolute aantallen als relatief, per hoeveelheid (gedrukte) tekst) (zie figuur 7a), naar het totaal aantal nul-artikelen per dagblad en per periode (zowel absoluut als percentage van het geheel) (zie figuur 7b) en naar de frequentie per cluster en per term per dagblad en per periode (zie figuur 7c en 7d).

	dagblad 1	dagblad 2	...
Periode 1			
Periode 2			
Periode 3			
...			

Figuur 7a

	dagblad 1	dagblad 2	...
Periode 1			
Periode 2			
Periode 3			
...			

Figuur 7b

periode x	dagblad 1	dagblad 2	...
Cluster 1			
Cluster 2			
Cluster 3			
...			

Figuur 7c

periode x	term 1	term 2	...
Term 1			
Term 2			
Term 3			
...			

Figuur 7d

De resultaten van alle hierboven beschreven analyses worden verder uitgewerkt in het hierop volgende hoofdstuk (hoofdstuk 5).

4.5 Data-analyse

Voor de inhoudelijke analyses – met name de hierboven beschreven tweede en derde fase van het onderzoek – zijn verschillende coderingsschema's gebruikt, die ik hieronder verder zal bespreken.

Alle artikelen die betrokken zijn bij de tweede fase van het onderzoek – het kwantitatieve onderzoek van 11 geselecteerde perioden in de jaren 2000 tot en met 2014 van 5 dagbladen – zijn chronologisch opgenomen in tabellen met behulp van Excel. De artikelen zijn onderverdeeld per periode en per dagblad en verder chronologisch geordend. Deze tabellen zijn alle als volgt geordend:

De eerste kolom betreft het artikelnummer. De artikelen zijn chronologisch geordend, op dag van publicatie in het dagblad. Als er meerdere artikelen per dag verschenen, zijn deze willekeurig geordend²⁴⁴. In de tweede kolom is de datum weergegeven van publicatie in de *fysieke* krant (zoals vermeld in de LexisNexis database). In de derde kolom wordt het type artikel weergegeven²⁴⁵. De vierde kolom tenslotte, is voor een korte samenvatting van de inhoud of boodschap van het betreffende artikel. Het gaat hier om een zeer korte samenvatting van 1 of enkele regels.

Voor het overzicht van de voorkomende termen in de verschillende artikelen van het tweede deel van de derde fase van het onderzoek (de inhoudelijk-thematische analyse zoals besproken in hoofdstuk 4.3.4) is gebruik gemaakt van een tabel waarin per artikel van iedere term vermeld wordt hoe vaak deze in het betreffende artikel voorkomt. De termen zijn op cluster geordend.

Voor de kwantitatieve analyses is eveneens gebruik gemaakt van Excel. Gemiddelden en percentages werden automatisch berekend door toepassing van in dit programma in te voeren formules. Ook voor het maken van alle grafieken is dit programma gebruikt.

²⁴⁴ Dit artikelnummer (weergegeven in de eerste kolom) werd overigens in het verdere verloop van het onderzoek steeds behouden. Dit om het artikel later wanneer nodig makkelijk weer terug te kunnen vinden. In de derde fase van het onderzoek zijn voor de schematische weergaven en de inhoudelijke analyse op termen de artikelen echter omgenummerd. In de tabel in bijlagen 3 en 4 staan beide nummeringen weergegeven.

²⁴⁵ Voor de gebruikte categorieën zie hoofdstuk 4.3.3 (en bijlage 1).

4.6 Statistische methoden

Geen steekproeven

De waarden die uit de verschillende analyses zijn gekomen zijn alle absolute waarden. Er is dus geen gebruik gemaakt van steekproeven. Het voordeel daarvan is dat er geen sprake is van statistische onzekerheden en de uitkomsten per definitie representatief zijn voor de onderzochte populatie.

Betrouwbaarheid in de tweede fase analyse

De categorieën van de typen van artikelen die gebruikt zijn in de tweede fase van het onderzoek (de kwantitatieve en kwalitatieve analyse van 5 dagbladen in 11 perioden) zijn zowel exhaustief als exclusief.

Exhaustief houdt in dat *alle* artikelen per definitie (uitputtend) in een bepaalde categorie werden ingedeeld. Artikelen die niet in een der hoofdcategorieën in te delen waren, werden in een zogenaamde 'restcategorie' ingedeeld. Hierbij denke men aan sportverslagen, cultuur/kunst of reisreportages. Voor die artikelen waarbij ook deze categorieën niet van toepassing waren, was er een aparte 'overig' categorie, zodat ook deze artikelen bij de analyse betrokken konden worden.

Exclusief betekent dat elk artikel slechts bij één categorie ingedeeld werd. Waar twijfel bestond – dit bleek bijvoorbeeld regelmatig voor te komen bij het indelen bij ofwel een (lang) 'nieuwsartikel' ofwel een 'achtergrondreportage' – werd voor de meest relevante optie gekozen. Het spreekt voor zich dat hierbij van enige willekeurigheid sprake was: het blijkt in praktijk vrijwel onmogelijk hier harde selectiecriteria voor te formuleren die op elk artikel van toepassing zijn. Echter, omdat deze onnauwkeurigheid in elke periode en bij elk dagblad speelde, is de selectiebias zo beperkt mogelijk gebleven.

Betrouwbaarheid in de derde fase analyse

Ook in het tweede deel van de derde fase van het onderzoek, de inhoudelijke thematische analyse van 4 perioden, is bij de selectie van de termen rekening gehouden met exhaustiviteit en exclusiviteit.

De keuze voor de termen is niet exhaustief. De termen zijn gekozen op hun voorkomen (kwantitatief) in het corpus van de voor deze analyse geïnccludeerde artikelen en op hun relevantie met de betrekking tot de hoofddoek- of islamdiscussie. Er is hierbij gekozen voor de 25 veel voorkomende termen. Er zouden – theoretisch tot in het oneindige – meer termen gevonden kunnen worden, dus van exhaustiviteit is hier geen sprake. Meer termen achtte ik echter niet zinvol voor dit onderzoek, omdat er in dat geval een heleboel termen zouden worden geïnccludeerd die nauwelijks voorkomen en dus nauwelijks relevante informatie voor het onderzoek zouden geven. De verschillende termen in deze analyse zijn echter wel exclusief: termen die geselecteerd zijn, zijn logischerwijs slechts eenmaal ingedeeld.

HOOFDSTUK 5

RESULTATEN EN ANALYSES

5.1 Inleiding

In dit vijfde hoofdstuk zal ik een uiteenzetting geven van de belangrijkste resultaten van alle analyses van deze studie. De opzet van deze analyses heb ik reeds in het vorige hoofdstuk (hoofdstuk 4) beschreven. Een verdere discussie over de uitkomsten van de analyses volgt in hoofdstuk 6.

Na de inleiding zal ik in paragraaf 5.2 beginnen met een verslag van de pilotstudie die ik voorafgaand aan de verdere analyses heb uitgevoerd. In paragraaf 5.3 zal ik de resultaten weergeven van de eerste analyses uit 11 geselecteerde perioden in het tijdvak 2000-2014. In deze paragraaf beschrijf ik bovendien de resultaten van de pro-contra analyse die ik bij 4 van de 11 bovengenoemde perioden heb uitgevoerd. Paragraaf 5.4 begin ik met de resultaten van de analyse waarbij ik de artikelen uit 4 perioden op 'belangrijkheid' heb gecategoriseerd. Hierna geef ik de resultaten van de gedetailleerde analyse op woordniveau binnen dezelfde perioden. Als laatste geef ik een chronologische beschrijving van de wijze waarop over de betreffende onderwerpen in de verschillende dagbladen gepubliceerd is. Ik zal dit doen aan de hand van schematische weergaven. In paragraaf 5.5 zal ik tenslotte een korte samenvatting geven van de opmerkelijkste resultaten uit dit hoofdstuk.

5.2 Pilotstudie (1^e fase)

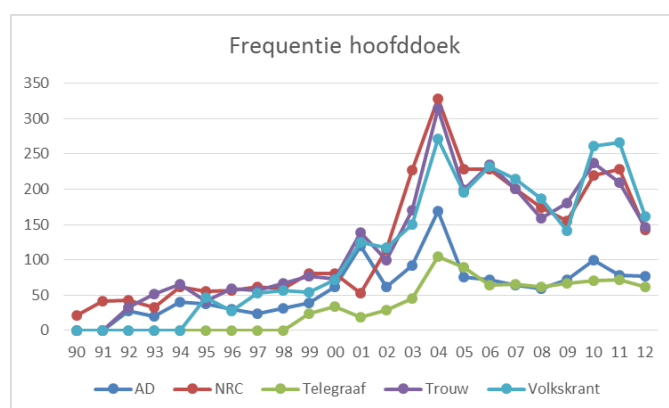
5.2.1 resultaten

Voorafgaande aan de eigenlijke studie en vooral om het definitieve te onderzoeken tijdvak te kunnen bepalen heb ik een korte pilotstudie uitgevoerd. Hiervoor heb ik van de periode 1991 tot en met 2012 met behulp van de LexisNexis database per jaar het aantal artikelen bepaald waarin een of meerdere van de termen 'hoofddoek', 'hijaab', 'niqaab' of 'burqa' voorkwam. Ik heb dat gedaan voor de 5 grote landelijke Nederlandse dagbladen.

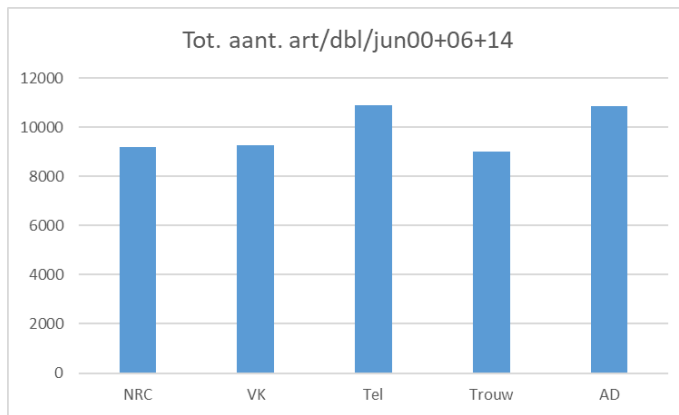
In deze pilotstudie kwam in het algemeen naar voren dat van de vier onderzochte termen het woord "hoofddoek" in totaal veruit in de meeste artikelen voorkwam, namelijk in 10477 artikelen, op ruime afstand gevolgd door de term "burqa" (2983 keer). "Hijaab" kwam het minste voor; deze term werd in alle kranten over de gehele onderzochte periode in slechts 238 artikelen genoemd. Verder bleek zich in het verloop van de tijd bij alle zoektermen een sterke stijging in het voorkomen voor te doen, waarna een afvlakking danwel een schommeling volgde, afhankelijk van de zoekterm. De NRC, de Volkskrant en Trouw bleken veel meer artikelen met de geïnccludeerde zoektermen te bevatten dan de andere 2 kranten.

Voor wat betreft de term 'hoofddoek' was een graduele stijging tot rond 2002 zichtbaar, waarna een piek in 2004, gevolgd door een iets lagere stabilisatie met een klein piekje in de laatste twee onderzochte jaren (figuur 1). Deze tendens was zichtbaar bij alle kranten, hoewel de Telegraaf en het Algemeen Dagblad duidelijk lagere aantallen scoorden dan de andere kranten.

Het lagere aantal artikelen met bovengenoemde term in de Telegraaf en het Algemeen Dagblad kan niet verklaard worden doordat deze dagbladen een lager totaal aantal artikelen publiceerden. Een steekproefsgewijze analyse van het aantal door de dagbladen geïnccludeerde artikelen in drie over de onderzochte periode verspreide maanden (juni 2000, 2006 en 2014) gaf aan dat het totale aantal artikelen – zoals gepubliceerd in de LexisNexis database – tussen de dagbladen relatief weinig verschilde (zie figuur 1b). Bovendien bleken juist de Telegraaf en het AD, de dagbladen met de minste artikelen waarin de term "hoofddoek" voorkwam, de twee dagbladen met het hoogste totaal aantal artikelen te zijn.

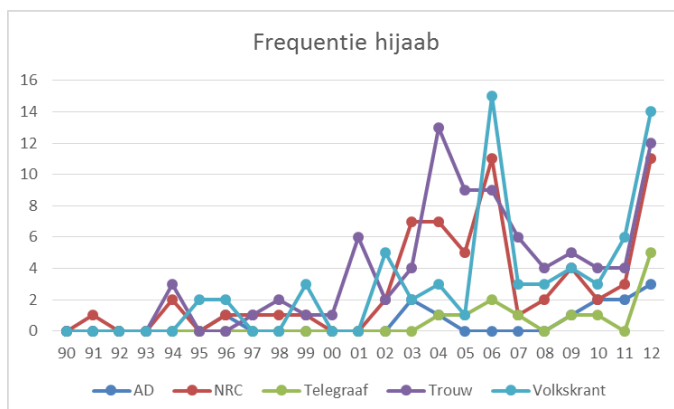

Figuur 1a

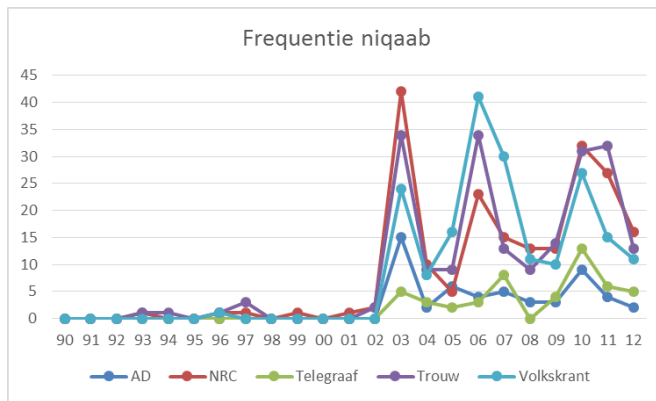
Figuur 1b

Bij de term 'hijaab' was een lichte stijging vanaf 2003 zichtbaar, waarna in 2006 een piek volgde (figuur 2). Ook in 2012 was nog een piek zichtbaar, maar dat werd voornamelijk veroorzaakt door de (eigen)naam van een politicus – de Syrische premier Rijab *Hijab* – die veelvuldig in het nieuws was en de term *hijaab* sloeg hier dus niet op het kledingstuk. Bij de vergelijking tussen de verschillende kranten zijn dezelfde fenomenen zichtbaar als boven beschreven bij de term 'hoofddoek'.

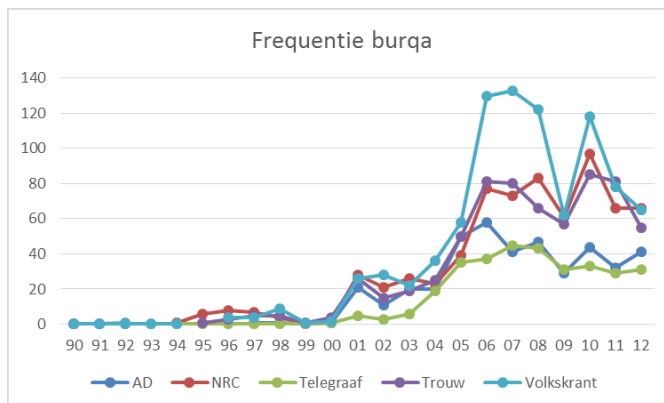
Figuur 2

De term 'niqaab' was tot en met het jaar 2002 bijna inexistent in alle dagbladen, gevolgd door een extreme stijging in 2003 wanneer de term in totaal in 120 artikelen voorkomt (figuur 3). Daarna komt de term aanzienlijk vaker voor dan voor 2003, met nieuwe pieken in 2006 en 2010. Bij de vergelijking tussen de dagbladen zijn weer dezelfde effecten te zien als bij de eerder besproken termen.

Figuur 3

Bij de term 'burqa' is al in de periode van 1996-1998 een klein piekje zichtbaar (figuur 4). Een grote sprong volgt evenwel pas vanaf 2001 (naar 106 artikelen in totaal). Vanaf 2005 volgt weer een grote sprong (naar 232 in 2005 en zelfs 383 in 2006). In de jaren daarna blijven de aantallen rond dit soort hoge waarden schommelen. Bij de vergelijking tussen de verschillende kranten valt hetzelfde op als bij de andere termen. Alleen de opvallend hoge aantallen bij de Volkskrant in 2006, 2007 en 2008 vallen op: die liggen hier duidelijk hoger dan bij het NRC en Trouw, waar deze over het algemeen op hetzelfde niveau liggen.

Figuur 4

5.2.2 Conclusie

Het meest zichtbare is een duidelijke stijging van het aantal artikelen waarin betreffende termen voorkomen zo rond het begin van het nieuwe millennium, met een tweede golf zo tussen 2003 en 2006. In tegenstelling tot de andere 3 termen, was bij 'niqaab' de eerste stijging iets later, pas vanaf 2003, duidelijk zichtbaar. Deze trend is zichtbaar bij alle dagbladen, hoewel ik hierover wat betreft de Telegraaf geen duidelijke uitspraak kan doen, omdat de gegevens van deze krant pas vanaf 1999 beschikbaar waren in LexisNexis Academic. De frequentiestijging kan duiden op een grotere maatschappelijke publiciteit voor het thema 'hoofddoek' onder invloed van bepaalde politiek-maatschappelijke ontwikkelingen in de samenleving. Voor meer zicht op de inhoud en portee hiervan is een verdere, inhoudelijke analyse noodzakelijk.

Verder is opvallend dat bovengenoemde tendensen bij alle dagbladen zichtbaar zijn, en de aandacht voor het onderwerp dus niet afhankelijk is van de politieke 'kleur' van een krant. Wel laten Trouw, Volkskrant en NRC systematisch hogere frequenties zien dan het AD en de Telegraaf. Dit verschil werd niet veroorzaakt door een lager totaal aantal gepubliceerde artikelen in deze dagbladen; het AD en de Telegraaf bleken in totaal gemiddeld zelfs iets meer artikelen te publiceren dan de andere drie geanalyseerde dagbladen.

Ook opvallend was dat de termen 'niqaab' en 'burqa' een explosievere stijging laten zien dan bij de term 'hoofddoek' het geval is. Bij 'niqaab' was deze stijging overigens pas vanaf 2003 zichtbaar, waar deze bij 'burqa' al vanaf 2001 plaatsvond. Voor deze periode komen deze 2 termen bijna niet voor. Dit zou kunnen duiden op het in zwang raken van een nieuwe terminologie: een woord dat vooraf nauwelijks bekend is, komt in de media en wordt ineens steeds vaker gebruikt. Het is goed mogelijk dat dat bij deze termen ook het geval is, hoewel termen soms ook wel oneigenlijk gebruikt worden. Dit is bijvoorbeeld het geval in het woord 'burqaverbod'. Het gaat hier natuurlijk in eerste instantie om een verbod op gezichtsbedekkende kleding, wat in de Nederlandse context bijna uitsluitend de niqaab betreft.²⁴⁶

Op grond van de bevindingen uit deze pilotstudie heb ik de uiteindelijke onderzoeksperiode laten beginnen in 2000 en laten eindigen in 2014, het moment van de aanvang van mijn hoofdonderzoek. Ik heb hiertoe besloten op grond van het gegeven dat het aantal hoofddoekgerelateerde artikelen voor de eeuwwisseling relatief gering was. Een andere belangrijke overweging was dat pas na 1999 alle 5 de te includeren dagbladen in het digitale LexisNexis bestand zijn opgenomen en deze database na die tijd dus pas een methodologisch verantwoord onderzoeksinstrument zou zijn.

²⁴⁶ Moors, 2009, 27.

5.3 Onderzoek 11 geselecteerde perioden (2^e fase)

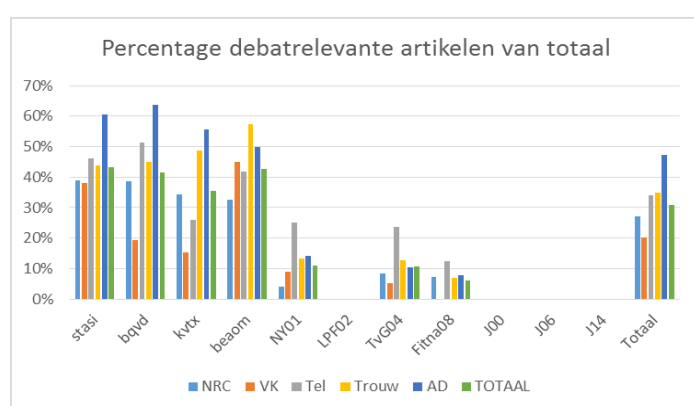
5.3.1 Inleiding

Voor deze analyse heb ik mij beperkt tot 11 perioden binnen het tijdvak 2000 tot en met 2014. Ik heb hier gekozen voor 4 perioden waarin hoofddoekgerelateerde zaken speelden, voor 4 perioden waarin islam-, maar niet-hoofddoekgerelateerde zaken speelden en voor 3 'neutrale' perioden waarin er geen specifieke hoofddoek- of islamgerelateerde zaken speelden in de Nederlandse dagbladen. Voor een uitgebreidere beschrijving van de gehanteerde werkwijze en methoden verwijs ik naar hoofdstuk 4.

5.3.2 Frequentieonderzoek 11 perioden

Na selectie van bovengenoemde perioden bleek dat er in de 5 geselecteerde dagbladen 1915 artikelen overbleven waarin één of meerdere van de 4 zoektermen (hd, hj, nq of bq) voorkwamen. Hiervan waren 1855 artikelen bruikbaar, dat wil zeggen: in deze gevallen sloegen de betreffende termen ook daadwerkelijk op het islamitische kledingstuk, bij de 60 overige artikelen was dat niet het geval.

Binnen deze 1855 artikelen heb ik vervolgens gekeken of deze ook daadwerkelijk 'debatrelevant' waren. Daarmee bedoel ik dat ze niet alleen een of meerdere van de zoektermen bevatten, maar dat ze tevens expliciet ingaan op het hoofddoek- of burqadebat. Het bleek dat 570 van deze artikelen als 'debatrelevant' aangemerkt konden worden, dat is ongeveer 31% van het totaal (figuur 5).

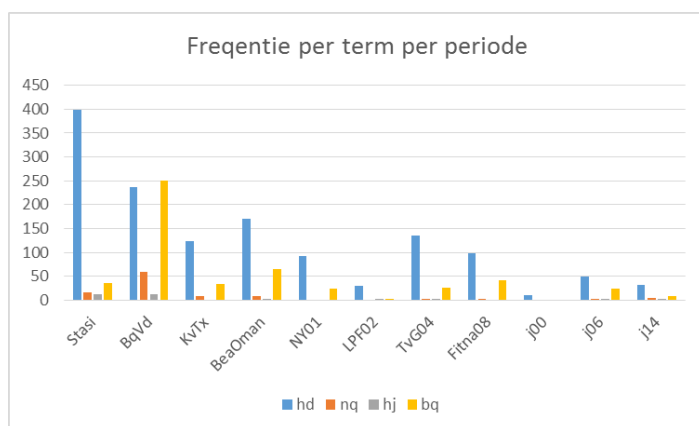

Figuur 5

Kijkend naar de verschillende dagbladen bleek dat de 'kwaliteitskranten' (NRC, Volkskrant en Trouw) over het algemeen meer artikelen over het onderwerp publiceerden dan de 'populaire' kranten (Telegraaf en Algemeen Dagblad). Het percentage debatrelevante artikelen van het totaal was in de 4 perioden waarin hoofddoekgerelateerde kwesties speelden veel hoger dan in de andere perioden. De percentages lagen bij eerstgenoemde perioden tussen de 36% en 43%, terwijl dit bij de andere perioden maximaal slechts 11% bedroeg (in de periode rond de aanslagen in New York en de moord op Theo van Gogh). De hoogste percentages debatrelevante artikelen werden gevonden bij het Algemeen Dagblad. Het ging hier om waarden tussen de 50% en 64%. De Volkskrant bleek in de 4 hoofddoekgerelateerde perioden de laagste percentages debatrelevante artikelen te hebben. Vooral bij de perioden rond het burqaverbod van Rita Verdonk (19%) en Wilders' kopvoddentax (15%) waren deze waarden opmerkelijk laag.

Als je naar alle dagbladen samen kijkt bleek het absoluut aantal artikelen het grootst in de periode rond het Franse hoofddoekverbod (428 artikelen waarvan 183 debatrelevant) en rond het burqaverbod van Verdonk (442 waarvan 185 debatrelevant). Dat het aantal zo groot is rond het Franse hoofddoekverbod komt deels doordat dit de langste geselecteerde periode is (6 maanden). Als je kijkt naar het aantal artikelen per maand blijkt het aantal artikelen in de periode rond het burqaverbod ineens het grootste. Het gaat hier dan om 232 artikelen per maand waarvan 99 debatrelevant.

De afzonderlijke termen beschouwend bleek dat de term 'hoofddoek' in het algemeen het vaakst voorkwam (figuur 6). In de periode rond het Franse hoofddoekverbod kwam de term 'hoofddoek' in 398 van de 428 artikelen voor (93%), terwijl 'burqa' – als tweede vaakstgenoemde – slechts in 35 artikelen voorkwam (8%). Ook in de periode rond de kopvoddentaxdiscussie en het staatsbezoek aan Oman kwam 'hoofddoek' het vaakst voor. Het ging hier respectievelijk om 124 van de 151 artikelen (82%) en 171 van de 232 artikelen (73%). In laatstgenoemde periode kwam de term 'burqa' overigens ook nog relatief vaak voor: in 66 van de 232 artikelen, dus 28%.

Figuur 6

De enige periode waarin de term 'hoofddoek' minder voorkwam dan enige andere term bleek de periode rond het burqaverbod van Rita Verdonk. Hier kwam de term 'burqa' in 250 tegenover 236 van het totaal van 442 artikelen voor. Opvallend was hier dat ook de term 'niqaab' nog relatief vaak genoemd werd. Deze term kwam in 59 artikelen voor (13%). Vooral in de dagbladen Trouw (26%) en in de Volkskrant (16%) was dit het geval.

Kijkend naar het type artikelen dat over de verschillende onderwerpen gepubliceerd werd bleek dat in de perioden rond het Franse hoofddoekenverbod en Verdonks burqaverbod vooral veel achtergrondartikelen verschenen, terwijl het bij de periode rond de kopvoddentax en het staatsbezoek van Beatrix meer opiniestukken betrof. Als je in de periode rond het burqaverbod alleen kijkt naar de artikelen waarin de term 'burqa' voorkomt blijkt overigens dat de 'kleine' opinieartikelen domineren en niet de achtergrondartikelen. In deze periode bleek dat in maar liefst 66 van de 78 kleine opinieartikelen de term 'burqa' voorkomt, terwijl 'hoofddoek' maar in 20 van deze artikelen te vinden is.

De bovenstaande analyse beperkend tot de debatrelevante artikelen bleek dat zowel bij de perioden rond het burqaverbod als rond de kopvoddentaxdiscussie en het staatsbezoek van Beatrix de 'kleine opiniestukken' gaan overheersen. Dit wordt vooral veroorzaakt door Trouw en het Algemeen Dagblad, waar veel van dit type artikelen (voornamelijk ingezonden lezersbrieven) gepubliceerd zijn.

Zoals ik al eerder in deze paragraaf aangegeven heb, bleek het aandeel debatrelevante artikelen in de hoofddoekwestiegerelateerde perioden veel hoger dan in de overige perioden, inclusief in de 4 geselecteerde perioden met islamgerelateerde kwesties. In de periode rond de moord op Fortuyn en de opkomst van de LPF is het aantal debatrelevante artikelen zelfs nul. In alle 4 bovengenoemde perioden

bleek dat de 'achtergrondreportages' in de meerderheid waren en dat de term 'hoofddoek' het vaakst voorkwam. In de periode rond de fitnadiscussie bleek dat ook de term 'burqa' nog vaak voorkwam: het betrof hier 41 van de 131 artikelen (31%).

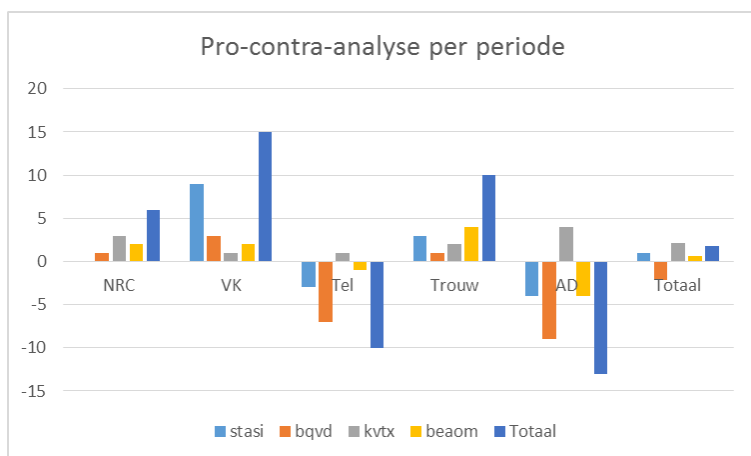
In de 3 neutrale perioden (juni 2000, 2006 en 2014) bleek 'hoofddoek' ook het vaakst voor te komen. In 2000 kwam deze term in alle 10 de artikelen voor, in 2006 in 50 van de 73 artikelen (68%) en in 2014 in 32 van de 42 artikelen (76%). Verder viel op dat in juni 2006 ook de term 'burqa' nog relatief vaak voorkwam: dit gold voor 25 van de 73 artikelen (34%).

5.3.3 Pro-contra-analyse

Voor wat betreft de debatrelevante artikelen uit bovengenoemde analyse heb ik nog een zogenaamde pro-contra-analyse uitgevoerd. Bij deze analyse zijn alleen de artikelen betrokken waarin expliciet voor of tegen de hoofddoek (of burqa) – of tegen of voor een verbod erop – gepleit werd. Deze analyse werd beperkt tot alleen de 4 geselecteerde perioden waarin de hoofddoek- of burqagerelateerde zaken speelden. In de overige perioden waren er te weinig artikelen die aan de genoemde criteria voldeden.

Uiteindelijk bleken er van de 570 debatrelevante artikelen 176 aan de criteria te voldoen, ongeveer 31%. Het grootste aantal van deze artikelen werd gepubliceerd in de perioden rond het burqaverbod van Rita Verdonk (63 artikelen) en rond het Franse hoofddoekverbod (55 artikelen). In de laatstgenoemde periode kwamen de meeste publicaties op naam van de Volkskrant (15 artikelen), terwijl bij het burqaverbod het grootste aantal artikelen gepubliceerd werd in Trouw en het Algemeen Dagblad (beide 19 artikelen).

Om een indruk te krijgen van de algemene houding van een dagblad ten opzichte van hoofddoek of burqa heb ik voor elk dagblad alle ‘positieve’ artikelen opgeteld en daarvan alle ‘negatieve’ artikelen afgetrokken ($\zeta = \sum(p-c)$). Bij alle 4 betrokken perioden tezamen bleek dat het Algemeen Dagblad ($\zeta = -13$) en de Telegraaf ($\zeta = -10$) het meest negatief waren over de hoofddoek, en het meest positief over een eventueel verbod erop (figuur 7). De Volkskrant ($\zeta = +15$) en Trouw ($\zeta = +10$) bleken in dit opzicht het meest positief.

Figuur 7

Verder heb ik nog gekeken naar de gemiddelde waardering ten aanzien van hoofddoek of burqa van alle dagbladen per periode ($\zeta(\mu) = (\sum(p-c))/n$) (figuur 7, kolom ‘Totaal’). Bij deze analyse bleek dat de berichtgeving in de periode rond de kopvoddentaxdiscussie het meest positief was ($\zeta(\mu) = +2,2$) en dat deze rond Verdonks burqaverbod het negatiefst was ($\zeta(\mu) = -2,2$).

5.4 Inhoudelijk onderzoek 4 geselecteerde perioden

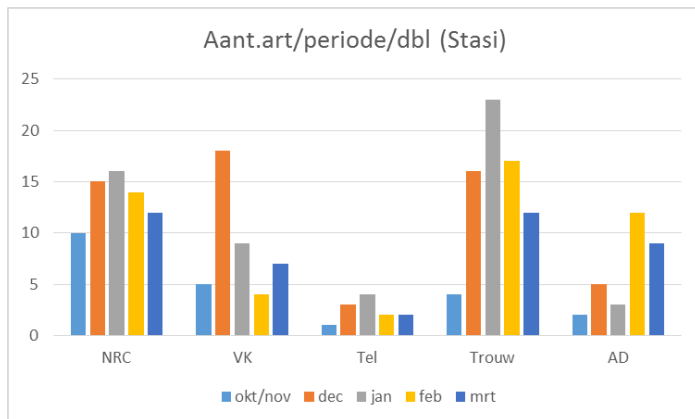
5.4.1. Categorisering artikelen op belangrijkheid

Bij deze analyse heb ik alle verschenen artikelen in de 4 geselecteerde perioden rond hoofddoekgerelateerde kwesties op belangrijkheid gecategoriseerd²⁴⁷. Als maat voor belangrijkheid heb ik gekeken naar de (fysieke) grootte van het artikel in het originele dagblad en naar de plaats van dit artikel (wel of geen voorpagina-artikel) in het betreffende dagblad. Verder heb ik (vaste) columns en deelartikelen (voornamelijk ingezonden brieven van lezers) apart ingedeeld.

In het algemeen viel op dat het totaal aantal artikelen in de periode rond het Franse hoofddoekenverbod vooral hoog was in de NRC en in Trouw (respectievelijk 69 en 72 artikelen) en dat rond het burqaverbod van Verdonk vooral in Trouw veel artikelen verschenen (n=72). Verder viel op dat in de Telegraaf in alle perioden een relatief laag aantal artikelen verscheen. Het hoogste aantal verscheen rond het staatsbezoek van Beatrix aan Oman en de VAE (n=20), maar hiervan was een groot gedeelte artikelen over het staatsbezoek zelf en minder over de hieraan gekoppelde hoofddoekdiscussie.

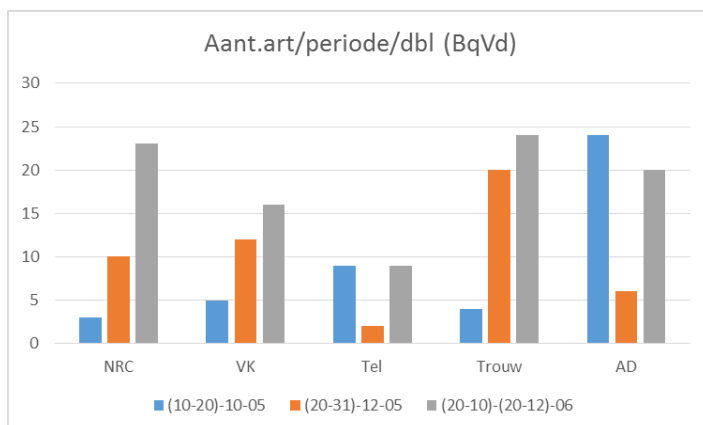
Voor een meer gedetailleerde analyse van de chronologische publicatie van de verschillende artikelen heb ik de 4 geselecteerde perioden verder onderverdeeld in deelperioden. In de periode rond het Franse hoofddoekenverbod viel hierbij op dat in de Volkskrant vooral in december veel artikelen gepubliceerd werden (n=18), terwijl in deze krant in de overige perioden veel minder gepubliceerde artikelen gevonden werden (een maximum van 9 in januari) (figuur 8). Trouw was vooral heel laag in de periode oktober/november (n=4). Verder viel op dat het Algemeen Dagblad pas in de laatste maanden (februari en maart) veel artikelen ging publiceren (respectievelijk 11 en 9), terwijl dit dagblad in de overige deelperioden maximaal slechts 5 artikelen (december) publiceerde.

²⁴⁷ Merk hierbij op dat de selectie van geïnccludeerde artikelen in deze analyses afwijkt van de analyses beschreven in paragraaf 5.3, doordat in de hier beschreven analyses alleen artikelen zijn geïnccludeerd die daadwerkelijk over het betreffende thema handelen (d.w.z. Franse hoofddoekverbod, burqaverbod Rita Verdonk, kopvoddentaxdiscussie en het staatsbezoek van Beatrix aan Oman en de VAE) en doordat er ook een aantal artikelen toegevoegd is die wel over het betreffende thema handelen, maar geen van de termen hoofddoek, hjaab, niqaab of burqa bevatten (voor methode zie verder hoofdstuk 4).

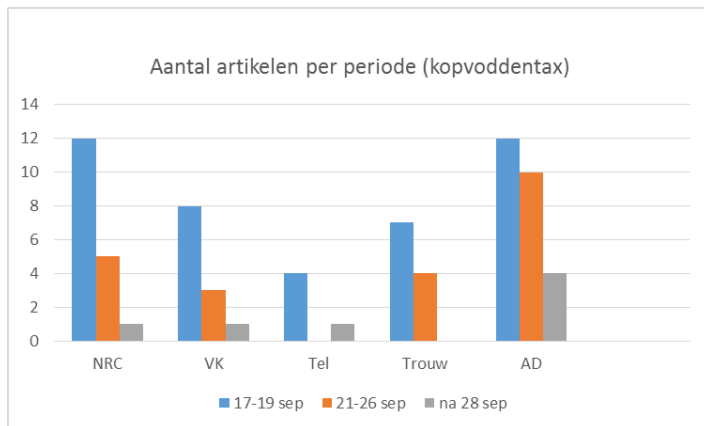
Figuur 8

In de periode rond Verdonks burqaverbod viel op dat zowel de Telegraaf als het Algemeen Dagblad in de eerste deelperiode relatief veel artikelen publiceerden (respectievelijk $n=9$ en $n=24$)(figuur 9). NRC en Trouw publiceerden deze deelperiode juist een klein aantal artikelen ten opzichte van de andere perioden. De Telegraaf en het Algemeen Dagblad bleken juist in de tweede deelperiode relatief weinig artikelen over het burqaverbod te publiceren. Bij de interpretatie van de gegevens is het overigens niet onbelangrijk zich te realiseren dat de derde en laatste periode (eind 2006) veel langer duurde dan de overige deelperioden.

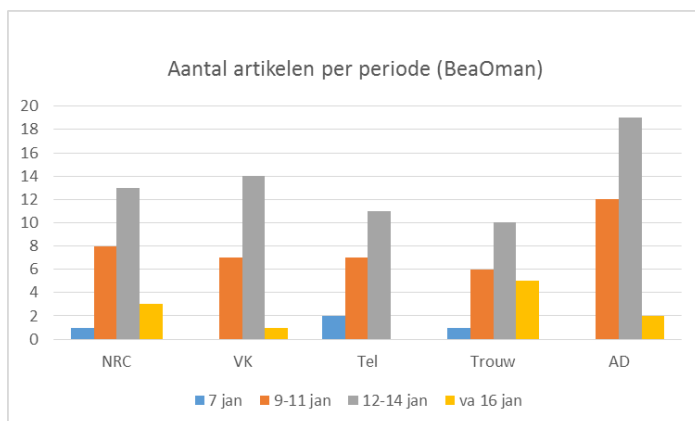
Figuur 9

In de periode rond de kopvoddentaxdiscussie bleek dat het Algemeen Dagblad zowel in de tweede als de derde deelperiode relatief veel artikelen publiceerde ten opzichte van de andere dagbladen (figuur 10). In de tweede deelperiode publiceerde het AD 10 artikelen, terwijl in de andere dagbladen maximaal 5 artikelen (NRC) gepubliceerd werden. In de derde deelperiode waren dit 4 artikelen in het AD en maximaal 1 bij de andere dagbladen. Verder viel op dat de Telegraaf in de tweede periode helemaal geen artikelen over deze discussie publiceerde.

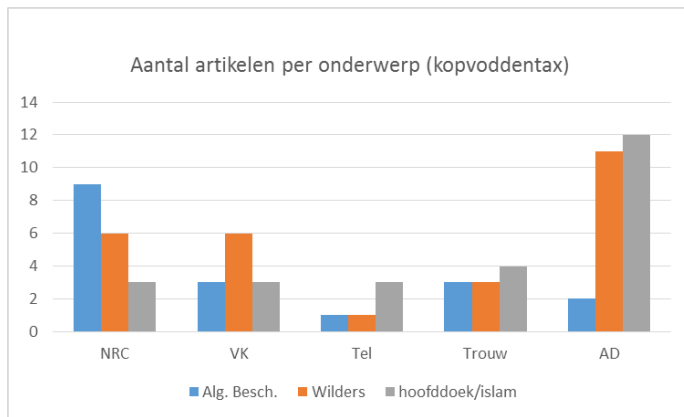
Figuur 10

In de periode rond het staatsbezoek aan Oman en de VAE bleek dat in alle dagbladen de meeste artikelen in de derde deelperiode (12-14 januari) verschenen (figuur 11), gevolgd door deelperiode 2 (9-11 januari). In de overige deelperioden werden er opmerkelijk weinig artikelen gepubliceerd: slechts 11 artikelen op een totaal van 122 in deelperiode 4 en slechts 4 (!) in de eerste deelperiode (7 januari).

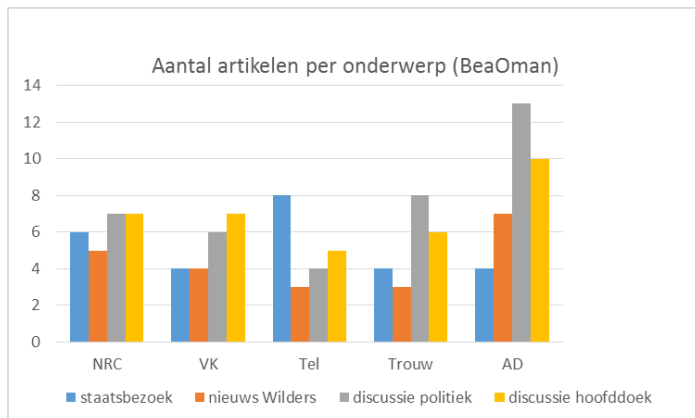

Figuur 11

Voor wat betreft de perioden rond de kopvoddentaxdiscussie en het staatsbezoek aan Oman en de VAE heb ik tevens een verdeling gemaakt op onderwerp van de artikelen. Voor wat betreft de periode rond de kopvoddentax bleek dat de NRC veel artikelen publiceerde over de Algemene Beschouwingen zelf (n=9) (figuur 12). Dit was beduidend hoger dan bij de andere dagbladen, zoals de Volkskrant en Trouw, waarin in deze periode beide maar 3 artikelen over de Beschouwingen zelf verschenen. Het Algemeen Dagblad publiceerde in deze periode juist veel artikelen over de discussie rond de hoofddoek en de islam (n=12). Hier kwam Trouw op de tweede plaats met slechts 4 artikelen.

Figuur 12

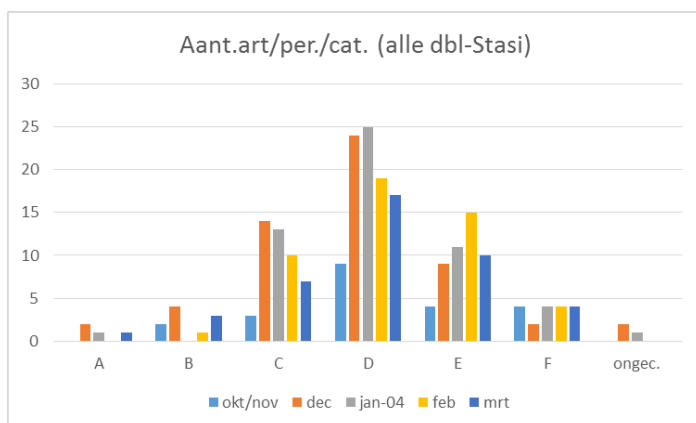
Figuur 13

In de periode rond het staatsbezoek van Beatrix aan Oman en de VAE bleek de Telegraaf relatief veel artikelen te besteden aan het staatsbezoek zelf (n=8), tegenover slechts 5 artikelen over de hoofddoekdiscussie die er rond dit staatsbezoek woedde (figuur 13). Het Algemeen Dagblad besteedde in deze periode juist veel aandacht aan de door Wilders aangezwengelde hoofddoekdiscussie (n=10) en ook aan de hieraan gekoppelde politieke discussie (de rol van Rutte en de koningin in dit geheel) (n=13). Samen betrof dit 23 op een totaal van 33 in deze periode gepubliceerde artikelen in dit dagblad.

5.4.2 Resultaten per categorie (A tot en met F)

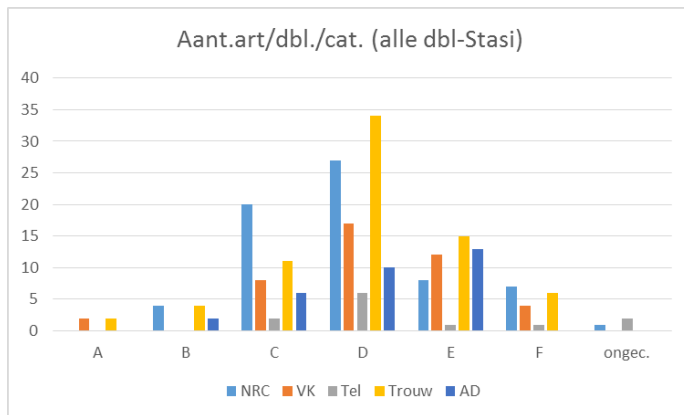
Zoals ik hierboven al aangegeven heb, heb ik de gepubliceerde artikelen ingedeeld op grootte en plaats in de krant als maat voor de 'belangrijkheid' van een bepaald onderwerp. In de periode rond het Franse hoofddoekenverbod bleek dat de NRC veel grote, niet-voorpagina-artikelen publiceerde (C-categorie). Het ging hier om 20 artikelen op een totaal van 47 C-artikelen bij alle 5 dagbladen samen. Trouw publiceerde in deze periode juist veel kleine, niet-voorpagina-artikelen (D-categorie). Dit waren 34 artikelen op een totaal van 94 artikelen bij alle dagbladen. Verder viel op dat zowel de NRC, de Volkskrant als Trouw – dus alle kwaliteitskranten – relatief veel columns (F-categorie) publiceerden. Het ging hier samen om 17 van de 18 F-artikelen.

Een analyse van de artikelen op deelperiode gaf aan dat het aantal grote, niet-voorpagina-artikelen afnam in de periode december 2003 tot maart 2004 (figuur 14). Dit ging van 14 artikelen in december via 13 en 10 naar 7 artikelen in maart. Het aantal gepubliceerde deelartikelen (E-categorie) nam in deelperiode oktober tot februari juist toe van 4 in oktober tot 15 in februari.

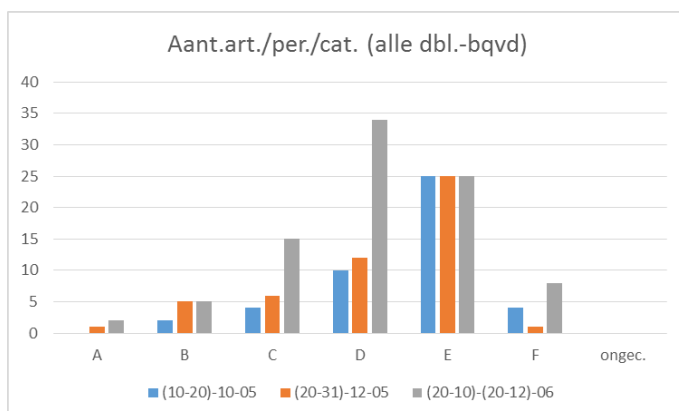
Figuur 14

Een analyse per dagblad maakte duidelijk dat de NRC relatief veel C en D-artikelen publiceerde (respectievelijk 20 en 27) op een totaal van 67 en geen enkel groot voorpagina-artikel (A-categorie) (figuur 15). De Volkskrant publiceerde juist wel 2 A-artikelen en relatief veel D-artikelen (17 op een totaal van 43). Ook in zowel de Telegraaf als Trouw verschenen relatief veel D-artikelen. Bij de Telegraaf ging het hier om 6 artikelen op een totaal van 12 en bij Trouw om 34 artikelen op een totaal van 72. Bij het Algemeen Dagblad tenslotte viel op dat dit dagblad veel deelartikelen (E-categorie) publiceerde. Het ging hier om een totaal van 13 artikelen op een totaal van 31, waarbij maar liefst 10 artikelen in februari verschenen.

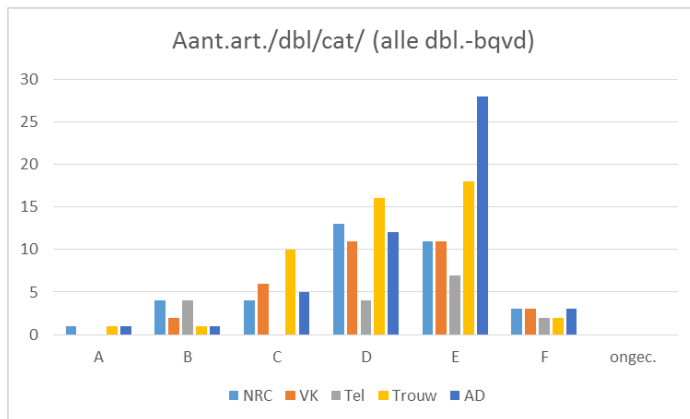
Figuur 15

In de periode rond het burqaverbod van Rita Verdonk viel op dat de Telegraaf geen enkel groot niet-voorzak-artikel (C) publiceerde. Kijkend naar de verschillende deelperioden werd duidelijk dat zowel het aantal C als het aantal D-artikelen hoog was in de laatste deelperiode (oktober-december 2006) (figuur 16). Het aantal E-artikelen was even hoog in alle 3 deelperioden (n=25), wat inhoudt dat er dus relatief veel van deze artikelen verschenen in deelperiode 1 en 2, want de derde periode was veel langer dan de eerste twee.

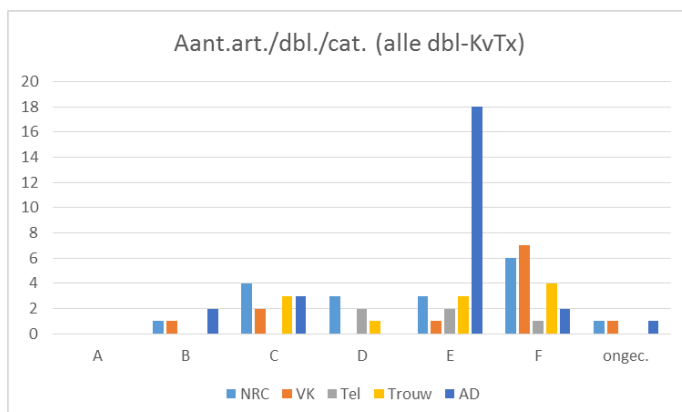
Figuur 16

In de analyse per dagblad viel op dat er alleen in de eerste en derde deelperiode A en C-artikelen verschenen en geen E-artikelen in de eerste periode (figuur 17). In de Volkskrant verschenen de E-artikelen vooral in de tweede deelperiode; het ging hier om 7 op een totaal van 11 E-artikelen. Ook in Trouw werden de meeste E-artikelen in de tweede deelperiode gepubliceerd (10 van de 18 artikelen). In de Telegraaf verschenen de meeste van deze artikelen vooral in de eerste deelperiode (6 op een totaal van 7). Verder viel op dat de Telegraaf in de hele periode rond het burqaverbod zowel geen C als geen A-artikelen gepubliceerd heeft. Evenals de Volkskrant en Trouw publiceerde ook het Algemeen Dagblad – rond een lezersdiscussie over dit onderwerp – de meeste deelartikelen (vooral ingezonden brieven) in de eerste deelperiode. Het ging hier om 15 op een totaal van 28 E-artikelen. Bij het AD viel verder op het relatief grote aantal D-artikelen in de derde en laatste deelperiode. Het ging hier om 8 op een totaal van 12 D-artikelen.

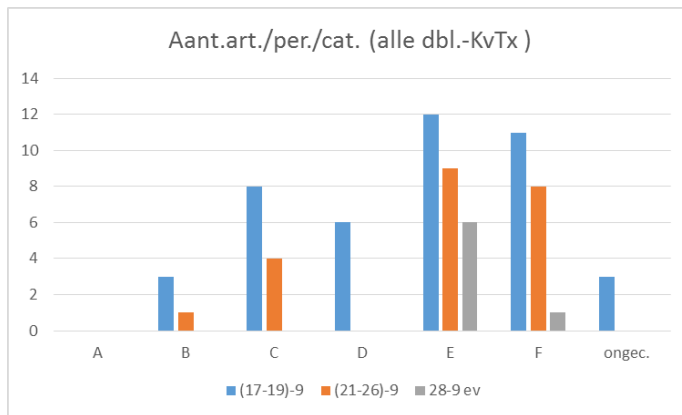
Figuur 17

Voor wat betreft de periode rond de kopvoddentaxdiscussie viel op dat, kijkend naar het aantal artikelen per categorie, vooral het Algemeen Dagblad veel E-artikelen publiceerde. Het betrof hier maar liefst 18 van het totaal van 25 E-artikelen bij alle dagbladen samen (figuur 18). Evenals in de periode rond het Franse hoofddoekenverbod bleken ook in deze periode vooral weer de kwaliteitskranten de meeste F-artikelen (columns) over het onderwerp te publiceren. NRC, Volkskrant en Trouw publiceerden respectievelijk 6, 7 en 4 artikelen binnen deze categorie, terwijl de Telegraaf en het Algemeen Dagblad slechts 1 en 2 F-artikelen publiceerden.

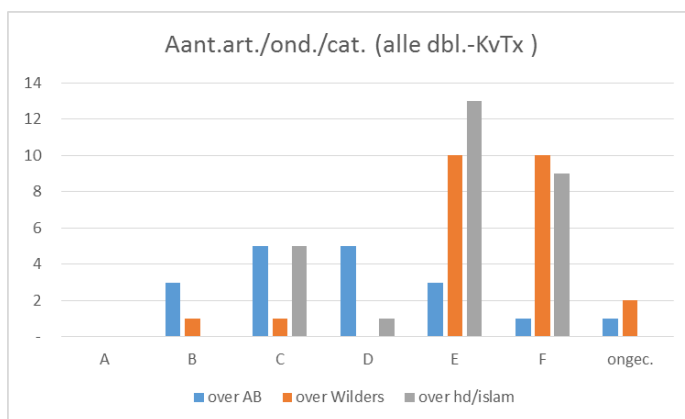
Figuur 18

Kijkend naar de deelperioden bleek dat B, C en D-artikelen alleen in deelperiodes 1 en 2 (17-26 september) verschenen en in de laatste periode (vanaf 28 september) juist alleen E en F-artikelen (figuur 19). In totaal verschenen er overigens vooral veel E en F-artikelen. Het ging hier om respectievelijk 20 en 27 op een totaal van 72 artikelen.

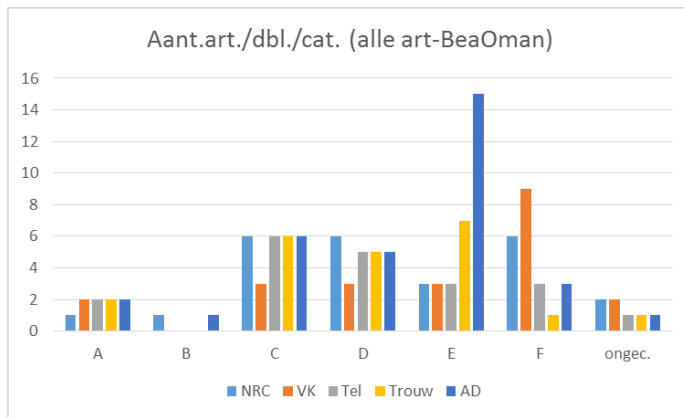
Figuur 19

Bij de analyse op onderwerp bleek dat wanneer het over de (politieke) discussie over Wilders en over de hoofddoek zelf ging vaak E en F-artikelen (de vaak meer opiniërende artikelen) betrof (figuur 20): 23 van de 26 artikelen over de discussie rond Wilders en 19 van de 20 artikelen over de hoofddoekdiscussie in deze periode waren E of F-artikelen.

Figuur 20

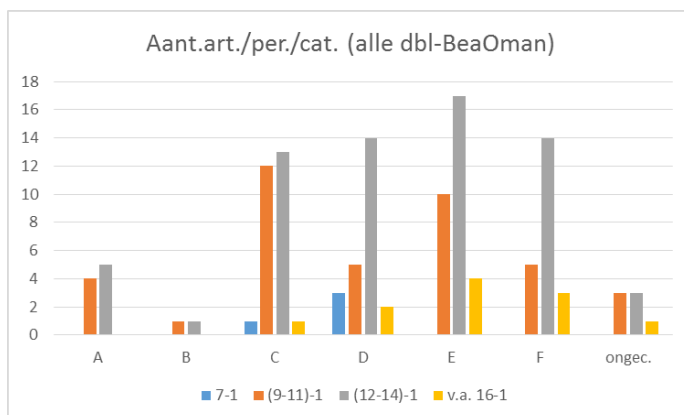
Evenals tijdens de kopvoddentaxperiode was ook in de periode rond het staatsbezoek van Beatrix aan Oman en de VAE het Algemeen Dagblad de krant die de meeste E-artikelen publiceerde (15 op een totaal van 31 E-artikelen) (figuur 21). In de NRC en de Volkskrant verschenen juist weer veel columns (F-artikelen). Samen waren ze goed voor 15 van de in totaal 22 F-artikelen die er in alle 5 dagbladen samen verschenen.

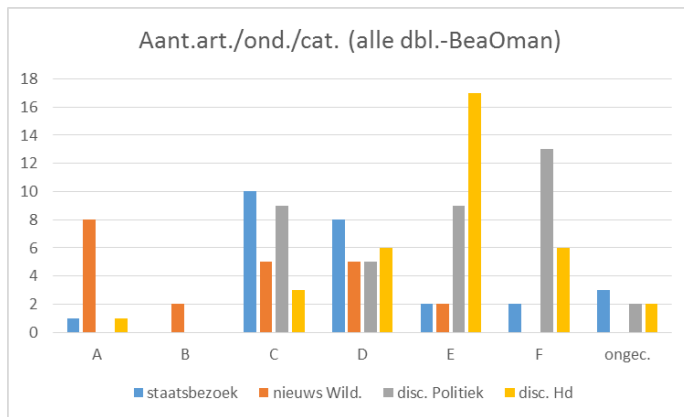
Figuur 21

Grote voorpagina-artikelen (A-artikelen) verschenen enkel in deelperioden 2 en 3 (9-14 januari)(figuur 22). In de derde deelperiode (12-14 januari) verscheen het grootste aantal artikelen. Vooral voor wat betreft de D en de F-artikelen was dit het geval. In deze deelperiode verschenen 14 van het totaal van 24 D-artikelen en 14 van het totaal van 22 F-artikelen. C en A-artikelen verschenen juist relatief veel in de tweede deelperiode. 4 van de 9 A-artikelen werden in deze deelperiode gepubliceerd en 12 van de 27 C-artikelen.

Analysierend op onderwerp viel op dat de C en D-artikelen vooral vaak over het staatsbezoek zelf handelden (10 op een totaal van 27 C-artikelen en 8 op een totaal van 24 D-artikelen)(figuur 23). Het waren maar liefst 18 van de 26 artikelen over het staatsbezoek zelf die in de C of D-categorieën vielen. Evenals in de periode rond de kopvoddentax waren het ook in deze periode vooral de opiniërende artikelen die over de discussie rond Geert Wilders en de politieke discussie over de uitspraken van Beatrix handelden. 26 op het totaal van 30 E-artikelen en 19 op het totaal van 21 F-artikelen gingen over deze 2 onderwerpen.

Figuur 22

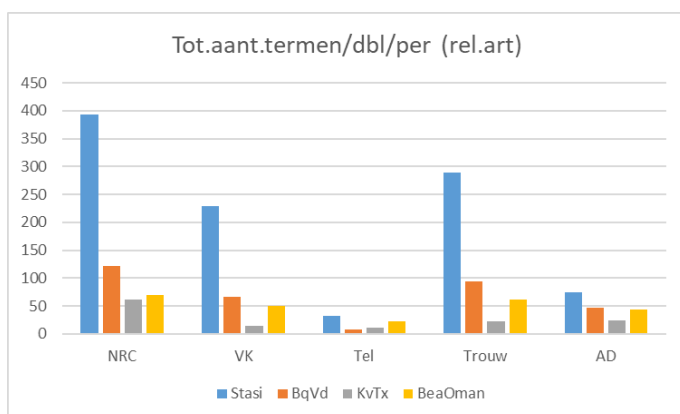
Figuur 23

5.4.3 Analyse op woordniveau (25 termen)

Om een meer gedetailleerdere, inhoudelijk gerichte analyse van de verschillende artikelen te kunnen uitvoeren heb ik tevens een zogenaamde analyse 'op woordniveau' uitgevoerd. Hiertoe heb ik 25 veel in de artikelen over dit onderwerp voorkomende sleuteltermen kwantitatief geanalyseerd. Deze 25 termen heb ik verdeeld in 6 verschillende clusters van (gedeeltelijk) inhoudelijk-vergelijkbare termen²⁴⁸.

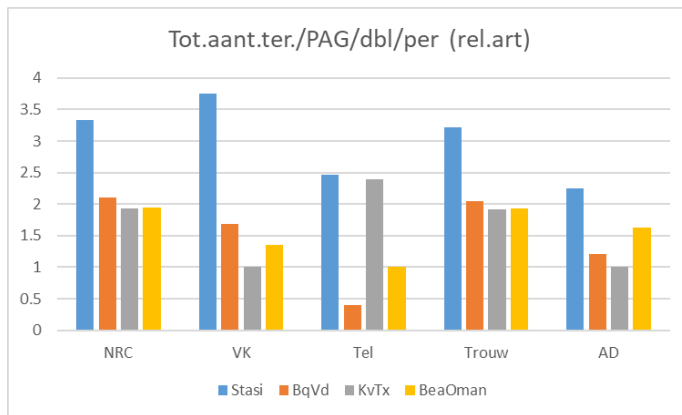
In eerste instantie heb ik gekeken naar de frequentie van het totaal van alle termen samen. Daarna heb ik naar de frequentie van de afzonderlijke termen en naar het aantal termen per cluster gekeken. Als laatste heb ik ook nog naar de frequenties per dagblad gekeken. Dit heb ik gedaan voor alle 'relevante' artikelen (de artikelen die daadwerkelijk over de betreffende discussie van die periode handelden, dus die ook betrokken zijn in de hierboven beschreven analyse per categorie), maar ook voor alle 'niet-relevante' artikelen (artikelen met ten minste een van de termen 'hoofddoek', 'hijaab', 'niqaab' of 'burqa' verschenen in dezelfde periode, maar die niet expliciet handelden over de betreffende discussie behorende bij die periode).

Kijkend naar alle 25 termen samen bleek dat de frequentie hiervan in de periode van het Franse hoofddoekenverbod bij alle dagbladen het hoogste was. Vooral in de NRC, de Volkskrant en Trouw was het aantal termen in deze periode veel hoger dan in de andere perioden (figuur 24). In de NRC werden 394 van het totaal van 648 termen in deze periode geteld (61%), bij de Volkskrant 229 van de 360 termen (64%) en bij Trouw 289 van de 468 termen (62%). In de kopvoddentaxperiode was het aantal getelde termen bij alle dagbladen het kleinste.

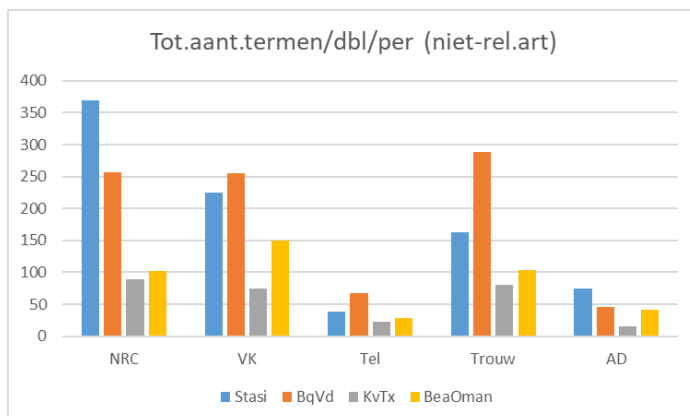
Figuur 24

²⁴⁸ Voor een gedetailleerdere beschrijving van de werkwijze zie hoofdstuk 4.

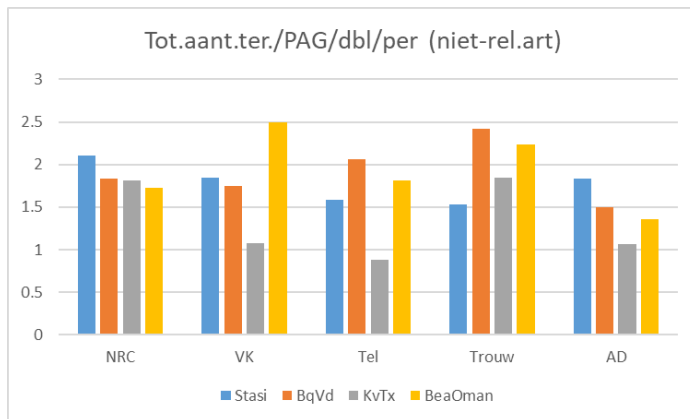
Figuur 25

Deze aantallen zijn enigszins bedrieglijk, omdat niet alle perioden even lang waren en niet hetzelfde aantal artikelen (woorden) bevatten. Daarom werd ook gecorrigeerd voor zowel de artikellengte als de duur van de geanalyseerde periode, namelijk door te kijken naar het aantal termen per geprinte bladzijde. Maar ook dan bleek dat het totaal aantal termen in de periode rond het Franse hoofddoekenverbod nog steeds het hoogste was, hetzij minder extreem (figuur 25)²⁴⁹. De Volkskrant scoorde hier het hoogste, met 3,8 termen per geprinte bladzijde. Bij deze meetmethode was de termendichtheid in de periode rond de kopvoddentax veel hoger ten opzichte van de andere perioden dan gerekend met de absolute aantallen. Vooral bij de Telegraaf was dit het geval: deze periode komt bij dat dagblad met $n=2,4$ op de tweede plaats net na de periode rond het Franse hoofddoekenverbod ($n=2,5$).

Figuur 26

²⁴⁹ De instellingen die ik hierbij gehanteerd heb zijn: papierformaat A4, staand, lettertype Verdana, grootte 10, regelafstand 1, links uitgelijnd en linker- en rechtermarge 2,54 cm. Gekopieerd vanuit LexisNexis, zoals daar weergegeven en uitgelijnd, in Windows2016 document.

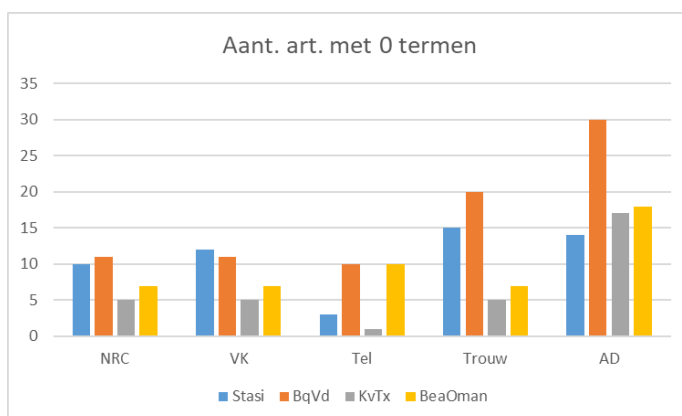
Figuur 27

Bij de analyse van de irrelevante artikelen viel op dat het totaal aantal termen hier bij 4 van de 5 dagbladen in de periode rond Verdonks burqaverbod lager was dan in de periode rond het Franse hoofddoekenverbod (figuur 26). Dit is vooral het geval bij Trouw, waar het gaat om 288 termen rond het Franse verbod tegen 166 in de periode Verdonk.

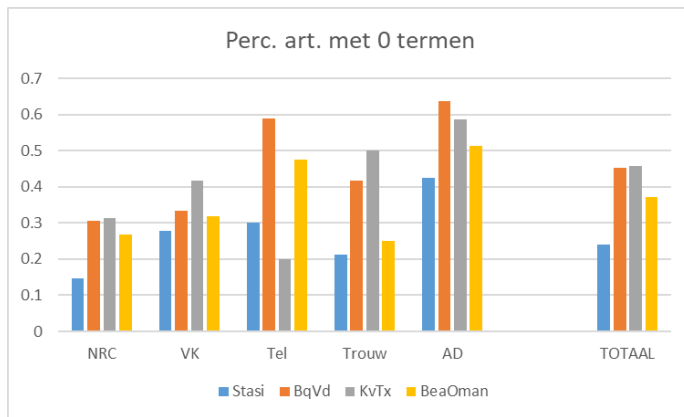
Bij de frequentie van het totaal aantal termen per geprinte bladzijde bleek dat vooral de Telegraaf en het Algemeen Dagblad hoger gingen scoren ten opzichte van de andere kranten (figuur 27). Dit was een logisch gevolg van het feit dat deze dagbladen over het algemeen minder en vooral kortere artikelen publiceerden over de betreffende onderwerpen.

Ondanks dat de 25 termen geselecteerd werden op voorkomen en op relevantie voor de hoofddoek- of burqadiscussie, bleek er – ook bij de relevante artikelen – toch een substantieel aantal artikelen te zijn waarin geen van deze 25 termen voorkwam (zogenaamde nul-artikelen).

Over het algemeen bleek het Algemeen Dagblad het meeste van deze artikelen te publiceren. Dit gold zowel voor de absolute aantallen (figuur 28) als relatief (als percentage van het totaal aantal artikelen)(figuur 29). In dit dagblad bleek in alle perioden behalve de periode rond het Franse hoofddoekenverbod meer dan de helft van de relevante artikelen geen enkele van de geselecteerde termen te bevatten. In de periode rond het burqaverbod was dit zelfs 63%.

Figuur 28

Figuur 29

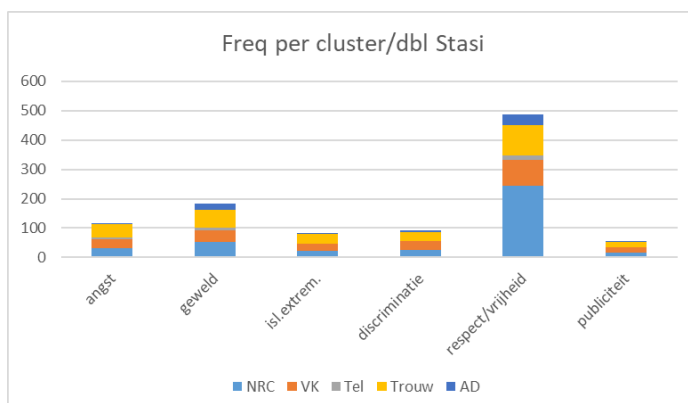
De NRC bleek het minste van deze nul-artikelen te publiceren. De percentages schommelden hier tussen de 13% tijdens het Franse hoofddoekverbod en 31% tijdens de kopvoddentaxdiscussie.

Bij de Telegraaf viel op dat in dit dagblad vooral rond de kopvoddentaxdiscussie weinig nul-artikelen verschenen (20% van het totaal aantal artikelen). In de andere perioden lag dit aantal tussen de 30% en 59%.

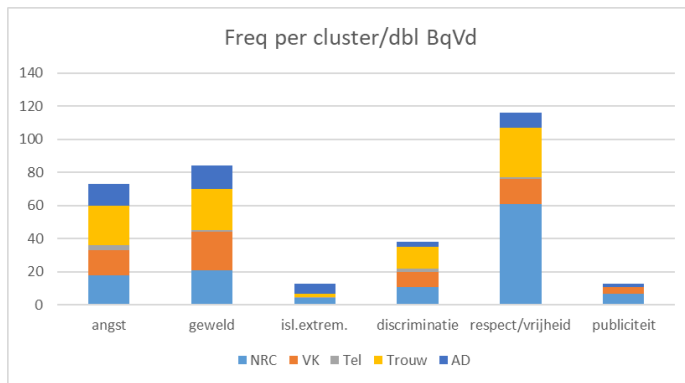
Kijkend naar het totaal aandeel van nul-artikelen per periode viel op dat dit in de periode rond het Franse hoofddoekverbod het laagste was (24%). Het hoogste was dit percentage rond het burqaverbod van Verdonk (45%) en rond de kopvoddentax (46%).

Bij de analyse per cluster (bij de relevante artikelen) bleek dat in de periode rond het Franse hoofddoekverbod het cluster 'respect/vrijheid' veel hoger scoorde dan de andere clusters (figuur 30). 488 van de 1018 termen vielen binnen dit cluster. Het cluster 'geweld' kwam met 184 termen op de tweede plaats.

Ook in de periode rond Verdonks burqaverbod bleek het cluster 'respect/vrijheid' het vaakst voor te komen (116 van de 337 termen) (figuur 31). Maar in deze periode bleken ook de clusters 'geweld' (n=84) en 'angst' (n=73) tamelijk hoog te scoren.

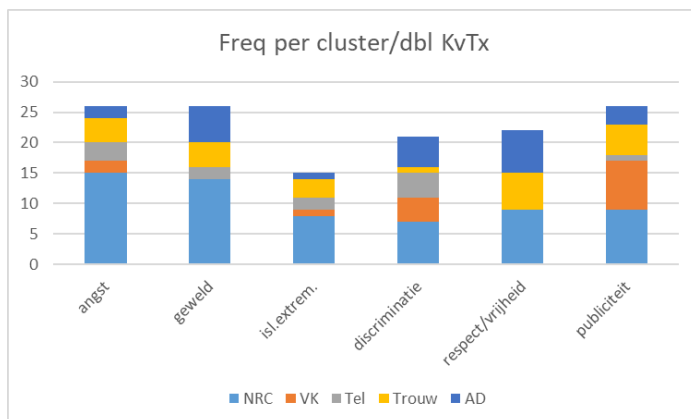
Figuur 30

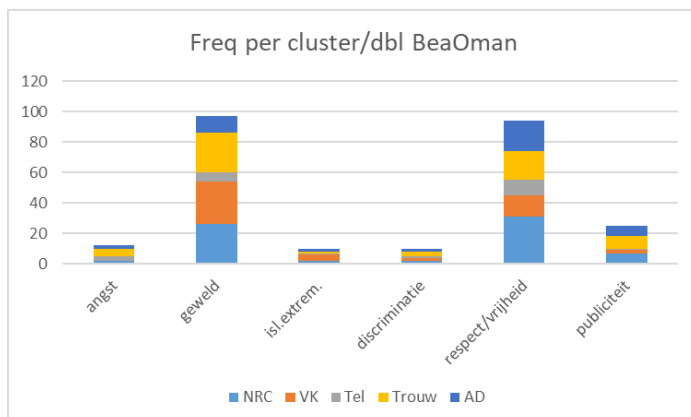
Figuur 31

In de periode rond de kopvoddentaxdiscussie viel op dat er niet veel verschil in frequentie was tussen de verschillende clusters (figuur 32). De grootste clusters ('geweld' en 'angst' waren met 26 termen nauwelijks groter dan het kleinste cluster ('islamitisch extremisme') met 15 termen.

In de periode rond het staatsbezoek aan Oman en de VAE bleek dat de clusters 'geweld' en 'respect/vrijheid' veel groter waren dan de rest (figuur 33). Het ging hier respectievelijk om 97 en 94 op het totaal van 248 termen.

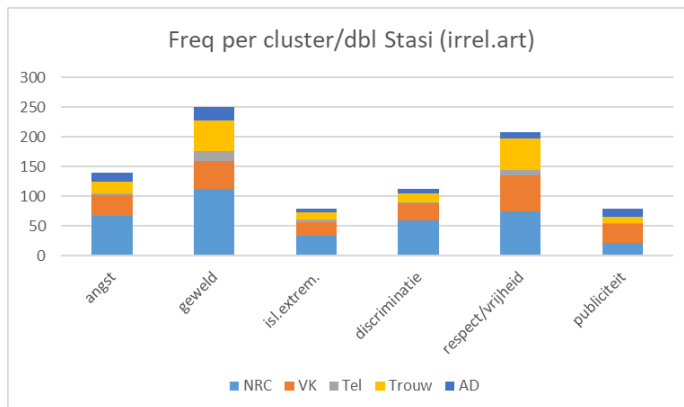
Figuur 32

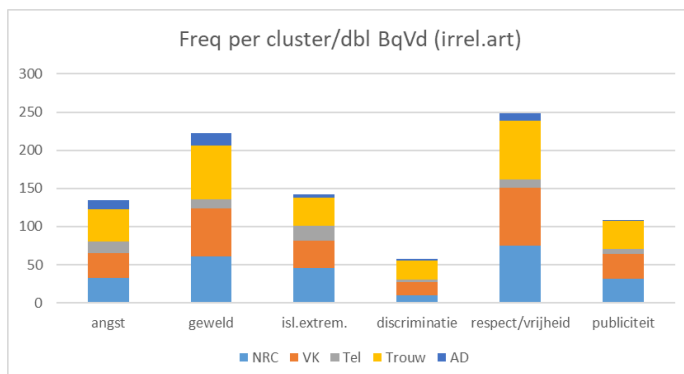
Figuur 33

Bij de analyse van de irrelevante artikelen valt tijdens de periode van het Franse hoofddoekenverbod op dat alle andere clusters hoog waren (ten aanzien van 'respect/vrijheid') in vergelijking met de frequenties van de relevante artikelen (figuur 34). Het cluster 'geweld' was hier zelfs hoger dan 'respect/vrijheid' met 251 tegen 208 artikelen.

In de periode rond het burqaverbod bleef het cluster 'respect/vrijheid' het hoogste en ook de clusters 'angst' en 'geweld' bleven evenals bij de relevante artikelen hoog (figuur 35). Maar hier scoorden ook de clusters 'islamitisch extremisme' (n=142) en 'publiciteit' (n=108) relatief hoog.

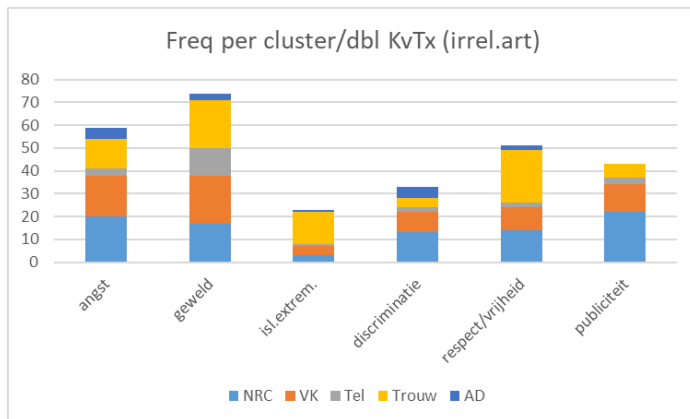
Figuur 34

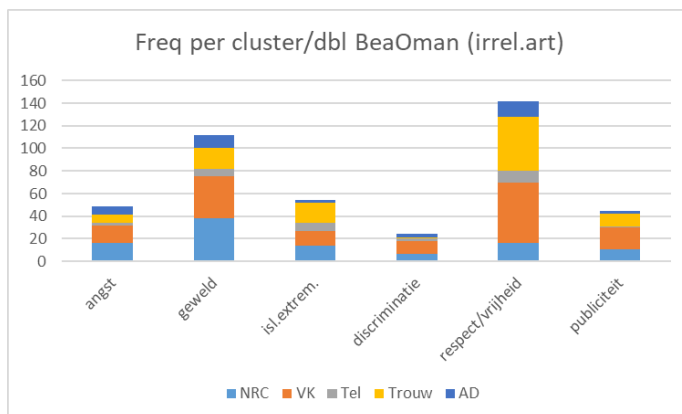
Figuur 35

Tijdens de periode rond de kopvoddentax bleken de frequenties van de verschillende clusters minder dicht bij elkaar te liggen dan bij de analyse van de 'relevante' artikelen (figuur 36). Vooral de clusters 'angst' (n=59) en 'geweld' (n=74) springen er hier uit.

In de periode rond het staatsbezoek bleven, evenals bij de analyse van de relevante artikelen, de clusters 'geweld' en 'respect/vrijheid' het grootste, maar minder extreem dan bij de eerste analyse. (254 van de 426 termen) (figuur 37).

Figuur 36

Figuur 37

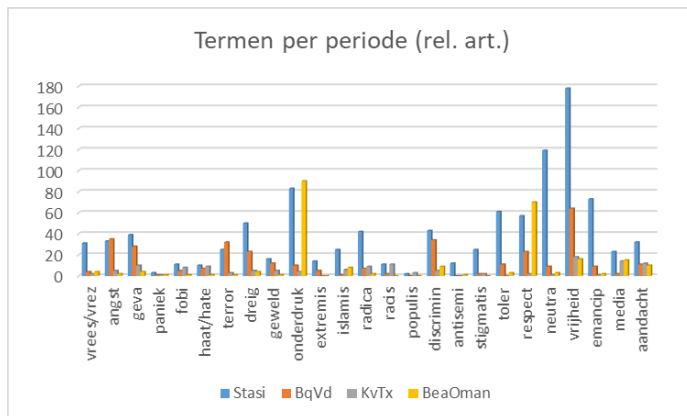
Naast een analyse binnen de 6 clusters heb ik ook gekeken naar de afzonderlijke termen apart. In de periode rond het Franse hoofddoekenverbod bleek bij deze analyse dat de hoge waarden in het cluster 'respect/vrijheid' vooral veroorzaakt werden door de termen 'vrijheid' en 'neutraliteit'²⁵⁰. Deze woorden kwamen bij de relevante artikelen respectievelijk 178 en 119 keer voor (figuur 38). De hoge score binnen het cluster 'geweld' binnen deze periode kon voornamelijk toegeschreven worden aan de term 'onderdrukking'. Dit woord kwam 83 keer voor.

Zoals al eerder beschreven waren in de periode rond het burqaverbod van Rita Verdonk de clusters 'respect/vrijheid' en 'geweld' hoog. In het eerstgenoemde cluster werd de hoge score voornamelijk veroorzaakt door de term 'vrijheid' (n=64). In het cluster 'geweld' was er niet een bepaalde term veel hoger dan de andere. Verder viel op dat de score in het cluster 'discriminatie' vrijwel alleen veroorzaakt werd door de gelijkgenaamde term. Het ging hier om 34 op een totaal van 38 termen.

In de periode rond de kopvoddentaxdiscussie viel op dat de score in het cluster 'respect/vrijheid' vrijwel alleen veroorzaakt werd door de term 'vrijheid' (18 van de 22 termen).

In de periode rond het staatsbezoek aan Oman en de VAE bleken de termen 'onderdrukking' (uit het cluster 'geweld') en 'respect' (cluster 'respect/vrijheid') veel hoger te scoren dan alle andere termen. Beide termen kwamen respectievelijk 90 en 70 keer voor op een totaal van 240 van alle 25 termen bij elkaar (67%).

²⁵⁰ Merk op dat bij deze (en de overige genoemde) termen ook de varianten ervan zijn geïncludeerd zoals beschreven in hoofdstuk 4.

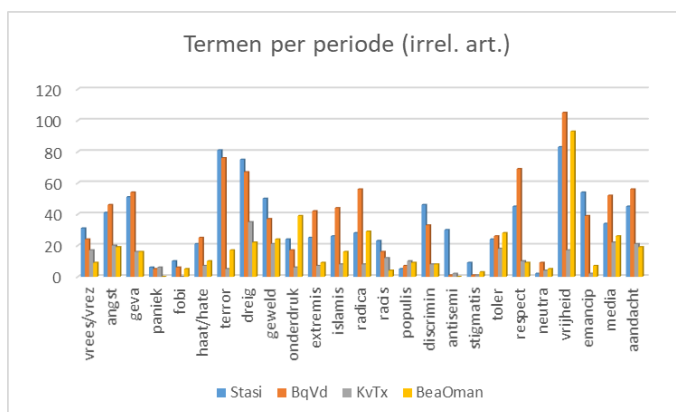
Figuur 38

Voor wat betreft de irrelevante artikelen viel op dat in de periode rond het Franse hoofddoekenverbod de term 'neutraliteit' nauwelijks voorkwam in vergelijking tot de relevante artikelen. Deze term kwam maar 2 keer voor, tegen 119 keer bij de relevante artikelen (figuur 39).

In de periode rond het burqaverbod bleken de termen 'extremisme', 'islamisme' en 'radicalisme' hoog in vergelijking met de scores bij de relevante artikelen. Het ging hier respectievelijk om 42, 44 en 56 keer dat deze termen voorkwamen tegen 5, 1 en 7 keer.

In de periode rond de kopvoddentax bleken de termen 'dreiging' en 'geweld' juist hoog in verhouding tot bij de relevante artikelen. 'Dreiging' werd 35 keer genoemd en 'geweld' 21 keer tegen beide 5 keer bij de relevante artikelen.

In de periode rond de hoofddoekdiscussie rond het staatsbezoek bleef de term 'onderdrukking' evenals bij de relevante artikelen hoog, maar veel minder extreem. Verder valt op dat de term 'respect', die bij de relevante artikelen hoog scoorde (n=70), hier juist heel laag scoort (n=9). De term 'vrijheid' kwam bij de irrelevante artikelen juist veel voor (n=93), terwijl deze bij de relevante artikelen veel zeldzamer was (n=16).

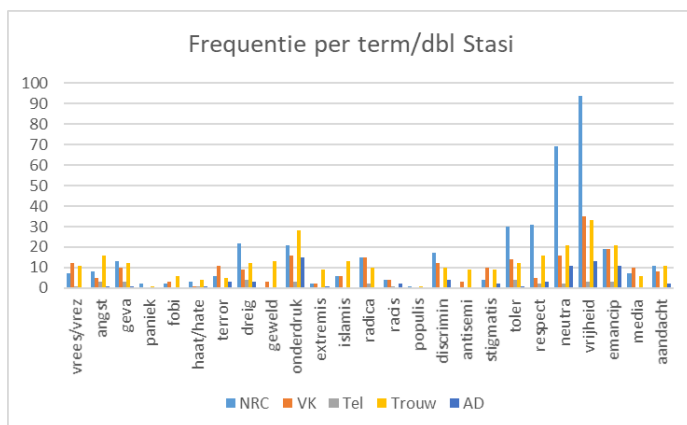

Figuur 39

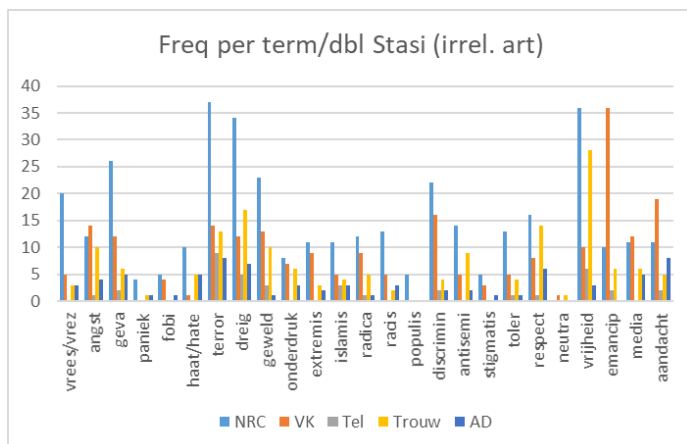
Naast de algemene analyse per term van alle dagbladen samen, zoals hierboven beschreven is, heb ik ook nog gekeken of er opmerkelijke afwijkingen tussen de verschillende dagbladen bestonden. Bij de relevante artikelen in de periode rond het Franse hoofddoekenverbod bleek dat vooral de termen 'neutraliteit' en

‘vrijheid’ bij de NRC veel hoger scoorden dan bij de rest van de dagbladen (figuur 40). ‘Neutraliteit’ werd 69 keer genoemd op een totaal van 119 bij alle dagbladen (58%) en ‘vrijheid’ 94 keer op 178 (53%). Ook bij de termen ‘tolerantie’ en ‘respect’ (30 op een totaal van 61 en 31 op een totaal van 57, 49% en 54%) was dit het geval.

Bij de irrelevante artikelen in deze periode bleek de term ‘vrijheid’ vooral in Trouw hoog (n=28) (figuur 41). Dit was tevens het geval in de NRC (n=36). Ook de termen ‘gevaar’, ‘terreur’ en ‘dreiging’ waren hoog in de NRC. Dit dagblad was bij deze termen goed voor respectievelijk 51%, 46% en 45% van het totaal van alle dagbladen samen. De term ‘emancipatie’ bleek juist in de Volkskrant hoog. Deze term kwam hier 36 keer voor, terwijl deze in de NRC en in Trouw slechts 10 en 6 keer voorkwam.

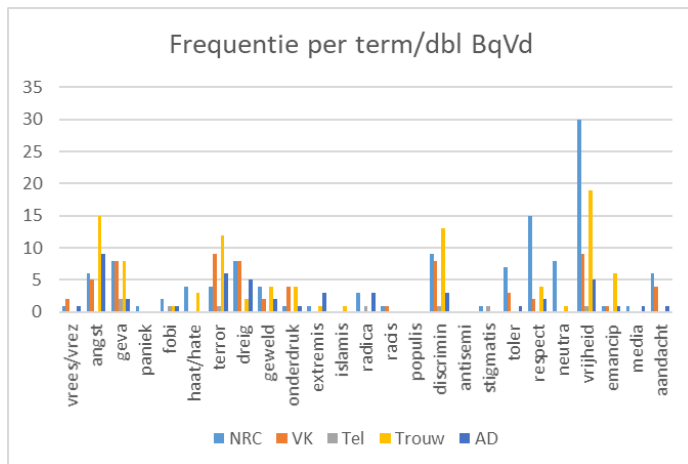
Figuur 40

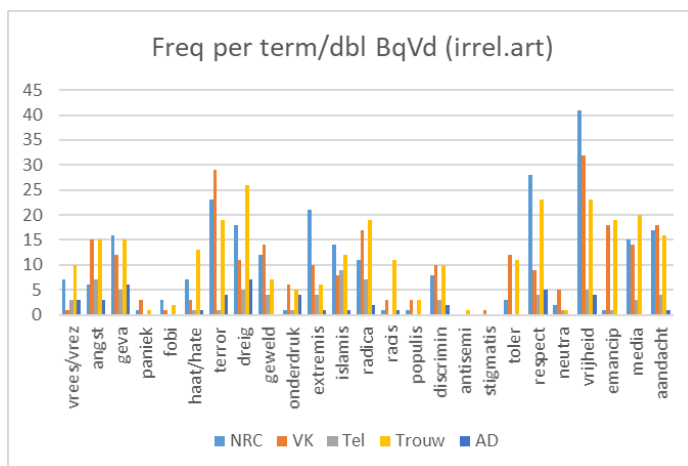
Figuur 41

In de periode rond het burqaverbod van Verdonk bleken bij de relevante artikelen de termen ‘respect’ (15 op een totaal van 23) en ‘vrijheid’ (30 op een totaal van 64) hoog in de NRC (figuur 42). Dit was ook het geval bij de term ‘neutraliteit’ (8 van de 9). Trouw scoorde het hoogste bij de termen ‘angst’ (n=15), ‘terreur’ (n=12) en ‘discriminatie’ (n=13).

Bij de irrelevante artikelen bleek de term ‘emancipatie’ vooral in de Volkskrant en Trouw heel hoog: 37 van de 39 keer dat deze term voorkwam bij alle dagbladen (figuur 43). De term ‘vrijheid’ bleek bij deze artikelen het vaakst voor te komen in de Volkskrant (n=32) en de NRC (n=41). Ook bij de term ‘extremisme’ scoort de NRC hoog: 21 van de 24 keer dat deze term genoemd werd, was in dit dagblad.

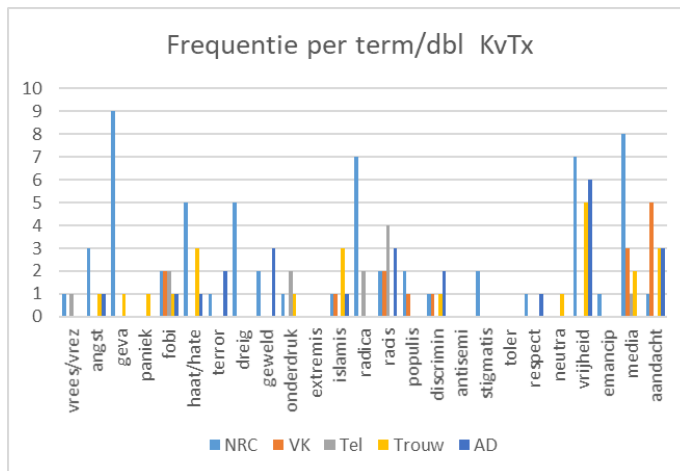
Figuur 42

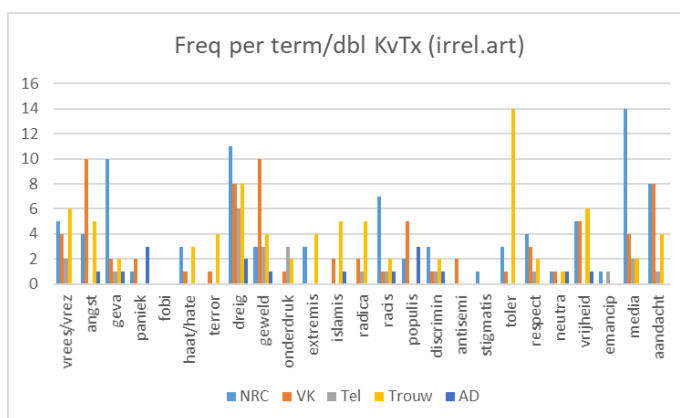
Figuur 43

Bij de relevante artikelen in de periode rond de kopvoddentaxdiscussie bleek bij de termen 'media', 'radicalisme' en 'gevaar' ook de NRC opvallend hoog te scoren (figuur 44). Bij 'media' ging het om 8 van de 14 keer dat deze term in alle dagbladen samen voorkwam, bij 'radicalisme' om 7 van de 9 en bij 'gevaar' 9 van de 10 keer.

Ook bij de irrelevante artikelen scoort de NRC hoog bij de term 'media' (14 van de 22)(figuur 45). Trouw bleek hier juist hoog te scoren bij de termen 'tolerantie' (14 van de 18) en 'gevaar' (10 van de 16). De Volkskrant tenslotte bleek opvallend hoog te scoren bij de termen 'angst' (10 van de 20) en 'geweld' (10 van de 21).

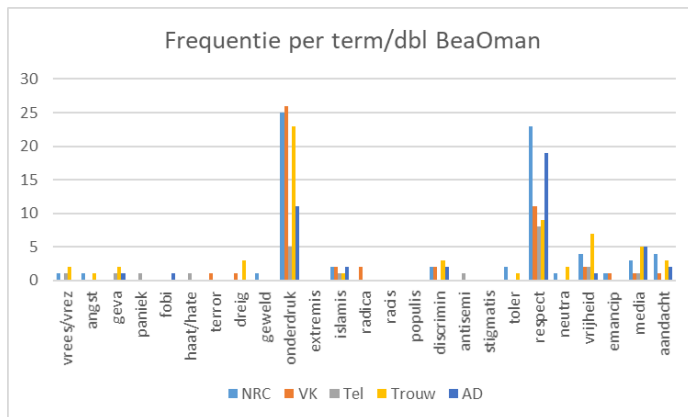
Figuur 44

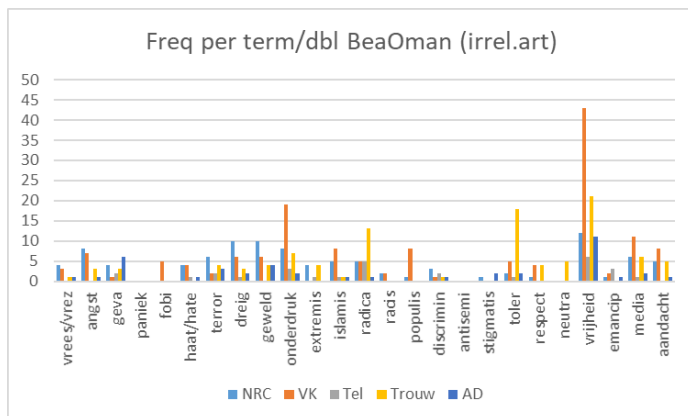
Figuur 45

Zoals al eerder aangegeven bleken in de periode rond het staatsbezoek bij de relevante artikelen vooral de termen 'onderdrukking' en 'respect' veel voor te komen (figuur 46). Daarbij viel ook op dat de term 'respect' relatief vaak voorkwam in het Algemeen Dagblad. Deze term kwam daar 19 keer voor. Daarmee kwam dit dagblad op een tweede plaats na de NRC waar deze term 23 keer genoemd werd. Dit is opvallend omdat het totaal aantal termen samen bij het AD veel kleiner is dan bij de meeste andere dagbladen.

Bij de irrelevante artikelen binnen deze periode bleek de Volkskrant hoog te scoren op de termen 'vrijheid' en 'onderdrukking' (figuur 47). 'Vrijheid' werd in deze krant 43 keer genoemd op een totaal van 93 bij alle dagbladen samen en 'onderdrukking' 19 keer op een totaal van 39. Ook viel op dat – evenals bij de irrelevante artikelen in de periode rond de kopvoddentaxdiscussie – Trouw hoog scoorde bij de term 'tolerantie'. Het ging hier om 18 keer op een totaal van 28.

Figuur 46

Figuur 47

5.4.4 Analyse schemata

Naast de kwantitatieve analyses die hierboven beschreven zijn, heb ik tevens een chronologisch schematisch overzicht gemaakt van alle voor de discussie relevante artikelen die per periode en per dagblad verschenen zijn. Ik heb hierbij vooral gelet op welk soort artikelen (nieuws, achtergrond, opinie) op welk moment verschenen, en tot welke categorie (A tot en met F) deze behoorden. In deze paragraaf zal ik de belangrijkste bevindingen kort weergeven alsmede de bijbehorende overzichtsschema's. Voor een overzicht van alle volledige schema's zie bijlage 5.

Commissie Stasi

De periode die ik rond het Franse hoofddoekenverbod heb geanalyseerd loopt grofweg van oktober 2003 tot en met maart 2004. Tijdens deze periode zijn er verschillende momenten geweest dat er zich ontwikkelingen hebben voorgedaan die nieuwswaardig bleken te zijn (zie tabel 1)²⁵¹.

Het eerste duidelijke nieuwsfeit deed zich voor rond 13 november. Het Franse parlement stelde een hoofddoekverbod voor op onder andere openbare scholen. Dit werd nieuws in de NRC, Trouw en het Algemeen Dagblad (het AD publiceerde zelfs 2 nieuwsartikelen hierover). Voor de Telegraaf en de Volkskrant was deze specifieke gebeurtenis niet nieuwswaardig, hoewel de Volkskrant rond deze periode wel enkele achtergrond- en opinieartikelen over de hoofddoekendiscussie publiceerde.

Het gegeven dat de Commissie onder leiding van Bernard Stasi een hoofddoekverbod adviseerde was rond 11 december nieuws in alle 5 de dagbladen. Vooral in de Volkskrant verschenen er in deze periode ook veel opiniestukken over het onderwerp. Rond 18 december kwam het bericht dat president Chirac het advies van de commissie over wilde nemen. Dit was nieuws in alle dagbladen behalve de Volkskrant. Dit laatste dagblad publiceerde wel achtergrondartikelen rond de hoofddoek. Vooral in de NRC en Trouw verschenen tevens veel opinieartikelen. Rond 22 december was er in Frankrijk een demonstratie tegen het voorgenomen hoofddoekverbod. Dit was alleen nieuws in Trouw, en wel op 22 en 23 december.

Rond 8 januari 2004 kwam het bericht dat Frankrijk officieel de hoofddoek wilde gaan verbieden. Dit werd nieuws in de NRC, Trouw en in de Volkskrant. In Trouw kwam het bericht niet op 8 januari zelf, maar dit dagblad publiceerde rond deze datum wel een drietal nieuwsartikelen (op 3, 12 en 16 januari) en daarnaast veel opinieartikelen. Rond 19 januari was er wederom een demonstratie tegen de voorgenomen hoofddoekwet. Dit was nieuws in alle dagbladen behalve het AD. Er verscheen rond deze datum veel achtergrond en opinie in de NRC. Een week later was er een demonstratie in Nederland tegen de Franse wet. Dit werd nieuws in alle dagbladen behalve de NRC en Trouw. In Trouw verschenen er deze periode wel veel achtergrond- en opinieartikelen over de hoofddoekdiscussie.

Rond 2 februari kwam het bericht dat een lid van de commissie Stasi gezegd had dat de Nederlandse situatie rond de islam veel invloed gehad had op de conclusies die de commissie had getrokken. Dit werd alleen nieuws in de NRC (tot 3 keer toe). Het nieuws dat de Assemblee voor de nieuwe wet gestemd had werd rond 11 februari alleen nieuws in de NRC en Trouw. In beide dagbladen verscheen ook een aantal opinie- en achtergrondartikelen.

Rond 5 en 12 maart was er nieuws dat er in Rotterdamse gemeenteraad een debat woedde over een mogelijk hoofddoekverbod bij de gemeente. Vooral in de NRC was dit nieuws. Ook Trouw berichtte

²⁵¹ Legenda tabellen: o = nieuwsbericht; x = geen nieuwsbericht; a = achtergrondbericht; op = opiniestuk.

erover (alleen op 12 maart). Rond 11 maart werd er in de NRC en AD gepubliceerd over een voorstel voor een speciale hoofddoek voor cipiers. De andere dagbladen besteedden hier geen nieuwsartikel aan, maar de Telegraaf wel een achtergrondartikel op 23 maart. Op 18 maart tenslotte kwam er nog het bericht dat de Tweede Kamer een hoofddoekverbod in Nederland in meerderheid afwees. Dit werd nieuws in de Volkskrant, Trouw en het Algemeen Dagblad. Vooral in Trouw verschenen veel opinieartikelen.

Schema-analyse Stasi						
		NRC	VK	Tel	Trouw	AD
13-Nov	<i>Verbod hd op Franse school</i>	o	x (a/op)	x	o	oo
11-Dec	<i>Commissie wil verbod</i>	oo	o (op)	o	oo	o
18-Dec	<i>Chirac wil hd verbieden</i>	o (op)	x (a)	o	o (op)	o
22-Dec	<i>Demo tegen verbod</i>	x	x	x	oo	x
8-Jan	<i>Officieel verbod hd Frankrijk</i>	o	o	x	ooo (op)	x
19-Jan	<i>Demo tegen verbod</i>	o	o	o	o	x
26-Jan	<i>Demo NL tegen verbod</i>	x (a/op)	o	o	x	o
2-Jan	<i>Invloed NL op advies hd-verbod</i>	ooo	x	x	x (a/op)	x
11-Feb	<i>Assemblée stemt in met verbod</i>	o (a/op)	x	x	oo (a/op)	x
5-Mar	<i>Debat hd in gemeente R'dam</i>	o	x	x	o	x
11-Mar	<i>Voorstel hd voor cipiers NL</i>	oo (op)	x	x (a)	x	o
18-Mar	<i>Kamer wijst hd-verbod ambtenaren af</i>	x	o	x	oo (op)	o

Tabel 1

Burqaverbod Verdonk

In de periode rond het burqaverbod eind 2005 en 2006 vond de eerste gebeurtenis die de dagbladen haalde plaats rond 11 oktober 2005 (tabel 2). Minister Verdonk wilde gaan kijken naar een mogelijk burqaverbod in openbare ruimten. Deze gebeurtenis werd nieuws in de Telegraaf, Trouw en het Algemeen Dagblad. Een dag later werd het bericht verspreid dat de gemeente Utrecht burqadraagsters op hun uitkering wilde gaan korten. Dit bericht werd in alle dagbladen weergegeven. Rond deze periode (10 t/m 20 oktober) verschenen in het Algemeen Dagblad ook veel opinieartikelen over de burqakwestie. Twee maanden later, rond 21 december, bleek de Tweede Kamer in meerderheid voor een burqaverbod. Dit nieuwsbericht verscheen in alle dagbladen; in Trouw verschenen er zelfs 3 nieuwsartikelen over en in alle andere, de Telegraaf uitgezonderd, twee. Bovendien verschenen er deze periode in alle dagbladen veel opinie- en achtergrondstukken over het onderwerp, de Telegraaf uitgezonderd.

Rond 21 oktober 2006 verscheen er weer een nieuwsbericht rond het burqaverbod: de Tweede Kamer wilde onderzoeken of een burqaverbod juridisch haalbaar was. Alle dagbladen behalve de Volkskrant berichtten hierover. Rond 11 november wilde het kabinet de identificatieplicht inzetten om het burqaverbod juridisch te kunnen motiveren. Dit nieuwsbericht verscheen in alle dagbladen uitgezonderd de Volkskrant en de NRC. Laatstgenoemde publiceerde wel een aantal gerelateerde opinieartikelen rond deze datum. Rond 18 november kwam het bericht dat het kabinet het burqaverbod toch wilde gaan doorzetten. Dit nieuws werd in alle dagbladen gemeld. Twee dagen later kwam het bericht dat Maleisië kritiek had op het mogelijke burqaverbod in Nederland. Ook dit bericht werd nieuws in alle dagbladen, de Telegraaf uitgezonderd. Vooral het Algemeen Dagblad publiceerde rond deze data veel opinie- en achtergrondartikelen. Op 24 november bleek dat bisschop Muskens kritiek had geuit op het voorgenomen burqaverbod. Dit nieuws werd gemeld in alle dagbladen uitgezonderd de Telegraaf en Trouw. Trouw publiceerde overigens wel veel opinieartikelen rond deze periode. Rond 1 december tenslotte verscheen er in Trouw en in het Algemeen Dagblad nog een bericht over een protest van moslima's tegen het voorgenomen verbod. De andere dagbladen berichtten hier niet over.

Schema-analyse Burqa Verdonk						
		NRC	VK	Tel	Trouw	AD
11-10	<i>Verdonk kijkt naar verbod Bq</i>	x	x	o	o	o
12-10	<i>Utrecht wil bq-draagsters korten</i>	o	o	o	o	o (op+)
21-12	<i>Kamer wil bq-verbod</i>	oo (a/op)	oo (a/op)	o	ooo (a/op)	oo (a/op)
21-10-06	<i>Kabinet wil bq-verbod onderzoeken</i>	o	x	o	o	o
11-11	<i>Kabinet wil identificatieplicht inzetten voor verbod</i>	x (op)	x	o	o	o
18-11	<i>Kabinet wil toch bq-verbod</i>	o	o	o	o	o (a/op)
20-11	<i>Kritiek Maleisie op verbod</i>	o	o	x	o	o (a/op)
24-11	<i>Muskens vindt verbod overbodig</i>	o	o	x	x (op)	o
1-12	<i>Protest tegen verbod</i>	x	x	x	o	o

Tabel 2

Discussie Kopvoddentax

De discussie rond het kopvoddentaxvoorstel van Geert Wilders tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen van 2009 wijkt af van de twee bovenstaande discussies in de zin dat de periode waarin het zich afspeelde veel korter was. In de Nederlandse dagbladen waren er rondom deze discussie slechts 3 nieuwswaardige gebeurtenissen (tabel 3). Rond 17 september kwam het belangrijkste bericht, namelijk het voorstel van Geert Wilders voor een belasting op het dragen van een (islamitische) hoofddoek in het openbaar. Dit was nieuws in alle dagbladen. Daarnaast was er in alle dagbladen, behalve de Telegraaf, veel achtergrond en opinie rondom het onderwerp.

Alleen in het Algemeen Dagblad werd er daarna nog een tweetal gerelateerde nieuwsberichten gepubliceerd. Op 19 september ging het om een voorstel voor een 'Blondjestax' als tegenmaatregel tegen de kopvoddentax van de (geblondeerde) Geert Wilders. Twee dagen later bracht het AD het bericht dat de PVV in de opiniepeilingen was gedaald, waarschijnlijk door het gedoe met de kopvoddentax. Hoewel de andere dagbladen rond deze data geen nieuwsartikelen meer publiceerden, kwamen deze nog wel met enkele opinie- en achtergrondartikelen.

Schema-analyse kopvoddentax						
		NRC	VK	Tel	Trouw	AD
17-9	<i>Voorstel kvtx Wilders</i>	o (a/op)	o (a/op)	o	o (a/op)	o (a/op)
19-9	<i>Voorstel 'blondjestax'</i>	x	x	x	x	o
21-9	<i>Daling PVV in peilingen</i>	x	x	x	x	o

Tabel 3

Staatsbezoek Beatrix

Het begin van het staatsbezoek van Koningin Beatrix aan Oman en VAE rond 7 januari was nieuws in alle dagbladen, hoewel de Volkskrant en het Algemeen Dagblad hier pas de negende over berichtten (tabel 4). Ook later publiceerden de diverse dagbladen nog direct aan het staatsbezoek zelf gerelateerde nieuws- of achtergrondartikelen. Dit was vooral het geval bij de Telegraaf.

De sluierophef na de kritiek van Wilders op de hoofddoek van Beatrix werd rond 9 januari nieuws in alle dagbladen. De dag erna berichtten de NRC en het Algemeen Dagblad over een satirisch filmpje in het VARA-programma *De Wereld Draait Door* naar aanleiding van Wilders' kritiek op de hoofddoek van Beatrix. De Volkskrant berichtte hierover op 11 januari.

Op 12 of 13 januari berichtten alle dagbladen over de reactie van Beatrix op vragen van journalisten over wat ze van Wilders' kritiek vond. Het Algemeen Dagblad was (op 12 januari) de enige

krant die ook een nieuwsbericht publiceerde over het tweede moskeebezoek van Beatrix – nu in Oman – waarbij ze wederom een hoofddoek droeg.

Het gegeven dat premier Rutte de afkeurende reactie van Beatrix steunt leidde op 14 januari in alle dagbladen tot nieuwsberichten. Rond deze datum verschenen ook de meeste achtergrond- en opinieartikelen rond de discussie over de ‘politieke’ uitspraak van Beatrix en de reactie van Rutte hierop. Na deze datum was er nog nauwelijks nieuws rond de kwestie. Op 23 januari kwam de Volkskrant nog met een bericht dat de PVV in de opiniepeilingen gezakt was, mogelijk door de afkeurende houding van Wilders ten aanzien van Beatrix’ hoofddoek. De andere dagbladen gingen op deze gebeurtenis verder niet in.

Schema-analyse Staatsbezoek Oman		NRC	VK	Tel	Trouw	AD
7-1	<i>Begin staatsbezoek</i>	o	o	oo	o	o
9-1	<i>Kritiek Wilders op hd Beatrix</i>	o	o	o	o	o
10-1	<i>Satire in DWDD</i>	o	o	x	x	o
12-1	<i>Beatrix weer met hd naar moskee</i>	x	x	x	x	o
12-1	<i>Reactie Beatrix</i>	o	o	o	o	o
14-1	<i>Rutte steunt Beatrix</i>	o	o	o	o	o
23-1	<i>PVV zakt in peilingen door ophef Wilders</i>	x	o	x	x	x
				alle (a/op)		

Tabel 4

Over het algemeen gaven de diverse schema’s een duidelijk beeld van het verloop van de berichtgeving rond een bepaalde kwestie bij de verschillende dagbladen. Duidelijk werd dat het aantal artikelen (en ook de tijdsduur en het aantal verschillende nieuwswaardige ‘gebeurtenissen’) tijdens de kwesties rond het Franse hoofddoekverbod en het burqaverbod van Rita Verdonk groter was dan in de andere twee geselecteerde perioden. De berichtgeving rond de kopvoddentaxdiscussie bleek het meest beperkt en bestond feitelijk maar uit een echte gebeurtenis: de discussie in de Tweede Kamer naar aanleiding van het voorstel van Wilders tijdens de Algemene Beschouwingen. De meeste grote gebeurtenissen werden nieuws in alle dagbladen, maar niet allemaal.

Verder viel op dat de populaire dagbladen (Telegraaf en Algemeen Dagblad) over het algemeen minder berichten over een bepaalde kwestie publiceerden dan de andere dagbladen. Anderzijds waren er ook gebeurtenissen die juist in de populaire kranten nieuws waren, en juist niet in (alle) andere dagbladen. Vooral het Algemeen Dagblad bleek vaak veel opinieartikelen (vooral lezersreacties) over een bepaald thema te publiceren.

Ook opvallend was dat een bepaalde gebeurtenis soms (groot) nieuws was in een dagblad, en dat deze in de andere dagbladen helemaal geen nieuws werd. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de verslaggeving over een interview met een lid van de Commissie Stasi over de rol van Nederland bij de besluitvorming over het Franse hoofddoekverbod, waarover alleen in de NRC (uitvoerig) bericht werd.

5.5 Samenvatting

In dit vijfde hoofdstuk heb ik de belangrijkste resultaten van alle in dit onderzoek uitgevoerde analyses weergegeven. Ik heb dit geprobeerd zo overzichtelijk mogelijk te doen. In deze paragraaf geef ik nog kort de belangrijkste bevindingen.

In de pilotstudie bleek er vanaf het jaar 2000 een duidelijke stijging te zijn in het aantal artikelen met een of meerdere van de zoekwoorden. Mede daardoor is ervoor gekozen de uiteindelijke analyseperiode in dit jaar te laten beginnen. In deze pilotstudie bleek de term 'hoofddoek' veruit het vaakst voor te komen, ver daarachter gevolgd door het woord 'burqa'.

In de daaropvolgende analyse over 11 geselecteerde perioden bleek dat er een groot verschil was tussen de 4 perioden met hoofddoekgerelateerde kwesties en de andere perioden. Dit gold vooral voor het aantal debatrelevante artikelen. In de pro-contra-analyse bleek dat over de burqa vaak negatiever bericht werd dan over de hoofddoek. In deze analyse bleek ook dat de populaire dagbladen hier vaker negatiever tegenover stonden dan de kwaliteitskranten.

Tijdens de meer gedetailleerdere analyses van de vier perioden met hoofddoekgerelateerde kwesties werd duidelijk dat er over de kwesties niet zoveel grote voorpagina-artikelen over verschenen, maar wel een groot aantal (grote) niet-voorpagina-artikelen. De kwaliteitskranten bleken de meeste columns (F-artikelen) te publiceren en verder viel op dat er in het Algemeen Dagblad veel aandacht was voor discussies over de onderwerpen door middel van lezersreacties (E-artikelen).

De analyse op woordniveau maakte duidelijk dat bepaalde termen erg periode- of onderwerpsafhankelijk zijn en dat sommige termen over het algemeen veel vaker voorkwamen dan andere. Hoewel alle termen geselecteerd waren op hun relatie met de discussieonderwerpen bleken er toch nog opvallend veel artikelen te zijn waar geen enkele van de geselecteerde termen in voorkwam.

De schemata gaven over het algemeen een goed beeld van de berichtgeving over een bepaald onderwerp. Grote gebeurtenissen werden vaak in de meeste dagbladen nieuws, maar er was een groot verschil in hoeveelheid tussen de dagbladen. De periode rond de kopvoddentaxdiscussie bleek veel minder nieuwswaardig dan de discussies in de andere geselecteerde perioden.

In het volgende hoofdstuk zal ik verder ingaan op de discussie en de interpretatie van de resultaten vergeleken met bestaande literatuur van gerelateerde studies.

HOOFDSTUK 6

CONCLUSIE EN DISCUSSIE

6.1 Inleiding

Mijn onderzoek bestond uit een inhoudsanalytische studie naar de aandacht voor de islamitische hoofddoek in 5 Nederlandse dagbladen. Vanaf het begin van het nieuwe millennium blijkt de media-aandacht voor de islam sterk te zijn toegenomen. Er zijn in deze periode zowel over de islam in het algemeen als specifiek over de hoofddoek meerdere onderzoeken gepubliceerd. Er zijn echter voor wat betreft de Nederlandse situatie relatief weinig zuiver inhoudsanalytische onderzoeken verschenen. In mijn onderzoek heb ik door middel van een inhoudsanalyse van vijf grote Nederlandse dagbladen gekeken of de hoofddoek in deze periode daadwerkelijk een belangrijk nieuwsthema was en zo ja, of er in deze periode een evolutie in de berichtgeving heeft plaatsgevonden. Ook heb ik gekeken of er verschillen tussen de dagbladen onderling waren. Doel van het onderzoek was om een goed zicht te krijgen op de berichtgeving over de hoofddoek in deze dagbladen. Bovendien kunnen de resultaten – gezien het emblematisch karakter van de hoofddoek – ook inzicht geven over de maatschappelijk discussie over de islam in het algemeen. Een ander punt is de opkomst van sociale media vanaf het begin van de 21^e eeuw. Hierdoor kan nieuws veel sneller dan voorheen verspreid worden en meer mensen bereiken. Doordat bijna iedereen toegang tot internet heeft, is het aantal nieuwskanalen ook veel groter geworden dan voorheen. Bovengenoemde ontwikkeling heeft ook grote invloed op de rol van de traditionele media waaronder de dagbladen. Bij de analyse van de berichtgeving over de hoofddoek is ook dit gegeven een belangrijk aandachtspunt.

In dit hoofdstuk zal ik verder ingaan op de resultaten van de door mij uitgevoerde analyses die ik in het vorige hoofdstuk heb beschreven. Ik zal ingaan op de vraag wat deze resultaten kunnen zeggen over de door mij vooraf gestelde onderzoeksvragen. Ook zal ik enkele andere opvallende resultaten bespreken. In deze inleidende paragraaf zal ik kort aangeven hoe dit hoofdstuk is opgebouwd.

Na deze inleiding zal in paragraaf 6.2 worden ingegaan op de drie verschillende fases van het onderzoek en wat deze hebben bijgedragen aan nieuwe inzichten. In paragraaf 6.3 ga ik afzonderlijk in op de vier vooraf door mij gestelde onderzoeksvragen. Ik zal deze aan de hand van de resultaten van de analyses zo goed mogelijk proberen te beantwoorden. In paragraaf 6.4 bediscussieer ik een zestal andere opmerkelijke bevindingen naar aanleiding van de uitgevoerde analyses. In paragraaf 6.5 geef ik een aantal aanbevelingen voor mogelijk toekomstig vervolgonderzoek. In de laatste paragraaf ga ik tenslotte nog kort in op de belangrijkste conclusies van het onderzoek.

6.2 Overzicht verschillende onderdelen

Het onderzoek zoals hier beschreven bestond uit drie grote onderdelen: een korte pilotstudie ter overzichtelijkheid en ter bepaling van de definitieve onderzoeksperiode, een kwantitatieve analyse van 11 geselecteerde perioden binnen het tijdvak 2000-2014 en een meer gedetailleerde analyse van 4 perioden waar voor het onderzoek relevante discussies speelden.

Het *eerste* gedeelte van het onderzoek was een pilotstudie waarbij via de krantendatabase van LexisNexis werd gekeken naar het aantal per jaar verschenen artikelen met een of meerdere van de termen 'hoofddoek', 'niqaab', 'hijaab' of 'burqa'. Ik heb dit gedaan bij vijf grote Nederlandse dagbladen.

In deze pilotstudie werd duidelijk dat er een algemene stijging van het aantal artikelen plaatsvond vanaf het jaar 2000. De term 'hoofddoek' kwam veruit het vaakst voor, gevolgd door 'burqa'. De termen 'niqaab' en 'hijaab' kwamen duidelijk veel minder frequent voor. Hoewel er vanaf de eeuwwisseling een stijging in het aantal artikelen waarneembaar was, vonden er per jaar toch fluctuaties in de frequenties plaats. Hierbij viel op dat deze fluctuaties bij alle geïnccludeerde dagbladen redelijk goed overeenkwamen. Er was verder een duidelijk verschil tussen de kwaliteitskranten (NRC, Volkskrant en Trouw) en de populaire dagbladen (Telegraaf en het Algemeen Dagblad). Bij eerstgenoemde groep was het aantal artikelen dat aan de zoekcriteria voldeed duidelijk groter dan bij de populaire dagbladen. Verder viel op dat dit onderscheid over het algemeen bij de term 'burqa' minder groot was dan bij de term 'hoofddoek'.

In het *tweede* deel van het onderzoek – een analyse van 11 geselecteerde perioden – bleek er een groot verschil te zijn tussen de 4 perioden waarin hoofddoekgerelateerde zaken speelden en de overige perioden. Dit is in principe niet opvallend: als er in een bepaalde periode een grote discussie betreffende de hoofddoek speelt is het logisch dat er meer krantenartikelen verschijnen die deze term bevatten dan in perioden waarin een dergelijke discussie niet speelt. Dit verschil bleek nog duidelijker bij de zogenaamde 'debatrelevante' artikelen. Op zich is ook dit niet verwonderlijk. Toch bleek het verschil nog groter dan verwacht. In de overige perioden bleken er nauwelijks debatrelevante artikelen over hoofddoek- of burqagerelateerde zaken te verschijnen. Dit gold ook voor de vier geïnccludeerde perioden waarin wel degelijk *islam*gerelateerde kwesties speelden. Duidelijk is geworden dat als er islamgerelateerde zaken spelen dit nog niet hoeft te betekenen dat specifiek de hoofddoek ook automatisch een groot thema wordt.

Verder viel bij de pro-contra-analyse op dat de dagbladen in het algemeen over de burqa opvallend negatiever waren dan over de hoofddoek en dat de populaire dagbladen negatiever waren dan de kwaliteitskranten. Hier zal ik in het vervolg van dit hoofdstuk (paragraaf 6.4) nog verder op ingaan.

Tijdens het *derde* deel van het onderzoek – een meer gedetailleerdere analyse van vier perioden waarin hoofddoek- of burqagerelateerde zaken speelden – is ook gekeken naar de formele kenmerken van de artikelen. Hierbij bleek dat veel van de artikelen binnen deze periode grote, niet-voorpagina-artikelen waren. Het ging hier vaak om achtergrondartikelen of grote opiniestukken. Van alle dagbladen publiceerden de kwaliteitskranten veruit de meeste columns over het onderwerp en in het Algemeen Dagblad verschenen relatief veel lezersreacties.

In de analyse op woordniveau werd per artikel systematisch gecodeerd naar het voorkomen van 25 voor de hoofddoekenthematiek relevante termen. Om tot de keuze van deze termen te komen is vooraf op een inductief-explorerende wijze naar de verschillende artikelen gekeken²⁵². In deze analyse bleek dat er erg veel verschil was in het voorkomen tussen de verschillende termen. Sommige termen bleken vooral in één enkele periode voor te komen, terwijl andere in alle perioden veel (of juist bijna niet) voorkwamen.

Over het algemeen bleken de meeste termen in de kwaliteitskranten (veel) frequenter voor te komen dan in de onderzochte populaire dagbladen. Deze bevindingen wekten geen verwondering, daar de gemiddelde artikellengte bij eerstgenoemde dagbladen vaak veel groter was dan bij de populaire dagbladen. Ook bleek dat de frequentie van de termen in de periode rond het Franse hoofddoekenverbod groter was dan in de andere drie perioden. Ook dit was niet verwonderlijk, omdat de geselecteerde periode hier veruit het langst was. Het bleek bovendien dat deze verschillen grotendeels wegvielen wanneer er gecorrigeerd werd voor artikellengte en analyseperiode.

Bij de vergelijking tussen voor de discussie wel en voor de discussie niet relevante artikelen bleek dat er bij sommige termen grote verschillen in voorkomen waren. In de periode rond het Franse hoofddoekenverbod bleken er bij de irrelevante artikelen veel meer termen uit de clusters 'angst' en 'geweld' voor te komen dan bij de relevante artikelen. Ook in de periode rond het burqaverbod van Rita Verdonk was dit het geval: ook hier waren er bij de irrelevante artikelen veel termen uit het cluster 'geweld'. Ook het cluster 'islamitisch extremisme' scoorde hier hoog. Waarschijnlijk kan dit verklaard worden doordat veel van deze artikelen handelen over de politieke situatie (oorlog, geweld, onderdrukking, etc.) in het Midden-Oosten. Het is niet verwonderlijk dat angst, geweld en extremisme in die context belangrijke thema's zijn. Dit bleek hier in ieder geval meer te zijn dan bij de debatrelevante artikelen, die specifiek over de hoofddoeken- en burqadiscussies in Frankrijk en Nederland handelen.

Ook in de periode rond de kopvoddentaxdiscussie kwamen termen uit de clusters 'angst' en 'geweld' veel voor bij de niet-debatrelevante artikelen. Dit gold voor alle dagbladen. Bij de debatrelevante artikelen waren deze clusters alleen in de NRC opvallend hoog. Dit laatste gegeven werd vrijwel uitsluitend veroorzaakt door een column van Bas Heine van 19 september en een opiniestuk van Rob Riemen op 26 september²⁵³, waar enkele termen uit deze clusters relatief vaak genoemd werden. In deze periode viel tevens op dat de term 'tolerantie' bij de irrelevante artikelen in Trouw zeer frequent voorkwam ten opzichte van de andere dagbladen. Ook dit werd veroorzaakt door slechts één artikel²⁵⁴.

In de periode rond het staatsbezoek aan Oman en de VAE bleken de termen 'onderdrukking' en 'respect' in de debatrelevante artikelen extreem hoog te zijn ten opzichte van de andere termen. Dit kwam voornamelijk door het letterlijk overnemen van citaten van koningin Beatrix en premier Rutte, waarin deze woorden voorkwamen. Bij de irrelevante artikelen scoorde juist de term 'vrijheid' hoog ten opzichte van de andere termen en ten opzichte van deze term in de debatrelevante artikelen. Dit werd voornamelijk veroorzaakt door een (nieuw) politiek voorstel voor een burqaverbod dat in dezelfde periode speelde; een

²⁵² Voor meer informatie over verschillende inhoudsanalytische methoden zie: Jo Segers: *Methoden voor de maatschappijwetenschappen*, Assen: Van Gorkum en Comp BV, 1999, 235.

²⁵³ Titels artikelen: *Terugslaan*; Column Bas Heijne (NRC, 19 september 2009):

De stelling van Rob Riemen: Een gecorrumpeerde elite is gevaarlijker dan de politieke islam (NRC, 26 september 2009).

²⁵⁴ Titel artikel: *In theorie vinden Nederlanders dat zij tolerant zijn* (Trouw, 22 september 2009).

discussie die overigens grotendeels los stond van de hoofddoekendiscussie als gevolg van het staatsbezoek van Beatrix.

Het laatste gedeelte van dit onderzoeksgedeelte bestond uit het chronologisch-schematisch weergegeven van alle in deze vier perioden verschenen debatrelevante artikelen. Hier bleek dat de meeste belangrijke gebeurtenissen vaak tot een of meerdere nieuwsberichten leidden in alle geïnccludeerde dagbladen; sommige werden echter in slechts een deel van de dagbladen nieuws. De kwaliteitskranten bleken –zoals verwacht – (veruit) de meeste achtergrond- en opinieartikelen te publiceren. Ook in het Algemeen Dagblad verscheen veel opinie, maar dit betrof bijna uitsluitend korte ingezonden reacties van lezers.

De Telegraaf bleek over alle perioden samen veruit de minste aandacht (laagste aantal artikelen) te besteden aan de kwesties. Mogelijk heeft dit te maken met het gegeven dat bij dit dagblad onderwerpen gerelateerd aan religie en filosofie over het algemeen niet de grootste prioriteit hebben. Het andere ‘populaire’ dagblad, het AD, scoort hier duidelijk hoger, hoewel dit dagblad pas vanaf het burqadebat in 2005-2006 veel artikelen gaat publiceren en daarmee ‘achterloopt’ op de kwaliteitskranten, die al tijdens de discussie met betrekking tot het Franse hoofddoekenverbod veel artikelen publiceerden. Overigens valt op dat de Telegraaf vooral bij de hoofddoekendiscussie rond het staatsbezoek van Beatrix wél relatief veel artikelen publiceerde. Hier is echter sprake van veel ‘ruis’: veel van de in deze periode verschenen artikelen bleken over het staatsbezoek an sich te handelen, en in het geheel niet in te gaan op de hoofddoekendiscussie die er rond dit bezoek speelde. Hieruit blijkt vooral het belang van het Koninklijk Huis als nieuwsonderwerp voor dit dagblad.

In tegenstelling tot de Telegraaf zijn religie, cultuur en filosofie voor Trouw juist belangrijke thema’s. Het is niet verwonderlijk dat in het laatstgenoemde dagblad in het algemeen veel (grote) opinieartikelen verschenen rond de hoofddoek of burqa.

6.3 Onderzoeksvragen

Het onderzoek was opgebouwd rond 4 centrale onderzoeksvragen. Deze vragen waren achtereenvolgens:

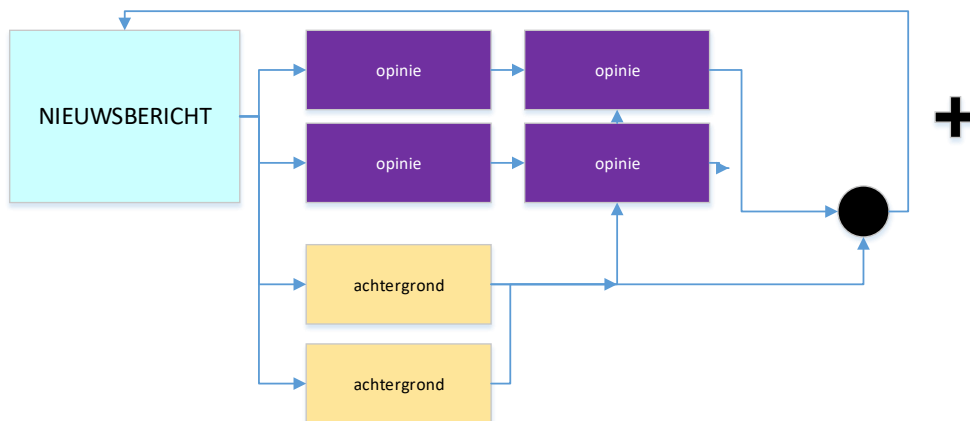
- Heeft de toegenomen aandacht voor de islam na de aanslagen in de Verenigde Staten invloed gehad op de kwantiteit van berichtgeving over de hoofddoek in de Nederlandse dagbladen?
- Is er een evolutie in de berichtgeving doorheen de tijd zichtbaar?
- Zijn er verschillen tussen de onderzochte dagbladen?
- Is er een relatie tussen de berichtgeving en de (oorspronkelijke) signatuur van de betreffende krant?

Hieronder zal ik nader ingaan op deze vier vragen afzonderlijk in relatie met de resultaten van de uitgevoerde analyses.

1. Heeft de toegenomen aandacht voor de islam na de aanslagen in de Verenigde Staten invloed gehad op de kwantiteit van berichtgeving over de hoofddoek in de Nederlandse dagbladen?

In het algemeen kan gesteld worden dat kwesties rond de hoofddoek of burqa in de geanalyseerde periode in alle vijf geselecteerde dagbladen nieuwswaarde hadden. Vooral uit het chronologisch-schematisch analyseren bleek dat er een algemeen patroon van nieuwsvorming te onderscheiden was dat in meer of mindere mate op alle dagbladen en in alle perioden toepasbaar was. In de meeste gevallen werden er naar aanleiding van een bepaalde (nieuwswaardige) gebeurtenis een of meerdere nieuwsberichten gepubliceerd. Als gevolg van deze berichtgeving werden er vaak achtergrondartikelen en/of opiniestukken over het nieuwsonderwerp gepubliceerd. De mate waarin dit gebeurde hing vooral af van de nieuwswaarde of het maatschappelijke belang van het gepubliceerde nieuwsbericht. De opiniestukken riepen op hun beurt weer nieuwe opiniestukken op (vaak met een tegengestelde of anderszins afwijkende mening). Bovendien werd duidelijk dat (veel) berichtgeving naar aanleiding van een bepaalde nieuwsgebeurtenis ook andere – vaak objectief minder belangrijke – nieuwsfeiten ineens publicatiewaardig werden (zie figuur 1). Dit laatste principe blijkt overigens een van de typische kenmerken van mediahypes te zijn. Op het gegeven ‘mediahype’ zal ik verder in dit hoofdstuk nog uitgebreider ingaan.

Het moge duidelijk zijn dat er – kwantitatief gezien – meer nieuwsberichten over een bepaald thema gepubliceerd werden als er ook werkelijk een maatschappelijke of politieke zaak speelde. Dit is op zich logisch, omdat media-aandacht per definitie onderdeel is van het maatschappelijke discours. De toegenomen aandacht voor de hoofddoek in deze perioden gold vooral voor het aantal gepubliceerde achtergrond- en opinieartikelen. In de perioden rond het Franse hoofddoekenverbod en het burqaverbod van Rita Verdonk werden er over het algemeen meer achtergrondartikelen gepubliceerd en in de perioden rond de kopvoddentaxdiscussie en het staatsbezoek van Beatrix meer opinieartikelen. Verder bleken de populaire dagbladen meer binnenlands nieuws over de betreffende kwesties te publiceren en Trouw en het Algemeen Dagblad relatief veel kleine opinieartikelen. Op kwalitatief niveau bleek bij de pro-contra-analyse dat de dagbladen in het algemeen positiever ten opzichte van de hoofddoek stonden dan tegenover de burqa en dat de Telegraaf en het Algemeen Dagblad negatiever waren dan de andere onderzochte dagbladen.

Figuur 1; Basisdiagram verloop berichtgeving (een nieuwsbericht genereert zowel opinie- als achtergrondartikelen die tezamen (zwart bolletje) een katalysator blijken (+) voor de publicatie van nieuwe nieuwsberichten over het betreffende onderwerp)

2. Is er een evolutie in de berichtgeving doorheen de tijd zichtbaar?

Voor wat betreft de tweede onderzoeksvraag bleek dat er wel degelijk een evolutie doorheen de tijd merkbaar was. Meest opvallend was een algemene stijging van het aantal artikelen tussen 2000 en 2003 en een verdere stijging in de periode 2005 tot en met 2008. De eerste stijging hield vooral verband met een versterkte focus op islamgerelateerde zaken na de aanslagen in New York in 2001, de daaropvolgende oorlog in Afghanistan en het Franse hoofddoekdebat vanaf 2003. De tweede stijgingsperiode vanaf 2005 hield voornamelijk verband met aan Nederland gerelateerde kwesties rond hoofddoek en burqa, die vanaf die periode steeds meer in het nieuws kwamen.

Verder viel op dat de hoogste frequenties voor de termen 'hoofddoek' en 'burqa' niet gelijktijdig plaatsvonden. De term hoofddoek kwam vooral veel voor in de periode tussen 2003 en 2005 en van 2010 tot 2011. De term burqa kwam het meeste voor in de periode van 2005-2008 en van 2010-2012. Hoewel de hoofddoek- en burquadiscussie inhoudelijk veel overeenkomsten hebben, bleken deze elkaar dus niet geheel te overlappen.

3. Zijn er verschillen in berichtgeving tussen de onderzochte dagbladen?

4. Is er een relatie tussen de berichtgeving en de (oorspronkelijke) signatuur van de betreffende krant?

Voor wat betreft de laatste twee onderzoeksvragen – de verschillen tussen de dagbladen en hun positionering ten opzichte van de hoofddoekdiscussie in relatie tot hun oorspronkelijke signatuur – waren er enkele opvallende bevindingen.

Het meest opvallend was het gegeven dat het soort dagblad ('populair' of 'kwaliteits') een duidelijkere determinant bleek voor de wijze waarop er over hoofddoek of burqa gepubliceerd werd dan de oorspronkelijke maatschappelijke of religieuze signatuur. Artikelen in de drie onderzochte kwaliteitskranten bleken vooral vaak groot (dat wil zeggen: met een groot aantal woorden) te zijn, waarbij een groot gedeelte achtergrond- en opinieartikelen die ook veel belang aan buitenlands nieuws hechtten. De populaire

dagbladen bleken juist vaak kleine berichten te publiceren, vaak bestaande uit nieuwsberichten of entertainment- en shownieuws en meer aandacht te besteden aan binnenlands nieuws.

Naast deze algemene tendens was er wel nog een aantal kleine nuances tussen de dagbladen. Voor wat betreft de populaire dagbladen bleek de Telegraaf nog meer op sensatie (weinig tekst, grote afbeeldingen/koppen, specifieke onderwerpkeuze) gericht dan het AD en in de periode rond het staatsbezoek aan Oman en de VAE veel meer aandacht te hebben voor het Koninklijk Huis an sich. Het AD bleek dan weer veel meer ruimte aan lezersopinie over de betreffende discussies te besteden.

Bij de kwaliteitskranten bleek Trouw de meeste aandacht aan religieuze- en/of filosofische achtergronden en discussies rondom de hoofddoek of burqa te besteden. De NRC publiceerde over het algemeen de langste (achtergrond)artikelen over de verschillende kwesties.

Ten slotte viel nog op dat – naast de algemene grote gebeurtenissen die in alle dagbladen wel in kleinere of grotere mate voorkwamen – er ook enkele thema's waren die specifiek voor één dagblad waren. Een duidelijk voorbeeld hiervan is berichtgeving rond een interview met een lid van de commissie Stasi over de rol van Nederland bij de totstandkoming van het advies over het Franse hoofddoekverbod. Dit werd alleen in de NRC (uitgebreid) behandeld. Een ander voorbeeld is de uitgebreide thematische discussie (met veel lezersreacties en beschouwingen) over de voor- en nadelen van een burqaverbod naar aanleiding van het wetsvoorstel van Rita Verdonk in het AD. Uiteindelijk kan geconcludeerd worden dat er – hoewel er veel overeenkomsten waren – nog wel degelijk dagbladspecificiteit in de berichtgeving bestaat.

6.4 Algemene opmerkelijke bevindingen

De politieke of ideologische signatuur van het dagblad blijkt minder bepalend dan het type dagblad.

Zoals ik ook al in de vorige paragraaf aangaf blijkt voor wat betreft de berichtgeving over de hoofddoek de ideologische signatuur van het dagblad minder bepalend te zijn dan het feit of het dagblad zich meer als populaire krant of als bredere kwaliteitskrant profileert. Dit onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat dit zowel het geval is wanneer gekeken wordt naar het aandachtsveld van een bepaald dagblad (bijvoorbeeld de keuze van onderwerpen/discussietheema's, de voorkeur voor nationaal of buitenlands nieuws) als voor het karakter of de opmaak van een artikel (lengte artikel, grootte en keuze bij eventuele afbeeldingen, kop van het artikel). Een ander inhoudsanalytisch onderzoek van Schaap en Pleijter uit 2012 naar de wijze waarop Nederlandse dagbladen afbeeldingen publiceren gaf eveneens aan dat er een duidelijke scheidslijn was tussen de populaire en de kwaliteitskranten, hoewel deze verschillen minder groot bleken dan bij dagbladen in de ons omringende landen²⁵⁵.

Bovenstaande betekent niet dat er helemaal geen verschil binnen de typen dagbladen was. Het dagblad Trouw bleek – vanuit een protestants-christelijke achtergrond – nog wel degelijk meer aandacht aan zuiver religieuze achtergronden rondom de hoofddoek te besteden dan bijvoorbeeld de meer (seculier) gematigd linkse Volkskrant.

Ondanks de verschillen tussen de twee bovengenoemde typen dagbladen bleken ze beide de belangrijkste nieuwsgebeurtenissen in vergelijkbare mate te volgen. Dat wil zeggen: pieken en dalen in de berichtgeving waren voor alle dagbladen over het algemeen redelijk synchroon. Een onderzoek van Ruigrok en Scholten naar de mediahype rond Wilders' film *Fitna* liet zien dat zelfs binnen de beperkte periode van een enkele hype er een dergelijk opvallend synchroon patroon van de hoeveelheid berichtgeving is tussen de verschillende dagbladen²⁵⁶.

In hoeverre de berichtgeving in de verschillende dagbladen de maatschappelijke discussie rond de hoofddoek weergegeven hebben is moeilijk exact te zeggen naar aanleiding van mijn onderzoek dat zuiver op de publicaties in de dagbladen gericht was. Toch kan hier wel iets over gezegd worden. Naast de nieuwe media (internet), waar de laatste jaren ook de traditionele dagbladen steeds meer gebruik van maken, was er ook in de kranten zelf tamelijk veel aandacht voor opiniestukken. Dit kunnen grote opiniestukken door vaste columnisten of ingezonden stukken zijn, maar alle geïnccludeerde dagbladen geven ook lezers zelf de mogelijkheid reacties in te zenden. Echter, selectie in dezen door de nieuwsredacties van de betreffende dagbladen maakt het moeilijk te zeggen in hoeverre de gepubliceerde stukken representatief zijn voor de algemene opinie in de gehele samenleving.

Dat de (toegenomen) mediaberichtgeving omtrent de hoofddoek ook effect heeft gehad op de discussie in de samenleving zelf is zeer aannemelijk. Met name was dit het geval wanneer zij fungeerden als boodschappers van politieke ideeën. Het duidelijkste voorbeeld met betrekking tot dit thema is de opkomst van Wilders, die met zijn vaak extreme uitspraken (kopvoddentax, fitna, kritiek op de hoofddoek van Beatrix) veel los maakte in het sociaal-maatschappelijke discours. Verspreiding van dergelijk nieuws

²⁵⁵ Schaap, 2012, 82-83

²⁵⁶ Ruigrok, 2009, 246-247.

richting samenleving verliep in het geval van Wilders zowel direct – via zijn eigen twitterkanaal – als indirect, via andere media waaronder de landelijke dagbladen.

Duidelijk is dat met de opkomst en de populariteit van het internet de rol van het lezers'publiek' ook binnen de nieuwsproductie van de traditionele media zoals de dagbladen groter zal worden. Een groter nieuwsaanbod betekent echter niet automatisch dat de inhoud van het nieuwsaanbod ook ruimer wordt. Een stijgende concurrentie tussen de verschillende media en de wens om toch nog een zo groot mogelijk publiek te bereiken brengt ook het gevaar met zich mee dat mediakanalen zich steeds meer tot de populaire thema's gaan beperken en ze steeds meer 'eenheidsworst' gaan publiceren²⁵⁷.

De hoofddoek wordt pas echt nieuwswaardig wanneer er een politieke of nationale (Nederlandse) associatie ontstaat

Dit onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat de islamitische hoofddoek na 2000 een belangrijk nieuwsonderwerp is geworden in de Nederlandse dagbladen. Toch blijkt de echt grote nieuwswaarde niet direct te liggen in de theologische en filosofische discussie achter dit fenomeen. De grootste nieuwswaarde ontstond meestal pas wanneer het nieuws a) politiek werd en b) vooral wanneer er ook een belangrijke associatie met Nederland of de Nederlandse situatie ontstond. Pas in deze context blijken de meeste (grote) voorpagina-artikelen en uitgebreide achtergrondartikelen te worden gepubliceerd. Hierbij moet wel worden aangetekend dat vooral de kwaliteitskranten tijdens perioden waarin hoofddoek- of burqagerelateerde kwesties speelden wel degelijk regelmatig achtergrond- en opinieartikelen met een zuiver theologische of filosofische benadering publiceerden. Alleen was dit minder dan wanneer aan de twee bovengenoemde voorwaarden voldaan wordt.

In wezen hebben alle vier de perioden die ik uitgebreid geanalyseerd heb een duidelijke relatie met de politiek. Het gaat in de meeste gevallen over (voorgestelde) regelgeving betreffende de hoofddoek of burqa. Alleen de discussie in periode rond het staatsbezoek aan Oman en de VAE heeft een ander uitgangspunt. Maar ook hier gaat de politiek zich er later mee bemoeien. Toch blijkt vooral in de perioden rond Wilders' kopvoddentaxvoorstel en die rond het staatsbezoek duidelijk niet de hoofddoek zelf het grootste discussiepunt. Het waren hier respectievelijk vooral de (politieke) afkeuring van het voorstel van Wilders en de reactie van Beatrix op Wilders' kritiek in relatie tot haar veronderstelde politieke neutraliteit die de meeste publiciteit genereerden.

Het belang van een associatie met Nederland voor de hoeveelheid berichtgeving bleek vooral bij de discussie rond het Franse hoofddoekdebat. Hoewel dit in eerste instantie een Franse discussie was, kreeg deze ook in andere landen – waaronder Nederland – veel aandacht. Dit blijkt enerzijds doordat de discussie- en opinieartikelen die toen gepubliceerd werden vaak de vergelijking maakten met de situatie in Nederland en ook de achtergrondartikelen vaak gethematiseerd werden rond een Nederlandse context. Anderzijds kwam er ook veel aandacht voor politieke ontwikkelingen in Nederland als gevolg van het Franse verbod. Men denke hierbij bijvoorbeeld aan de aandacht voor in Nederland plaatsvindende demonstraties tegen het Franse verbod of het debat in de Rotterdamse gemeenteraad over een voorstel om hoofddoeken bij de gemeente te verbieden. In dezelfde periode was er ook stevige kritiek op een voorstel om Nederlandse vrouwelijke gevangenisopzieners van een speciale – door de staat verstrekte – hoofddoek te voorzien. Dergelijke gebeurtenissen kunnen niet los worden gezien van de in die tijd woedende hoofddoekendiscussie in Frankrijk. Het focussen op het eigen land is overigens een vrij

²⁵⁷ De Haan, 2013, 218-219.

algemeen gegeven in medialand en niet specifiek voor de berichtgeving over de hoofddoek of islam. Ook een onderzoek van Joye bijvoorbeeld over de weergave van rampen in enkele Vlaamse dagbladen gaf aan dat een ramp die dichterbij (zowel fysiek als in cultureel opzicht) plaatsvindt meer publiciteit genereert dan eenzelfde ramp die verder weg plaatsvindt²⁵⁸. Ook 'domesticatie', het betrekken van een verre gebeurtenis op de lokale situatie, kwam voor. Ook dit laatste zien we in de berichtgeving rond de hoofddoek terug.

De berichtgeving rond de hoofddoek in de dagbladen vertoont vaak veel kenmerken van een heuse mediahype.

Een opvallende uitkomst uit mijn onderzoek is dat de belangrijke discussies over hoofddoek of burqa in de Nederlandse dagbladen veel overeenkomsten blijken te hebben met een typische mediahype volgens de criteria van Vasterman. Peter Vasterman heeft in 2004 een uitgebreide studie gepubliceerd rond het fenomeen mediahype. In deze studie werd een dergelijke hype gedefinieerd als "een mediabrede, snelpiekende nieuwsgolf die één gebeurtenis als startpunt heeft en die voor het grootste deel het gevolg is van zichzelf versterkende processen binnen de nieuwsproductie"²⁵⁹. Vasterman formuleerde hier 4 criteria waaraan voldaan moest worden om van een mediahype te kunnen spreken.

Ten eerste moet er een plotselinge nieuwsstroom zijn die na verloop van tijd langzaam weer daalt. Vervolgens is er een duidelijk beginpunt: key-event. Daarnaast zijn media vaak nieuws'makers', meer dan dat ze er alleen verslag ervan doen. En tenslotte is er een interactie tussen de media en reacties van de verschillende maatschappelijk actoren (burgers, organisaties, politici)²⁶⁰.

Het eerste criterium (een plotselinge nieuwsstroom die langzaam weer daalt) gaat grotendeels ook op voor de berichtgeving rond de hoofddoek. Bij de vier in mijn onderzoek geselecteerde perioden was er inderdaad sprake van een vrij plotselinge toename van de hoeveelheid nieuws die na verloop van tijd – in de ene periode langer dan in de andere – geleidelijk afnam. Vasterman stelde bovendien dat bij een mediahype de correlatie tussen de hoeveelheid gepubliceerd nieuws en (de ernst of het belang van) de daadwerkelijke gebeurtenis verloren gaat²⁶¹. Dit is bij de berichtgeving rond de hoofddoek gedeeltelijk het geval. Er was wel degelijk een feitelijke gebeurtenis nodig om een nieuwsgolf te ontlokken, maar als er eenmaal nieuws was bleken andere, verwante zaken ook snel tot veel publiciteit te leiden, zelfs al waren deze nieuwsfeiten futiliteiten die buiten de betreffende nieuwsgolf om waarschijnlijk niet of nauwelijks in de publiciteit zouden zijn gekomen. Het fenomeen kwam zowel op macroniveau voor (gedurende de hele onderzoeksperiode van 2000 tot en met 2014) als bij specifieke kwesties die plaatsvonden binnen deze periode. Vasterman gaf ook aan dat de verschillende media tijdens mediahypes eenzelfde fluctuatie in de hoeveelheid nieuwsproductie doorheen de tijd blijken te vertonen. Al in de ruwe pilotstudie van mijn onderzoek bleek dat voor de door mij geïnccludeerde dagbladen eveneens het geval te zijn. Ook gedurende de afzonderlijke discussieperioden klopte dit meestal verassend goed.

Voor wat betreft het tweede criterium (een duidelijk beginpunt van de hype in de vorm van een 'key-event') zijn twee dingen te zeggen. Enerzijds werd het duidelijk dat dit duidelijk niet gold kijkende naar

²⁵⁸ Joye, 2010, 148.

²⁵⁹ Vasterman, 2004, 31.

²⁶⁰ Vasterman, 2005, 515-516.

²⁶¹ Vasterman, 2005, 515.

de gehele onderzoeksperiode van vijftien jaar: er waren wel degelijk verschillende, achtereenvolgende gebeurtenissen voor nodig (aanslagen New York, Franse hoofddoekenverbod, lokale kleine hoofddoekwesties in Nederland) om de berichtgeving over de hoofddoek gedurende de eerste jaren van de onderzoeksperiode te laten stijgen en er is duidelijk geen enkel afzonderlijk evenement dat de berichtgeving rond de hoofddoek plots heeft doen stijgen. Aan de andere kant bleken de grote afzonderlijk bekeken hoofddoekwesties wel degelijk een duidelijk te definiëren startpunt voor de mediaberichtgeving te hebben. Vooral bij de kopvoddentaxdiscussie en de discussie rond het staatsbezoek aan Oman en de VAE was dit het geval. In deze beide gevallen was het Geert Wilders die met een opmerkelijke uitspraak de aandacht van de media (en collega-politici) naar zich toe wist te trekken. Voor wat betreft de Franse hoofddoekendiscussie en het voorgestelde burqaverbod van Rita Verdonk was er minder sprake van één specifiek punt dat voor een hype in de mediaberichtgeving verantwoordelijk was. Maar ook hier waren het wel degelijk – meerdere – politieke bekendmakingen rondom beperkingen ten opzichte van de hoofddoek of gezichtsbedekkende kleding die een verhoogde media-aandacht genereerden.

Ook voor wat betreft de *laatste twee* door Vasterman aangegeven criteria voldeed de berichtgeving rondom de belangrijke hoofddoekenkwesties grotendeels. Volgend op een nieuwsfeit bleek er in alle bij dit onderzoek betrokken dagbladen een tendens te zijn dat er nieuwe achtergrondartikelen over het onderwerp verschenen en dat er ook plotseling meer aandacht werd geschonken aan kleine gebeurtenissen rond dezelfde discussie.

Er was tevens in alle vier hierboven besproken perioden sprake van een interactie tussen de media en de politieke of maatschappelijke discussie. De hoofddoekenkwestie was in deze gevallen sowieso een politiek thema (d.w.z. gerelateerd aan politieke besluitvorming), waardoor veel mediaberichtgeving in eerste instantie over de politieke discussie van dat moment handelde. Een eerder onderzoek over de mediaberichtgeving rond Wilders' film *Fitna* maakte duidelijk dat de politiek bij hypeachtige nieuwsberichtgeving vaak zelf agendasetter wordt voor wat betreft berichtgeving en dat de media dan zowel als primary als secondary definers gaan optreden²⁶². Uit ditzelfde onderzoek kwam naar voren dat de politiek – en vooral Geert Wilders – vaak gebruik maakt van de media om haar boodschap te verkondigen. De beeldvorming hangt dan niet meer alleen af van de redactionele afweging van een bepaald medium, maar ook van de invloed die politici hierop uitoefenen²⁶³. Anderzijds kunnen de media door hun (ideologische) keuzes binnen de berichtgeving ook de politieke besluitvorming beïnvloeden. Een recent onderzoek naar het politieke effect van mediahypes gaf echter aan dat dit effect tamelijk beperkt is. De media blijken hier nauwelijks agendasetters te zijn voor nieuwe wetsvoorstellen, maar wel de politieke behandeling van bestaande wetsvoorstellen te kunnen bespoedigen²⁶⁴.

Vasterman definieert een viertal duidelijke verschillen tussen 'gewone' nieuwsberichtgeving en mediahypes. Een daarvan is dat er bij een hype een duidelijke disbalans moet zijn tussen de 'objectieve' nieuwswaarde van een gebeurtenis en de daadwerkelijke hoeveelheid berichtgeving erover. Nu is het moeilijk precies aan te geven hoe een 'objectieve' nieuwswaarde precies kwantificeerbaar is. Wel kan je stellen dat de berichtgeving en maatschappelijke discussie rondom het burqaverbod van Verdonk extreem is in het licht van het beperkte aantal vrouwen in Nederland dat daadwerkelijk gezichtsbedekkende kleding

²⁶² Ruigrok, 2009, 240-242.

²⁶³ Korthagen, 2011, 16.

²⁶⁴ Hardy, 2015, 333.

draagt. Er wordt geschat dat dit om slechts enkele honderden vrouwen gaat, waarvan het grootste deel niet eens een burqa draagt, maar een niqaab²⁶⁵.

In het algemeen kan geconcludeerd worden dat de berichtgeving over de hoofddoek en burqa in de Nederlandse dagbladen na 2000 veel kenmerken vertoont van klassieke mediahypes. Het gaat hier echter vooral om een 'milde' categorie hype in vergelijking met extreme hypes zoals bijvoorbeeld de berichtgeving rond project X in Haren in september van 2012.

De verschillende zoektermen ('hoofddoek', 'burqa', 'niqaab' en 'hijaab') blijken niet gelijktijdig te pieken in de berichtgeving

In dit onderzoek is gebleken dat het voorkomen van de verschillende zoektermen in de dagbladen niet synchroon loopt. Er was weliswaar bij alle termen een algemene stijging te zien in de loop van de onderzoeksperiode vanaf 2000 tot en met 2014, maar deze kwam niet bij alle termen chronologisch overeen. De term 'hoofddoek' bleek al vanaf 2001 te stijgen. 'Burqa' bleek na een lichte piek eind 2001 en begin 2002 pas echt frequenter voor te komen vanaf 2005 en 'niqaab' kwam relatief veel voor in 2003 en 2006.

De stijging van het aantal artikelen met de term 'hoofddoek' heeft waarschijnlijk te maken met de toegenomen aandacht voor de (politieke en radicale) islam in het algemeen na de aanslagen in New York in 2001. Vanaf toen werd de islam veel meer een discussieonderwerp en werd er ook in de verschillende media meer aandacht aan geschonken²⁶⁶. Toch blijkt uit mijn onderzoek geen direct verband tussen deze aanslagen en *hoofddoek*berichtgeving: hoewel de islam vanaf deze periode een belangrijk mediathema werd, was het aantal artikelen rond specifiek de hoofddoek in de periode vlak na de aanslagen nauwelijks verhoogd. De toegenomen aandacht voor de hoofddoek kan veeleer gezien worden als een indirect effect: meer aandacht voor islam als gevolg van de aanslagen en daardoor na verloop van tijd ook meer aandacht voor de hoofddoek (zijnde een islamgerelateerd thema).

Dit was anders voor wat betreft de term 'burqa'. Deze bleek eind 2001 tot het begin van 2002 wel vaker voor te komen. Dit had niet direct te maken met aanslagen in New York, maar eerder met de daaropvolgende oorlog in Afghanistan. De burqa wordt in dat gebied immers veel gedragen. In deze periode werd de term 'burqa' dan ook voornamelijk gebruikt bij decorbeschrijvingen, als een lokaal cultureel fenomeen en nog nauwelijks als onderwerp van discussie. Als gevolg hiervan werden er in deze periode dan ook nog weinig artikelen gepubliceerd waarin deze term 5 of meerdere keren voorkwam, zoals vaak in discussieartikelen het geval is.

Pas vanaf 2005 werd de term 'burqa' ook gerelateerd aan de Nederlandse situatie. Dit vooral als gevolg van het voorstel voor een algemeen verbod door de toenmalige minister Verdonk en later door Geert Wilders, voor wie dit ook een belangrijk punt werd. Opvallend is dat de term 'burqa' in deze context niet meer specifiek op het betreffende kledingstuk sloeg, maar eerder een algemene term werd waar ook de niqaab of anderszins bedekkende kledingstukken (helm, muts, etc.) onder konden vallen.

De term 'niqaab' kwam over het algemeen veel minder voor dan de twee hierboven besproken termen. Opvallend was dat deze term vooral in 2003 en 2006 relatief veel voorkwam. In 2003 werd 'niqaab'

²⁶⁵ Moors, 2009, 57.

²⁶⁶ Zemni, 2009,13; D'Haenens, 2007, 147-148.

vooral gebruikt in discussies rond het (aanstaande) Franse hoofddoekenverbod en in 2006 voornamelijk in relatie met het door Rita Verdonk voorgestelde burqaverbod.

Wat opviel was dat de termen 'burqa' en 'niqaab' in de dagbladen vaak met elkaar verward worden. Als men over burqa's spreekt wordt daar vaak (ook) de niqaab mee bedoeld. Dit gebeurde vooral vaak in discussies rond het burqaverbod. In een aantal gevallen werd de term 'niqaab' specifiek gebruikt om het betreffende kledingstuk aan te duiden. Het ging hier veelal om opsommingen waarin de verschillende hoofd- en gezichtsbedekkende kledingstukken genoemd werden. In enkele gevallen werd de term ook gebruikt wanneer er verwezen werd naar een kwestie rond specifiek de niqaab. Dit was met name het geval in de maand oktober van 2006. In deze periode was er een 'niqaabdebat' in Groot-Brittannië nadat minister Gordon Brown het betreffende kledingstuk een 'obstakel voor de integratie' had genoemd.

De term 'hijaab' werd van de vier geanalyseerde termen het minst gebruikt in de Nederlandse dagbladen. Er waren hier nauwelijks pieken te zien doorheen de onderzoeksperiode. Deze term werd evenals de term 'niqaab' voornamelijk gebruikt in opsommingen.

Is er verandering in de framing van de hoofddoekdiscussie doorheen de tijd?

In grote lijnen kan geconcludeerd worden dat binnen dit onderzoek geen overduidelijke aanwijzingen zijn dat de discussie doorheen de tijd verschillend geframed werd. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld het onderzoek van Saharso en Lettinga in 2008, waarbij onder andere gekeken werd naar de framing van de hoofddoekdiscussie in vijf Nederlandse dagbladen tussen 1998 en 2007²⁶⁷. Ook het onderzoek van Ter Wal uit 2004 omtrent berichtgeving rond de islam in de Volkskrant tussen 1998 en 2002 geeft een verandering aan: er kwam steeds meer aandacht voor religie en ook de aandacht voor discriminatie nam toe²⁶⁸. Dat deze onderzoeken wel verschillen vinden is hoogstwaarschijnlijk te wijten aan een andere methodologische onderzoeksaanpak.

Wat uit mijn onderzoek wél duidelijk is geworden, is het gegeven dat de framing in de dagbladen voor een groot deel afhangt van het onderwerp van discussie. In de periode rond het Franse hoofddoekenverbod in 2003 lag de focus veelal op (godsdienst-) vrijheid en neutraliteit (van de staat). In de discussie rond het burqaverbod van Verdonk in 2005 en 2006 lag de nadruk veel meer op angst, geweld en terreur. En in de discussie naar aanleiding van de sluier van Beatrix tijdens haar staatsbezoek aan Oman en de VAE in 2012 was er specifiek veel aandacht voor de begrippen 'onderdrukking' (van de vrouw) en 'respect' (voor de lokale religieuze regels). In de periode van het kopvoddentaxvoorstel van Geert Wilders in 2009 was er geen expliciet frame waarneembaar. Wat hier wel duidelijk werd was een 'anti-Wilders' sentiment bij alle geïnccludeerde dagbladen. Dit laatste was ook zichtbaar in de periode rond het staatsbezoek aan Oman en de VAE.

Negatieve berichtgeving rond het optreden van Wilders komt overigens vaker voor in de media en is niet specifiek voor de in mijn onderzoek geïnccludeerde dagbladen of de twee bovengenoemde perioden. Ook het onderzoek van Ruigrok over Fitna in de media gaf aan dat deze vaak negatief zijn ten opzichte van Wilders²⁶⁹. Een meta-analyse van Bakker en Vasterman over de verhouding tussen Wilders en de

²⁶⁷ Saharso, 2008, 472.

²⁶⁸ J. ter Wal: *Moslim in NL. De publieke discussie over de islam in NL: een analyse van de artikelen in de VK 1998-2002*, DH: SCP, 2004, 20-21.

²⁶⁹ Ruigrok, 2009, 249-250.

Media gaf bovendien aan dat Wilders, hoewel de media vaak negatief over hem zijn, toch electoraal voordeel haalt uit de aandacht die daarmee aan hem geschonken wordt²⁷⁰.

Na de aanslagen in New York in 2001 kwam er in het islamdebat meer nadruk te liggen op geweld en terreur. De islam ging (in de westerse media) steeds vaker gezien worden als een bedreiging²⁷¹. Toch blijkt er, zoals ik al eerder aangaf, geen direct verband te zijn tussen de gevolgen van deze aanslagen (namelijk een verheviging van het terreurdebat) en de toegenomen aandacht voor de islamitische hoofddoek. Ook in de andere geanalyseerde perioden waarin islamgerelateerde zaken speelden (opkomst/moord Pim Fortuyn, moord Theo van Gogh, Fitna) was er geen specifieke aandacht voor de hoofddoek of andere islamitische hoofd- of gezichtsbedekking. De kleinere hoofddoekkwesies die doorheen de onderzoeksperiode plaatsvonden stonden hier – chronologisch gezien – los van.

Anders dan bij de hoofddoek kwam specifiek bij het burqadebat wel vaak het ‘terreur’argument naar voren. Dit was dan vooral het geval in relatie met de problemen om een individu te kunnen identificeren wanneer deze zijn of haar gezicht (en in de regel ook de rest van het lichaam) bedekt houdt. Ook andere inhoudsanalytische studies toonden aan dat specifiek in het debat rond de burqa (en niqaab) de thema’s veiligheid, identificatieplicht en vrouwenonderdrukking vaak voorkomen²⁷².

In het hoofddoekdebat valt ook op dat er een aantal thema’s zijn die steeds opnieuw terugkomen. Dat geldt voor de door mij onderzochte periode (2000-2014), maar bleek eigenlijk ook al daarvoor eerder zo te zijn. De argumenten die al tijdens de eerste grote hoofddoekdiscussie in Nederland die aandacht kreeg in de landelijke media (de Alphenense hoofddoekkwesie uit 1985) gebruikt werden, kwamen ook later steeds weer terug wanneer er een nieuwe kwesie rond de hoofddoek speelde. Tijdens de hierboven genoemde discussie speelden voornamelijk de argumenten dat met de hoofddoek het risico van radicalisering op de loer lag en de angst dat het de integratie zou belemmeren. Ook werd een verbod op het dragen van de hoofddoek gezien als een beperking van de vrijheid van godsdienst en werd de discussie gevoerd tegen de (theologische) achtergrond van het wel of niet voorkomen van een verplichtende regel in de islamitische religieuze geschriften. Al deze thema’s bleken ook bij latere hoofddoekdiscussies steeds weer terug te komen.

Wel een nieuwe ontwikkeling bleek de polarisatie van het onderwerp vanuit politieke hoek vanaf het midden van het eerste decennium van de 21^e eeuw. Figuren als Rita Verdonk en vooral Geert Wilders (en in mindere mate Pim Fortuyn al in 2002) gingen zich veel explicieter en kritischer uiten ten opzichte van alles wat met de islam te maken had dan dat tot dan toe in de Nederlandse politiek gebruikelijk was. Deze ontwikkeling was ook in de landelijke dagbladen merkbaar: de discussies werden feller en ook de stellingname ten opzichte van Wilders of Verdonk werd harder.

Zoals ik al in de inleidende paragraaf van dit hoofdstuk aangaf kan bovengenoemde ontwikkeling moeilijk los gezien worden van de opkomst van de sociale media op het internet. Deze ontwikkeling maakte de interactie tussen de media, publiek én politiek makkelijker en sneller. Dit had tevens invloed op

²⁷⁰ Bakker, 2013, 93.

²⁷¹ Saharso, 2008, 470.

²⁷² A. Moors: “The Dutch and the face-veil: The politics of discomfort”, in: *Social Anthropology/Anthropologie Sociale*, 17 (deel 4), 2009, 401-406; O. Rahman, B. Fung: “Exploring the Meanings of Hijab through Online Comments in Canada”, in: *Journal of Intercultural Communication Research*, 45 (deel 3), 2016, 223.

de traditionele media zoals de landelijke dagbladen. De nieuwe media maken het voor het publiek makkelijker zich kritisch uit te spreken ten opzichte van de traditionele media en deze worden daardoor min of meer genoodzaakt (snel) te reageren. Het gevolg hiervan is dat media steeds vaker aan de vraag van het grote publiek willen voldoen teneinde de groeiende concurrentie in medialand te kunnen overleven. Een schijnbaar paradoxaal effect van de komst van het internet en de daarmee gepaarde toename van het aantal mediakanalen is dat het nieuwsaanbod vaak niet diverser, maar juist steeds uniformer wordt, want bijna alleen *populaire* onderwerpen krijgen nog makkelijk veel aandacht²⁷³. De – veelal commerciële – nieuwskanalen zullen zich om rendabel te blijven bij voorkeur beperken tot onderwerpen die een groot publiek interesseren. Hierdoor raken meer specialistische thema's meer en meer ondergesneeuwd.

Anderzijds blijkt ook de politiek door de opkomst van de nieuwe media sterk veranderd te zijn. Politici moeten zich steeds meer naar de vraag van het grote publiek gaan richten om media-aandacht (en daardoor ook potentiële aanhang) te verwerven. Er blijkt steeds meer sprake te zijn van een zogenaamde 'mediatisering' van de politiek, waarbij politiek steeds meer entertainment wordt. Enerzijds gaan politici zich meer bezighouden met zaken buiten het politieke speelveld en anderzijds gaan (niet-politieke) mediapersoonlijkheden zich steeds vaker mengen in politieke kwesties. Het gevolg is dat ook het politieke discours zich steeds meer gaat richten op mediagenieke en sensatiewaardige (vaak incidentele) zaken²⁷⁴. In het licht van deze ontwikkelingen is het dan ook niet verwonderlijk dat ook hoofddoekgerelateerd nieuws steeds vaker kenmerken van een mediahype heeft gekregen. Het is overigens niet zo dat internet en sociale media de functie van de traditionele media geheel zijn gaan overnemen. Een analyse van de media-aandacht rond ProjectX in Haren toonde aan dat deze gebeurtenis juist tot een hype kon uitgroeien door een interactie tussen de nieuwe en de traditionele media: de nieuwe media zorgden vooral voor een snelle verspreiding terwijl de traditionele media de zaak 'gewicht' gaven doordat deze nog steeds als 'betrouwbaardere' nieuwsbron gezien worden dan de nieuwe sociale mediavormen²⁷⁵.

Pro-contra-analyse: is er toch een duidelijk verschil tussen de dagbladen?

Over het algemeen is gebleken dat er bij de berichtgeving over de hoofddoek in de onderzochte dagbladen – buiten het onderscheid tussen populaire en kwaliteitskranten – weinig grote verschillen te zien waren. De enige uitzondering hierop is de pro-contra-analyse die ik heb uitgevoerd en waarbij ik in de vier onderzochte hoofddoekdiscussieperioden per dagblad heb gekeken naar het aantal (opinie)artikelen dat expliciet een standpunt voor of juist tegen de hoofddoek (of burqa) liet zien.

Een ding dat uit deze analyse bleek was dat alle dagbladen ten opzichte van de burqa (tijdens de periode van de discussie rond het voorgestelde burqaverbod van Rita Verdonk) veel negatiever waren dan ten opzichte van de hoofddoek (in de andere drie onderzochte perioden). Ook uit het inhoudsanalytisch onderzoek van Saharso uit 2008 bleek dat het verzet tegen burqa of niqaab over het algemeen veel groter was dan tegen de hoofddoek²⁷⁶.

Nog opvallender was het verschil tussen de dagbladen onderling gezien over de vier perioden tezamen. Ook hier was er een duidelijk verschil tussen de kwaliteitskranten en de twee populaire

²⁷³ Vasterman, 2005, 527.

²⁷⁴ Blommaert, 2001, 170-171.

²⁷⁵ Vasterman, 2015, 118-120.

²⁷⁶ Saharso, 2008, 472.

dagbladen. De eerstgenoemden kwamen uit op een som van groter dan nul (positieve artikelen minus negatieve artikelen), de populaire dagbladen scoorden duidelijk kleiner dan nul. De behaalde score bij deze analyse bleek voor een groot deel af te hangen van het aantal gepubliceerde lezersreacties: een groot deel van de duidelijk uitgesproken artikelen was namelijk van dit type. Trouw en het Algemeen Dagblad bleken de meeste pro- en contra-artikelen te publiceren (respectievelijk n=44 en n=51). In Trouw was dit voornamelijk in de perioden rond het burqaverbod en rond het staatsbezoek aan Oman en de VAE. Het Algemeen Dagblad publiceerde in alle vier de perioden veel lezersreacties die duidelijk stelling namen. Alleen in de periode rond het Franse hoofddoekverbod was dit iets minder expliciet. De Telegraaf publiceerde alleen (relatief) veel pro-contra-artikelen (n=7) in de periode rond het burqaverbod en deze waren alle negatief ten opzichte van de burqa.

De NRC en de Volkskrant publiceerden juist veel grote opinieartikelen. Dit was vooral het geval in de periode rond het Franse hoofddoekverbod en rond Verdonks burqaverbod. Het bleek bij deze dagbladen dat de Volkskrant in deze twee perioden meer positieve artikelen publiceerde dan de NRC (respectievelijk 12 op 3 tegenover 7 op 7 en 5 op 2 tegenover 6 op 5. Mogelijk is hier een verband met de van oudsher wat 'linkse' signatuur van de eerstgenoemde krant. Ook in het politieke speelveld blijkt namelijk dat linkse partijen vaak toleranter ten opzichte van minderheidsgroepen (waaronder moslims) staan dan de partijen aan de rechterzijde van het spectrum.

Het verschil in positief of negatief ten opzichte van hoofddoek of burqa tussen enerzijds Trouw en anderzijds het Algemeen Dagblad en de Telegraaf zit voornamelijk in de gepubliceerde lezersreacties. Deze bleken bij de laatstgenoemde dagbladen duidelijk vaker negatief te zijn dan de reacties in Trouw. Of dit ook inhoudt dat Telegraaf- en Algemeen Dagbladlezers in het algemeen negatiever staan ten opzichte van hoofddoekzaken dan lezers van Trouw is op grond van mijn onderzoeksgegevens niet eenduidig te zeggen. Het is namelijk niet op grond van het gepubliceerde materiaal uit te maken hoe representatief de selectie van de betreffende redacties is geweest ten aanzien van alle ingezonden brieven. Mogelijk zou een onderzoek naar reacties op de online-sites van de bovengenoemde dagbladen hier meer over kunnen verduidelijken, hoewel ook hier ongewenste reacties eventueel verwijderd kunnen worden²⁷⁷.

²⁷⁷ Bovendien blijkt dat niet alle dagbladen bij alle online nieuwsberichten de mogelijkheid geven om te reageren.

6.5 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Dit onderzoek behelsde een deels kwantitatief en deels kwalitatief inhoudsanalytisch onderzoek naar de berichtgeving rond de hoofddoek en aanverwante hoofd- en gezichtsbekkende kleding in de vijf grootste Nederlandse dagbladen in de periode van 2000 tot en met 2014. Hieruit werd duidelijk dat hier in deze periode ontwikkelingen in hebben plaatsgevonden. Het zou zeker interessant zijn hierop een vervolgonderzoek uit te voeren: ook nu nog zijn er regelmatig berichten rondom de hoofddoek of burqa die nog vaak voor veel publiciteit en (politieke) beroering zorgen.

Interessant zou zijn te kijken of de ontwikkelingen die in dit onderzoek zijn waargenomen specifiek zijn voor berichtgeving over de hoofddoek of dat deze tendensen ook bij ander islam- of niet-islamgerelateerd nieuws zichtbaar zijn. Zoals ik eerder aangaf blijkt toenemende concurrentie vanuit nieuwe mediavormen de kranten tot productie van steeds meer 'eenheidsnieuws' te dwingen, wat op den duur ten koste gaat van het uitdragen van de oorspronkelijke signatuur van het dagblad²⁷⁸. In het licht hiervan zou je verwachten dat de in deze studie gevonden ontwikkelingen zich ook bij andere onderwerpen voor hebben gedaan.

Naast de dagbladen kan ook de berichtgeving in andere media zoals televisie een interessant onderzoeksveld zijn. Men kan dan bijvoorbeeld denken aan nieuwsuitzendingen zoals het NOS-journaal of het RTL-nieuws of andere (achtergrond)niewsrubrieken. Wellicht nog interessanter kan het zijn het hoofddoekonderwerp in niet-nieuwsprogramma's te onderzoeken. Ook in vooral op entertainment gerichte praatprogramma's en andere amusementsprogramma's worden regelmatig zaken besproken die spelen in de samenleving. De hoofddoek kan er hier een van zijn. Bijkomend voordeel kan zijn dat uitspraken in dit soort programma's – waarin dit vaak maar als 'bijzaken' gezien wordt – minder in een bepaalde richting geframed worden dan bij programma's verzorgd door officiële nieuwsredacties.

Nog relevanter zou vervolgonderzoek zijn naar het veranderende mediaklimaat naar aanleiding van de steeds grotere rol die sociale media en het internet bij nieuwsverspreiding gaan spelen. Een van de gevolgen van deze ontwikkeling is dat er – naast de traditionele nieuwskanalen – heel makkelijk nieuwe nieuwsverspreidende kanalen kunnen ontstaan. Dit kunnen ook mediakanalen zijn met een veel 'extremere' (politieke) signatuur dan de traditionele media. Het zou interessant zijn te weten of en zo ja, hoe deze ontwikkelingen de berichtgeving in de traditionele media (waaronder ook de dagbladen) zijn gaan beïnvloeden. De in mijn studie geïnccludeerde dagbladen hebben inmiddels alle een onlineversie waar ook in het fysieke dagblad regelmatig naar wordt verwezen. Ook bestaat er steeds vaker de mogelijkheid om de (informatie vanuit de) desbetreffende fysieke krant ook online te verkrijgen.

Zoals ik al eerder aangaf maakt het internet het contact tussen de dagbladen en hun lezers makkelijker. Daardoor wordt ook de invloed van de lezers op de selectie van wat er in een dagblad verschijnt groter. Het zou zinvol kunnen zijn te kijken hoe de online lezersreacties zich verhouden tot de positionering van het desbetreffende dagblad zelf. Daarbij moet men echter wel rekening houden met het feit dat nieuwsreacties ook bij digitale versies de mogelijkheid hebben onwelgevallige reacties te verwijderen of in het geheel niet te plaatsen.

Duidelijk is wel geworden dat de door de komst van het internet toegenomen pluriformiteit van het medialandschap ertoe geleid heeft dat media zich steeds meer op de interesse van het grote publiek

²⁷⁸ De Haan, 2013, 218-219.

(moeten) gaan richten om hun concurrentiepositie te behouden of te verbeteren²⁷⁹. Hierdoor is te verwachten dat de aandacht steeds meer op (populair) sensatienieuws komt te liggen²⁸⁰. Een ander effect kan zijn dat de veelheid aan nieuwskanalen het ieder individu mogelijk maakt zich te beperken tot nieuws dat geheel in zijn of haar politiek- of maatschappelijk-ideologische plaatje past met de daarbij behorende eigen 'waarheden'²⁸¹. Hierdoor dreigt een inhoudelijke maatschappelijke discussie over bepaalde onderwerpen steeds complexer te worden.

²⁷⁹ De Haan, 2013, 214.

²⁸⁰ Schaap, 2012, 72.

²⁸¹ I. Maly: *Nieuw Rechts*, Berchem: EPO, 2018, 273-274.

6.6 Slotbeschouwing

Uit dit onderzoek is duidelijk geworden dat de hoofddoek in de afgelopen vijftien jaar in de landelijke Nederlandse dagbladen een dankbaar nieuwsonderwerp is geworden en nog steeds is. Er zijn enkele eerdere onderzoeken naar de berichtgeving over de hoofddoek in Nederlandse dagbladen uitgevoerd. Deze bestreken echter een (veel) kortere periode of includeerden niet alle artikelen waarin de hoofddoek voorkwam.

Verder kwam uit mijn onderzoek naar voren dat het onderscheid 'kwaliteitskrant' – 'populaire krant' belangrijker is voor de aard van de berichtgeving over de hoofddoek dan de oorspronkelijke signatuur van het dagblad. Bovendien werd het duidelijk dat de tendens dat nieuwsverspreiding in de media in het algemeen steeds vaker kenmerken van een hype gaat vertonen ook gold voor de hoofddoekberichtgeving in de Nederlandse dagbladen.

Onder invloed van onder andere de opkomst van het internet en de daarmee groeiende concurrentie in het medialandschap lijkt nieuwsverspreiding zich steeds meer toe te spitsen op populaire nieuwsonderwerpen en vluchtige, vaak willekeurige mediahypes. In deze ontwikkeling schuilt het gevaar dat ook de traditionele dagbladen zich – om het hoofd boven water te houden – genoodzaakt voelen om mee te gaan in deze tendens. Hierdoor dreigt een (inhoudelijke) verarming in de nieuwsverspreiding. Een ander effect van de opkomst van het internet en de sociale media is de grotere interactie tussen media en publiek. Zowel individuen als maatschappelijke actoren kunnen veel makkelijker hun mening ventileren ten opzichte van een veel groter publiek. In de hoofddoekdiscussies bleek dat ook politici in toenemende mate gebruik maken van deze ontwikkeling. De komst van het internet in het medialandschap veroorzaakt vaak een heviger en vooral oncontroleerbaarder publiek debat dan voorheen gebruikelijk was. Een van de effecten hiervan kan de trend zijn om steeds meer hypeachtig nieuws te publiceren, ook door de traditionele media zoals de dagbladen. Een ander effect is een afnemende betrouwbaarheid van nieuwsberichten: nieuwsberichten, of ze waar zijn of niet, kunnen door iedereen (als zijnde waar) zonder feitelijke controle wereldwijd verspreid worden en de publieke opinie sterk beïnvloeden.

Een van de voornaamste kenmerken van nieuwsverspreiding via de nieuwe media op het internet is snelheid. Om met de nieuwe media te kunnen concurreren zullen ook de traditionele dagbladen steeds sneller met nieuws moeten komen. Er blijft dan minder tijd over voor gedegen onderzoeksjournalistiek wat op den duur ten koste kan gaan van de kwaliteit en de betrouwbaarheid van de berichtgeving.

Uit mijn onderzoek werd echter wel duidelijk dat de dagbladen in de hoofddoekdiscussie nog steeds veel waarde hechten aan een diverse berichtgeving aangaande de soorten berichten die ze publiceren: deze bleek bij alle dagbladen te bestaan uit een mengeling van nieuws-, opinie- en achtergrondartikelen. Een andere bevinding was dat de Nederlandse dagbladen (en dan specifiek de kwaliteitskranten) binnen de hoofddoekdiscussie vaak voldoende ruimte lieten aan verschillende invalshoeken en standpunten. Wellicht is dit een gevolg van het verder loslaten van hun oorspronkelijke ideologische signatuur waardoor een onderwerp 'neutraler' benaderd kan worden. Tegelijkertijd houdt deze ontwikkeling ook een gevaar in: als de dagbladen meer op elkaar gaan lijken kan dat resulteren in een verarming van het totale nieuwsaanbod.

Zoals ik hierboven al aangaf heeft de komst van het internet het medialandschap sterk veranderd. De nieuwe media maken iedereen, waar ook ter wereld, een potentiële journalist. Daardoor kunnen deze vaak veel sneller berichten over een nieuwsgebeurtenis dan de traditionele media zoals de dagbladen. Dagbladredacties zullen deze ontwikkeling waarschijnlijk onmogelijk kunnen bijhouden. Hun surplus ligt dan ook voornamelijk in de kwaliteit, diversiteit en de betrouwbaarheid van de berichtgeving die door hun ervaring en uitgebreide nieuwsredacties veel beter gewaarborgd kunnen worden dan dat een willekeurig individu op internet ooit zal kunnen. Dit in ogenschouw nemende acht het dan ook noodzakelijk dat de traditionele media – waaronder de dagbladen – juist deze kwaliteiten zullen moeten blijven waarborgen teneinde ook in de toekomst levensvatbaar én een betrouwbare nieuwsbron te blijven.

LITERATUUROVERZICHT

Wetenschappelijke literatuur

Asrami, N.: "Jonglerend tussen jong en oud. Islamitisch jongerenwerk", in: M. van Dijk-Groeneboer (red.): *Handboek jongeren en religie. Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland*, Almere: Parthenon, 198-205.

Baarda, B.D.; De Goede, M.P.M.: *Basisboek Enquêteren. Handleiding voor het maken van een vragenlijst en het voorbereiden en afnemen van enquêtes*, 2^e druk, Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff, 2007.

Bakker, P.; Vasterman, P.: "Wilders in de media; meta-analyse van 41 artikelen, theses, rapporten, boeken en hoofdstukken", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 41/1 (2013), 82-98.

Beck, H.L.; Wiegers, G.: *Moslims in een westerse samenleving, Islam en ethiek*, Zoetermeer : Meinema, 2008.

Berg-Eldering, L. van den (red.): *Van gastarbeider tot immigrant. Marokkanen en Turken in Nederland 1965-1985*, Alphen a/d Rijn/ Brussel: Samsom Uitgeverij, 1986.

Blommaert, J.: *Ik stel vast. Politiek taalgebruik, politieke vernieuwing en verrechtsing*, Berchem: Uitgeverij EPO, 2001.

Boer, C. de; Brennecke, S. : *Media en Publiek*, 6^e herziene druk, Amsterdam : Boom, 2009.

Dekker, I.: *Coverage of the 2003 Iraq War by online newspapers during the period 2003-2006*, Tilburg, 2015.

Dunmire, P.: " "Emerging threats" and "coming dangers": Claiming the future for preventive war", in: A. Hodges, C. Nilep (eds.): *Discourse, war and terrorism*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007, 19-44.

Fortuyn, P.: *Tegen de islamisering van onze cultuur. Nederlandse identiteit als fundament*, Utrecht : A.W.Bruna Uitgevers, 1997.

Dijk-Groeneboer, M. van: "Jongeren en religie in Nederland", in: M. van Dijk-Groeneboer (red.): *Handboek jongeren en religie. Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland*, Almere: Parthenon, 2010, 12-22.

Dijk-Groeneboer, M. van ; Koning, M. de et al.: "Ze geloven het wel", in: M. van Dijk-Groeneboer (red.): *Handboek jongeren en religie. Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland*, Almere: Parthenon, 2010 , 25-87.

Ghonem, K.: "Zoveel hoofden, zoveel zinnen. Vrouwen over Koranverzen over de hoofddoek en andere kleding voor moslimvrouwen.", in: *An-Nisa. Islamitisch maandblad voor vrouwen*. 30^e jaargang, nr. 3, maart 2011, 5-13.

Haan, Y. de; Bardoel, J.: "Tien jaar na Fortuyn; kritiek en verantwoording bij Nederlandse nieuwsorganisaties", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 41/3 (2013), 213-230.

D'Haenens, L.; Brink, S.: "Islam in the Dutch press: With special attention to the *Algemeen Dagblad*", in: *Media, Culture and Society*, vol. 29, 2007, 135-149.

D'Haenens, L.; El Sghiar, H.: "Media en etnisch-culturele minderheden in de Lage Landen: trends in 15 jaar onderzoek.", 2010, url:
<http://www.miramedia.nl/media/files/dHaenensElsghiarGolaszewski.pdf>.

Hardy, A.; Sevenans, J.: "Het politieke agendasettingeffect van mediastormen; een analyse op het niveau van het nieuwsverhaal", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 43/4 (2015), 318-341.

Hodges, A.: "The narrative construction of identity: The adequation of Saddam Hussein and Osama Bin Laden in the "war on terror" ", in: A. Hodges, C. Nilep (eds.): *Discourse, war and terrorism*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007, 67-87.

"'Je bent meer dan een hoofddoek'. Een moslima over leven met en zonder hoofddoek", in: *An-Nisa. Islamitisch maandblad voor vrouwen*. 30^e jaargang, nr. 3, maart 2011, 19-21.

Joris, W., D'Haenens, L.: "De eurocrisis in het nieuws; een framinganalyse van de verslaggeving in Vlaamse kranten", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 41/2 (2013), 162-183.

Joye, S.: "De media(de)constructie van rampen", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*, 38/2 (2010), 139-155.

Ketner, S.: *Marokkaanse wortels, Nederlandse grond. Exploratie, bindingen en identiteitsstrategieën van jongeren van Marokkaanse afkomst*, Groningen, 2008.

Konig, R., Bardoel, J.: "De schuivende achterban van de publieke omroep", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*, 37/2 (2009), 133-154.

Koning, M. de: "Zoeken naar zuiverheid en authenticiteit. Marokkaans-Nederlandse moslims en hun islam", in: M. van Dijk-Groeneboer (red.): *Handboek jongeren en religie. Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland*, Almere: Parthenon, 159-174.

Korf, D., Wouters, M. (red.): *Geloof en Geluk. Traditie en vernieuwing bij jonge moslims*, Utrecht: FORUM – Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling, 2008.

Korthagen. I.: "Media-aandacht maakt het verschil: invloeden van mediatisering op het beleid in Gouda", in: *Bestuurswetenschappen*, 65/5 (2011), 14-31.

Korteweg, A.; Yurdakul, G.: *Headscarf Debates: Conflicts of National Belonging*, Palo Alto: Stanford University Press, 2014.

Kunnen, S.: *The Groningen Identity Development Scale (GIDS). Norm tables and analyses*, Interne publicatie, RU Groningen, 2012, url: <http://www.rug.nl/staff/e.s.kunnen/gidsnormtablesandanalyses.pdf>

Landman, N.: *Van Mat tot Minaret. De institutionalisering van de islam in Nederland*, Utrecht, 1992.

Landsheer, C. de; Kalkhoven, L.: "De beelspraak van Geert Wilders, een Tsunami over Nederland", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 39/4 (2011), 5-20.

Laroui, F.: "Post-islamisme: het individu staat centraal", in: S. Vellenga, S. Harchaoui (red.): *Mist in de polder. Zicht op ontwikkelingen omtrent de islam in Nederland*, Amsterdam: Aksant, 2009, 105-116.

Lazar, A.; Lazar, M.: "Enforcing justice, justifying force: America's justification of violence in the New World Order", in: A. Hodges, C. Nilep (eds.): *Discourse, war and terrorism*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007, 45-66.

Lorasdagi, B.K.: "The headscarf and 'resistance identity-building': A case study on headscarf-wearing in Amsterdam", in: *Women's Studies International Forum* 32 (2009), 453-462.

Maesele, P.; Pepermans, Y.: "Strijd om het klimaat; de beeldvorming over klimaatverandering tijdens de klimaattop te Cancún in Vlaamse kwaliteitskranten", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 42/3 (2014), 244-263.

Maliepaard, M.; Gijsberts, M.: *Moslim in Nederland 2012*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2012.

Maly, I.: *Nieuw Rechts*, Berchem: EPO, 2018.

Molokotos-Liederman, L.: "Pluralism in Education: The display of Islamic affiliation in French and British schools", in: *Islam and Christian-Muslim Relations*, 11 (deel 1), 2000, 105-117.

- Moors, A.: *'Muslim cultural politics'. What's Islam got to do with it?*, Amsterdam: Vossiuspers UvA, 2004.
- Moors, A.: "The Dutch and the face-veil: The politics of discomfort", in: *Social Anthropology/Anthropologie Sociale*, 17 (deel 4), 2009, 393–408.
- Moors, A. : *Gezichtssluiers. Draagsters en Debatten*, Amsterdam School for Social Science Research, UvA, 2009.
- Motzki, A.: "Das Kopftuch – Ein Symbol wofur?", in: *Religion, Staat, Gesellschaft; Zeitschrift fur Glaubensformen und Weltanschauungen*, 2004, Heft 2, 175-202.
- Nagelhout, G. Putte, B. van den: "Krantenberichtgeving over het rookverbod in de horeca; Een inhoudsanalyse", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 39/3 (2011), 4-16.
- Nieuwkerk, K. van: "Veils and Wooden Clogs don't go together", in: *Ethnos*, Volume 69:2 (2004), 229-246.
- Oezcan, E.: "Lingerie, Bikini's and the Headscarf. Visual depictions of Muslim female migrants in German news media", in: *Feminist Media Studies*, 13 (deel 3), 2013, 427-442.
- Oudenampsen, M.: *The conservative embrace of progressive values; On the intellectual origins of the swing tot he right in Dutch politics*, Tilburg, 2018.
- Poorthuis, M. ; Salemink, T.: *Van harem tot fitna. Beeldvorming van de islam in Nederland 1848-2010*, Nijmegen : Valkhofpers, 2011.
- Rahman, O.; Fung, B.: "Exploring the Meanings of Hijab through Online Comments in Canada", in: *Journal of Intercultural Communication Research*, 45 (deel 3), 2016, 214-232.
- Ruigrok, N.; Scholten, O.: "Fitna in de media: een brongerichte mediahype", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*, 37 (deel 3), 2009, 238-253.
- Saharso, S.; Lettinga, D.: "Contentious Citizenship: Policies and Debates on the Veil in the Netherlands", in: *Social Politics: International studies on Gender, State and Society*, 15 (deel4), 2008, 455-480.
- Schaap, G.; Pleijter, A.: "Het sensatiegehalte van voorpaginafoto's: een inhoudsanalyse van populaire en kwaliteitskranten in Nederland", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 40/1 (2012), 71-86.
- Segers, J.: *Methoden voor de maatschappijwetenschappen*, Assen: Van Gorkum en Comp BV, 1999.
- Shadid, W.A.; Koningsveld, P.S. van: *Vooroordelen, onbegrip en paternalisme. Discussies over de islam in Nederland*, Hoofdstuk 4.1: "Behoud van eigen identiteit: hoofddoekjesaffaire in Alphen aan den Rijn", Utrecht: De Ploeg, 1990, 108-114.

Shadid, W.A.: "Cultuurverschil en maatschappelijke marginaliteit", in: M. Banton e.a. (red.): *Met het oog op de toekomst. Bundel ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het LBR*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1995, 27-48.

Shadid, W.A.; Koningsveld, P.S. van: "Das islamische Kopftuch unter Druck. Niederlandische und Belgische Debatten und Entscheidungen im Europäischen Kontext", in: *Religion, Staat, Gesellschaft; Zeitschrift für Glaubensformen und Weltanschauungen*, 2004, Heft 2, 203-228.

Shadid, W.A.: "Moslims in de media: de mythe van de registrerende journalistiek", in: S. Vellenga, S. Harchaoui (red.): *Mist in de polder. Zicht op ontwikkelingen omtrent de islam in Nederland*, Amsterdam: Aksant, 2009.

Slomp, J.: "Moslim minderheden in Nederland", in: R. Kranenborg (red.): *Islamitische stromingen in Nederland (Religieuze bewegingen in Nederland deel 11)*, Amsterdam: VU Uitgeverij, 1985, 7-20.

Slomp, J.: "Islam in Nederland", in: J. Waardenburg (red.): *Islam. Norm, ideaal en werkelijkheid*, Houten: Fibula/Unieboek bv., 2007, 329-357.

Stoltz, G.I.: "Arabs in the morning paper: A case of shifting identity", in: A. Hodges, C. Nilep (eds.): *Discourse, war and terrorism*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007.

Tambuyzer, S.; Bulck, H. van den: "Op zoek naar de heilige graal; een analyse van de discussie in de pers omtrent cultuurprogramma's op de Vlaamse publieke televisie", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 42/2 (2014), 190-207.

Vasterman, P.: *Mediahype*, Amsterdam: Aksant, 2004.

Vasterman, P.: "Media-hype; self enforcing news waves, journalistic standards and the construction of social problems", in: *European Journal of Communication*, 20 (deel 4), 2005, 508-530.

Vasterman, P., Wijfjes, H.: "Forumartikel: Rapport Project X Haren revisted; een kritische beschouwing over onderzoek naar media in de Facebook-rellen van september 2012", in: *Tijdschrift voor communicatiewetenschappen*, 43/2 (2015), 108-126.

Vellenga, S.: "Islam in Nederland: trends en toekomst", in: S. Vellenga, S. Harchaoui (red.): *Mist in de polder. Zicht op ontwikkelingen omtrent de islam in Nederland*, Amsterdam: Aksant, 2009.

Wal, J. ter: *Moslim in NL. De publieke discussie over de islam in NL: een analyse van de artikelen in de VK 1998-2002*, DH: SCP, 2004.

Wiegers, G.; Beck, H.L.: *Religie in de krant. Een eerste kennismaking met de godsdienstwetenschap*, Nijmegen : Valkhof Pers, 2005,

Wilson, J.; Stapleton, K.: "Narratives on lesser used languages in Europe. The case of Ulster Scots", in: S. Miller, J. Wilson (ed.): *The Discourse of Europe. Talk and text in everyday life*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2007, 173-196.

Zemni, S.: *Het islamdebat*, Berchem: Uitgeverij EPO, 2009.

Dagbladartikelen (chronologisch geordend)

“Trek hoofddoekjesverbod in”, in: *Alphens Dagblad*, 6 februari 1985.

“Gemeente vreest rechtszaak hoofddoekjes te verliezen”, in: *Alphens Dagblad*, 8 februari 1985.

“PvdA’r wreekt Alphens verbod op hoofddoekje”, in: *Alphens Dagblad*, 9 februari 1985.

“Marokkanen eisen ook meer Arabische lessen”, in: *Alphens Dagblad*, 11 februari 1985.

“Overleg met Marokkanen uitgesteld”, in: *Alphens Dagblad*, 13 februari 1985.

“Hoofddoekjesverbod mogelijk opgeheven”, in: *Alphens Dagblad*, 19 februari 1985.

“Alphen heeft verbod tot dragen van hoofddoekjes opgeheven”, in: *Alphens Dagblad*, 1 maart 1985.

“Deetman geeft onvoldoende in zaak over hoofddoekjes”, in: *Alphens Dagblad*, 12 april 1985.

“Demonstranten eisen dood Rushdie”, in: *NRC Handelsblad*, 4 maart 1989.

“Nog onduidelijkheid over daders”, in: *NRC Handelsblad*, 27 februari 1993.

“Aanslag nog niet opgeëist”, in: *NRC Handelsblad*, 26 juli 1995.

“Parijs schrikt op van aanslag in de stad”, in: *NRC Handelsblad*, 18 augustus 1995.

“Bij aanslag Parijse metro 26 gewonden”, in: *NRC Handelsblad*, 17 oktober 1995.

“GIA stelt eisen”, in: *NRC Handelsblad*, 18 oktober 1995.

“Integratie van minderheden moet met lef worden aangepakt”, in: *De Volkskrant*, 12 september 1991

“Rechtbank wil geen hoofddoek”, in: *Trouw*, 11 april 2001.

“Rechters zonder hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 28 april 2001.

“Symboliek van de hoofddoek mag”, in: *NRC Handelsblad*, 27 juni 2001.

“Hoofddoeken niet in de rechtbank”, in: *NRC Handelsblad*, 21 augustus 2001.

“Bush: Amerika zal wereld naar victorie leiden”, in: *Trouw*, 14 september 2001.

“Bin Laden is hoofdverdachte”, in: *Trouw*, 14 september 2001.

“Kleine terreur; Nederlandse moslims voelen zich bedreigd na aanslagen in VS”, in: *NRC Handelsblad*, 22 september 2001.

“ROC Amsterdam zet 3 gesluierde leerlingen het schoolgebouw uit”, in: *Trouw*, 24 januari 2003.

“CDA wil verbod gezichtssluier in wet”, in: *Het Parool*, 4 februari 2003.

“Sluierverbod op vrijwel alle scholen”, in: *Het Parool*, 7 februari 2003.

“Naar commissie wegens sluier”, in: *Trouw*, 20 februari 2003.

“Commissie steunt verbod chador”, in: *Het Parool*, 20 maart 2003.

“Studente met niqaab staakt studie”, in: *Trouw*, 4 november 2003.

“Verbod hoofddoek op Franse scholen”, in: *NRC Handelsblad*, 13 november 2003.

“Commissie wil verbod op hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 11 december 2003.

“Hoofddoekverbod: Chirac als laatste aan zet”, in: *NRC Handelsblad*, 12 december 2003.

“Berlijn: verbod hoofddoek kan niet”, in: *NRC Handelsblad*, 22 december 2003.

“Mijn hoofddoek, mijn keuze”, in: *NRC Handelsblad*, 22 december 2003.

“Opnieuw ophef over hoofddoek in Turkije”, in: *NRC Handelsblad*, 24 december 2003.

“Frankrijk verbiedt dragen hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 8 januari 2004.

“Belgische politici: hoofddoek verbieden”, in: *NRC Handelsblad*, 12 januari 2004.

“Franse strijd tegen hoofddoek nog niet voorbij”, in: *NRC Handelsblad*, 17 januari 2004.

“Moslims betogen voor hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 19 januari 2004.

“Verwarring over termen”, in: *NRC Handelsblad*, 19 januari 2004.

“De vrijheid om niet verleidelijk te zijn”, in: *NRC Handelsblad*, 23 januari 2004.

“Wet zal debat hoofddoek beëindigen”, in: *NRC Handelsblad*, 4 februari 2004.

“Assemblée steunt wet hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 11 februari 2004.

“Hoofddoek blijft twistpunt in Rotterdam”, in: *NRC Handelsblad*, 5 maart 2004.

“Ruzie over heidenen en hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 12 maart 2004.

“Diensthoofddoek afgeblazen”, in: *Algemeen Dagblad*, 12 maart 2004.

“Alleen LPF is bang voor hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 18 maart 2004.

“Wilders stapt uit VVD”, in: *De Telegraaf*, 3 september 2004.

“Niet verbieden wat je niet bevalt”, in: *Trouw*, 21 november 2006.

“Vrouw als hoofdredacteur”, in: *Trouw*, 13 december 2006.

“Sympathiek natuurlijk, maar het haalt niets uit”, in: *Volkskrant*, 3 januari 2008.

“Citaten deze week”, *NRC Handelsblad*, 12 september 2009.

“Wilders schokt kamer met voorstel voor Kopvoddentax”, in: *NRC Handelsblad*, 17 september 2009.

“Wilders slat plank mis met hoofddoekentaks”, in: *Trouw*, 18 september 2009.

“In reactie op Wilders pleit omroep voor ‘blondjestax’”, in: *Algemeen Dagblad*, 19 september 2009.

“Terugslaan”; Column Bas Heijne, in: *NRC Handelsblad*, 19 september 2009.

“Wilders ligt niet wakker van verlies 2 zetels”, in: *Algemeen Dagblad*, 21 september 2009.

“Er zijn problemen, maar niet door de islam”, in: *NRC Handelsblad*, 22 september 2009.

“In theorie vinden Nederlanders dat zij tolerant zijn”, in: *Trouw*, 22 september 2009.

“De stelling van Rob Riemen: Een gecorrumpeerde elite is gevaarlijker dan de politieke islam”, in: *NRC Handelsblad*, 26 september 2009.

“Oman niet perfect, koningin gaat wel”, in: *NRC Handelsblad*, 7 januari 2012.

“Links en rechts genieten van ‘hoofddoekjesdag’”, in: *NRC Handelsblad*, 9 januari 2012.

“Ophef over ‘naakte’ Beatrix en Willem-Alexander”, in: *De Volkskrant*, 11 januari 2012.

“Koningin gaat weer met hoofddoek naar moskee”, in: *Algemeen Dagblad*, 12 januari 2012.

“Beatrix laakt het debat over de hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 12 januari 2012.

“Respect”, in: *De Telegraaf*, 12 januari 2012.

“Rutte beschermt Beatrix te weinig”, in: *NRC Handelsblad*, 13 januari 2012.

“Beatrix met een hoofddoek is prima”, in: *Algemeen Dagblad*, 14 januari 2012.

“Rutte staat achter hoofddoek”, in: *NRC Handelsblad*, 14 januari 2012.

“En Geert spijt het niet”, in: *NRC Handelsblad*, 19 januari 2012.

Internetbronnen

Wikipediabronnen

url: *fr.wikipedia.org/wiki/Commission_Stasi*

url: *nl.wikipedia.org/wiki/Algemeen_Dagblad*

url: *nl.wikipedia.org/wiki/De_Telegraaf*

url: *nl.wikipedia.org/wiki/De_Volkskrant*

url: *nl.wikipedia.org/wiki/lpf*

url: *nl.wikipedia.org/wiki/NRC_Handelsblad*

url: *nl.wikipedia.org/wiki/pimfortuyn.*

url: *nl.wikipedia.org/wiki/PVV*

url: *nl.wikipedia.org/wiki/Trouw_(krant)*

url: *nl.wikipedia.org/wiki/verbod_op_gezichtsbedekkende_kleding*

Dagbladen

url: *www.nrcmedia.nl/over-ons/*

url: *www.rd.nl/oud/kl/011005kl07.html* (artikel K. van der Zwaag: "Leegte en angst in de islam", in: *Reformatorisch Dagblad*, 5 oktober 2001)

url: *www.volkskrant.nl/recensies/de-volkskrant-is-europees-newspaper-of-the-year~a3545640/*

url: *www.volkskrant.nl/opinie/remarque-en-bolkestein-schrijven-elkaar-is-de-volkskrant-te-links~a3240775/*

Databases/mediakanalen

url: edition.cnn.com/2009/CRIME/11/13/khalid.sheikh.mohammed/index.html (13-11-2009).

url: www.delpher.nl/nl/platform/pases/helpitems?nid=385

url: www.kb.nl/sites/default/files/docs/beschikbare_kranten_alfabetisch.pdf

url: www.lexisnexis.nl/lexisnexis/overlexisnexis

url: www.nexis.com/results/shared/sourceinfo.do?c51=259069

url: www.persgroepadvertising.nl/nieuws/morbi-odio-sit-amet

url: www.persgroepadvertising.nl/onze-merken/ad

url: www.politiekcompendium.nl/id/vh4valtmgsx5/hoofdre_dac_teuren_van_landelijke

Overige

url: repub.eur.nl/pub/30667, p 12-13. (onlineversie van: Iris Korthagen: "Media-aandacht maakt het verschil: invloeden van mediatisering op het beleid in Gouda", in: *Bestuurswetenschappen*, 65/5 (2011), 14-31.

url: twitter.com/geertwilderspvv/status/601437598955872256

url: www.pvv.nl/images/stories/webversie_verkiezingsprogrammaPVV.pdf

("De agenda van hoop en optimisme; een tijd om te kiezen: PVV 2010-2015", 15 (t/m hs 2)

url: pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/TK/ds701972/24_DS70_1972.pdf ("Het DS werkprogramma voor Nederland '72-'77", 12)

url: pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/TK/pvda1986/PvdA1986.pdf ("De toekomst is van iedereen", verkiezingsprogramma PvdA '86-'90, hoofdstuk 1.5)

url: pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/TK/cp861986/cp86.pdf ("Partijprogramma Centruumpartij '86", hoofdstuk VII.)

url: <http://pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/TK/cda2006/vp06.pdf> ("Vertrouwen in Nederland. Vertrouwen in elkaar", Verkiezingsprogram CDA 2006-2011)

url: pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/TK/cda2002/cda02.pdf ("Betrokken sameleving, betrouwbare overheid", Verkiezingsprogram CDA 2002-2006)

url:www.tilburguniversity.edu/upload/5c7b6e63-e661-4147-a1e9-ca881ca41664_TPCS_139_Blommaert-Varis.pdf (J. Blommaert, P. Varis: "Enoughness, accent and light communities: Essays on contemporary identities", in: *Tilburg Papers in Culture Studies*, Paper 139, 2015.)

SAMENVATTING (Nederlands)

Sinds de aanslagen in de Verenigde Staten van Amerika, in New York en op het Pentagon op 11 september 2001 is de aandacht voor de islam in de media wereldwijd sterk toegenomen. De hoofddoek is als zichtbaar emblematisch kenmerk van de islam een bruikbaar onderzoeksobject om de media-aandacht voor de islam in kaart te brengen. Het is waarschijnlijk dat deze aanslagen ook in de Nederlandse media meer aandacht voor de islamitische hoofddoek hebben gegenereerd.

Methode

In dit onderzoek heb ik door middel van een inhoudsanalyse naar de evolutie van de berichtgeving over de hoofddoek gekeken in 5 Nederlandse dagbladen in de periode tussen 2000 en 2014. Binnen dit tijdvak heb ik een aantal perioden geselecteerd voor nadere analyse. In deze perioden heb ik alle artikelen geselecteerd waarin tenminste een van de termen 'hoofddoek', 'hijaab', 'niqaab' of 'burqa' voorkwam. Ik heb hierbij gekeken welk soort artikelen het betrof (nieuws, achtergrond, opinie, etc.), of ze expliciet op de hoofddoekdiscussie ingingen en of ze hierin een positie innamen (voor of tegen). Voor een viertal voor de hoofddoekdiscussie relevante perioden heb ik een gedetailleerdere analyse uitgevoerd waarbij ik per dagblad een schematisch-chronologisch overzicht van de verschenen artikelen heb gemaakt en inhoudelijk naar het voorkomen van een aantal voor de hoofddoek- en islamdiscussie relevante termen heb gekeken.

Ik heb onderzocht hoe de betreffende dagbladen over de hoofddoek berichten en of er een evolutie doorheen de tijd waar te nemen was alsmede of er verschillen tussen de dagbladen bestonden en of deze verband zouden kunnen houden met de (oorspronkelijke) signatuur van de krant. Het doel van mijn onderzoek was inzicht te krijgen in de berichtgeving over de hoofddoek in de landelijke Nederlandse dagbladen. Vanwege het emblematische karakter van de hoofddoek in relatie tot de islam en de representativiteit van de geanalyseerde dagbladen kunnen de resultaten mogelijk een goede duiding geven voor de hoofddoek- en islamdiscussie in de Nederlandse samenleving als geheel.

Resultaten/Conclusies

In de eerste analyse bleek dat het percentage artikelen dat expliciet inging op het hoofddoekdebat ten opzichte van het totaal aantal artikelen in de vier perioden waarin hoofddoekgerelateerde kwesties speelden (veel) groter was dan in de andere onderzochte perioden, ook al waren dit perioden waarin andere islamgerelateerde kwesties speelden.

In de analyse waarbij naar verschillende relevante termen werd gekeken bleek dat het wel of niet vaak voorkomen van een bepaalde term erg verschilde per periode en ook het verschil in voorkomen tussen artikelen die wel expliciet op de hoofddoekdiscussie ingingen en degene die dat niet deden was vaak groot.

Bij het schematiseren van het verloop van de berichtgeving in de verschillende dagbladen bleek dat de meeste hoofddoekgerelateerde gebeurtenissen die in een bepaalde krant vermeld werden, ook in de andere dagbladen nieuwswaardig werden. Wel bleken de kwaliteitskranten vaak meer ruimte te bieden voor opinie- en achtergrondartikelen.

Uit het onderzoek kan geconcludeerd worden dat de hoofddoekdiscussie in de geselecteerde perioden in alle dagbladen nieuwswaardig was en dat het publicatiepatroon in deze dagbladen vrij goed overeenkwam. Meestal verschenen er na een (neutraal) nieuwsartikel over een gebeurtenis meerdere hieraan gerelateerde achtergrond en opiniestukken die op hun beurt dan weer als katalysator voor de publicatie van nieuwe nieuwsartikelen fungeerden.

Er was een duidelijk stijging van het aantal artikelen zichtbaar tussen 2000 en 2003 en tussen 2005 en 2008. De eerste stijging werd voornamelijk veroorzaakt door de verhoogde aandacht voor de islam na de aanslagen in New York en later als gevolg van de discussie rond het omstreten hoofddoekverbod op Franse scholen. De tweede stijging werd vooral veroorzaakt door verschillende binnenlandse hoofddoek- en burqadiscussies waarbij het voorgestelde burqaverbod door Rita Verdonk de belangrijkste was.

Verder bleek dat het verschil in berichtgeving tussen de populaire dagbladen enerzijds en de kwaliteitskranten anderzijds groter te zijn dan de verschillen naar aanleiding van de religieuze of politieke signatuur van de dagbladen. Daar waar de populaire kranten vooral veel aandacht aan (korte) nieuwsberichten en show en entertainment besteden zijn de kwaliteitskranten meer gericht op achtergrond- en opinieartikelen. Ook focussen de eerstgenoemde zich meer op binnenlands nieuws dan de kwaliteitskranten.

Opvallend was dat de hoofddoek nieuwswaardiger werd wanneer het onderwerp een politieke of lokale (Nederlandse) associatie kreeg. In dat geval bleken er plots meer voorpagina- en uitgebreide achtergrondartikelen te verschijnen.

Ook bleek de berichtgeving rond de hoofddoek vaak kenmerken van een mediahype te vertonen, waarbij er een plotse toename van het aantal nieuwsberichten was en de dagbladen ook zelf nieuws gingen genereren (in plaats van enkel verslag ervan te doen). Ook een ander kenmerk van mediahypes – de interactie tussen media en maatschappelijke actoren zoals politiek, maatschappelijk organisaties en burgers – bleek voor te komen bij de hoofddoekberichtgeving in de dagbladen.

Het onderzoek liet geen duidelijke verandering van de framing doorheen de onderzochte periode zien. De wijze waarop framing plaatsvond bleek veel eerder verband te houden met het specifieke onderwerp wat er speelde. Zo hadden de dagbladen bij de discussie rond het Franse hoofddoekverbod het vaak over godsdienstvrijheid en neutraliteit (van de Staat) en ging de discussie rond het burqaverbod voorgesteld door Rita Verdonk veel vaker over angst, geweld en terreur. Wel viel op dat er een toename van de polarisatie vanuit politieke hoek was. Deze ontwikkeling kan niet los gezien worden van de ontwikkeling van de nieuwe media (internet), waardoor politici, burgers en media veel sneller en directer met elkaar kunnen communiceren. Tevens betekende de komst van het internet meer concurrentie in medialand waarbij steeds meer nadruk op entertainment en sensatienieuws (zoals extreme uitspraken) komt te liggen. De kwaliteitskranten stonden over het algemeen wat positiever ten opzichte van de hoofddoek en burqa dan de populaire dagbladen. Dit werd grotendeels veroorzaakt door een genuanceerdere berichtgeving bij het eerstgenoemde type dagblad en de publicatie van meer kritische/negatieve lezersreacties in de populaire dagbladen.

Ook uit dit onderzoek naar de berichtgeving over de islamitische hoofddoek in de Nederlandse dagbladen blijkt dat dit onderwerp in de periode 2000-2014 een blijvend discussieonderwerp is geweest. Bovendien heeft de ontwikkeling van het internet het gehele medialandschap veranderd. De maatschappelijke discussie wordt sneller, feller en uitgebreider gevoerd. De nieuwe media hebben ook effect op de positie van de dagbladen. Er komen meer mediakanalen en de invloed van de dagbladen neemt – evenals de oplage ervan – af. Toch kunnen de traditionele dagbladen hun toegevoegde waarde blijven houden indien ze zich blijven focussen op kwaliteit, diversiteit en betrouwbaarheid van berichtgeving en zich niet laten verleiden tot het zo snel mogelijk verspreiden van nieuws teneinde met de nieuwe mediakanalen te kunnen concurreren.

SUMMARY (English)

Since the Islamic attacks on the US Pentagon and the World Trade Centre in New York media attention towards Islam did make a steep increase worldwide. The Islamic headscarf is – being an emblematic feature of Islam as a religion – likely to be a useful object of research to study media attention towards Islam in general. It is likely that increased focus on Islam based terrorism in the aftermath of named attacks also did increase media attention towards the headscarf in the Dutch press.

Methodology

In this study I have studied the evolution of media coverage on the Islamic headscarf in 5 main Dutch newspapers between 2000 and 2014 by using content analysis. Within this 15 year period I have selected a number of shorter episodes to gain a more detailed analysis. During these shorter episodes I made a selection of all articles in which appeared at least one of the terms 'hoofddoek' ('headscarf'), 'hijaab', 'niqaab' or 'burqa'. I determined the type of the articles (news, background, opinion, etc.), if the article did explicitly thematise the discussion on the head scarf and if they took a particular opinion in this discussion. In 4 episodes that were relevant for the headscarf discussion in particular I performed a more detailed analysis. Here I made a chronological-schematic view of all published articles per episode and per newspaper. Moreover I have chosen 25 for Islam and headscarf discussion relevant terms and performed an analysis on their appearance in all included articles.

This study consisted of an analysis on the way the newspapers concerned did approach the headscarf discussion and on the question if there being an evolution through time visible therein. Moreover I studied the possible differences between the individual newspapers and their connection to their (initial) social-political signature. The purpose of the study was to gain insight in the news coverage on the Islamic headscarf in Dutch newspapers. Due to the emblematic character of the headscarf in relation to Islam and the representativeness of the newspapers the results possibly can give a good interpretation for the headscarf and Islam discussions in Dutch society on the whole.

Results/Conclusions

First round analysis showed that the percentage of articles that explicitly discussed the headscarf debate in relation to all included articles was much larger in the four episodes in which headscarf related discussions were at stake when compared to the other analysed episodes. This difference was also present in comparison to episodes where other Islam-and-not-headscarf related discussions were at stake.

The analyses in which the relevant terms were looked at showed that the frequency of the terms was very much related to the specific episode of analysis. There was also a difference between articles that specifically treated the headscarf discussion and articles that did not.

Schematising the development of coverage in the included newspapers showed that headscarf related events reported in a particular newspaper also became newsworthy in the other newspapers. Another remarkable fact was that quality papers did in general give more room to opinion and background stories.

The study has shown that the Islamic headscarf was a newsworthy subject in all included newspapers. The pattern of publication was also rather similar irrespective of the newspaper. The most common pattern was the appearance of a (neutral) news article abutting a particular event followed by a number of related background and opinion articles. These became a catalyst agent for the publication of further news articles on the subject.

Between 2000 and 2003 and between 2005 and 2008 a strong increase in the number of articles could be perceived. The first increase was mainly caused by the increased attention on Islamic terrorism in the aftermath of the New York attacks in 2001 and the discussion on the ban on headscarves in French schools in 2003. The second increase was a result of several headscarf and burqa discussions in the Netherlands of which the intended 'burqa ban', proposed by Dutch minister Rita Verdonk, was the most important.

Another outcome was the observation that there were more differences in publication between the quality papers and the popular newspapers than differences due to the signature of the newspapers. Popular newspapers proved to focus more on (short) news items and entertainment related news whereas the quality papers did focus more on background articles and opinion. Popular newspapers did also focus more on national news items than did the quality papers.

A remarkable feature was the increasing newsworthiness of the headscarf when a news item became associated in a political or national (Dutch) context. If this was the case, more front page articles and more extensive background articles were published.

Often news coverage on the Islamic headscarf showed characteristics of a media-hype. In these cases a sudden increase of the number of published articles on the subject could be perceived and newspapers started to generate news items by themselves (instead of only covering them). Another feature of media-hypes – an interaction between media channels and social actors such as social organisations, politicians or plain citizens – was seen in the news coverage on the headscarf in the newspapers.

This study did not show a clear evolution on the way news was framed during the research period. The way an item was framed seemed much more to depend on the specific context in which a particular news item took place. For example during the debate on the French headscarf, newspapers often were focusing on freedom of religion and the neutrality of the State whereas during the discussion on the Dutch burqa ban of minister Verdonk newspapers were more inclined to focus on fear, violence and terrorism. On the other hand there was an increase perceivable with regard to polarisation from political origins. This evolution can not be seen without the influence of the growth of the internet and new digital media. These developments have made communication between the classical media channels, politicians and citizens much faster and more direct. Another result of the internet revolution is the increasing concurrence in media-land which causes channels to focus increasingly on entertainment and sensational news (such as extreme statements). Quality papers showed in general to have a more positive attitude towards headscarf and burqa compared to the popular newspapers. This effect was caused on the one hand by a more balanced coverage of the subject in quality papers and on the other hand by publication of more critical/negative readers' opinions by their popular counterparts.

This study on the news coverage of the Islamic headscarf in Dutch newspapers has shown that this subject remains on debate. Moreover the internet revolution has largely changed the media landscape: public debates develop faster, more fiercely and on a larger scale. Digital new media also sort effect on the position of the traditional newspapers. Many more media-channels have come into being and the influence of traditional newspapers – like their circulation numbers – is decreasing. Yet traditional newspapers can retain their additional value by focusing on quality, diversity and reliability of their news coverage instead of trying to compete on rapidity with the new types of media.

BIJLAGE 1

LIJST ARTIKELEN 1^E ANALYSE

In deze bijlage volgt een volledig overzicht van alle lijsten van alle voor analyse geanalyseerde artikelen per analyseperiode, per dagblad.

Legenda:

Nummer: nummer van het artikel > correspondeert met de nummering in de tabellen van bijlage 2

Datum: datum waarop het betreffende artikel gepubliceerd werd

Soort artikel:

n-nl = binnenlands nieuwsbericht

n-bu= buitenlands nieuwsbericht

a/r= achtergrondreportage

op-kl= klein opiniestuk (meestal ingezonden lezersbrief)

op-gr= groot opiniestuk

cult= artikel over literatuur, theater, beeldende kunst etc.

sport= sportbericht

overig= artikel dat niet bij bovenstaande kon worden ingedeeld

samenvatting: korte weergave van de hoofdgedachte van het betreffende artikel

geel gemarkeerd: artikel waarin een van de 4 zoektermen voorkomt die in dat geval niet slaat op het betreffende islamitische kledingstuk.

rood gemarkeerd: artikel spreekt zich duidelijk uit tegen hoofddoek/burqa (pro-contra-analyse)

groen gemarkeerd: artikel spreekt zich duidelijk uit voor hoofddoek/burqa (pro-contra-analyse)

Hd= hoofddoek

Nq= niqaab

Hj= hijaab

Bq= burqa

Xp= christen- (Xpp = mv.)

NL= Nederland(s)

Analyseperioden:

- I Frans hoofddoekverbod (2001)
- II Burqaverbod Rita Verdonk (2005, 2006)
- III Kopvoddentaxvoorstel Geert Wilders (2009)
- IV Staatsbezoek Beatrix (2012)
- V Aanslagen New York (2001)

- VI Moord Pim Fortuyn (2002)
- VII Moord Theo van Gogh (2004)
- VIII Publicatie film 'Fitna' (2008)
- IX Neutrale maanden juni 2000, 2006 en 2014

I Frans hoofddoekverbod (2003-2004)

Samenvatting artikelen Stasi (03-04) NRC

Num mer	Datu m	Soort Artikel	Samenvatting
1	24-10	a/r	Verslag economische situatie Koerdistan
2	25-10	n-bu	Over status hd op publieke plaatsen in Turkije
3	25-10	a/r	Verslag int. bijeenkomst wederopbouw Irak
4	28-10	Op-gr	Pleidooi R. Kohnstamm voor schooluniformen, maar niets tegen hd.
5	28-10	Op-gr	Motieven voor dragen hd en pleidooi tot beperking ervan
6	29-10	a/r	Verslag situatie Maleisië n.a.v. aftreden premier
7	31-10	a/r	Boekverslag 'De Koranroute' van Rotthier over situatie in Arabische wereld
8	31-10	Op-gr	Beschrijving (lastig) conflict Turkije over hd
9	1-11	Op-gr	N.a.v. art. Adonis: ad in westen vooral politiek statement, en minder geloof
10	4-11	a/r	Verslag van situatie in Palestijns vluchtelingenkamp
11	4-11	Op-gr	Over culturele spagaat waarin Marokkaanse meisjes vaak terecht komen
12	12-11	n-bu	Verbod hd voor leerkrachten in Baden Wuerttemberg
13	13-11	n-bu	Onderzoekscommissie wil hd op scholen Frankrijk verbieden
14	15-11	cult	Boekverslag 'Brick Lane' over integratie buitenlanders in Londen
15	17-11	a/r	Verslag schoolreisje VMBO-school naar Londen
16	22-11	a/r	Over gebruik 'religieuze symbolen' binnen scholen om deze 'wit' te houden
17	22-11	a/r	Vervolg 16
18	22-11	Op-gr	Confrontatie tussen moslimextremisten en (seculiere) regering in Turkije
19	27-11	n-nl	Rector Drossaert tegen hd verbod Utrechtse school
20	29-11	Op-gr	Interview met Canadese schrijver Ignatieff, die voorstander is van Am. Aanval in Irak
21	29-11	Op-gr	Pleidooi voor terugkeer werkelijke RK-school: met Xp waarden
22	2-12	a/r	Reportage over hogescholen A'dam/DH waar moslima's steeds meer hd dragen
23	2-12	n-bu	Beroep Xp verpleegsters in Nigeria tegen verplichting hd op werk
24	2-12	n-nl	HBO's bezorgd over hd-draagsters die zich gaan isoleren a.g.v. discriminatie
25	4-12	n-nl	Verslag van bezoek Verdonk aan R'dam n.a.v. gemeente die lage inkomens wil weren
26	5-12	cult	Boekverslag 'Sneeuw' van Pamuk over dilemma Turkije tussen oost-west (o.a. de hd-kwestie)
27	5-12	cult	Boekverslag van kinderboek
28	6-12	a/r	Verslag bijeenkomst allochtone jongeren over partnerkeuze
29	6-12	a/r	Over culturele problemen met allochtone leerlingen op scholen en problemen om duidelijke regels te stellen: pleidooi hiervoor
30	8-12	n-nl	Rapport WRR: pluriformiteit van waarden is kern van samenleving. Overheid moet geen normen opleggen tenzij het botst met rechtsstaat
31	11-12	n-bu	Commissie wil verbod op religieuze tekens op scholen Frankrijk
32	11-12	n-bu	Nobelprijswinnares beschuldigt westen aanslagen NY te gebruiken om mensenrechtenschendingen te legitimeren
33	12-12	n-bu	Verbod op 'religieuze symbolen' richt zich vooral op hd
34	13-12	Op-gr	Beschouwing over implicatie laïcité m.b.t. hd-verbod in Frankrijk
35	13-12	Op-gr	Frans hd-verbod getoetst aan nl-juridisch kader: hd zou oprichting islamitische scholen juist kunnen triggeren
36	15-12	n-nl	Rapport stelt dat isl. School A'dam integratie niet belemmert, maar te weinig aandacht aan niet-islamitische waarden schenkt
36b	16-12	n-nl	Rob Oudkerk wil bijzonder onderwijs afschaffen, n.a.v. problemen met integratie islamitische scholen
37	18-12	n-bu	Hd-verbod in Frankrijk is groot nieuws in Turkije waar hd-debat al langer woedt
38	19-12	n-bu	Medewerkster supermarkt ontslagen om hd

39	19-12	a/r	Reportage over Belgische moslimkinderen, die in nl naar islamitische school gaan
40	20-12	Op-gr	Interview Dijkstal over stigmatisering islam: waarschuwing voor teveel inbreuk op persoonlijke (religieuze) vrijheden
41	20-12	Op-gr	Mira van Kuyeren over verschil nl en Franse situatie m.b.t. hd-debat en verbod
42	20-12	a/r	Beschouwing over Frans dilemma hd-verbod/laicite, godsdienstvrijheid en non-discriminatie
43	22-12	a/r	Verslag demonstratie moslima's Frankrijk voor recht dragen hd (in reactie op verbod)
44	22-12	n-bu	Schroeder wil hd-verbod, maar is niet wettelijk haalbaar in Duitsland
45	23-12	Op-kl	Pleidooi voor meer barmhartigheid van Xxp: ook jegens moslims
46	24-12	n-bu	Opwinding over verbod hd op Turkse universiteit (in licht van verbod Frankrijk)
47	27-12	a/r	Verslag over opvoeding Marokkaanse jongens in NL: problemen uit de praktijk
48	30-12	Op-gr	Beschouwing over godsdienstvrijheid in NL: religieuze vrijheid mag, maar er zijn grenzen
49	31-12	overig	Jaarverslag van hd/integratiegerelateerd nieuws in 2003
50	31-12	overig	Jaarverslag opsomming meningen in NRC: o.a. van N.Tahir: 'hd geeft gevoel van geborgenheid'
51	3-1	Op-gr	Zie 4
52	3-1	a/r	Verslag over integratiedebat UK: situatie anders dan in Frankrijk
53	3-1	Op-kl	Gaat niet om uiterlijkheden (zoals hd), maar om iemands gedrag
54	6-1	Op-gr	Hd verbieden heeft juist averechts effect: verharding standpunten. Het gaat om gelijkheidsbeginsel, en recht af te wijken
55	8-1	n-nl	Wethouder Utrecht wil schooluniform om gelijkheid te bevorderen en wij-gevoel te creëren
56	8-1	n-bu	Frans wetsvoorstel tegen dragen hd (rel.symb) op scholen ingediend
57	9-1	cult	Verslag islamtentoonstelling in tropenmuseum: heikele kwesties worden veeleer gemedan
58	10-1	Op-kl	Pleidooi voor hardere opstelling jegens radicale islam
59	10-1	a/r	Verslag boksles voor vrouwen
60	10-1	a/r	Formele gelijkheid man/vrouw in Afghanistan, maar in praktijk nog veel onderscheid
61	12-1	n-bu	Na Frankrijk gaan ook in België stemmen op voor hd-verbod op openbare scholen
62	13-1	a/r	Beschouwing gevolgen voor tulband Sikhs in Frankrijk a.g.v. hd-verbod: ook Sikhs zien vrijheid bedreigd
63	17-1	a/r	Verslag over enkele nl-moslims die op hadj gaan
64	17-1	n-bu	In Afghanistan zijn zangeressen op tv nog steeds verboden ondanks formele gelijkheid man/vrouw
65	17-1	n-bu	Weer demonstratie Frankrijk tegen hd-verbod
66	17-1	a/r	Oudere gastarbeiders voelen zich gediscrimineerd
67	19-1	overig	Samenvatting rapport Onderzoek Integratiebeleid, o.a.: dragen hd is eigen keuze, tenzij het functionele belemmering vormt
68	19-1	n-bu	Betoging België voor recht op hd
69	19-1	a/r	Verslag van Franse betoging tegen hd-verbod. Er zijn ook voorstanders aanwezig
70	19-1	n-nl	Conclusies Commissie Blok over integratie: definitie niet duidelijk; vrijheid van kleding, tenzij er functionele problemen zijn
71	20-1	n-bu	Hd-verbod Frankrijk heeft onverwachte gevolgen: juist radicalisatie van gelovigen
72	20-1	Op-gr	Beschouwing: wat te doen tegen opkomst extreem rechts? Meegaan met rechts (Fortuyn) kan gevaarlijke gevolgen hebben
73	21-1	n-bu	Op economisch forum Saoedi-Arabië hebben vrouwen zich sluierloos getoond aan mannen; dit stuitte daar nog op groot verzet
74	22-1	a/r	Steeds minder stakingslust in Frankrijk
75	22-1	Op-gr	Kritisch betoog over WRR-rapport: waarden zijn belangrijk bij bepaling normen; dit wordt te weinig onderkend
76	24-1	Op-kl	Aan Frans hd-verbod ligt islamofobie ten grondslag

77	24-1	Op-gr	Betoog dat religieuze motivatie op hd te dragen niet gemeend is
78	24-1	a/r	Reportage over Turken in Kreuzberg: opkomend radicalisme en nationalisme
79	26-1	a/r	Verslag van Belgische school, waar schooluniformen gedragen worden tot grote tevredenheid; in NL is men sceptisch
80	30-1	a/r	Reportage over hd-debat Duitsland. Ook D. worstelt met kwestie wel of geen hd op school
81	31-1	Op-gr	Aanbevelingen voor links: neem het op voor godsdienstvrijheid, zwarte scholen moeten op natuurlijke manier gemengd worden en zet je af tegen verzuiling
82	2-2	n-nl	Delegatie commissie Stasi vond situatie nl schokkend: opkomend fundamentalisme, zwarte scholen, gettovorming
83	2-2	a/r	Verslag hadj door nl-moslims
84	2-2	a/r	Lid commissie Stasi is bezorgd over nl-situatie m.b.t. moslimfundamentalisme, maar positief over openheid waarmee het onderwerp besproken wordt
85	2-2	Op-gr	Pleidooi tegen hd-verbod: het gaat om integratie en tolerantie
86	3-2	n-nl	Nl-betrokkenen zijn het oneens over conclusie Commissie Stasi dat integratie in nl mislukt is
87	4-2	n-bu	Reactie premier Raffarin op hd-verbod: wet is niet bedoeld tegen bepaalde bevolkingsgroep, maar om onduidelijkheid (conflicten) rond hd weg te nemen
88	5-2	a/r	Reportage over nl-hajjgangers
89	7-2	Op-gr	T.Garten weidt (fictieve) bomaanslag Parijs in 2009 aan hd-verbod, en gebrekkige UK en VS inlichtingendiensten
90	7-2	overig	Interview T.Haoud (Marokkaanse actrice) over nieuwe film en leven
91	11-2	a/r	Stasi-lid Remond is kritisch over hd-verbod: richt zich teveel op hd alleen
92	11-2	cult	Beschouwing nl-documentaire over nl-militairen in Afghanistan
93	11-2	n-bu	Assemblee keurt wet hd goed
94	12-2	Op-gr	Franse filosoof pleit voor hd-verbod in naam van laiciteprincipe en om islam in te dammen
95	12-2	Op-gr	Pleidooi voor hd: als iedereen er een draagt, verliest het zijn politieke/religieuze lading
96	16-2	sport	Over carrière Pantani (bandana) n.a.v. zijn dood
97	19-2	n-bu	CDU Saarland heeft voorstel hd-verbod ingediend: want het is politiek symbool
98	19-2	n-bu	Franse intellectuelen/kunstenaars/wetenschappers beschuldigen Franse regering tegen de 'intelligentsia' te acteren
99	20-2	cult	Boekverslag 'Bas les voiles' van Djavann waarin ze tegen hd ageert: onderdrukt vrouwen, maar ze geeft toe dat hd zelf niet werkelijke probleem is
100	21-2	a/r	Verslag/interview T. Ramadan, die steeds populairder wordt bij moslimjongeren
101	23-2	a/r	Verslag van demonstratie A'dam voor recht op hd
102	26-2	a/r	Reportage over meningen over o.a. hd op zwarte VMBO-school
103	27-2	Op-kl	Pleidooi voor hd-verbod: dan went men er aan dat hd los staat van zedelijkheid
104	27-2	cult	Verslag fototentoonstelling over boerenbedrijf
105	27-2	Op-gr	Beschouwing over multicultureel, (post)modern nl, waarin mengvormen tussen culturen steeds normaler worden
106	1-3	n-nl	SEO doet onderzoek in opdracht van Verdonk om mate van integratie te kunnen meten
107	1-3	Op-gr	Kritisch betoog over hd-standpunt VVD: hd-verbod gaat in tegen liberaal principe van individuele vrijheid
108	1-3	Op-gr	Moslima's zouden op moeten komen voor hun rechten. Bekrompen seksuele moraal werkt hypocrisie juist in de hand
109	2-3	a/r	Reportage over Marokkaans-islamitische scoutinggroep in DH: men zoekt ook naar nl kinderen
110	3-3	Op-gr	Joost Eerdmans pleit voor verbanning religieuze symbolen uit openbare gebouwen: botst met neutrale staat
111	4-3	Op-kl	Reactie op artikel V.d Dunk (1-3-04): VVD moet hd juist wel verbieden, want het is een uiting van onvrijheid voor vrouw
112	5-3	n-nl	Leefbaar R'dam wil hd-verbod in publieke ruimte, de raad is waarschijnlijk tegen
113	9-3	Op-kl	Tegen Eerdmans: staat behandelt iedereen gelijk, aanval op religieuze uitingen onterecht

114	9-3	a/r	Verslag bijeenkomst allochtone vrouwen, waar Maxima te gast is
115	11-3	n-nl	Ministerie van Justitie heeft speciale hd besteld voor personeel in justitiële inrichtingen
116	12-3	n-nl	Donner wil niet dat hd wordt gedragen door justitiële medewerkers
117	12-3	n-nl	Gemeenteraad R'dam verbiedt hd niet: dragen hd belemmert ambtenaren niet bij werkzaamheden
118	13-3	Op-kl	Hd-debat kent oneigenlijke argumenten tegen hd
119	15-3	cult	Portret Algerijnse sopraan Souad Massi
120	16-3	Op-gr	Neutrale staat betekent niet dat persoonlijke religieuze uitingen verbannen moeten worden
121	16-3	a/r	Sociaal-democratisch debat in Haags theater over integratie: tegenwoordig is vooral 'rechts' moralistisch
122	17-3	Op-kl	Westen moet samenwerken met gematigde islam tegen terreur
123	18-3	media	In reclames wordt tegenwoordig ook met hd geadverteerd: moslima's zijn belangrijke markt geworden
124	18-3	a/r	Interview met moslima die werk zoekt
125	18-3	a/r	Verslag Kamerdebat over hd: Alleen LPF blijkt voorstander van hd-verbod voor ambtenaren
126	20-3	a/r	Beschouwing van komende Franse verkiezingen: Raffarin lijkt op verlies af te stevenen
127	21-3	Op-gr	Beschouwing van koningschap Juliana
128	23-3	Op-gr	Pleidooi voor ander, aarzelend geloof tegenover religieus fundamentalisme
129	24-3	Op-gr	Cynische kritiek op (extreem) rechtse standpunten: dat speelt extremisten juist in de kaart
130	26-3	a/r	Verslag campagne verkiezingen Indonesië
131	27-3	Op-gr	Interview met Els Borst: populisme en stigmatisering Islam werkt averechts
132	31-3	a/r	Verslag uitvaart Juliana

Samenvatting artikelen Stasi (03-04) VK

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	24-10	Op-gr	Negatieve houding jegens allochtonen is blijvend en heeft niet direct met Fortuyn/NY te maken, eerder met problemen rond lage sociale klasse waar velen in verkeren
2	25-10	a/r	Reportage over Franse school; ondanks hd-verbod zijn er problemen: heeft te maken met marginalisatie en discriminatie van allochtonen
3	28-10	Op-kl	Pleidooi tegen hd-verbod: overheid moet gelijkheid bevorderen, niet iedereen hoeft neutraal uiterlijk te vertonen
4	8-11	Op-kl	Voorstel om iedereen hd te laten dragen als protest
5	12-11	n-bu	Verschiedende Duitse deelstaten willen hd verbieden
6	13-11	a/r	Carlo v. Praag vertrekt bij SCP: vroeger was zijn positie te 'rechts', nu slaat nl-opinie juist over naar rechts; nl is gebaat bij minder immigranten
7	13-11	cult	Aankondiging debat R'dam over hd op school
8	14-11	cult	Boekrecensie van Pamuk 'Sneeuw' over Turkije tussen traditie en moderniteit
9	1-12	a/r	Reportage over situatie Azerbeidzjan, waar gematigde moslims kampen met slecht imago
10	2-12	a/r	Reportage over zwarte school; multiculturele school mogelijk, mits strikte regels: het lijkt te lukken
11	4-12	a/r	Vervolg van 10; interviews met lln zelf
12	4-12	cult	Maatschappelijke actualiteit dringt ook door in toneelwereld
13	6-12	n-bu	Chirac uit zich tegen hd: 'is agressief'
14	6-12	a/r	Reportage over Loesje n.a.v. 20-jarig bestaan
15	8-12	cult	Interview met A.Roosen n.a.v. 'gesluierde monologen': ook maatschappelijk/politiek geladen
16	11-12	n-bu	Nobelprijs vrede voor Iraanse S.Ebadi
17	12-12	n-bu	Commissie Stasi wil religieuze symbolen op scholen verbieden (o.a. hd)
18	12-12	a/r	Hd-verbod versluiert werkelijke problematiek die erachter zit
19	13-12	a/r	Verslag van opinie nl-scholen m.b.t. hd-verbod: in nl is men huiverig: verbod druist in tegen persoonlijke vrijheid
20	13-12	a/r	Frankrijk is positiever over verbod, maar vreest ook stigmatisering van moslims
21	15-12	Op-kl	Verslag debat n.a.v. uitkomsten WRR rapport over normen&waarden (uit forum-online)
22	16-12	a/r	Verslag demonstratie Soennieten Irak voor Saddam en tegen VS
23	16-12	cult	Recensie modellententoonstelling in R'dam
24	18-12	a/r	Reportage over Somaliërs in Leicester; velen zijn vanuit nl gekomen: ze voelen zich meer geaccepteerd in UK
25	19-12	n-bu	Supermarkt mag volgens Deense rechter hd verbieden
26	20-12	Op-gr	Interview H.Ali: over VVD, PvdA, haar afkeer van Islam en het gevaar dat ze erin ziet
27	20-12	Op-kl	Hd zou modieus moeten worden gemaakt, zodat imams er een hekel aan gaan krijgen
28	22-12	n-bu	Schroeder is tegen hd voor docenten
29	22-12	Op-kl	Samenvatting verschillende meningen van lezers (forum online) over berechting Saddam: hij hoeft niet op veel medelijken te rekenen
30	23-12	Op-gr	Nl-overheid zou voorbeeld aan Frankrijk moeten nemen m.b.t. actief eigen grondrechten bewaken
31	23-12	Op-gr	Hd-verbod is belachelijk en discriminerend. Hd is ook door Xxp gedragen en heeft nooit problemen veroorzaakt
32	23-12	Op-gr	Hd kan ook juist emanciperend werken met toestemming van ouders/familie. Verbod heeft juist averechts effect
33	24-12	n-nl	Onderzoek Foquz: moskeebezoek nl-moslims neemt af; 40% jonge moslims vindt hd belangrijk, maar dit is meer bij oude moslims (60%)
34	24-12	Op-gr	Religie komt steeds meer terug in samenleving; staat dient neutraal te

			blijven om religieuze vrijheid te garanderen
35	24-12	Op-gr	Interview PHDonner: waarschuwt voor tegenstellingen en verharding in multiculturele samenleving
36	24-12	a/r	Reportage over moskeeën R'dam: aan bestuur/organisatie valt nog veel te verbeteren
37	27-12	Op-kl	Hd-verbod Frankrijk is meten met 2 maten
38	27-12	Op-kl	Verbod hd maakt dat meer vrouwen hd gaan dragen en zich meer terugtrekken
39	27-12	Op-kl	Bijval voor hd-kritiek in artikel van H.Ali
40	29-12	Op-gr	Pleidooi tegen hd-verbod: gaat in tegen individuele vrijheid, en hd heeft bovendien doel dat vrouw minder geïntimideerd wordt op straat
41	31-12	n-bu	Egyptische sjeik vindt dat westerse landen hd mogen verbieden, zoals islamlanden hem mogen verplichten
42	31-12	cult	Mededeling over kunstenares C.v.Balen
43	3-1	Op-kl	Hd moet niet verboden worden, maar overheid zou wel kledingregels in moeten stellen op scholen
44	3-1	Op-kl	Iran is hypocriet als ze kritiek heeft op hd-verbod Frankrijk
45	3-1	reizen	Reisreportage Dubai, dat steeds meer toeristen trekt
46	8-1	n-bu	Moslims Frankrijk verdeeld over hd-verbod; Boubakeur vreest voor uitsluiting en radicalisering
47	9-1	Op-gr	Verbod in nl niet wenselijk en helpt niet wezenlijk tegen werkelijke problemen
48	10-1	n-bu	Belgische premier wil hd ambtenaren verbieden
49	10-1	a/r	Reportage over Roemeense havenstad
50	12-1	a/r	Reportage over zigeunerhuwelijk
51	14-1	Op-gr	Pleidooi invoering sociale dienstplicht, om a-sociaal gedrag te verminderen
52	15-1	n-bu	Gerecht Afghanistan tegen vrouwen op tv, hoewel ze officieel zelfde rechten hebben als mannen
53	15-1	a/r	Reportage over meningen hd-verbod Frankrijk: meeste fransen voor, maar moslims voelen zich gestigmatiseerd
54	15-1	cult	Recensie 2 films over Afghanistan na Taliban
55	19-1	Op-gr	Hd-verbod gaat in tegen vrijheidsidee Frankrijk; Franse media zijn te negatief over moslims, bijv. over anti hd-wetdemonstratie
56	20-1	overig	Samenvatting conclusies Commissie voor integratiebeleid
57	20-1	Op-gr	Reactie op rapport Commissie Integratie: integratie kan alleen door allochtonen zelf gedaan worden
58	23-1	cult	Toneelrecensie over moderne uitvoering 'pygmalion': slechte uitvoering
59	23-1	cult	Boekrecensie van "Adams Navel", over het lichaam
60	26-1	n-nl	Nederlandse demonstratie tegen Frans hd-verbod
61	27-1	cult	Verslag over tentoonstelling 'urban islam' in Tropenmuseum: te braaf; heikele kwesties worden gemeden
62	27-1	cult	Recensie stripboek van Pieter de Poortere
63	31-1	a/r	Reportage over Utrechtse school, waar verzwarting dreigt, omdat witte kinderen elders naar school gaan
64	3-2	Op-gr	Beschouwing door Turkse vrouw over dilemma van tussen 2 culturen zitten
65	4-2	a/r	Reportage over fraudeur Irak
66	5-2	Op-gr	Fransen zijn slecht in praktiseren van theoretische concepten, zoals hd-verbod
67	5-2	cult	Verslag tentoonstelling 'Marokko'; Bert Flint is er niet voor uitgenodigd, ondanks zijn grote private collectie
68	9-2	a/r	Verslagje interview met moslims door Intermediair
69	11-2	Op-kl	Beeld van vrouw te negatief
70	14-2	Op-kl	Pleidooi voor 'Hirsi-Alistichting', om islamitische landen te bekeren
71	16-2	Op-gr	Beschouwing over chador en aanbeveling hd op school te verbieden: het zou moslima's andere inzichten kunnen geven
72	17-2	a/r	Reportage interviews met oud lln van islamitische scholen over dreiging deze te verbieden
73	17-2	n-bu	Voor het eerst sinds taliban worden vrouwen in Afghanistan toegelaten tot politieacademie
74	20-2	cult	Boekrecensie 'Hajar & Daan' van R. Anker

75	21-2	a/r	Reportage over CGB: oordelen niet bindend, maar leidt in veel gevallen tot resultaat
76	21-2	a/r	Reportage beautysalon Utrecht, waar vooral allochtonen komen
77	23-2	a/r	Verslag demonstratie A'dam tegen Frans hd-verbod
78	24-2	n-nl	Hizb-ut-Tahrir mag niet bijeenkomen in Kuip, verder geen beperkingen in nl
79	27-2	a/r	H.Ali bepaalt nieuws
80	27-2	a/r	Over Eefje Pley en haar werk op een zwarte school
81	28-2	n-nl	SEO onderzoekt of het mogelijk is integratie vast te stellen a.h.v. vignetten
82	1-3	Op-gr	NL mannen van Arabische afkomst maken misbruik van vrouwen door ze uit thuislanden te halen (omdat kuisheid verlangd wordt)
83	2-3	Op-gr	Frans hd-verbod speelt Al-Qaida in de kaart
84	3-3	Op-gr	Kritiek op 'vignettenmethode' om integratie te meten: je kunt beter naar objectieve feiten m.b.t. integratie kijken
85	6-3	a/r	Achtergrondinformatie over wat 'vignettenmethode' eigenlijk is
86	6-3	Op-kl	Probleem integratie allochtonen ligt vooral bij acceptatie autochtonen
87	8-3	n-bu	Demonstratie Parijs voor gelijke rechten vrouwen: met en zonder hd
88	8-3	a/r	Reportage over vrouwenrechten n.a.v. internationale vrouwendag
89	8-3	Op-gr	Kritiek integratiebeleid Balkenende: allochtonen moeten voor zichzelf opkomen
90	9-3	a/r	Reportage over emancipatie van moslima's
91	9-3	a/r	In praktijk levert hd dragen nog veel problemen op bij vinden van baan
92	12-3	Op-gr	'Zwarte' allochtone vrouw wordt onterecht gestigmatiseerd ten faveure van het 'blanke' ideaaltype
93	13-3	Op-gr	Interview met Franse socioloog Khosrokhavar: Islamitische extremisten voelen zich vaak buitengesloten, waardoor ze radicaliseren; hd-verbod werkt juist averechts: ze gaan zich steeds meer isoleren
94	13-3	media	Aankondiging documentaire over Afghanistan
95	13-3	a/r	Door huwelijksmigratie met (conservatieve) man wordt integratie Turkse/Marokkaanse vrouwen vaak geremd (reportage)
96	17-3	a/r	Na hd-verbod is angst voor aanslag in Frankrijk vergroot
97	18-3	n-nl	2 ^e kamer wijst voorstel hd-verbod ambtenaren van LPF af
98	24-3	a/r	Reportage over debat genderrol bij allochtonen: heftige discussie; bij moslims zijn rolverdelingen vaak nog traditioneel, veel moslima's verzetten zich hiertegen
99	25-3	media	Aankondiging documentaire over hd
100	30-3	Op-gr	Alleen door discussie veranderen moslims niet van opvatting

Samenvatting artikelen Stasi (03-04) Telegraaf

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	29-10	a/r	Reportage over machtsstrijd Turkije tussen seculieren en religieuzen n.a.v. 80 jarig bestaan Turkije
2	3-11	Op-gr	Kritiek op onherkenbaarheid schaatsters tijdens interviews
3	8-11	a/r	Reportage over ramadan Indonesië: in het geniep wordt er niet overal gevestigd
4	12-11	n-bu	In Baden-Wurtemberg wordt hd in klas verboden
5	28-11	Op-gr	Moslimmannen worden onterecht allemaal als conservatief geduid
6	3-12	n-nl	Discussie over nq in klas op ROC A'dam n.a.v. wegsturen meisjes
7	11-11	n-bu	Iraanse Nobelprijswinnares laakt beleid VS inzake terreurbestrijding
8	12-11	n-bu	Commissie Stasi wil religieuze symbolen op scholen Frankrijk verbieden
9	18-12	n-bu	Chirac wil wet voor hd-verbod
10	23-12	n-nl	Verdachte van moord 1995 vrijgelaten
11	31-12	cult	Recensie tentoonstelling 'urban islam': interessante, prikkelende tentoonstelling
12	6-1	overig	J.Gruyters mag niet in Staatsloterijshow, omdat ze op Maxima lijkt
13	10-1	a/r	Verslag van busreis naar China voor SOS-kinderdorpen
14	19-1	n-bu	Frans protest tegen hd-verbod
15	20-1	n-nl	Commissie Blok wil geen algemeen hd-verbod: kan ook symbool van emancipatie zijn
16	20-1	n-bu	Minister BZ België wil hd-verbod scholen
17	22-1	n-bu	Saoedische zakenvrouw berispt omdat ze zonder hd toespraak wilde houden
18	26-1	a/r	Reportage over beautyschool in Kabul: na val Taliban is steeds meer mogelijk voor vrouwen
19	27-1	n-nl	Andere partijen zien niets in hd-verbod voor ambtenaren in R'dam, voorgesteld door Leefbaar
20	7-2	Op-gr	Marokkaanse schrijver Jelloun is voor hd-verbod: hd is geen voorschrift islam en het is symbool van religieus fanatisme
21	23-2	n-nl	Rechercheurs gestraft voor te harde verhoren van een verdachte
22	27-2	Op-gr	Twijfel over het al of niet verbieden van hd: schrijfster is het eens met weifelende houding NL in dezen
23	16-3	a/r	Reportage over politiek geïnspireerd speelgoed in MO
24	16-3	a/r	Steeds meer Indonesische partijen willen shari'a invoeren: maar er lijkt nog geen meerderheid voor
25	23-3	a/r	Verslag over voornemen speciaal hd voor cipiërs: er is veel kritiek van betrokkenen
26	25-3	Op-kl	Kritiek op justitie om ontwikkeling speciaal hd voor cipiërs: ambtenaren moeten altijd neutrale uitstraling hebben
27	25-3	cult	Recensie Afghaanse film op Amnesty Filmfestival
28	26-3	overig	Opsomming belachelijke regelgeving
29	27-3	Op-kl	Lezer uit kritiek op gebruik verkleinwoord 'hd-je', omdat het om grote doeken gaat

Samenvatting artikelen Stasi (03-04) Trouw

Numm er	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	25-10	Op-kl	Verbod op religieuze symbolen is onuitvoerbaar: staat moet pluriformiteit uitstralen, geen neutraliteit
2	28-10	Op-gr	Afghaanse asielzoeker uit kritiek op regering, omdat hij plots land moet verlaten
3	28-10	a/r	Enkele Marokkanen uiten zich kritisch over negatieve houding nl-ers t.o.v. allochtonen tijdens debat van Commissie integratie
4	31-10	cult	Recensie voorstelling Turkse cabaretière: inhoud gaat verloren door gebrek aan structuur
5	1-11	Op-gr	Overpeinzing van schrijver I.Selman, die terugverlangt naar Bagdad
6	3-11	a/r	Er is nog geen islamitisch equivalent van kinderbijbel in nl; alleen leerboek 'ik leer qur'an'
7	4-11	n-nl	2 van 3 vrouwen die op ROC A'dam in opspraak kwamen door nq dragen deze niet meer
8	5-11	overig	Interview Marijke Helwegen over voordelen plastische chirurgie
9	6-11	overig	Samenvatting artikelen uit nl-weekbladen; o.a. in Frankrijk na hd-verbod nu ook kritiek op lln die te weinig aan hebben
10	8-11	n-bu	Commissie Stasi: bij hd-verbod Frankrijk gaat het om meer dan hd, gaat ook om seculiere staat
11	10-11	n-nl	Waarschuwing tegen groeiend a-semitisme tijdens herdenking kristallnacht
12	12-11	n-bu	Baden Wuerttemberg verbiedt leraren hd te dragen
13	14-11	cult	Recensie 'Dichterbij' van Surinaams-Turkse cabaretière
14	15-11	cult	Recensie 'Sneeuw' van Pamuk over politieke situatie Turkije
15	18-11	cult	Zie 13
16	22-11	a/r	Haagse Turken over aanslagen Al-Qaeda in Istanbul: door AQ worden moslims in kwaad daglicht gesteld
17	24-11	a/r	Over gd-onderwijs op xp-scholen met veel moslims
18	24-11	Op-gr	Over de rol van filosofie in maatschappelijk debat: het kan wat toevoegen
19	24-11	cult	Recensie 3 Israëlische documentaires van IDFA: lokale politieke situatie speelt grote rol
20	28-11	a/r	Interview Iraakse vrouw, die zich inzet voor land na val Saddam: ze moeten samenwerken, ongeacht religieuze achtergrond
21	28-11	a/r	Overzicht houding verschillende islamitische landen t.o.v. hd op tv
22	29-11	a/r	Reportage over ondergeschikte positie vrouwen in cultuur N-Irak: vrouwen moeten braaf/kuis zijn, terwijl mannen alles mogen
23	5-12	a/r	Reportage over symposium Ignacio de Loyola: theologen (oa vis) zijn het oneens over interreligieuze dialoog
24	10-12	a/r	Reportage over discussie in Haags theehuis
25	10-12	Op-gr	Xp-scholen moeten hun identiteit niet met uiterlijkheden in stand houden, maar zich verdiepen in inhoud van eigen identiteit en levensovertuiging
26	12-12	n-bu	Commissie Stasi beveelt hd-verbod op scholen aan: hd botst met neutrale karakter
27	12-12	n-bu	In delen Duitsland wil men hd voor leraren verbieden: want is geen religieus, maar politiek symbool
28	13-12	n-bu	Politiek in Frankrijk niet eens over uitvoering advies Stasi
29	13-12	a/r	In UK is niet zoveel gedoe rond hd: discussie gaat daar eerder over integratie dan assimilatie
30	13-12	Op-gr	Moslims zouden beter moeten integreren: nl-samenleving past zich teveel aan aan nieuwkomers
31	15-12	a/r	Irakezen zijn blij na arrestatie Saddam
32	18-12	n-bu	Chirac is voor hd-verbod
33	18-12	a/r	Etnische minderheden Botswana willen gelijke rechten
34	19-12	Op-gr	Hd-verbod vooral in Frankrijk populair, omdat gelijkheid tussen seksen daar 'heilig' is
35	19-12	a/r	Interviews met moslims: waarom vrouwen wel en mannen geen hd moeten

			dragen; vrouwen moeten schoonheid bedekken
36	19-12	a/r	Debat over verschillende visies hd-verbod in Frankrijk en UK
37	20-12	n-bu	Hd-debat in DK nadat rechter hd-verbiedende supermarkt gelijk geeft
38	20-12	a/r	Liberale islam Mali: westerse films worden graag bekeken
39	20-12	Op-kl	Teveel bloot geeft negatiever vrouwbeeld dan hd
40	22-12	n-bu	Hd-protest in Parijs
41	23-12	n-bu	Hd-protest Frankrijk lijkt geregisseerd
42	24-12	Op-gr	Interview met ex-CU-lijsttrekker Veling: over multiculturele samenleving en gebrek aan ideologie in nl-politiek
43	27-12	overig	Jaaroverzicht van discussie multiculturele samenleving in Trouw
44	30-12	a/r	Reportage over ROC Almelo, waar eerwraak bij allochtonen voorkomt: interview met directeur
45	31-12	cult	Reportage tentoonstelling 'Urban Islam': leuke, luchtige tentoonstelling, waar ook actualiteit behandeld wordt
46	31-12	overig	Jaaroverzicht belangrijke nieuwsfeiten; o.a. over nq-verbod op ROC A'dam
47	3-1	n-nl	Leefbaar R'dam wil hd ambtenaren verbieden, maar krijgt weinig steun
48	3-1	overig	Inleiding stelling 'liever kuis met hd, dan bloot in bushokje'
49	3-1	Op-kl	Hd-draagsters zijn niet per definitie kuis: ze worden gedwongen hd te dragen
50	3-1	Op-kl	Afkeer van te streng/kuis geklede moslimkinderen
51	3-1	Op-kl	Ook in xp-bijbel wordt iets gezegd over hoofdbedekking der vrouwen
52	6-1	n-bu	Islamitische partij schrijft in deel Maleisië strenge kledingwetten voor
53	6-1	Op-gr	Wel of geen verbod religieuze symbolen niet belangrijk: religiositeit niet afhankelijk van uiterlijke kenmerken. Politiek en mij moeten inhoudelijke discussie over plaats religie in samenleving voeren
54	8-1	n-nl	Islamitische basisschool As Saddiq geeft uitleg na kritiek dat ze aan zouden zetten tot segregatie en extremisme
55	9-1	n-nl	Utrechtse wethouder wil schooluniform om integratie te bevorderen
56	10-1	Op-kl	Ook gereformeerde kinderen worden beperkt door godsdienst (in reactie op bericht over moslimkinderen)
57	12-1	n-bu	Na Frankrijk overweegt ook Belgische regering hd-verbod
58	13-1	n-bu	Populariteit Chirac gestegen na zijn uitspraak voor hd-verbod
59	13-1	Op-gr	Demonstratie Parijs tegen hd-verbod niet spontaan, maar door conservatieve moslims georganiseerd: links wil dat niet zien
60	14-1	n-bu	Afghaanse vrouw op tv krijgt kritiek van conservatieve rechters in eigen land
61	15-1	overig	Samenvatting berichtgeving verschillende bladen; o.a. HP/de tijd die hd wil verbieden, omdat het vrouwonderdrukkend is
62	15-1	a/r	Over bij schietpartij omgekomen Hans van Wieren, conrector in Zoetermeer
63	15-1	a/r	Beschouwing waarom witte sokken niet populair zijn
64	16-1	n-bu	Protest Indonesië tegen Frans hd-verbod
65	16-1	overig	Samenvatting opvattingen verschillende personen; o.a. Patrick de Waal, die hd in België wil verbieden
66	17-1	Op-gr	Westerse cultuur zou in nl beter beschermd moeten worden i.p.v. gerelativeerd; lokt geweld uit
67	19-1	n-bu	Demonstratie tegen hd-verbod Parijs
68	19-1	a/r	Verslag demonstratie Parijs tegen hd-verbod
69	19-1	a/r	Reportage over volksislam in Marokko: invloed wordt minder en conservatieve islam neemt langzaam toe
70	21-1	Op-gr	Hd-verbod heeft niets te maken met scheiding kerk-staat; Het is een vorm van onderdrukking van een bepaalde religie: gaat in tegen verlichtingsprincipe
71	22-1	n-bu	Minister onderwijs Frankrijk zegt dat ook baarden kunnen vallen onder hd-verbod Frankrijk
72	22-1	cult	Recensie film over Afghanistan na Taliban
73	23-1	n-bu	Duitse president Rau tegen hd-verbod, want is geen eenduidig symbool van fundamentalisme
74	23-1	a/r	Twijfel UMP over hd-verbod na demonstratie tegen verbod
75	24-1	Op-gr	In Frankrijk kunnen moslima's zich juist ontplooiën, omdat moslimmannen daar hun bevoorrechte status zijn kwijtgeraakt
76	24-1	a/r	Korte reportage over nl-hajjgangers
77	24-1	a/r	Verslag verschillende religieuze programma's op publieke omroep
78	24-1	a/r	Reportage over kledingregels hadj

79	24-1	cult	Recensie boek N.Selim over Qur'an: staat niets over hd; negatief vrouwbeeld komt door mannelijke theologie, niet door islam zelf
80	26-1	a/r	Over afscheid Masthoff bij sociale dienst R'dam: nu meer nadruk op betaalde banen dan gesubsidieerde
81	29-1	cult	Recensie 'shouf shouf habibi'
82	31-1	a/r	Negatieve gevolgen afschaffing 'familiewet' Irak die vrouwen gelijkstelt aan mannen
83	31-1	a/r	Reportage probleem straatkinderen in Marokko
84	2-2	overig	Aantal mededelingen religieusgerelateerd nieuws: o.a. joodse rabbijn, die tegen hd-verbod is, omdat het ook joden treft
85	4-2	a/r	Reportage over A.Abutaleb die als Marokkaan wethouder A'dam wordt
85b	5-2	a/r	Uitleg over motivatie hd-verbod lerares B-Wuerttemberg
86	5-2	n-bu	Hd voor leraressen worden verboden in B-Wue, omdat het niet alleen religieus, maar ook politiek symbool is
87	5-2	n-bu	Na Frankrijk denken steeds meer landen na over hd-verbod
88	6-2	overig	Verzameling nieuwsartikelen uit verschillende media: o.a. artikel T.Ash over fictieve aanslag Parijs in '09 a.g.v. hd-verbod Chirac
89	6-2	a/r	Reportage over moslimstudenten die geen stage in onderwijs kunnen krijgen door afwijzing a.g.v. hd
90	7-2	n-bu	Noorse partij wil hij verbieden op scholen, maar krijgt geen steun, want hij is niet alleen religieus symbool maar ook kleding
91	10-2	n-bu	Frans parlement stemt in met hd-verbod
92	10-2	a/r	Frans hd-verbod brengt moslims in hele wereld op de been
93	11-2	n-nl	Turkse vrouw die zelfmoord pleegde was uitgescholden door ondervragers
94	11-2	n-bu	Hd-verbod Frankrijk goedgekeurd door parlement: uitvoering brengt naar verwachting veel problemen met zich mee
95	12-2	cult	Recensie popconcert 'The Darkness'
96	17-2	Op-gr	Interview Djavann n.a.v. 'Bas les voiles' : hd-verbod is goed, want is teken van ondergeschiktheid vrouw aan man ; sluierwet had nog strenger moeten zijn
97	18-2	a/r	Interviews met 4 filosofen die verschillend over hd-verbod denken
98	21-2	Op-gr	Betoog Ephimenco tegen hd : want het is een instrument voor fundamentalisten om 'ongelovigen' te bekeren; hd-verbod is goed
99	21-2	a/r	Reportage over verkiezingen Iran en toegenomen vrijheid voor vrouwen daar
100	23-2	a/r	Verslag demonstratie tegen hd-verbod Frankrijk in A'dam
101	25-2	Op-gr	Betoog De Ruyter tegen vijandbeeld Europa jegens Islam: zou islamvriendelijker moeten zijn
102	25-2	n-nl	Turkse verdachte werd tijdens ondervraging uitgescholden
103	28-2	overig	Voorbeelden van interculturele straattaal
104	28-2	Op-kl	Verbod hd zinloos: ook vrouwen zonder hd kunnen onderdrukt worden
105	2-3	cult	Over 'De Koranroute', reisverslag van Rothier: islamitische landen erger eraan toe dan gedacht, behalve Iran
106	3-3	a/r	Interviews met filosofen over Europese grondwet
107	3-3	Op-kl	Ephimenco heeft gelijk: hd hoort niet in straatbeeld seculier nl
108	4-3	overig	Enkele citaten uit andere bladen
109	5-3	a/r	Reportage over inburgeringscursus voor migranten naar NL
110	5-3	cult	Verslag fototentoonstelling over boerenland
111	8-3	a/r	Interview met juf op zwarte school
112	9-3	Op-gr	Feministes zouden zich meer op situatie allochtone vrouwen moeten richten
113	12-3	n-nl	Hd-verbod ambtenaren van Leefbaar R'dam krijgt geen steun in gemeenteraad
114	13-3	Op-kl	Moskee kan gebruikt worden om integratie te bevorderen
115	13-3	Op-gr	Principe kerk-staat wordt verkeerd begrepen: houdt ook in dat religies vrij beleefd kunnen worden
116	13-3	Op-gr	'vignettenmethode' om integratie te meten kent nog vele haken en ogen
117	17-3	n-nl	Debat 2 ^e kamer over hd-verbod op verzoek van LPF
118	18-3	Op-gr	Hd-verbod ambtenaren gaat te ver: hd dragen zegt niets over functioneren van persoon
119	18-3	n-nl	Debat 2 ^e kamer: LPF voorstel hd-verbod ambtenaren krijgt geen steun
120	24-3	Op-gr	Column: vergelijk linkse tuinbroek jaren '70 met hd nu
121	26-3	Op-gr	Minderheden moeten juist normen en waarden koesteren: hd-verbod werkt

			juist averechts
122	27-3	a/r	Interview met Amerikaanse, die vanuit haar perspectief naar nl kijkt, o.a. over hd debat: alle hd worden op een hoop gegooid: als onderdrukking gezien
123	30-3	Op-gr	Hd als politiek symbool is slecht: respectloos jegens moslims die geen hd dragen

Samenvatting artikelen Stasi (03-04) AD

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	28-10	a/r	Reportage over NH hl-student die zich tot islam bekeert: was eigen keuze
2	30-10	a/r	Reportage over voor Rotterdamse straatverkopers uniform te laten dragen voor herkenbaarheid
3	10-11	a/r	Reportage over winnaars 'Pietje Bellaward' voor uitzonderlijke kunstuitingen
4	10-11	a/r	Zie 3
5	14-11	n-bu	Frans parlement voorstander hd-verbod
6	14-11	n-bu	Als 5: Chirac stelt commissie Stasi in om onderzoek te doen naar haalbaarheid verbod
7	15-11	a/r	Interviews met joodse Amsterdammers over antisemitisme: zouden meer samen moeten doen met moslims
8	15-11	cult	Recensie theatervoorstelling 'Leuk voor later' van Ederveen en Luca
9	15-11	a/r	Reportage over allochtonen in Deutschland: integratie slechter dan in nl
10	22-11	a/r	Reportage over allochtonenvraagstuk in Italië: immigrantenprobleem is vrij nieuw; wel problemen met bootvluchtelingen
11	29-11	a/r	Reportage over zwarte scholen in Leidsche Rijn: steeds meer onderscheid tussen witte en zwarte scholen (scheefgroei)
12	29-11	a/r	Reportage over immigratievraagstuk België: Vlaams Blok wakkert migrantenhaat aan
13	5-12	a/r	Reportage over oprukken allochtonen/moslims in nl-reclame: zijn ook consumenten
14	5-12	cult	Recensie 'Sneeuw' van Pamuk over secularisatie en islam in Turkije
15	6-12	a/r	Reportage over immigrantenvraagstuk Rusland: Russische hd-affaire: moslima's willen hd niet afdoen voor pasfoto
16	11-12	a/r	Hd-probleem nu ook in Franse ziekenhuizen: hd draagsters nemen toe en willen soms alleen vrouwelijke arts
17	12-12	n-bu	Stasi adviseert hd-verbod
18	18-12	n-bu	Chirac is ook voor hd-verbod
19	18-12	a/r	Overzicht hd-discussie in verschillende landen n.a.v. Frans hd-verbod
20	10-1	a/r	Onduidelijk of hd-verbod ook in overzeese gebieden gerespecteerd zal worden
21	12-1	n-bu	Ook Belgische minister oppert voorstel hd-verbod voor ambtenaren
22	12-1	n-bu	Nieuwe Saoedische zender hanteert soepelere kledingregels voor vrouwen
23	20-1	overig	Overzicht conclusies Rapport over Integratie Allochtonen
24	22-1	n-bu	Mannen in bq proberen aanslag te plegen in Afghanistan
25	22-1	cult	Recensie 'Five in the afternoon' over Afghanistan na Taliban
26	26-1	n-nl	Leefbaar R'dam wil hd-verbod voor ambtenaren
27	26-1	n-nl	Betoging R'dam tegen hd-verbod Frankrijk
28	30-1	a/r	Discussie tussen allochtone bezoekers 'Shouf habibi', over positie man/vrouw in film
29	11-2	n-nl	Zelfmoord Turkse vrouw na vernedering tijdens verhoor
30	14-2	a/r	Studenten godsdienstonderwijs met hd krijgen moeilijk baan als ze hd dragen
31	14-2	Op-gr	2 tegengestelde meningen over hd: 1. Hd dragen is recht op vrijheid; 2. Hd staat voor onderdrukking vrouw
32	18-2	Op-kl	Hd hoort niet bij islam; het onderdrukt vrouwen
33	18-2	Op-kl	Hd-draagsters niet bij voorbaat onderdrukt; het emancipeert juist
34	18-2	Op-kl	Hd dragen betekent minachting voor nl en belemmert integratie
35	18-2	Op-kl	Hd moet verboden worden, want is geen aanpassing aan land van bestemming
36	18-2	Op-kl	Hd is symbool van onaangepastheid
37	18-2	Op-kl	Hd verbieden werkt niet, maar nq wel
38	18-2	Op-kl	Hd moet verboden worden, want is aanstootgevend
39	18-2	Op-kl	Hd bestond al voor islam: hd dragen is niet gepast en geeft aanstoot

40	18-2	overig	Samenvatting brieven over hd-debat
41	19-2	sport	Reportage over dood Pantani
42	20-2	Op-kl	Lezers die tegen hd ageren zouden zich meer in moslima's zelf moeten verdiepen
43	23-2	n-nl	Demonstratie tegen Frans hd-verbod in A'dam
44	24-2	n-nl	Moeder Murat in verdriet nadat ook man veroordeeld wordt
45	3-3	sport	Reportage over Mexicaanse kunstrijdster
46	6-3	a/r	Reportage over islamitische basisschool Abu al Chayr: na 11-9 en Fortuyn steeds negatiever in beeld
47	8-3	n-nl	Verdonk wil debatteren met hd-draagsters
48	9-3	overig	Oproep aan lezers tot vragen, opmerkingen over hd
49	11-3	Op-kl	Hd dragen geen teken van disrespect
50	12-3	n-nl	Toch geen hd voor islamitisch gevangenispersoneel
51	17-3	n-nl	Donner en Remkes vinden dat ambtenaren hd mogen dragen
52	18-3	n-nl	Debat 2 ^e kamer: alleen LPF voorstander verbod religieuze uitingen van ambtenaren
53	18-3	Op-gr	Directeur Milli Gorus: verbod hd is discriminatie
54	18-3	Op-gr	Hd-verbod is goed, want is steun in rug voor hen die gedwongen worden hd te dragen
55	23-3	n-nl	Rechtszitting: hoge straffen geëist tegen brandstichters Sonia
56	23-3	a/r	Reportage over A. Yassin n.a.v. diens dood
57	23-3	overig	Antwoord op vraag of hd verplicht is a.h.v. Qur'aninterpretatie
58	31-3	n-bu	Identiteit aanslagplegers Madrid bekend bij politie Spanje: is Marokkaan Al-Mejath

II. Burgverbod Rita Verdonk (2005-2006)

Samenvatting artikelen bqVerdonk(05-06) NRC

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	12-10	n-nl	Gemeente Utrecht wil bqdraagsters met bijstand sanctioneren
2	13-10	Op-gr	Bq-verbod Utrecht belachelijk: bq wordt waarschijnlijk juist populairder
3	14-10	a/r	Reportage over Koerdistan, dat meer autonomie krijgt na nieuwe Iraakse grondwet
4	17-10	n-nl	CGB behandelt zaak islamitische school die werkneemster wil verplichten hd te dragen
5	18-10	overig	Sv rapport inspraakorgaan z-europese gemeenschappen: A'dam zou veel harder integratiebeleid moeten hanteren
6	18-10	a/r	Reportage over islamitische college A'dam, dat docenten wil verplichten hd te dragen: vergelijking met xp-bijzonder onderwijs
7	20-10	a/r	Reportage over reacties Irak op proces Saddam Hoessein
8	20-10	n-nl	Klacht moskeeën tegen rapport z-europese gemeenschappen, die bq-verbod A'dam wil invoeren
9	21-12	a/r	Interview CDA'er V/d Kamp over bq-verbod, waar 2 ^e voor lijkt te zijn, ook het CDA
10	21-12	Op-gr	Algemeen bq-verbod niet nodig, bq-verbod op bepaalde plaatsen waar het hinder oplevert is terecht en voldoende
11	21-12	n-nl	2 ^e kamer steunt bq-verbod, Milli Gorus en CGB kritisch
12	22-12	a/r	Volgens Ben Vermeulen is bq-verbod niet haalbaar, alleen in speciale gevallen, waar deze strijdig is met openbare orde
13	22-12	a/r	Achtergronden over dragen hd,nq,bq: geen overeenstemming tussen moslims
14	22-12	a/r	Reportage over vrouwen A'dam die bq dragen
15	22-12	Op-gr	Over het veranderde NL na moord Fortuyn en V.Gogh
16	24-12	overig	Sv aantal berichten over bq-verbod
17	24-12	a/r	Reportage over multiculturalisme Australië na rellen
18	27-12	Op-gr	Europese leicultuur is nodig voor ontwikkeling Europese islam, met inbreng van moslims zelf
19	27-12	a/r	Reportage over Canadese Al-Quedafamilie, waarvan steeds meer leden opgepakt worden op verdenking van extremisme
20	29-12	Op-kl	NL verandert: hd-verbod houdt dat niet tegen
21	30-12	Op-kl	NL zou bq moeten verbieden: kan een uitbeelding zijn van vijandigheid jegens Westen
22	30-12	a/r	Conservatieve islamieten worden steeds invloedrijker in Irak na val Saddam
23	30-12	cult	Over de veelzijdigheid van moderne Turkse literatuur
	(2006)		
24	21-10	n-nl	2 ^e kamer dringt aan op bq-verbod
25	24-10	a/r	Reportage over dag uit campagne Pechtold, wanneer hij op 0 zetels in peilingen staat
26	24-10	Op-kl	Openbare ruimte moet gevrijwaard worden van religieuze uitingen zoals sluiers, hd moet mogen
27	26-10	Op-gr	Interview M.Rohe: islamitisch recht kan zich aanpassen aan Europese normen
28	27-10	n-bu	Kritiek op Australische imam, die vrouwen wil verplichten hd te dragen
29	28-10	Op-gr	Interview met Rouvoet over verkiezingsprogramma CU; oa over bq verbod: debat erover in kamer niet zorgvuldig genoeg gevoerd
30	28-10	a/r	Reportage over Koning Abdullah II van Jordanië
31	28-10	a/r	Reportage over dominee die met Turkse vriendin Aid al Fitr in Turkije viert
32	28-10	Op-gr	Bq-verbod is onwenselijk en onduidelijk op welke grond een verbod wettelijk gerechtvaardigd kan worden
33	30-10	overig	Korte politiekgerichte artikelen oa over Aboutaleb en Verdonk die het weer beter met elkaar kunnen vinden
34	1-11	a/r	Reportage over Afghanistan, waar na val Taliban weer meer Sikhs komen wonen
35	1-11	n-bu	Turkse archeologe zegt dat hd uit Soemerische cultuur komt: kritiek van

			conservatieve moslims die rechtszaak aanspanden, maar rechter geeft archeologe gelijk
36	1-11	n-bu	Zie 35
37	2-11	n-nl	Protest vrouwelijke Afghaanse asielzoekers tegen dreigende uitzetting
38	3-11	a/r	Reportage over bijbels Playmobil speelgoed
39	4-11	a/r	Reportage over verkiezingscampagne Wilders, die bewaking nodig heeft i.v.m. bedreigingen
40	4-11	Op-kl	Oorsprong nq niet islamitisch, maar komt uit Afrikaanse kuisheidscultuur
41	4-11	a/r	Opnieuw problemen m.b.t. hd in openbare ruimten Turkije
42	8-11	n-nl	CGB stelt dat school lerares die geen handen wilde schudden niet mocht schorsen: CGB kijkt naar individuele gevallen
43	8-11	overig	Verhaal over ontmoeting met Marokkaanse vrouw
44	9-11	Op-gr	Ministerie van Integratie doet meer slecht dan goed v.w.b. integratie: integratie wordt juist geremd door overheidsbeleid
45	9-11	n-bu	Bloggers worden in Egypte bedreigd door overheid
46	10-11	overig	Enkele citaten uit verschillende bronnen
47	10-11	Op-gr	Beschouwing over tv-programma's i.v.m. verkiezingscampagne
48	11-11	a/r	Voorzitter CGB heeft kritiek op Verdonk, die de CGB wil afschaffen: commissie doet meer dan ze denkt
49	11-11	a/r	Reportage over campagne PvdA in R'dam in allochtone gemeenschap
50	13-11	Op-gr	Interview met Verdonk oa over immigranten: beleid moet veel strenger
51	13-11	media	Oa over discussieprogramma p-side over integratie met Verdonk
52	14-11	a/r	Reportage over muziekgezelschap dat op weg naar India door Iran reist en optreedt
53	15-11	cult	Filmrecensie van Iraanse film 'iron island'
54	15-11	overig	Column over geluiden
55	16-11	a/r	Na aanslagen woedt hd-debat ook in Marokko en Tunesië: hd vaker geweerd
56	16-11	media	Aankondiging tv-programma oa over religie en mode in Turkije
57	17-11	a/r	Reportage over nieuwe partijen die LPF benaderen qua ideologie
58	18-11	n-nl	Kabinet wil bq-verbod in openbare ruimte
59	18-11	n-bu	Egyptische minister spreekt zich uit tegen hd: in navolging van beperkingen in Marokko en Turkije
60	18-11	overig	Inhoudsopgave krant
61	18-11	Op-gr	Ook 'seculiere' moslims (immigranten) worden als fundamentalisten gezien
62	20-11	n-nl	Nederlands bq-verbod roept in buitenland sterkere reacties op dan in NL
63	20-11	a/r	Reportage over Turkse meisjes die naar buitenland vertrekken, omdat ze in Turkije niet met hd mogen studeren
64	20-11	Op-gr	Bq past in NL niet binnen normale omgangsnormen, maar wettelijk verbod moeilijk haalbaar
65	21-11	n-bu	BA wil xp-kruis voor medewerkers verbieden, hd en tulband niet, want deze zijn niet te verbergen
66	21-11	a/r	Campagnes NL zijn naar binnen gericht: buitenland speelt nauwelijks rol
67	22-11	Op-gr	Bq-verbod past in trend van overheid om meer controle op burgers uit te oefenen (herkenbaarheid individu), maar heeft ook averechts effect: sterkt geloof eerder dan dat het het laat afnemen
68	23-11	a/r	Resultaten verkiezingen zijn niet zo verrassend als het lijkt: links-rechtsverhouding nauwelijks veranderd
69	24-11	n-nl	Muskens vindt bq-verbod overbodig: vergelijking met kleding nonnen in vorige eeuw: het zal vanzelf verdwijnen
70	25-11	Op-gr	LIn moeten weer meer respect tonen voor docenten: dat helpt integratie bevorderen
71	25-11	n-bu	Korte berichten, o.a. Britse onderwijsassistente ontslagen omdat ze nq bleef dragen
72a	25-11	Op-kl	Geen goede argumenten bq-verbod
72b	25-11	Op-kl	Argumenten Maleise minister m.b.t. bq-verbod NL klopt niet
73	25-11	overig	Sv berichten uit 'Economist', oa over voorgenomen bq-verbod
74	28-11	a/r	Reportage over bezoek paus aan Turkije: orthodoxe moslims zijn kritisch over paus
75	29-11	Op-kl	Bq-verbod heeft averechts effect
76	29-11	a/r	Verdonk wil na krijgen veel voorkeurstemmen weer VVD-leider worden
77	29-11	n-bu	Kritiek Egyptische intellectuelen tegen religieuze censuurcommissie

78	30-11	a/r	Verslag demonstratie DH tegen bq-verbod
79	1-12	cult	Reportage over cineasten, die nieuwe film gaan promoten
80	1-12	media	Recensie verschillende tv-programma's
81	2-12	a/r	Reportage over Turkije n.a.v. onderhandelingen EU-lidmaatschap: Turken hebben weinig zelfkritiek
82	2-12	a/r	Reportage over demonstratie Libanon voor Hezbollah, tegen regering
83	2-12	Op-gr	Column over verschillende actuele onderwerpen
84	4-12	Op-kl	Bewering Muskens dat nonnen vroeger ook gezichtsbedekkende kleding hadden klopt niet
85	5-12	Op-gr	Bq-verbod komt voort uit irrationele angst voor het 'andere': opvoeding is oplossing, niet repressie
85a	6-12	a/r	Reportage over toename zelfverbrandingen vrouwen in Koerdistan agv problemen
86	6-12	cult	Filmrecensie 'Happy feet'
87	9-12	Op-kl	Reacties op verhaal leraar zwarte VMBO-school: oa afkeer van reguliere opvattingen bij oa moslims: blijkt moeilijk om uit deze gemeenschappen te breken om te integreren
88	9-12	a/r	Reportage over Dion Graus: ondanks strafblad pleit hij binnen PVV voor respect en fatsoen
89	11-12	a/r	Steeds meer schoolgerelateerde zaken komen voor rechter: om m.b.t. bq-verbod
90	11-12	a/r	Reportage over verkiezingen Indonesië: ook bevrijdingsbeweging Atjeh (GAM) doet voor eerst mee
91	11-12	cult	Recensie van 'oeroeg': ondanks populariteit toch moeilijk leesbaar door taalgebruik
92	12-12	cult	Reportage over Iraanse grafisch ontwerper, die Clausprijs krijgt
93	14-12	a/r	Reportage over religie in Turkije: seculiere Turken denken dat het toeneemt, maar Turkse denktank denkt van niet
94	14-12	Op-gr	Column over Verdonk
95	16-12	n-bu	Nieuwe NAVO-operatie tegen Taliban
96	20-12	a/r	Reportage over vrouwelijke automonteur in Nigeria

Samenvatting artikelen bqVerdonk(05-06) VK

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	11-10	a/r	Nederlands voetbalteam speelt op plein A'dam west: ook bij allochtonen populair
2	12-10	Op-gr	Kritiek op Verdonk: op bq-verbod en beleid asielzoekers
3	12-10	n-nl	Islamitisch college verplicht docente hd te dragen
4	12-10	n-nl	Gemeente Utrecht wil sancties voor bq-draagsters met uitkering
5	13-10	Op-kl	Eens met artikel van Anet Bleich (12-10-05): m.b.t. beleid Verdonk omtrent bq en asielzoekers
6	14-10	overig	Inhoudsopgave artikelen in krant
7	14-10	cult	Tentoonstelling over bq in de kunst
8	14-10	a/r	Reportage over volksbuurt R'dam, waar woningcorporatie camera's heeft opgehangen om saamhorigheid te vergroten
9	14-10	n-nl	Onderwijsinstellingen vinden bq-verbod op scholen onnodig
10	18-10	a/r	Reportage over winkel van islamitische kleding: verkoop hd neemt toe
11	20-10	Op-gr	Conclusies inspraakorgaan Z-Europese gemeenschappen behoren niet in beschaafd, progressief, tolerant land wat NI zou moeten zijn
12	20-10	media	Informatie over documentaire over Afghanistan na Taliban
13	20-10	cult	Column over boekpresentatie
14	20-10	n-bu	Baden Wurttemberg gaat ook hd voor personeel crèches verbieden
15	20-10	overig	Opsomming uitspraken Pechtholt als minister
16	21-12	a/r	Reportage over verkiezingsprogramma in Franse voorstad Clichy-sous-Bois
17	21-12	n-nl	Kamermeerderheid wil algemeen bq-verbod
18	21-12	n-bu	Erdogan wil alcohol in restaurants/café's verbieden
19	22-12	n-bu	In veel Vlaamse steden al een jaar bq-verbod
20	22-12	a/r	Een aantal meningen m.b.t. het bq-verbod
21	22-12	Op-gr	Bq-verbod moeilijk haalbaar en ongewenst: gaat in tegen rechtstaat. Beter is beperking ervan in bepaalde situaties
22a	22-12	Op-kl	Over inconsequente spelling 'bq' in VK
22b	22-12	Op-kl	Over inconsequente spelling 'bq' in VK
23	22-12	a/r	Achtergrondinformatie over hd-verbodsmaatregelen in NL
24	22-12	overig	Uitleg definitie spelling 'bq'
25a	23-12	Op-kl	Spelling/definitie 'bq'/'nq'
25b	23-12	Op-kl	Spelling 'bq' niet relevant, want wordt niet gedragen in NL
26	23-12	a/r	Reportage over Brussel, waar vrouwen zonder hd in sommige wijken bedreigd worden
27	24-12	a/r	Reportage over bezoek Moberg aan filiaal AH in Purmerend
28	24-12	Op-gr	Column over beleid Balkenende: te nationalistisch
29	24-12	a/r	Reportage over Plaza de Mayo, over de bewogen geschiedenis van het nu rustige plein
30	24-12	Op-kl	Verwijt dat VK 'bq' verkeerd spelt
31	24-12	a/r	Reportage over rechtszitting Soumaya S van Hofstadgroep
32	27-12	Op-kl	Over spelling 'bq'
	(2006)		
33	21-10	cult	Verslag concert Borsato in Arnhem
34	21-10	overig	Reclame voor 'stijlboek' VK
35	21-10	Op-gr	Betoog Halsema tegen kabinetsbeleid en voor alternatief GL
36	23-10	a/r	Reportage over nieuwe Turkse moskee Harderwijk
37	23-10	a/r	Reportage over achterstandswijk in Parijs
38	24-10	a/r	Reportage over gevangenis in Afghanistan, waar Talibanstrijders zitten
39	24-10	cult	Reportage over nieuwe operette in Hoorn

40	24-10	a/r	Reportage over strenge islamitische universiteit in Lahore
41	24-10	a/r	Sinds aanslagen fundamentalistische moslims begint de eerst neutrale UK regering zich steeds meer met religie te bemoeien
42	25-10	a/r	Afghaanse asielzoekers protesteren tegen uitzetbeleid Verdonk
43	27-10	cult	Recensie van boek Lalami over Marokko
44	28-10	Op-gr	Interview met psychologe Delfos: kinderen hebben regels nodig, anders krijg je anarchie
45	28-10	overig	Reclame voor 'stijlboek' VK
46	28-10	n-bu	Schoolstrijd in UK over wetsvoorstel voor verplicht opname van andere religies op bijzondere scholen
47	31-10	Op-gr	Feminisme van Dresselhuys sluit niet aan bij behoeften van geëmancipeerde vrouw van vandaag
48	31-10	a/r	Zender Al-Jazeera is professioneler en gematigder geworden dan voorheen
49	2-11	n-bu	Turkse historica vrijgesproken nadat ze moslima's beledigd zou hebben door opmerkingen over herkomst hd
50	3-11	a/r	Reportage over liefde 2 VW-medewerkers tijdens WOII
51	4-11	Op-gr	Column over witte en zwarte scholen in NL (vergelijking met BRD)
52	4-11	overig	Reclame 'stijlboek' van VK
53	7-11	Op-gr	Als feministe blijft er weinig over om op te stemmen: alle partijen hebben iets vrouwonvriendelijks
54	9-11	a/r	CGB stelt geschorste docente Utrecht die geen handen wil schudden in gelijk: schooldirecteur gaat ertegen in verzet
55	9-11	media	Recensie 'Koppensnellers': humor niet echt grappig, maar gênant en ranzig
56	10-11	a/r	Achtergrondinformatie over CGB: prof. Koopmans vindt met Verdonk dat CGB teveel tegemoetkomt aan buitenlanders, maar wil het niet afschaffen
57	11-11	a/r	Reportage over debat allochtonen met Rutte: veel reacties op site organisator
58	11-11	media	Informatie over documentaire Afghanistan
59	11-11	a/r	Reportage over polygamie bij NL-moslims: komt regelmatig voor
60	11-11	overig	Reclame 'stijlboek' van VK
61	13-11	Op-gr	In NL mag geen plaats zijn voor nq of islamitische wetgeving
62	13-11	media	Aankondiging tv-programma 'p-side': discussie met Verdonk
63	14-11	a/r	Reportage over NL-militaire missie in Afghanistan
64	15-11	Op-kl	Schrijfster over verbod hd: basiswaarden democratie worden ondermijnd
65	16-11	a/r	Bert Anciaux over NL-politiek en PvdA, die hem tegenvalt omdat ze haar profiel verliest
66	17-11	media	Interview Step Vaassen over nieuwe werk bij Al-Jazeera internationaal
67	18-11	n-nl	Kabinet besluit tot algemeen bq-verbod
68	18-11	media	Aankondiging documentaire over plastische chirurgie in Iran
69	18-11	Op-gr	Hirshi Ali: multiculturalisme helpt minderheden/moslims niet. Ze zijn meest gebaat bij een daadkrachtig beleid, gebaseerd op verlichtingsidealen en tegen repressieve elementen uit andere culturen
70	18-11	Op-gr	Interview Wilders: grenzen NL moeten dicht om islamisering te stoppen
71	18-11	overig	Reclame voor 'stijlboek' van VK
72	20-11	n-bu	Maleisië heeft kritiek op bq-verbod NL
73	20-11	a/r	Achtergrondinformatie over bq-verbod: nog lang niet zeker of het echt gebeurt: nog veel bezwaren
74	21-11	Op-gr	NL is laatste jaren kritischer geworden t.o.v. moslims/migranten, maar Nederlanders zijn discussies erover ook moe
75	21-11	overig	Opsomming enkele berichten in verschillende media: o.a. over bq-verbod en hd-kwestie
76	22-11	Op-gr	In het verhardende klimaat NL blijft PvdA nog beste keus voor humane politiek, ondanks kanttekeningen
77	22-11	Op-kl	Kritiek op politiek omdat die persoonlijke echtscheidingsproblemen niet agendeert
78	23-11	cult	Column over café en naderende Apocalyps
79	24-11	n-nl	Muskens vindt bq-verbod overbodig
80	24-11	a/r	Reportage over Venlo, waar Wilders populair is onder kiezers: vanwege

			afkomst en buitenlandersbeleid
81	25-11	overig	Wekelijkse nieuwstest VK
82	25-11	n-bu	Lerares UK ontslagen omdat ze nq bleef dragen op school
83	25-11	a/r	Reportage over komende demonstratie tegen bq-verbod: bq-draagsters zijn niet onderdrukt
84	25-11	a/r	Over buitenlandse reacties op NL verkiezingen en wangedrag mariniers in Iraq
85	25-11	Op-gr	Interview Josie Appleton: over Manifestoclub: vrijheidszin moet bevorderd worden i.p.v. regulering
86	25-11	overig	Reclame voor 'stijlboek' van VK
87a	25-11	Op-kl	Bq-verbod niet goed, want is veel onenigheid over en het staat voor intolerantie en uitsluiting
87b	25-11	Op-kl	Bq-verbod goed want bq is gevaar voor veiligheid: draagster is onherkenbaar
88	27-11	a/r	Reportage over roddelende mannen op straat in Jakarta: is niets veranderd in jaren
89	28-11	a/r	Over bekendheid en reportage van 'Abu Deraa' in Iraq
90	30-11	n-bu	1/3 van Britten is voorstander bq-verbod
91	2-12	Op-gr	Interview G.Zalm over zijn politieke carrière
92	2-12	n-nl	Nominaties voor Publicatieprijs
93	2-12	Op-gr	Column over Verdonk en VVD
94	2-12	Op-gr	Beschouwing over Sinterklaas en belang ervan
95	5-12	Op-gr	Optreden Cat Stevens bij Nobelprijs Vrede is vergissing: Stevens staat voor islamitische dictatuur
96	5-12	a/r	Reportage over 'Meiden van Halal': programma kent gemengde reacties
97	6-12	a/r	Reportage bezoek coördinator terrorismebestrijding Joustra aan school DH: genuanceerd debat
98	7-12	n-bu	Channel 4 zendt alternatieve kerstboodschap uit door vrouw in bq: politiek statement
99	9-12	Op-gr	Hirshi Ali heeft na haar vertrek nauwelijks aanhang meer in NL: komt vooral door haar handelwijze en stijl en 'losse' verhouding met NL
100	9-12	Op-gr	H.Ali heeft problemen aangekaart, maar haar wijze van handelen heeft meer kwaad dan goed gedaan
101	9-12	overig	Reclame voor 'stijlboek' van VK
102	12-12	a/r	Reportage over bikinidragende volleybalsters bij Aziatische Spelen in Doha, waar een sluier de norm is
103	13-12	sport	Reportage over titel van springruiter op Aziatische Spelen Doha
104	14-12	n-bu	President Serir van Turkije wil dat hd-verbod in openbare gelegenheden beter wordt gehandhaafd
105	15-12	cult	Recensie theatervoorstelling 'Sans Famille'
106	15-12	sport	Over 'sepaktakraw', de meest exotische sport van Aziatische Spelen
107	16-12	overig	Dagboek fractielid Jan Scherpenzeel voer zijn bezigheden
108	16-12	sport	Reportage over voetbal in Qatar n.a.v. Aziatische Spelen: geen hoog niveau
109	16-12	overig	Reclame 'stijlboek' van VK
110	18-12	overig	Over inzendingen aan door VK georganiseerde 'bq-wedstrijd'

Samenvatting artikelen bqVerdonk(05-06) Telegraaf

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	10-10	Op-gr	Column waarin kritiek wordt geuit op voorstel PvdA over zomertijd en opmerkingen prinses Irene
2	11-10	n-nl	Lerares krijgt geen baan op islamitisch college, omdat ze geen hd draagt
3	11-10	n-nl	Zie 2
4	11-10	n-nl	Verdonk wil bq in bepaalde situaties verbieden
5	12-10	n-nl	Gemeente Utrecht wil moslima's die weigeren bq af te doen bij sollicitatie korten op uitkering
6	12-10	Op-kl	Bq moet verboden worden, want persoon is niet herkenbaar en kan zich niet legitimeren
7a	13-10	Op-kl	Moslima toont pas emancipatie als ze hd thuis laat
7b	13-10	Op-kl	Bq moet verboden worden, zelfs in Turkije is hd verboden
8	13-10	n-nl	Minister V/d Hoeven wil ook bq verbod op scholen, omdat het communicatie belemmert
9	13-10	Op-gr	Column over voorstel VVD in Enschede
10a	14-10	Op-kl	Bq is gevaar: terroristen kunnen zich eronder verschuilen
10b	14-10	Op-kl	Onterecht dat je bij bq-verbod ook geen carnavalsmasker mag dragen
10c	14-10	Op-kl	Verdonk moet zich beperken tot aanpakken integratieprobleem
11	15-10	a/r	Onderzoek: veel lezers vinden dat ze zelf spelling mogen bepalen; in praktijk worden woorden ook op verschillende manieren geschreven (bv bq)
12	18-10	n-nl	Moslima die afgewezen werd omdat ze geen hd droeg, die klacht in bij CGB
13a	18-10	Op-kl	Tips voor Samir A
13b	18-10	Op-kl	Bq moet verboden worden, want zou onterecht zijn als draagsters wel onherkenbaar mogen zijn
14	21-12	n-nl	Kamer wil totaalverbod bq in openbaar
15	23-12	overig	Kerstmijmering
16	24-12	a/r	Reportage over massaal kerkbezoek tijdens kerstvieringen
17	24-12	Op-kl	Argumentatie bq-verbod onjuist: gaat om identificatieplicht
18	30-12	a/r	Reportage over Zuid-Afrikaanse moefiti, die via internet vragen van moslims beantwoordt ahv Qur'an
	(2006)		
19	21-10	reizen	Reisreportage over Turkse plaats Bodrum
20	21-10	n-nl	Kabinet van plan algemeen bq-verbod in openbaar in te voeren
21	24-10	a/r	Reportage over college van 'kinderuniversiteit'
22	24-10	n-bu	Bezoek Bos aan Tony Blair
23	26-10	a/r	Jaar na onlusten Clichy-sous-Bois nog steeds spanningen voelbaar, ondanks schijnbare rust
24	27-10	n-bu	Imam Australië veroorzaakt opschudding door 'ongepast' geklede vrouwen met lokaas te vergelijken
25	28-10	Op-gr	Interview met Marokkaanse schrijver Laroui: uit zich tegen opkomend islamisme, dit bezorgt islam als religie slechte naam
26	1-11	n-bu	Turks lid Duitse bondsdag bedreigd om oproep hd af te doen
27	2-11	Op-gr	D'66 moet niet blij zijn met steun Turks forum
28	3-11	a/r	Reportage over Egypte, waar hd steeds populairder wordt
29	8-11	n-nl	Onbegrip over uitspraken CGB over V/d Hoeven, dat lerares geen hand hoeft te schudden
30	10-11	n-bu	Ophef in UK omdat Camilla Parker meer aandacht aan hd dan aan klaproos schenkt bij bezoek Pakistan
31	10-11	n-nl	Vrouwen die met bq over straat gaan lopen grote kans aangehouden te worden i.v.m. verstoring openbare orde
32	18-11	a/r	Reportage over Somaliërs in UK: Somaliërs voelen zich meer NL-er dan Engels, maar in UK voelen ze zich vrijer behandeld
33	18-11	Op-gr	Column over wereld als dorp door internet
34	18-11	Op-kl	Bq verbod is goed op grond veiligheid en openbare orde: heeft niets met islamofobie te maken

35	18-11	n-nl	Ministerraad keurt algemeen verbod gezichtsbedekkende kleding goed
36	21-11	Op-gr	Column: bq verbod misschien toch goed idee
37	24-11	n-bu	Enkele reacties buitenlandse media over NL-verkiezingen: vooral verbazing over winst extreme partijen
38	27-11	Op-gr	Column: niveau deelnemers demonstratie tegen bq-verbod laag ahv leuzen die ze gebruiken
39	1-12		Geen publicatierecht
40	20-12	Op-gr	Column: cynisch verslag van kerstdiner in Diamantbuurt A'dam in samenwerking met moslims: Xp-element gaat er geheel uit

Samenvatting artikelen bqVerdonk(05-06) Trouw

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	11-10	n-nl	Debat over radicalisering: verbetering grensbewaking en mogelijk bq-verbod
2	12-10	a/r	Reportage over Duitse die in NL woont: nog steeds vooroordelen over Duitsers.
3	13-10	n-nl	Utrecht wil vrouwen die met bq solliciteren korten op uitkering
4	15-10	media	Aankondiging debatprogramma over bq op Ned.1
5	18-10	n-nl	Docente die geen hd wilde dragen op islamitisch college doet beroep op CGB over uitspraak school
6	19-10	a/r	Turkse zakenlui willen image Turkije verbeteren in Europa
7	20-10	a/r	Over het idealisme van GL
8	20-10	Op-kl	Bq in NL moet (gedeeltelijk) verboden worden, want zelfs in Turkije is hij verboden
9	21-12	a/r	Uitleg over 'moslim van het jaar'-verkiezing door een van de bedenkers
10	21-12	n-nl	2 ^e kamer wil algemeen bq-verbod
11	21-12	cult	Over nieuwe uitgave boek van Riefenstahl
12	21-12	Op-kl	Hd vergelijken met NSB en politieke islam getuigt van islamofobie
13	21-12	Op-kl	Te Gussinko overdrijft aantal moslims in NL
14	21-12	Op-kl	Te Gussinko zorgt met zijn artikel voor tweedeling
15	21-12	Op-kl	We moeten eerst naar onszelf kijken i.p.v. moslims te veroordelen
16	21-12	Op-kl	Te Gussinko heeft gelijk: bq achter toonbank is niet duldbaar
17	22-12	n-nl	Facultatief bq-verbod België zou ook in NL haalbaar zijn: bq verbieden op grond van niet-identificeerbaarheid drager
18	22-12	a/r	CDA'er V/d Kamp over CDA-beleid t.o.v. bq: verbod moet haalbaar zijn
19	22-12	a/r	Dijsselbloem vindt bq-verbod teken van onverdraagzaamheid
20	22-12	a/r	Deskundigen denken dat bq-verbod moeilijk uitvoerbaar is
21	22-12	a/r	Achtergronden voor dragen bq: er zijn meerdere redenen om bq te dragen, maar vaker uit overtuiging dan verplichting
22	22-12	a/r	Reportage over situatie DK, waar moslimdebat erg hard is: schrijvers zijn verontrust
23	22-12	Op-kl	Kritiek op foutief bericht in Trouw: getoonde bq was hd
24	22-12	Op-gr	Bq-verbod is symboolpolitiek en neigt naar stemmingmakerij
25	22-12	n-nl	Advocaten en wetenschappers denken dat bq-verbod wel juridisch haalbaar is
26	23-12	a/r	Reportage over bq en nq: worden in NL nauwelijks gedragen of verkocht; begrippen worden vaak verward
27	24-12	Op-gr	Kritiek op artikel Te Gussinko: hij weet niet waar hij over praat als hij het over islam heeft: negatief beeld klopt niet en zelfs paranoïde
28a	24-12	Op-kl	Bq verbod is discriminerend
28b	24-12	Op-kl	Twijfel over bq-verbod: neig steeds meer naar voorstanderpositie
28c	24-12	Op-kl	Bq zou modieus moeten worden gemaakt
28d	24-12	Op-kl	Bq-verbod hypocriet
29	28-12	a/r	Reportage over 'student v/h jaar'-verkiezing: bewust allochtone student gekozen om positief beeld te geven
30	30-12	media	Aankondiging docu over reis jongeren naar Marokko met Alex en Max
31	31-12	overig	Korte opmerking over verschillende woorden, oa 'hd'
	(2006)		
32	20-10	n-bu	Nq-debat UK na schorsing lerares om dragen nq
33	21-10	Op-kl	Stropdas dragen van premier is teken van respect
34	21-10	n-bu	Nq verboden door universiteit Egypte
35	21-10	n-nl	Commissie zoekt uit of bq-verbod haalbaar is
36	23-10	n-bu	Commissie Rassengelijkheid UK waarschuwt voor rassenrellen na nq-debat
37	24-10	overig	Aantal berichten uit int. media; oa over bq in Newsweek
38	24-10	Op-gr	Moslima's hebben weinig rolmodellen in media van geloofsgenoten die succesvol zijn met behoud van geloof
39	27-10	n-bu	Australische imam meent dat vrouw verkrachting uitlokt door geen hd te dragen
40	26-10	n-bu	Bekritiseerde imam Australië preekt paar maanden niet meer i.v.m. omstreden uitspraken

41	28-10	Op-kl	Acceptatie hd maakt islam niet vrouwonvriendelijker
42	28-10	Op-kl	Organisatie ramadanfestival promoot met conservatief geklede moslims: 'moderne' moslims worden gediscrimineerd
43	30-10	a/r	Ook in UK komt islamdiscussie op gang na incidenten met nq
44	31-10	n-nl	Staatsbezoek koning Abdullah II Jordanië, ontvangst door Beatrix
45	31-10	n-bu	Student Albanië moet hd afdoen om te mogen studeren
46	1-11	Op-gr	Zwarte scholen komen vaak negatief in beeld: in realiteit valt het best mee
47	1-11	n-bu	Duitse parlementariër bedreigd na oproep hd af te doen
48	1-11	n-nl	Cyberpesters nemen toe: het zijn vaak ook schoolpleinpesters
49	1-11	a/r	Hoewel er angst is bij Turkse elite voor groeiend aantal hd, neemt de dracht in werkelijkheid af (vooral op platteland)
50	2-11	n-bu	Vrijspraak voor archeologe die stelde dat hd al voor islam gedragen werd
51	2-11	n-bu	Zie 50
52	2-11	a/r	Verslag debat allochtonen en NL-vrouwen A'dam over opvoeding
53	3-11	n-bu	Franse presidentskandidaat De Villiers wil hd in publieke ruimte verbieden: hd is aantasting waardigheid vrouw
54	7-11	a/r	Reportage Egypte, waar adoptieouders kinderen lozen op advies van conservatieve imams
55	8-11	n-bu	44% fransen voor algemeen hd-verbod
56	9-11	n-nl	Verdonk wil af van CGB: uitspraken liggen niet in haar lijn (m.b.t. moslims)
57	9-11	overig	Visie PVV op islam: een grommend NEE!
58	10-11	a/r	Verslag rondetafelgesprek lokale bestuurders over immigratie: ze vrezen geen Franse toestanden als ze meer macht krijgen van het rijk
58b	10-11	Op-kl	UK is voorbeeld van godsdienstvrijheid voor alle religies
59	10-11	a/r	Reportage over beleid CGB na kritiek Verdonk: CGB krijgt wel vaker kritiek
60	10-11	cult	Recensie Afghaanse film over Taliban-tijd
61	11-11	n-bu	Rechter UK staat dragen nq in rechtszaal toe
62	11-11	n-nl	Kabinet gaat kijken of bq-verbod toch haalbaar is
63	11-11	reizen	Reportage over reizen naar Iran: wil meer westerse toeristen trekken
64	11-11	cult	Aankondiging nieuw boek O.Roy over laicite
65	13-11	a/r	Interview schrijver Ben Jalloun: over Marokkaanse jongeren die naar Spanje gaan; loopt meestal slecht af
66	14-11	n-bu	Vlaamse beweging Jong Groen! Is tegen vrijheid scholen om hd te verbieden: zorgt enkel voor meer isolatie
67	14-11	n-bu	In deel Pakistan komt (islamitische) moraalpolitie
68	14-11	Op-gr	Proefschrift Els Kooy-Bas: Jodendom onder druk in 19 ^e eeuw in Duitsland door vervolging; parallellen met moslims nu in NL: sterkere religieuze profilering door druk van buitenaf
69	14-11	Op-gr	Discussie over spanning NL-normen <> gd-vrijheid is nodig voor oplossing
70	16-11	n-bu	Vaticaan uit kritiek op hd
71	16-11	cult	Reportage over islamitische Amerikaanse rapper: religie belangrijk in teksten
72	16-11	Op-gr	Kritiek NL-regering/politiek omdat die islamcritici niet serieus neemt: vgl. met NSB
73	17-11	a/r	Gemengde reacties op idee 'vrouwenpark' in Istanbul
74	18-11	n-nl	2 ^e kamer wil bq-verbod in openbare ruimte
75	18-11	Op-gr	Interview O.Roy: hd-verbod slecht: richt zich juist tegen geëmancipeerde hd-draagster
76	18-11	Op-kl	Milieuproblematiek zou op 1 ^e plaats moeten staan op politieke agenda i.p.v. andere zaken zoals hd-verbod
77	18-11	media	Aankondiging docu over plastische chirurgie Iran
78	18-11	cult	Recensie boek S.Valkenburg: essaybundel, inleiding in filosofie
79	20-11	n-bu	Maleisië heeft kritiek op bq-verbod NL: is discriminerend
80	20-11	a/r	Reportage over nieuwe Engelse Al-Jazeera: nog niet duidelijk wat ze gaan brengen
81	21-11	n-nl	Onderzoekscommissie bq-verbod wil geen algemeen verbod
82	21-11	a/r	Voorzitter commissie Vermeulen wil geen bq-verbod: juridisch kwetsbaar en te grote inperking gd-vrijheid
83	21-11	Op-kl	Bq-verbod zou lokaal te regelen zijn; qur'an stelt nergens bq-dragen verplicht
84	21-11	overig	Enkele uitspraken over verschillende media: oa Ayaan H.Ali over hd
85	21-11	overig	Artikelen uit verschillende internationale bladen: oa artikel in Newsweek over bq n.a.v. voorstel bq-verbod NL

86	22-11	Op-gr	Bq is in praktijk onwenselijk: ervaringen uit Pakistan
87a	22-11	Op-kl	Redenen bq-verbod kloppen niet
87b	22-11	Op-kl	Bq-verbod is goed: bq is teken van onaangepastheid en bedreigt openbare orde
88	23-11	a/r	Reportage over seksuele intimidatie Egypte: neemt toe nadat controle op openbare zeden is afgeschaft
89	23-11	Op-gr	Hd past wel in NL-mij, nq niet: is teken van afwijzing t.o.v. mij
90	23-11	n-bu	Onderzoek: aantal hd-draagsters Turkije daalt
91	23-11	a/r	Reportage: feest voor Marokkaanse vrouwen n.a.v. verkiezingen 2 ^e kamer: om politiek bewustzijn aan te wakkeren
92	23-11	Op-gr	Ephimenco: bq-verbod NL is goed
93	24-11	A/r	Reportage over Spijkenisse, waar Wilders populair is agv zijn a-islampropaganda
94	25-11	Op-kl	Bq-verbod niet goed: probleem onderdrukking leg je zo bij vrouwen, terwijl je naar oorsprong van gewoonte zou moeten kijken
95	25-11	n-bu	Verkiezingen in Bahrein
96	27-11	overig	Hoofdpunten 'islamitische manifest', voor rechten moslima's
97	27-11	a/r	Reportage over demonstratie Turkije tegen komst paus Ben XVI
98	28-11	Op-gr	Over succes Wilders bij verkiezingen: partijen moeten met nieuwe werkelijkheid leren leven
99	29-11	a/r	Reportage over pausbezoek Turkije: bezoek zeer omstreden
100	30-11	Op-gr	Aandacht voor imamopleiding, maar men vergeet Alevitische moslims: humanistisch getinte stem moet ook ruimte krijgen
101	30-11	a/r	Protest tegen bq-verbod: dragen ervan is individuele beslissing
102	30-11	Op-gr	Veel argumenten voor hd-verbod komen te weinig naar voor: positie moslimvrouwen wordt vaak genegeerd
103	1-12	a/r	Reportage over Muktar Mai, die strijdt tegen eerwraak vrouwen in Pakistan
104	1-12	n-nl	Demonstratie DH tegen bq-verbod
105	1-12	a/r	Verslag terrorismeproces tegen SamirA: uitspraak vandaag
106	2-12	a/r	Reportage over Hezbollahdemonstratie in Beiroet: verloop was rustig
107	2-12	a/r	Reportage over islamitische college A'dam: veel problemen volgens onderwijsinspectie, maar aantal lln voelt zich er beter thuis dan op andere school
108	2-12	Op-kl	Campagne A'dam tegen discriminatie: geen bezoeker idee dat het veel voorkomt
109	5-12	Op-gr	Bq-draagsters verdienen juist respect voor hun volhoudendheid: ophef erover onterecht
110	6-12	a/r	Reportage over NL-koerden die na val Saddam zijn teruggegaan: heimwee naar NL
111	8-12	Op-kl	Goede moslim hoeft geen bq te dragen
112	9-12	Op-gr	In NL weinig aandacht voor Soedan, maar vooral voor eigen problemen zoals bq-verbod: is onbegrijpelijk
113	11-12	a/r	Verkiezingen Atjeh: zelfs GAM-rebellen kunnen gekozen worden
114	12-12	Op-gr	Docent islamitische college A'dam: negatief beeld onterecht; soms wel streng, maar voorkomt juist radicalisme i.p.v. het aan te wakkeren
115	15-12	Op-gr	Religie en wetenschap gaan goed samen: is kwestie van hanteren van verschillende perspectieven
116	18-12	overig	Kort stukje over kauwen en hun leefwijze
117	19-12	Op-gr	Identiteit migranten wordt gevormd door afkomst en cultuur van gastland; negatief klimaat NL leidt juist tot extremisme
118	20-12	n-nl	Debat n.a.v. rapport WRR: Cohen wil religieuze initiatieven politiek kunnen steunen; Donner vindt dat staat zich niet met religie moet bemoeien

Samenvatting artikelen bqVerdonk(05-06) AD

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	10-10	a/r	Reportage over ex-medewerker islamitische basisschool As-saddiq die boek erover schreef: van integratie was daar geen sprake
2	11-10	n-nl	Verdonk kijkt naar beperkt bq-verbod
3	12-10	n-nl	Gemeente Utrecht wil bq-draagsters met uitkering korten
4	13-10	overig	Overzicht meest gelezen artikelen op AD.nl
5	14-10	a/r	Reportage over opmerking die persoon in bq krijgt, lopend over straat in R'dam
6	15-10	Op-kl	Kritiek op voorpagina-artikel over bq
7	15-10	Op-gr	Column over bezoek Verdonk aan Dordrecht: erg dat er zoveel veiligheidsmaatregelen nodig zijn
8	15-10	Op-gr	Bq kan flirten niet tegengaan
9a	15-10	Op-kl	Afwijzen bq leidt juist tot vijandig gedrag
9b	15-10	Op-kl	Kritiek: verslaggever kennen verschil bq-nq niet
10	15-10	Op-kl	Reacties stelling over bq: bq niet goed voor veiligheid i.v.m. onherkenbaarheid
11	15-10	n-bu	Engelse onderzoeksjournalist: bq-verbod zorgt voor meer agressie
12	15-10	overig	Sv aantal standpunten m.b.t. bq-verbod
13	15-10	Op-kl	Reactie op stelling bq: verbod is goed, want bq is onveilig en bemoeilijkt communicatie
14	15-10	Op-kl	Bq-verbod is slecht, want werkt contraproductief
15	15-10	overig	Inleiding stelling over bq-verbod
16a	15-10	Op-kl	Algemeen verbod is onzin, maar overheid moet wel regels stellen
16b	15-10	Op-kl	Bq verbod prima, in veel islamitische landen is dat ook zo
16c	15-10	Op-kl	Verbod is goed: bq gevaarlijk en vrouwenonvriendelijk
16d	15-10	Op-kl	Bq-verbod goed: je kunt er niet mee communiceren en is toonbeeld vrouwenonderdrukking
16e	15-10	Op-kl	Bq niet van deze tijd
17	15-10	n-nl	Nieuw groen boekje: kleine aanpassingen regels '95
18	15-10	overig	Analyse bq-debat AD: meeste lezers tegen bq, maar sommigen vinden discussie AD stemmingmakerij
19	17-10	a/r	Reportage over Fulla, een 'islamitische' versie van Barbie, die populair is in Syrië
20	17-10	Op-kl	Bq-draagsters moeten zich aanpassen aan beleefdheidsnormen NL
21	18-10	sport	Interview assistent-trainer Unitas, Leon Elands
22a	18-10	Op-kl	Kritiek op bezoek bq-draagster voor Ad aan uitzendbureau
22b	18-10	Op-kl	Religieuze regels onzin: ook maar door mensen verzonnen
23	19-10	Op-kl	Bq gevaarlijk voor veiligheid: moet verboden worden
24	21-12	n-nl	2 ^e kamer wil bq-verbod in openbare ruimte
25	22-12	overig	Inhoudsopgave enkele artikelen in krant vandaag
26	22-12	n-nl	Bq-verbod kent problemen bij praktische uitvoering
27a	23-12	Op-kl	Bq wordt bewust gebruikt als teken van verzet
27b	23-12	Op-kl	Vgl verplichting gordels/helm en onmacht tot bq-verbod
28	24-12	a/r	Reportage over kerststal met daklozen in DH
29	27-12	Op-kl	Bq-verbod is overbodig, want er is al identificatieplicht
30	28-12	Op-kl	Bq-verbod gebaseerd op angst, maar dragen van bq ook
31	31-12	overig	Jaaroverzicht van enkele belangrijke gebeurtenissen
	(2006)		
32	20-10	n-bu	Franse filosoof bewaakt na kritiek op islam
33	20-10	overig	Sv opiniestuk Franse filosoof Redeker: islam probeert Europa haar regels op te leggen
34	20-10	n-bu	Ludieke krant 'Daily Fatwa' stopt door zelfcensuur
35	21-10	n-nl	Kabinet wil mogelijkheid bq-verbod onderzoeken
36	24-10	Op-kl	Bq-verbod onnodig: algemeen verbod op gelaatsbedekking volstaat
37	25-10	Op-gr	Kritiek op fanatieke manier waarop Ayaan islam probeert te bestrijden
38	27-10	n-bu	Rel Australië door uitspraak sjeik die vrouwen zonder hd met 'onbedekt vlees' vergelijkt

39	28-10	n-nl	Supermarkt Dirk v/d Broek ontwerpt eigen hd
40	30-10	a/r	Over koningin Rania, moslima zonder hd: is persoonlijke keuze
41	1-11	n-bu	Duits-Turks parlamentslid bedreigd na oproep vrouwen om hd af te doen
42	2-11	n-nl	Afghaanse asielzoekers demonstreren om in NL te kunnen blijven
43	6-11	a/r	Verslag verkiezingsbijeenkomst Rutte/Bos met Turkse/Marokkaanse jongeren: fel debat
44	11-11	n-nl	Algemeen bq-verbod niet haalbaar, wellicht wel gedeeltelijk verbod ahv identificatieplicht
45	17-11	overig	Inhoudsopgave van enkele berichten in krant vandaag
46	17-11	a/r	5 jaar na Taliban worden rechten vrouw weer steeds meer beperkt
47	18-11	Op-gr	Kritiek op slappe houding Rutte t.o.v. Verdonk
48	18-11	n-nl	Kabinet wil gezichtsbedekkende kleding in openbaar verbieden
49	20-11	overig	Opsomming hd-regels in verschillende landen
50	20-11	overig	Aankondiging discussie: wel of geen bq-verbod?
51	20-11	overig	Meest gelezen artikelen op AD.nl
52	20-11	n-nl	Gemengde reacties op uitvoerbaarheid bq-verbod
53	20-11	Op-kl	Reactie islamitische landen mag geen reden zijn bq-verbod in te trekken
54	20-11	a/r	Maaseik heeft al bq-verbod: creëer draagvlak en motiveer beslissing!
55	20-11	n-nl	BuZa houdt rekening met negatieve reacties moslimlanden bij bq-verbod
56	20-11	n-nl	Zie 55
57	21-11	a/r	Reportage over dag op patrouille in Uruzgan
58a	21-11	Op-kl	Ik voel me niet veilig bij persoon met bq
58b	21-11	Op-kl	Maleisië heeft met kritiek op bq-verbod geen begrip voor open mij NL
59	23-11	sport	Interview Karsten Kroon over fietsen en doping
60	23-11	Op-kl	Bq-verbod: ook Sint zal gearresteerd worden
61	24-11	n-nl	Muskens vindt bq-verbod overbodig
62	25-11	Op-gr	Bq-verbod onrechtmatig: ook xxp hebben zich in onherkenbaar makende kleding gehuld
63	27-11	Op-kl	Vlg Muskens: bq<>non gaat niet op: de laatste wekt geen angst op
64	30-11	a/r	Reportage over moslima die gaat demonstreren tegen bq-verbod: laat ons vrij te beslissen!
65	1-12	n-nl	Demonstratie DH tegen bq-verbod
66	1-12	overig	Top 3 van meest gelezen artikelen op AD.nl
67	6-12	Op-kl	Bq-verbod terecht: criminelen gebruiken het als vermomming
68	7-12	a/r	Reportage over NL-moslima die geradicaliseerd is en nu in UK cel zit
69	11-12	a/r	Reportage over 2 personen met EPP: kunnen geen zon verdragen
70	12-12	overig	Inhoudsopgave enkele artikelen in krant van vandaag
71	12-12	overig	Informatie over hd in Turkije
72	12-12	n-bu	Minder hd gedragen in Turkije, maar meer hd op straat door grotere arbeidsparticipatie vrouwen
73	12-12	n-bu	Zie 72 (maar nu uitgebreider artikel)

III Kopvoddentaxvoorstel Geert Wilders (2009)

Samenvatting artikelen kopvod(09) NRC

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	17-9	Op-gr	Column over idee Wilders voor kvtx
2	17-9	n-nl	Over alg. beschouwingen: oa over kvtx van Wilders: andere partijen kritisch
3	17-9	overig	Enkele citaten uit alg. beschouwingen: oa over Wilders' anti-islambetoog tegen hd
4	18-9	Op-gr	Motie van wantrouwen tegen Balkenende IV slecht voor vertrouwen; Wilders maakt het nog bonter met kvtx
5	18-9	overig	Aantal citaten alg. beschouwingen; oa over kvtx
6	19-9	sport	Column over R.Geesink in Vuelta
7	19-9	Op-gr	Interview met historicus Kershaw over vergelijking deze tijd en nazitijd; oa over kvtx Wilders: gematigde partijen moeten zich ertegen verzetten
8	19-9	Op-gr	Betoog over toegenomen agressie en woede waarvan Wilders' uitspraken slechts symptomatisch zijn
9	19-9	Op-kl	Kvtx is beledigend t.o.v. moslims
10	19-9	Op-gr	Beschouwing over alg. beschouwingen: weinig regeerkracht kabinet is misschien wel goed voor verhoudingen in kamer
11	19-9	Op-gr	Kritiek op Halsema over hd is onterecht: je kunt best persoonlijke kritiek hebben op hd, maar toch voor recht zijn hem te dragen
12	19-9	Op-gr	Hoogleraar Aarts over alg. beschouwingen: persoonlijk debat past bij tijdgeest; tv-debatten slechter; niveau Balkenende heel laag in debat
13	19-9	a/r	Reportage over Goudse wijk Oosterwei jaar na overlast: imagoschade Gouda groot, problemen zijn er nog steeds
14	19-9	Op-gr	R'dam zal meer in cultuur moeten investeren om een aantrekkelijke stad te worden
15	22-9	Op-gr	Over herkomst woord 'kv'
16	22-9	Op-gr	In praktijk maakt niet religie, maar culturele druk moslims onvrij: kvtx van Wilders is niet goed voor emancipatie
17	24-9	cult	Reportage over nieuwe film M.Jackson: populair bij kinderen
18	25-9	a/r	Discussie in Vlaanderen na hd-verbod: probleem niet hd, maar omgang tussen mannen en vrouwen bij allochtonen
19	26-9	cult	Interview moslim countryzanger, ook over moslims in NL: je moet NL niet in Marokko willen veranderen
20	26-9	overig	Interview A.Boomsma over leven en EO
21	26-9	a/r	Reportage over PVV-aanhangers: geen domme tokkies, maar begaan met samenleving
22	28-9	media	Aankondiging tv-programma's; oa over 1Vandaag met reportage over hd-verbod in België
23	28-9	n-nl	Cohen wil geen uitkering meer voor vrouw die bq niet wilde afdoen bij sollicitatie
24	29-9	a/r	Interview V.Westerloo over WNL: rechts geprofileerd, maar geen "PVV-omroepje"
25	12-10	overig	Aankondiging discussie over hd op school op NRC-blog
26	10-10	a/r	Reportage over scholen in R'dam, A'dam en Utrecht die (gedeeltelijk) hd-verbod hebben: werkt, ondanks kritiek
27	9-10	n-bu	Rechter Egypte beslist dat instellingen nq mogen verbieden
28	8-10	n-bu	Affiche vrouw met bq van Zwitserse extreem-rechtse partij verboden
29	6-10	n-bu	Egyptische sjeik tegen nq in klas
30	3-10	sport	Column over A.Gesink
31	3-10	overig	Verzameling aantal citaten; oa van Job Cohen over bq
32	2-10	a/r	Over ruzies tussen hondenuitlaters en moskeebezoekers in A'foort

Samenvatting artikelen kopvod(09) VK

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	16-9	a/r	Atjeh voert steniging in als straf, maar Jakarta bemoeit zich er niet erg mee
2	16-9	n-bu	Noorwegen kiest centrumlinkse coalitie
3	17-9	Op-gr	Over Wilders bij alg. beschouwingen, die steeds weer aandacht weet te trekken
4	17-9	a/r	Verslag alg. beschouwingen en aandacht van partijen voor 'gewone man'
5	17-9	overig	Enkele citaten uit alg. beschouwingen
6	17-9	overig	Zie 5
7	17-9	n-nl	Verslag alg. beschouwingen: kabinet nauwelijks bedreigd, oppositie strijdt vooral onderling
8	18-9	Op-gr	Column over tv, die steeds maar weer op Wilders blijft focussen
9	18-9	a/r	Reportage over Marokko, waar steeds meer moslims ook na ramadan blijven vasten
10	18-9	Op-gr	Ideeën Wilders zijn onuitvoerbaar
11	19-9	Op-gr	Beschouwing alg. beschouwingen: CDA zal waarschijnlijk ook in volgende coalitie leidend zijn
12	19-9	Op-gr	Betoog over waarschijnlijke economische gevolgen van miljoenennota
13	19-9	a/r	Reportage over Kandahar, waar vrouwen geen rechten hebben: 2 vrouwen proberen dat te veranderen
14	19-9	Op-kl	Kritiek op wijze waarop VK over kvtx praat: wijst alleen op praktische bezwaren
15	21-9	a/r	Reportage over eerwraak in Jordanië: publieke opinie wordt steeds kritischer
16	21-9	sport	Uitslagen sportwedstrijden
17	21-9	a/r	Nieuwe voorzitter Unesco Hosni wordt bekritiseerd door Europa: vooral door anti-Israël uitspraken
18	22-9	media	Berichten over verschillende tijdschriften: ook over aandacht voor kvtx van Wilders
19	23-9	a/r	Reportage over Tsjetsjenië: Russische activisten die het opnemen voor mensenrechten daar lopen gevaar
20	23-9	n-nl	CDA laag in peilingen na alg. beschouwingen: door slecht debat van Balkenende
21	25-9	Cult	Reportage over Australische popartiest
22	25-9	cult	Recensie tentoonstelling over R.v/d Weijden in Leuven
23	26-9	Op-gr	Interview v/d Laan over lastige portefeuille Integratie
24	28-9	n-nl	Kritiek Wilders op interview v/d Laan in VK (23): V/d Laan praat alleen maar onzin
25	29-9	n-nl	Cohen wil uitkering voor bq draagsters korten
26	29-9	cult	Reportage over nieuwe voorjaarsmode
27	16-10	Op-gr	Beschouwing over integratiedebat Duitsland: door daar wordt het hard gevoerd; kwetsen mag
28	15-10	n-bu	Bestuurslid Bundesbank Sarazin in opspraak door negatieve uitlatingen over immigranten: veel Duitsers zijn het ermee eens
29	15-10	Op-gr	Door grote populariteit PVV in peilingen neigen andere partijen steeds meer naar samenwerking
30	14-10	n-bu	Topman Bundesbank Sarazin in opspraak door uitspraken over Turken
31	12-10	overig	Reacties op mogelijke samenwerking PVV en FNV: veelal kritisch
32	10-10	a/r	Reportage over slechte toestand van asielzoekers in Griekenland
33	9-10	overig	Recept voor kippensoep
34	8-10	media	Voorbeschouwing Holland Doc over 'zwart' gymnasium in R'dam
35	8-10	n-bu	Moslimgeleerden oneens met Egyptische sjeik die kritiek op nq heeft
36	7-10	n-bu	Tsjetsjeense president wint smaadproces tegen voorzitter mensenrechtenorganisatie
37	6-10	n-bu	Hoogste imam Egypte wil nq-verbod op universiteit
38	3-10	Op-gr	Interview J.Cohen: pleidooi voor gematigdheid
39	3-10	Op-gr	Column over hd-verbod: persoonlijke overdenkingen
40	2-10	cult	Reportage over nieuwe balletvoorstelling Wubbe (scapinoballet)
41	1-10	a/r	Reportage over eenzaamheid onder ouderen in Nieuwegein: gemeente probeert er iets aan te doen

42	1-10	n-nl	Cohen wil ook mensen die weigeren handen te schudden uitkering korten
----	------	------	---

Samenvatting artikelen kopvod(09) Telegraaf

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	16-9	n-bu	Raad van state keurt hd-verbod A'pen goed
2	17-9	Op-gr	Column over Alg. Beschouwingen: kritiek op begroting kabinet
3	17-9	n-nl	Verslag alg. beschouwingen: kvtx Wilders wekt hoon bij andere partijen
4	17-9	Op-gr	Kritiek op kvtx Wilders: kvtx bevordert integratie niet, maar zet bevolkingsgroepen juist tegen elkaar op
5	17-9	n-nl	Rol Pechtold tijdens alg. beschouwingen: tegen koningshuis
6	18-9	n-bu	Turken boos door programma Sarah Ferguson, waarin misstanden in Turkse weeshuizen worden getoond
7	18-9	n-nl	Optreden Balkenende op alg. beschouwingen: kabinetsplannen komen erdoor
8	18-9	overig	Samenvatting lezersreacties op kvtx: veel kritiek erop en Wilders maakt zich belachelijk
9	18-9	Op-gr	Column over alg. beschouwingen op tv: ook kritiek op Wilders
10	21-9	Op-gr	Column over autoloze zondag, waarvan moslims uitgezonderd zijn
11	24-9	n-nl	Conferentie duurzame globalisering: hoogleraar pleit voor meer kritiek op financiële top
12	25-9	Cult	Recensie 'Museum van de onschuld' van Pamuk, over Turkije van de jaren '70 en '80
13	29-9	Op-gr	Goed dat Cohen eindelijk kritischer is over bq
14	29-9	n-nl	Bq-voorstel Cohen krijgt steun in 2 ^e kamer
15	30-9	Op-kl	Bq als oorzaak geen baan te krijgen niet te bewijzen: alg. bq-verbod is beter
16	10-10	Op-gr	Column over 'dag van dialoog'
17	10-10	A/r	Reportage over NL-immigranten in Canada: kinderen volledig geïntegreerd
18	9-10	n-bu	Vlaamse politicus Dedeker: immigratie heeft België veel geld gekost
19	8-10	Op-gr	Column: cynisch 'verslag' van naturalisatieviering
20	7-10	a/r	Reportage over 2 Franse Israëliërs, die in Palestina naar bierfestival gaan
21	7-10	n-bu	Voor kritiek op allochtonen is in BRD geen plaats, merkt Sarazin van Deutsche Bundesbank
22	6-10	Op-kl	Teveel aandacht voor hd-discussie in media
23	1-10	n-nl	Gemeenteraad A'dam steunt VVD-voorstellen om geweld A'dam ZO aan te pakken
24	1-10	n-nl	Cohen vindt dat iemand die handen weigert te schudden uitkering kwijt moet raken

Samenvatting artikelen kopvod(09) Trouw

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	16-9	n-bu	Belgische raad van state verwerpt verzoek tegen hd-verbod: te laat ingediend
2	17-9	n-nl	Wilders wil onderzoek immigratiekosten
3	17-9	n-nl	Hoon in 2 ^e kamer om kvtx Wilders
4	18-9	a/r	Ook islamcritici vinden kvtx geen goede maatregel
5	18-9	n-bu	Conservatieve partij DK trekt voorstel bq-verbod in: juridisch niet haalbaar
6	19-9	Op-gr	Kritiek op Wilders: methode om islamisering in te dammen werkt niet op belachelijke manier van hem, zoals kvtx
7	19-9	overig	Ranglijst meest gelezen artikelen op trouw.nl
8	21-9	n-bu	Botsingen Milaan tussen moslims en betogers tegen bq
9	21-9	Op-gr	Column over hd: vergelijking met nonnen vroeger
10	21-9	Op-gr	Over strijkkwartet Beethoven: hij was soms onaangepast (vgl. Wilders met kvtx): kan soms wel tot grote kunst leiden
11	22-9	Op-gr	NL-ers hebben misplaatst gevoel tolerant te zijn; intolerantie kan ook tot fundamentalisme leiden, net zo gevaarlijk als moslimfundamentalisme
12	22-9	Op-gr	Gearrangeerde (familie)huwelijken lijken bij allochtonen slecht voor integratie: jongeren moeten zelf kunnen kiezen
13	23-9	a/r	Achtergrondinformatie over hd-verbod op Belgische scholen: meer dan helft heeft verbod, toch veel protest ertegen
14	23-9	n-bu	Dreigende rechtszaak om hd-verbod Belgische scholen
15	25-9	n-nl	Na PVV wil ook multicultureel instituut FORUM onderzoek naar kosten immigratie: om onderbouwd te kunnen discussiëren
16	25-9	a/r	Reportage congres over interculturaliteit in België: assimilatie in België beter dan in NL, want bevolkingsgroepen mengen zich daar beter
17	26-9	Op-gr	Interview Van Geel (CDA): ondanks motie van wantrouwen VVD ziet hij politieke toekomst voor CDA rooskleurig in
18	26-9	Op-gr	Hd en joodse keppel zijn niet te vergelijken: hd is geen religieus symbool, maar om vrouw te bedekken: onterecht dat vrouwen zich slachtoffer voelen, omdat hd af moet
19	26-9	overig	Ranglijst meest gelezen artikelen op trouw.nl
20	28-9	n-nl	Cohen wil geen uitkering voor vrouw met bq, maar ook geen alg. bq-verbod
21	29-9	n-nl	Kamermeerderheid voor gedeeltelijk bq-verbod
22	1-10	n-bu	Sarkozy wil bq verbieden: burgemeesters voor, maar betwijfelen praktische uitvoering
23	3-10	a/r	Pakistaanse vluchteling keert terug naar Swatvallei: oorlog heeft alles vernietigd
24	3-10	overig	Ranglijst meest gelezen artikelen op trouw.nl
25	5-10	a/r	Verslag van betoog islamoloog M.Squir: Marokko moderniseert snel
26	6-10	n-bu	Egyptische sjeik wil nq verbieden
27	6-10	n-bu	An-azharuniversiteit in Egypte wil nq verbieden, omdat deze 'niets met islam' te maken heeft
28	8-10	Op-gr	Zowel in België als bij GL is links in de war: standpunten t.o.v. islam worden plots kritisch
29	9-10	n-bu	Lega Nord wil ook in Italië bq-verbod
30	10-10	Op-gr	Interview kunstenaar Karin Visser over 'hd-dag': solidair zijn met hd-draagsters en tegen verbod
31	10-10	a/r	Vlaamse politicus Dedecker heeft nieuw boek over immigratie: heeft België veel ellende gebracht, we moeten voorbeeld nemen aan echte 'immigratielanden' zoals VS: die stellen meer eisen
32	10-10	overig	Aankondiging artikel over Dedecker (31)
33	10-10	cult	Recensie toneelstuk 'Ghetto' over jood Sachel
34	12-10	n-nl	Jongerius van FNV wil met PVV praten: achterban wil dat niet
35	12-10	Op-kl	Opmerkingen over Egyptische sjeik die nq op uni wil verbieden: opmerkelijk dat hij vindt dat juist mooie vrouwen zich moeten bedekken

Samenvatting artikelen kopvod(09) AD

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	17-9	overig	Aantal uitspraken uit algemene beschouwingen
2	17-9	n-nl	Wilders trekt aandacht alg. beschouwingen met kvtx
3	17-9	n-nl	Kvtx Wilders krijgt geen steun Kamer
4	18-9	Op-gr	Column over kvtx Wilders: onzinidee
5a	18-9	Op-kl	Kvtx in strijd met vrijheidsprincipe NL
5b	18-9	Op-kl	Hd moet kunnen en kvtx is onzin, maar bq gaat wel stap te ver
6a	18-9	Op-kl	Veel rampspoed in NL (oa kvtx): Cruyff moet NL advies geven
6b	18-9	Op-kl	Kritiek Halsema op Wilders niet gemeend: ze is zelf ook tegen hd
7	19-9	reizen	Reisverslag cruise door MO
8a	19-9	Op-kl	Kvtx is belachelijk: laat ieder eigen geloof belijden
8b	19-9	Op-kl	Wilders is goed, als hij het niet altijd over islam zou hebben
8c	19-9	Op-kl	Kvtx is onzin: hd vervuult niets
9	19-9	Op-gr	Bezuinigingen geen goed middel om staatsschuld af te lossen, maar zowel kabinet als oppositie zijn voorstander
10	19-9	n-nl	Omroep Link wil 'blondjestax', in reactie op kvtx Wilders
11	19-9	n-nl	Oud burgemeester Scholten wil Paul Tang vervolgen om lekken miljoenennota, maar RTL (die het nieuws bracht) niet.
12a	21-9	Op-kl	Waarom is Wilders zo bang voor moslims?
12b	21-9	Op-kl	Onterecht dat moslims bij iedere discussie direct beschermd worden
13	22-9	Op-kl	Er zou meer protest moeten zijn tegen kvtx
14a	24-9	Op-kl	Men zou meer moeten kijken naar diepere gedachte achter kvtx
14b	24-9	Op-kl	Leuk idee Link voor 'blondjestax'
14c	24-9	Op-kl	Teveel tijd besteed aan onzinvoorstellen Wilders
15	24-9	Op-kl	Mensen zouden meer kritiek op kabinet dan op Wilders moeten hebben
16	25-9	a/r	Reportage over 'hd-dag' van Karin de Visser: protest tegen kvtx Wilders
17	28-9	Op-kl	'hd-dag' is juist wat Wilders wil: discussie over hd
18a	29-9	Op-kl	Steeds meer onzinnige regels uit DH (oa kvtx)
18b	29-9	Op-kl	Hd wordt vaak gedragen onder druk van familie
18c	29-9	Op-kl	'hd-dag' is goed initiatief tegen Wilders
19	29-9	Op-kl	Bq heeft niet met islam te maken: is lokaal cultureel verschijnsel
20	1-10	n-nl	Cohen: man/vrouw die elkaar geen hand willen geven worden gekort op uitkering
21	7-10	n-nl	Kankerpatiënt met hd mag van sportschool niet met hd sporten
22	9-10	n-bu	Boek Dedecker: migranten kosten België veel geld
23a	10-10	Op-kl	Wilders stelt alleen dingen voor die door meerderheid volk gesteund worden, om zetels te winnen
23b	10-10	Op-kl	Je zou eerder moeten kijken naar duistere figuren die hele gezicht bedekken met capuchons etc. dan naar hd-draagsters
24	12-10	n-nl	GL kritisch over toenadering FNV tot PVV; SP ziet juist wel mogelijkheden
25	15-10	Op-gr	Interview met I.Bokova, nieuwe directeur Unesco: neemt duidelijk stelling tegen bq
26	15-10	n-bu	Nieuwe directeur Unesco tegen bq

IV. Hoofddoekrel staatsbezoek Beatrix (2012)

Samenvatting artikelen BeaOman(12) NRC

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	9-1	a/r	Verschillende meningen over hd Bea
2	9-1	a/r	Achtergronden van dragen hd in Islam, Xp en Jodendom
3	9-1	n-nl	Discussie 2 ^e kamer over hd Bea: PVV vindt dat Bea koningschap politiseert door dragen hd
4	9-1	Op-gr	Staatsbezoek is vooral van zakelijk belang: je kunt niet alleen zaken doen met modellanden
5	10-1	a/r	Veel ophef over satire Bea bij Lucky-tv n.a.v. hd-Bea
6	10-1	Op-gr	Column over reacties hd Bea in verschillende media
7	11-1	a/r	Reportage over populariteit van qat bij Somaliërs: gebruik belemmert sociaal-maatschappelijke ontwikkeling
8	11-1	Op-gr	Omaanse vrouw wordt niet onderdrukt: hd hoort bij cultuur!, hd dragen Bea is uit respect
9	11-1	cult	Recensie over pas verschenen documentaire over Heddy Honigmann
10	12-1	n-nl	Bea neemt afstand van kritiek Wilders, evenals Rutte
11	12-1	Op-gr	Over reactie Bea: had beter niet op Wilders kunnen reageren, nu brengt ze premier in problemen
12	13-1	media	Aankondiging reportage over staatsbezoek Bea aan Oman
13	13-1	n-nl	Oppositie vindt dat Rutte Bea te weinig beschermt tegen kritiek Wilders
14	13-1	a/r	Achtergronden van Wilders' kritiek op monarchie: andere partijen durven nauwelijks kritisch te zijn
15	13-1	Op-kl	Bea liegt wanneer ze zegt dat hd geen teken van onderdrukking is
16	13-1	a/r	Reactie Bea op Wilders was weloverwogen en vooraf besproken met RVD
17	13-1	Op-gr	Rutte heeft met magere reactie op Wilders Bea's onschendbaarheid aangetast
18	13-1	cult	Recensies van aantal nieuwe boeken
19	13-1	Op-gr	Koningin had gelijk met reactie op Wilders op hd-dragen. Veel PVV-ers zijn het met haar eens
20	14-1	Op-gr	Vergelijking rechts-linksverhoudingen NL en VS: thema's van rechts en links zijn veranderd
21	14-1	n-nl	Reactie Rutte op hd Bea: ze heeft zich aan regels gehouden
22	14-1	overig	Aantal meldingen; oa over hd Bea in VAE en Oman
23	14-1	overig	Aantal citaten uit verschillende media oa van Ashan Eliaan over hd Bea
24	14-1	Op-gr	Column Youp: Bea zou bq moeten dragen op staatsbezoek, om Wilders te stangen
25	18-1	a/r	Reportage over cartoonist Siegfried Woldhoek over politieke cartoons in NRC
26	19-1	n-nl	Wilders beticht NOS van stemmingmakerij m.b.t. zijn reactie op hd Bea
27	20-1	a/r	Reportage over vrouwenvoetbalteam Afghanistan: ze willen eigen veld, afgeschermd van mannelijke blikken
28	21-1	cult	Reportage over documentairemaker Michiel van Erp
29	23-1	a/r	Reportage over CDA-congres: er mag weer gelachen worden
30	24-1	n-nl	Kans dat kabinet valt is 50% volgens Wilders, maar hij zal alles proberen het te voorkomen
31	xxx	xxx	xxx
32	24-1	n-nl	Raad van state negatief over bq-verbod: geen maatschappelijke noodzaak, en zou gd-vrijheid teveel beperken
33	24-1	Op-gr	Ondanks slechte situatie Egypte zijn er ook tekenen van hoop
34	24-1	Op-gr	Onbegrijpelijk dat katholieken zich niet sterker tegen wantoestanden van Kerk verzetten
35	25-1	Op-gr	Interview met PVV'er Beertema: onderwijs NL staat er slecht voor door vernieuwingen: hij wil herstel van niveau
36	27-1	Op-gr	Petra Stienen heeft geen gelijk als ze zegt dat Egypte vooruit is gegaan: vgl. met enkele decennia geleden is land veel conservatiever geworden
37	27-1	Op-gr	Vergeleken met Polen is NL geweldig land
38	28-1	n-nl	Kabinet besluit tot bq-verbod: om openbare orde te beschermen

39	28-1	a/r	Reportage over Egypte na opstand Tahirplein ahv 2 personen van daar
40	30-1	n-bu	Eerwraak Afghanen in Canada
41	30-1	n-nl	Politievakbonden kritisch op bq-verbod: vooral symboolwetgeving
42	31-1	Op-gr	Wet voor bq-verbod deugt om meerdere redenen niet
43a	1-2	Op-kl	Bq-verbod gaat in tegen beginselen VVD en CDA
43b	1-2	Op-kl	Op straat moet met herkenbaar zijn, dus bq-verbod is goed
44	1-2	Op-gr	Steun voor bq van links hypocriet: want ze zijn zelf ook tegen bq
45	1-2	a/r	Over de populariteit van Beatrix
46	3-2	Op-kl	Wilders' uitspraken over Islam gaan te ver: hd mag, maar liever niet in openbare gebouwen
47	4-2	a/r	Reportage over plan R'dam om werklozen in kassen Westland te laten werken
48	6-2	Op-gr	Column over Elfstedentocht en ophef erover
49	7-2	Op-gr	PVV ontwijkt discussie over maatschappelijke effecten van hun ideologie
50	7-2	overig	Uitspraak Umar Ebru in Pownieuws
51	8-2	n-bu	Egyptische komiek bestraft voor film waarin islam wordt bespot
52	9-2	Op-gr	Polenmeldpunt PVV roept om tegenactie
53	9-2	media	Over de nieuwe NL-Marie Claire
54			

Samenvatting artikelen BeaOman(12) VK

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	9-1	n-nl	Kamervragen PVV over hd Bea en Max
2	9-1	Op-gr	Column over hd Bea: waarom ergert Wilders zich alleen aan hd?
3	11-1	Op-gr	Plastische chirurgie om aan 'ideaal'beeld te voldoen is ergere vrouwenonderdrukking dan hd
4	11-1	Op-gr	Merkwaardig dat EU streng is tegen Haider, maar nauwelijks kritiek levert op Hongarije, dar op veel punten erger is
5	11-1	Op-gr	Column over ophef over hd Bea en parodie LuckyTV
6	12-1	overig	Gedicht over hd
7	12-1	Op-kl	Kritiek Wilders op hd Bea lijkt op persoonlijke vete van hem
8	13-1	Op-kl	Hd Bea en Max juist mooi
9	13-1	Op-gr	Goed dat Bea reageerde op merkwaardige kritiek Wilders, maar ze zou niet te vaak moeten reageren om neutraliteit te bewaren
10	13-1	overig	Reactie Peter R. op hd Bea: ze heeft gelijk
11	13-1	a/r	Reacties politiek op reactie Bea over Wilders: meeste veroordelen Wilders, maar meningen over reactie van Bea zijn verdeeld
12	13-1	n-nl	Korte reactie Rutte op hd Bea: kledingvoorschriften worden gerespecteerd
13	13-1	cult	Interview met moslimactrices en regisseuse over toneelstuk van Lorca
14	14-1	Op-gr	Na revolutie nog veel problemen in Tunesië, maar ook tekenen van nieuwe democratie
15	14-1	Op-kl	Hd in moskee niet verplicht: Bea provoceert, zoals Wilders dat doet
16	14-1	Op-gr	Ondanks korte antwoord Rutte op Wilders over Bea zegt het toch veel
17	14-1	Op-gr	Wilders had gelijk dat hd teken van onderdrukking is: rijke Arabische echtparen met hd onderdrukken hun personeel dat geen hd draagt, want toch niet naar buiten mag
18	14-1	n-nl	Rutte neemt het op voor Bea i.v.m. kritiek Wilders op hd
19	16-1	a/r	Reportage over demonstratie Tunis, jaar na verdrijving president: eenheid oppositie van jaar geleden is verdwenen
20	18-1	cult	Interview schrijfster Gerda van Wageningen
21	19-1	cult	Recensie 'Nature shock', boek over opvoeden: baby's blijken voorkeur te hebben voor personen met eigen huidskleur
22	19-1	n-nl	Ruzie PVV en ouderenpartij in NH over spreker Arondeuslezing: PVV wil spreker niet
23	20-1	overig	Column over fietstocht met zontje door rommelige Kinkerstraat
24	21-1	Op-gr	Turkije is steeds meer islamitische politiestaat geworden: journalisten en tegenstanders van regering worden niet gedoogd
25	25-1	Op-gr	Column over zeldzaam interview van Wilders bij RTL: Wilders heeft niet veel te vertellen
26	28-1	n-nl	Kabinet wil toch bq-verbod, ondanks kritiek Raad v State
27	28-1	Op-gr	Column over ontmoeting met Troonk van VVD in raadszaal A'dam
28	30-1	Op-kl	Ik kan me niet voorstellen dat je 4500 [€] betaalt om van hd af te zijn (zoals PVV wil)
29	30-1	Op-kl	Bq-verbod te grof middel om marginaal verschijnsel te bestrijden: is vooral symboolpolitiek t.a.v. PVV
30	1-2	overig	Oproep 'verhalenwedstrijd' door VK
31	1-2	a/r	Reportage over Israël, waar joods en Palestijns conservatisme toeneemt
32	3-2	Op-gr	Argumenten voor bq-verbod worden vaak met 'keuzevrijheid kleding' verworpen. Verbod kan juist wel helpen tegen onderdrukking vrouwen
33	3-2	n-bu	Dochter Dewinter ingezet in campagne VB: ze nam zelf initiatief
34	3-2	Op-gr	Argument overheid dat bq-verbod beschermt tegen onvrijheid klopt niet: dat is moreel paternalisme, gaat ten koste van klassieke vrijheidsrechten zoals vrijheid van godsdienst
35	4-2	a/r	Reportage over bus in orthodoxe joodse wijk in NY: tijd lijkt teruggedraaid
36	4-2	a/r	Interview met kamerlid Khadidja Arib over haar leven, Marokko en positie man-vrouw in Marokkaanse cultuur
37	4-2	Op-gr	Interview Pechtold: over het opkomend populisme en PVV in NL: is gevaarlijk,

			je moet kijken waarom mensen op PVV stemmen
38	6-2	a/r	Reportage over populariteit Elisabeth II: haar formele stijl krijgt steeds meer waardering
39	6-2	n-nl	PVV wil dat politie A'dam altijd boete geeft voor dragen bq
40	6-2	Op-gr	2 tegengestelde meningen over bq-verbod: <ol style="list-style-type: none"> 1. Tegen verbod, want gaat in tegen liberaal principe; is niet altijd een teken van onderdrukking 2. Bq-verbod is goed. De onvrijheid van de draagster is niet 'verondersteld' zoals Channa Samkalden beweert: als bq dragen iemand 'in staat stelt' zich vrij buiten te bewegen is er dus impliciet wel sprake van dwang
41	7-2	n-nl	Raad van State vindt bq-verbod te grote beperking van vrijheid van godsdienst

Samenvatting artikelen BeaOman(12) Tel

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	9-1	Op-gr	SP dreigt grootste partij te worden door onzinnige voorstellen van Wilders, zoals kvtx
2	13-1	a/r	Volgens etiquettedeskundige heeft Rutte gelijk over juistheid kledingvoorschriften Bea in godshuis
3	13-1	Op-gr	Met reactie op Wilders brengt Bea zichzelf juist in moeilijkheden en helpt ze Wilders
4	13-1	Op-kl	PVV kritiek op Bea niet terecht: staatshoofd hoort zich juist aan te passen aan kledingvoorschriften van het te bezoeken land
5	14-1	n-nl	Volgens Rutte heeft hij wel goed gereageerd op kritiek Wilders op Bea; hij heeft geen problemen ermee als partij kritiek op koningin heeft
6	14-1	Op-gr	Bea mag haar mening niet uiten, maar ze mag wel 'zuchten' als ze het ergens niet mee eens is: geeft mogelijkheden
7	14-1	Op-gr	Bea had zich niet mogen uiten over positie vrouw in MO: klopt niet wat ze zegt
8a	14-1	Op-kl	Hd heeft wel met vrouwenonderdrukking te maken
8b	14-1	Op-kl	Aanpassen aan gewoonten land is goed: buitenlanders in NL zouden dat ook moeten doen
9	16-1	n-nl	Rutte vindt coalitie met SP niet reëel: staat te ver van VVD af
10	17-1	n-bu	Religieuze politie Iran verbiedt Barbies
11	21-1	a/r	In Iran wordt wet omzeild voor hd-dragende paspoppen: pop zonder hoofd
12	27-1	cult	Interview ontwerper Aziz Benhoui over zijn nieuwe collectie
13	28-1	Op-gr	Arabische lente kan toch vooruitgang brengen: in Europa hebben juist botsingen vernieuwing gebracht, islamitische landen zijn teveel op eenvormigheid gericht geweest, wat stagnatie heeft veroorzaakt
14	30-1	Op-gr	Politie heeft niet recht bq-verbod te negeren als het wettelijk vastgelegd is
15	30-1	n-nl	Politievakbond is blij met bq-verbod, maar twijfelt aan uitvoerbaarheid
16	31-1	Op-gr	Discussie bq-verbod leidt af van werkelijke problemen: bezuinigingen, koopkracht etc.
17	31-1	a/r	Beschouwing over verhouding kabinet-koningin: als Alex koning wordt zou hij mogelijk beter overweg kunnen met Rutte dan Bea
18	31-1	Op-gr	NL mag trots zijn op Bea
19	31-1	n-nl	Kritiek in gemeenteraad Groningen over oproep Karin Dekker (GL) om uit protest tegen verbod bq te dragen
20	31-1	overig	Grappig fictief telefoongesprek tussen Wilders en Haagse islampartij
21	1-2	Op-gr	Voorstel bq-protest GL onzinnig: bq is teken van onderdrukking
22	3-2	n-bu	Campagne VB met dochter Dewinter in bq
23	3-2	Op-kl	Bq-verbod is symboolpolitiek: men zou liever een stropdasverbod instellen: is nutteloos en soms gevaarlijk

Samenvatting artikelen BeaOman(12) Trouw

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	9-1	n-nl	PVV heeft kritiek op hd Bea bij bezoek VAE
2	10-1	Op-kl	Wilders niet consequent: van buitenlanders eist hij aanpassing, maar Bea op staatsbezoek mag zich niet aanpassen aan gewoonten van land
3	12-1	Op-kl	Bea droeg veel vaker hd: past ook bij NL-cultuur
4	12-1	cult	Recensie film 'Iron Lady': goed geacteerd, maar niet spannend
5	13-1	n-nl	Bea reageert op kritiek Wilders: zorgt voor politieke ophef
6	13-1	media	Recensies van enkele kookprogramma's op TV
7	13-1	Op-gr	Staatshoofd zou best af en toe mening mogen uiten, maar premier zou haar duidelijker moeten steunen
8	14-1	Op-gr	Hd komt ook voor in Xp-traditie: ook moslima's hebben recht om hd met fierheid te dragen
9	14-1	n-nl	Fractievoorzitters zijn positief over NL-missie in Kunduz
10	14-1	n-nl	Rutte steunt Bea over opmerkingen: ze heeft recht zich uit te spreken, maar het is niet gericht tegen PVV
11	14-1	Op-kl	PVV-stemmers: Wilders is te ver gegaan met kritiek op hd Bea
12	14-1	Op-kl	PVV-stemmer: Wilders heeft geen gelijk met kritiek op Bea; hij zou beter met constructieve oplossingen komen dan steeds maar wat te roepen
13a	14-1	Op-kl	Hd onderdrukt vrouw wel, want man hoeft er geen te dragen
13b	14-1	Op-kl	Bea moet hd dragen uit solidariteit met onderdrukten
13c	14-1	Op-kl	Hd-debat is kleuterachtig
14	14-1	Op-gr	Twitters van Wilders niet altijd 'nieuws', maar dit keer wel: vooral door reactie Bea erop
15	14-1	a/r	Reportage over jarige koningin Margarete: grote populariteit in DK
16a	17-1	Op-kl	Mooi artikel Bodar over hd, maar in RKK zijn vrouwen ook ongelijk aan mannen
16b	17-1	Op-kl	Bea moet er geen 'doekjes' meer om winden bij kersttoespraak
17	18-1	overig	Aankondiging discussieartikel over hd Bea
18	18-1	a/r	Achtergrondartikel over neutraliteit staatshoofd n.a.v. uitspraak Bea over hd
19	19-1	Op-gr	Wilders is laf om zich nu pas te excuseren voor zijn opmerkingen over hd Bea, na verlies in peilingen
20	23-1	a/r	Reportage over bezetting universiteit Tunis: studenten eisen recht op dragen nq
21	25-1	overig	Poëtische column over verschillende actuele onderwerpen
22	25-1	overig	Kruiswoordpuzzel
23	26-1	a/r	Volgens proefschrift van Fiore Geelhoed zijn fundamentalistische moslims in NL meer verwesterd dan aangenomen
24	28-1	n-nl	Kabinet wil bq verbieden, ondanks kritiek van Raad van State en oppositie
25	30-1	Op-gr	SP vooral groot in peilingen door zwakke leiders GL en PvdA, maar nu zal de concurrentie zich juist op SP gaan richten
26	30-1	cult	Filmrecensie "Op een goede dag"; NL-film van Honingman, die inspeelt op hd-discussie
27	31-1	n-nl	Groningse wethouder Karin Dekker roept op tot bq-protest n.a.v. bq-verbod: vooral om aandacht te trekken
28	31-1	a/r	Reportage over protestantse gebieden in NL en over de populariteit van het koningshuis daar
29	1-2	Op-gr	Bq-verbod niet alleen symbolisch: principe om eigenheid van minderheden te aanvaarden verdwijnt steeds meer in NL
30	2-2	Op-kl	Stropdas zou beter verboden moeten worden i.p.v. bq, want het is discriminerend en zelfs gevaarlijk
31	2-2	Op-kl	Bq-verbod opportuun: er zijn weinig draagsters op straat; er zou iets anders gedaan moeten worden tegen mogelijke onderdrukking vrouwen
32	3-2	Op-gr	Bq-verbod druist in tegen NL-grondwet, maar is ook maatschappelijk onhoudbaar en schendt reputatie NL in buitenland
33a	4-2	Op-kl	Bq kan je niet met stropdas vergelijken, want het laatste is geen mode item
33b	4-2	Op-kl	Teveel gezeur over bq
34	4-2	overig	Advertentie voor boek over titulatuur in NL
35	4-2	Op-gr	Bij bloedbad voetbalwedstrijd Egypte wordt snel aan complot gedacht: niet verwonderlijk gezien achterdocht in Arabische wereld en slechte situatie waarin

			het land verkeert
36	4-2	Op-gr	Neutraliteit van staat is illusie: seculiere staat hanteert ook normenkader, wat vroeger door religieuze instanties gedaan werd
37	6-2	n-bu	Ook België wil universitaire imamopleiding, gemodelleerd naar opleiding VU
38	6-2	Op-kl	Ik schrik van bq: waarom verstoppen deze vrouwen zich?
39	8-2	n-nl	PVV vindt dat politie bq-draagsters altijd boete moet geven
40	7-2	Op-gr	Kritiek op homo's en bq-verbod zijn vreselijk, maar als je vrijheid wilt, moet je dan ook geen vrijheid geven aan stromingen die je liever niet hebt?
41	8-2	n-nl	Amnesty en Raad v State zijn kritisch t.a.v. bq-verbod
42	9-2	Op-gr	Spijtig dan rendementsdenken op universiteiten ten koste gaat van kleine opleidingen zoals Arabisch
43	9-2	Op-gr	Tegenstanders bq-verbod hebben geen gelijk als ze zeggen dat NL ongeloofwaardig wordt door verbod
44	9-2	Op-gr	Politiek zou niet bq zelf moeten verbieden, maar de ideologie die erachter zit moeten aanpakken

Samenvatting artikelen BeaOman(12) AD

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	9-1	n-nl	PVV ergert zich aan hd Bea in Abu Dhabi, anders partijen zijn het daarmee oneens
2	9-1	Op-gr	Scriptie dat PVV 'fascistisch' is klopt niet: er is meer nodig om fascistisch te zijn: beoordeling met 10 doet politieke motieven beoordelaars vermoeden
3	10-1	Op-gr	Islamoloog Berger vindt reactie Wilders op hd Bea onzinnig: als je een moskee betreedt moet je je aan regels aanpassen
4	10-1	Op-kl	Wilders heeft geen idee hoe het werkelijk in Abu Dhabi is: geen achterlijke staat
5	10-1	Op-kl	PVV vergeet dat je vroeger ook in RKK moest bedekken
6	10-1	Op-kl	In godshuis is dragen hd goed, erbuiten niet
7	11-1	Op-kl	Imam die Verdonk geen hand gaf, toonde geen respect itt Bea
8	11-1	Op-kl	Belediging voor vrouwen dat ze zich in moskee moeten bedekken
9	11-1	Op-kl	Staatshoofd zou zich niet ondergeschikt aan religie moeten maken door dragen hd
10	12-1	n-nl	Bea draagt ook hoofddoek in moskee Oman
11	13-1	n-nl	Bea reageert op kritiek Wilders over hd. Wilders heeft vaker kritiek op Bea gehad, insiders denken dat dat haar juist langer op de troon houdt
12	13-1	Op-gr	Bea heeft zich juist kwetsbaar gemaakt door op politiek standpunt PVV te reageren
13	13-1	overig	Aankondiging artikel over hd Bea
14	14-1	n-nl	Rutte moet bij uitleg over hd-rel Bea voorzichtig manoeuvreren tussen Wilders en staatshoofd
15	14-1	Op-kl	Staphorst aanduiden als 'zwartekousengemeente' is kwetsend
16	14-1	Op-gr	Column over verzoek aan A.Kuypers, of hij Rutte wil vragen Wilders te berispen voor kritiek op Bea
17	14-1	Op-kl	Wilders zou zijn aandacht beter op economische crisis richten dan iets onbelangrijks als de hd
18	14-1	n-nl	Opiniepeiling De Hond: merendeel NL-ers heeft geen problemen met hd Bea
19	14-1	Op-kl	Wilders maakt zich belachelijk
20	14-1	Op-gr	CDA heeft sterke leider nodig om weer te groeien in peilingen, maar die is nog niet gevonden
21	16-1	Op-kl	Bea had geen hoed onder hd moeten dragen
22	17-1	a/r	Interview met Mirjam Sterk over CDA en haar ideeën over haar tijd na de 2 ^e kamer
23	19-1	cult	Interview acteur Spitzenberger over zijn rol als joodse verzetsheld
24	19-1	n-nl	Wilders zegt geen spijt te hebben van opmerkingen over hd Bea, itt eerdere berichten NOS
25	21-1	Op-gr	Nu Wilders compromissen zal moeten sluiten, wordt PVV minder aantrekkelijk voor kiezers
26	25-1	n-nl	Wilders bij RTL-Z: kans op akkoord met CDA en VVD over bezuinigingen is 50%
27	26-1	a/r	Over vrouwelijke NL-ambassadeur in Jemen: beperkte bewegingsvrijheid en beveiliging buitenshuis nodig. Maar ze heeft wel het idee dat ze een bijdrage kan leveren aan Arabische lente
28	27-1	overig	Actrice Sylvia Kristel over haar ziekte en gevolgen voor haar werk
29	28-1	a/r	Reportage over demonstratie Tahrirplein in Al-Qahira
30	28-1	n-nl	Kabinet stemt in met bq-verbod, maar politie heeft weinig zin in handhaving
31	28-1	Op-kl	Er is wel iets te zeggen voor bq-verbod, hoewel het wel selectief is: niet iedere vrouw wordt gedwongen
32	28-1	Op-kl	Beloftes PVV zijn niets waard
33	30-1	Op-gr	Progressieve partijen zijn principieel tegen bq-verbod, maar bq-verbod wordt door verschillende opvattingen in coalitie ineens tot teken van onmacht van de gedoogregering
34	31-1	a/r	Reportage over Marokkaanse prins carnaval in Venlo: Wilders zou in bq moeten komen; itt PVV brengt carnaval mensen tot elkaar
35	31-1	n-nl	Wethouder Karin Dekker (GL) roept op tot bq-protest tegen verbod
36	31-1	n-nl	Wilders feliciteert Marokkaanse prins carnaval in Venlo

37	31-1	sport	Kort bericht over Aziatische voetbalbond, die verbod hd van FIFA bij wedstrijden wil afschaffen
38	1-2	Op-kl	Karin Dekker zou bq moeten dragen in betreffende landen: is teken van onvrijheid
39	1-2	Op-kl	Dekker kan beter emigreren naar land waar bq normaal is
40	1-2	Op-kl	Dekker zou zelf boetes voor dragen bq moeten betalen
41	1-2	Op-gr	Column over lezen van verschillende boeken
42	3-2	media	Aankondiging documentaire EO over NL-bq-draagsters
43	7-2	n-nl	RvS adviseert tegen bq-verbod
44	9-2	Op-kl	RvS zou in haar oordeel ook naar wens volk (=voor verbod) moeten luisteren
45	9-2	Op-kl	Advies RvS voor bq is alleen poging PVV dwars te zitten
46	9-2	Op-kl	Advies RvS is gevaarlijk: bq-draagsters kunnen aanslag plegen
47	9-2	Op-gr	Nu PVV niet meer goed scoort met a-islam punten heeft ze iets nieuws: meldpunt tegen Polen

V Aanslagen New York (2001)

Samenvatting artikelen NY01 NRC

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	10-8	a/r	Reportage over Turkije, waar toeristisch personeel cursus krijgt om beter met vrouwen om te leren gaan. Toeristen zouden eigenlijk ook op cursus moeten, want 'liefde' gaat daar meestal om geld
2	18-8	a/r	Reportage over Z-Afrika, over bendemoorden in Kaapstad: is een lange traditie in arme buurten daar
3	25-8	a/r	Reportage over becak, fietstaxi in Jakarta: overheid wil ze verbannen, omdat ze te gevaarlijk zijn in verkeer
4	31-8	n-nl	Minister Korthals wil hd in rechtbank verbieden n.a.v. hd-kwestie in Zwolse rechtbank
5	1-9	a/r	Interview Henk Kamp over zijn politieke carrière en beleid: streng asielbeleid VVD terecht
6	6-9	a/r	Reportage over Macedonië: nog steeds wantrouwen tussen Albanezen en Macedoniërs
7	7-9	n-nl	Ouders willen bij CGB afdwingen dat dochters hd op school mogen dragen
8	8-9	a/r	'Dagboek' Ad Melkert: week lang verslag over zijn dagelijkse bezigheden
9	10-9	a/r	Reportage over Kashmir, waar islamitische groepering vrouwen bedreigt die geen hd dragen
10	10-9	a/r	Reportage over bezoek president Megawati aan provincie Atjeh
11	20-9	Op-gr	Multiculturele samenleving zal moeten accepteren dat er op verschillende wijze naar bepaalde gebeurtenissen wordt gekeken (bv aanslagen NY)
12	20-9	a/r	Analyse van oorlog CCCP in Afghanistan
13	21-9	Op-kl	Aanslagen VS doen terugdenken aan eigen jeugd Afghanistan onder Taliban: fundamentalisme moet bestreden worden
14	22-9	a/r	Moslims VS hebben na aanslagen NY last van negatief imago
15	22-9	a/r	Reportage over moslims in NL: voelen zich bedreigd na aanslagen NY
16	1-10	Op-gr	Column over frustratie in samenleving
17	3-10	n-nl	Politie DH wil medewerker ontslaan omdat die niet 3 min wilde zwijgen na aanslagen NY
18	4-10	Op-gr	Moslims zijn na aanslagen NY veel in het nieuws: vooral negatief. Moslims horen bij NL-cultuur, moeten zich deels aanpassen, maar NL moete mogen accepteren dat ze ook eigenheden behouden
19	5-10	cult	Recensie kinderboek Guus Kuyser
20	5-10	Op-gr	Interview prof Shadid (LV): alle moslims worden nu aangesproken op iets wat enkele radicalen hebben gedaan; dat is niet terecht
21	6-10	a/r	Reportages over Somaliërs in Tilburg-Noord: ze willen niet integreren, want ze verwachten maar tijdelijk in NL te zijn; de gemeenschap is erg gesloten
22	8-10	a/r	Reportage over Pakistan: na aanval VS/UK op Afghanistan neemt onrust toe: regering Musharraf steunt VS, maar protesten komen uit de bevolking
23	8-10	a/r	Reportage over Ljouwert: xpx bezoeken moslims met roos om over geloof te praten; de imam is dankbaar voor verzoek
24	9-10	n-bu	Gevangen Britse journaliste in Afghanistan vrijgelaten door Taliban
25	10-10	a/r	Een aantal moslimgeleerden leggen vers 4:34 uit Qur'an uit over de positie van de vrouw

Samenvatting artikelen NY01 VK

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	13-8	cult	Verslag van Kempener muziekfestival in Waalre
2	18-8	overig	In juli/aug is het mogelijk om ab te seilen van Euromast; wordt georganiseerd door 'outdoor-woman'
3	20-8	sport	Column over hockeywedstrijd en het soort bezoekers dat er komt
4	23-8	cult	Reportage over fotograaf Van Zoetendaal
5	1-9	n-nl	Minister Korthals wil hd uit rechtszaal bannen
6	3-9	Op-gr	Minister Korthals gaat te ver als hij hd in rechtszaal wil verbieden: belangrijker is dat er geen extremist als rechter komt
7	3-9	a/r	Verslag NGO forum in Durban; vergadering over beleid Israël: Israël wordt beschuldigd van apartheid en zionisme
8	4-9	Op-gr	VK directeur Van Walsum heeft gelijk als hij zegt dat er geen verontschuldigen voor slavernijverleden moeten zijn: het gaat eerder om verantwoording nemen voor verwerpelijk gedrag uit verleden
9	5-9	a/r	Verslag van Marokkaanse NL-er, die bezoek brengt aan Rifgebergte: geeft een negatieve indruk
10	6-9	n-nl	Plan voor hd voor agentes is van de baan: uniform moet onafhankelijkheid uitstralen
11	8-9	n-nl	Islamitische ouders naar CGB om hd op school voor kinderen toe te staan
12	14-9	n-bu	Bush roept op om geen haat te koesteren tegen Arabische Amerikanen i.v.m. aanslagen NY, ook Joodse organisaties doen dat
13	18-9	n-nl	Moslims NL worden na NY steeds vaker bedreigd/uitgescholden
14	18-9	a/r	Reportage over vervallen Afghanistan: dierentuin is nog open, maar ook daar is niet veel van over
15	19-9	Op-gr	Burgers worden steeds mondiger ten koste van aanzien politici en ambtenaren
16	19-9	a/r	Aantal meningen m.b.t. vraag of NL in 'oorlog' is naar aanslagen NY, n.a.v. woorden Wim Kok
17	19-9	A/r	Na NY richten antiglobalisten zich meer op propageren van vrede
18	19-9	Op-gr	M.b.t. tot motief aanslagen hoor je veel denkfouten. Bush heeft juist wel goed gehandeld, door vrijheid te verdedigen
19	20-9	a/r	Reportage over vrouwen Afghanistan: willen dat VS Taliban bestrijdt om positie vrouwen te verbeteren
20	22-9	Op-gr	Interview islamoloog Ali Mazrui: door tweedeling te suggereren zaait Bush alleen maar meer haat bij moslims, en toename terreur
21	24-9	Op-gr	Volgens JW Duyendale zijn conflicten moslims-niet moslims vooral teken van toegenomen integratie. Maar tegenstellingen kunnen plots vergroot worden door extreme gebeurtenissen
22	26-9	a/r	Verslag van Marokkaanse uithuwelijking van NL-moslima
23	28-9	cult	Recensie fotoboek Björk: intrigerende foto's
24	1-10	Op-gr	Column: na aanslagen NY is er naast afkeer ook meer interesse voor islam; verhaaltje over Khadida y Mohammad
25	1-10	a/r	Aantal meningen over Marokkaans crisisteam om moslims tegen geweld te beschermen
26	2-10	a/r	Noordelijke Alliantie Afghanistan wordt door VS gesteund tegen Taliban, maar in werkelijkheid doen ze het alleen voor het geld
27	5-10	cult	Recensie 'maroc.nl' over internetberichten van Marokkaanse jongeren: voor al voor meisjes belangrijk, want nu kunnen ze anoniem mening geven
28	5-10	a/r	Reportage over organisatie RAWA, die opkomt voor rechten vrouwen in Afghanistan onder Taliban
29	6-10	a/r	Reportage over leven in Haagse moskee naar aanslagen NY: het is een 'vluchtheuvel' in een boosaardige wereld geworden
30	6-10	overig	Aankondiging lezing Paul Scheffer over tolerantie in NL
31	9-10	n-bu	Britse journaliste vrijgelaten door Taliban
32	10-10	a/r	Reportage over burgeroorlog in Afghanistan, die al lang duurt
33	10-10	Op-gr	Pauline Meurs van WRR: NL moet immigratie minder problematiseren, want hoort hij samenleving. Maar er moet wel meer samenhang tussen integratie en arbeidsmigratiebeleid komen, en betere toegang tot NL-instellingen

Samenvatting artikelen NY01 Telegraaf

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	31-1	n-nl	Minister Korthals wil hd in rechtbank verbieden
2	1-9	Op-gr	Gelukkig kiest Korthals met hd-verbod voor onpartijdige uitstraling van rechtbank
3	14-9	Op-gr	Weerzinwekkende beelden van moslimvrouwen die aanslagen NY toejuichen
4	19-9	a/r	Rest van moslimlanden wil niets weten van taliban-islam
5	20-9	Op-gr	Onbegrip omdat NL-moslims aanslagen niet scherper veroordelen
6	22-9	reizen	Istanbul is fascinerende stad om te bezoeken: veel contrasten
7	1-10	a/r	Reportage over leraar levensbeschouwing op RK school: dat moslims zo instemmend op aanslagen NY reageren heeft achterliggende oorzaak, bv de Amerikaanse rol in MO
8	8-10	a/r	Reportage over Landelijk Congres Vrouwenstudies met thema 'multiculturalisme en feminisme': interessante discussies; congres verdient meerdere dagen te duren

Samenvatting artikelen NY01 Trouw

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	18-8	a/r	Reportage over anti-indonesiedemonstratie van Molukkers
2	28-8	Op-gr	Bonus voor werkgever die vrouw aanneemt werkt niet: vooroordelen worden zo niet weggenomen
3	31-8	a/r	Reportage over Bijlmer: bewoners vrezen dat sfeer verandert als flats gesloopt worden
4	1-9	n-nl	Minister Korthals wil hd in rechtszaal verbieden
5	8-9	n-nl	Islamitische ouders DH willen verbod hd op school ongedaan maken
6	11-9	a/r	Advocaat Visser verwacht dat CGB ouders gelijk geeft over hd-verbod school: CGB laat vrijheid van godsdienst meestal prevaleren
7	14-9	n-bu	Islamitische groepering dwingt vrouwen Kashmir bq te dragen
8	15-9	a/r	Reportage over Marokkaanse jongeren over aanslagen NY: de meeste veroordelen het
9	15-9	a/r	Reportage over allochtone vrouwen in NL: positie is sterk verbeterd de laatste Jaren
10	20-9	Op-gr	Instemming moslims met aanslagen NY geen verrassing: reactie op situatie in MO
11	20-9	a/r	Enkele reacties van NL-moslims over aanslagen NY en goedkeuring moslims ervan
12	21-9	Op-kl	Aanslagen NY doen terugdenken aan persoonlijke gebeurtenis Afghanistan: verminking door Taliban
13	22-9	n-nl	Kok waarschuwt voor stigmatisering moslims na aanslagen NY
14	25-9	n-nl	Na aanslagen NY niet meer geweld tegen moslims, maar alleen meer aandacht ervoor
15	27-9	n-bu	Gevechten Noord-Irak door radicale moslimgroep
16	28-9	a/r	Reportage over feministische organisatie: nieuwe feministische golf dankzij internet; deze is internationaler georiënteerd
17	28-9	a/r	Interview met Karacaer over positie moslims na aanslagen NY en integratie in NL: reactie VS kan integratie in NL bemoeilijken
18	28-9	a/r	Reportage over debat moslims over aanslagen NY: moslims zijn boos omdat zij verantwoordelijk worden gehouden voor daden Bin Laden
19	29-9	cult	Boekrecensies van Rendell en Kellermann
20	1-10	a/r	Discussie in De Heuvel in R'dam over aanslagen NY: boos op onderzoek Forum waarin bleek dat er veel 'begrip' is voor aanslagen: 'begrip' is te multi-interpretabel
21	3-10	n-nl	Na aanslagen NY zijn moslims vaker slachtoffer van geweld: vooral vrouwen met hd moeten het ontgelden
22	5-10	Op-kl	Als islam vredelievend is zouden moslims veel meer tegen geweld in opstand moeten komen
23	5-10	a/r	Reportage over Afgaanse familie in Betuwe: worden door buurtgenoten bedreigd
24	6-10	Op-gr	Ook veel Amerikanen zijn het oneens met beleid van Bush
25	6-10	cult	Boekrecensie van 'Publieke Zaken' van Ed van Thijn: over politiek en integratie; hij geeft voorbeelden hoe het zou moeten zijn, maar zegt niet hoe dat realiseerbaar is
26	8-10	n-bu	Britse journaliste Ridley zou vandaag uit cel Afghanistan worden vrijgelaten
27	8-10	a/r	Reportage over heropleving van het feminisme
28	9-10	a/r	Reportage over leven in noorden Afghanistan onder burgeroorlog: geweld is normaal geworden
29	9-10	a/r	Reportage over discussies op NL-scholen over legitimiteit Taliban en reactie VS: meningen verschillen
30	10-10	n-bu	Franse journalist gearresteerd door Taliban voor spionage
31	10-10	n-bu	Britse journaliste Ridley vrijgelaten na gijzeling door Taliban

Samenvatting artikelen NY01 AD

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	10-10	n-bu	Journaliste Ridley vrijgelaten door Taliban
2	10-10	n-bu	Paris Match wil dat Taliban gegijzelde journalist vrijlaat
3	8-10	n-bu	Aanval VS op Taliban als vergelding voor steun aan Bin-Laden: vele landen werken mee
4	5-10	overig	Opsomming aantal incidenten tegen moslims in NL na aanslagen NY
5	4-10	Op-kl	Bedreiging moslims valt mee in dagelijkse praktijk
6	27-9	Op-kl	Bq is niet traditioneel, maar opgelegd door autoriteiten Afghanistan
7	25-9	N-bu	Afghaanse vluchtelingen in Pakistan door oorlog
8	22-9	a/r	Discussie tussen Fortuyn en imam Haselhof n.a.v. aanslagen NY: veel onenigheid t.a.v. visie op islam
9	22-9	a/r	Reportage over Peshawar in Pakistan, waar veel steun is voor Taliban en men kritisch staat t.o.v. VS
10	15-9	a/r	Reportage over jongeren in Ede die aanslagen in NY goedkeurden; politie liet het toe, maar veel Marokkanen vinden het gedrag ontoelaatbaar: gedrag is geen teken van multiculturele samenleving
11	13-9	a/r	Reportage over gevolgen voor moslims in NL na aanslagen NY
12	8-9	a/r	Reportage over populaire Noorse burgemeester, van extreem-rechtse partij, die geen asielzoekers meer wil opnemen
13	8-9	n-nl	Islamitische ouders DH willen via CGB hd-verbod op school ongedaan maken
14	5-9	Op-gr	Bij alle aandacht voor Afghanistan is er nauwelijks aandacht voor onderdrukte positie van vrouwen daar
15	3-9	a/r	Reportage over protest Breda tegen regime van vader van Maxima tijdens haar bezoek aan de stad
16	3-9	a/r	Reportage over festival Haschiba, waar nu ook een banenmarkt is om allochtonen aan een baan te helpen
17	1-9	n-nl	2 ^e kamer steunt minister Korthals dat in rechtbank geen hd gedragen mag worden
18	1-9	Op-gr	M.b.t. hd-verbod in rechtbank: er zou wat ontspannender met het fenomeen hd omgesprongen moeten worden, want het is van voorbijgaande aard
19	24-8	a/r	Reportage over liefde in Syrië
20	23-8	a/r	Reportage over liefde in Israël
21	18-8	reizen	Reportage over Vilnius: er is veel te ontdekken
22	11-8	a/r	Reportage over nieuwe instantie 'Raad voor de Rechtspraak' die onafhankelijkheid van rechtspraak moet vergroten: maar ze houdt zich niet bezig met inhoud van de rechtspraak
23	10-8	n-bu	Nederlanders omgekomen bij bomaanslag Jeruzalem: geweld is routine geworden

VI Moord Pim Fortuyn (2002)

Samenvatting artikelen Fortuyn02 NRC/VK/Tel/Trouw/AD

NRC

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	6-5	media	Verslag van debat op NMO tussen Fortuyn en moslims: fel debat
2	18-5	a/r	Reportage en achtergrondinfo over Indiase sari
3	18-5	a/r	Reportage over ROC's: wat is een ROC eigenlijk; interview met 2 voorzitters
4	23-5	n-nl	Uitslag enquête advocaten oa over hd en doodstraf: grootste deel is tegen

VK

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	3-5	a/r	Reportage over Afghanistan na Taliban: vrouwen hebben meer vrijheden, maar geweld tegen hen is ook toegenomen
2	3-5	a/r	Interview met Afghaanse staatssecretaris vrouwenzaken: vrouwen hebben na Taliban meer rechten gekregen, maar geld ontbreekt voor echte hervormingen
3	4-5	Op-gr	Column over bijeenkomst feministische beweging met Cisca Dresselhuys
4	8-5	a/r	Verslag steunbetuigingen van aanhangers Fortuyn/LPF: Fortuyn werd erg gewaardeerd
5	10-5	a/r	Reportage over emancipatie van vrouwen in Oman: gaat vooruit, maar wel op hun eigen manier
6	11-5	a/r	Saddam gebruikt religie steeds meer voor eigen populariteit, ondanks zijn seculiere ideologie
7	16-5	Op-gr	Ik stem geen linkse partij wegens hun politiek correcte gedrag, maar VVD
8	17-5	a/r	Verslag over 2 NL moslims die in Kasjmir zijn vermoord. Zoektocht naar het doel hunner reis
9	18-5	Op-gr	Verlies PvdA bij verkiezingen vooral door niet naar achterban te luisteren en geen eisen te stellen m.b.t. integratie allochtonen
10	24-5	n-nl	FNV wil duidelijke kledingregels voor werknemers: nu niet duidelijk
11	28-5	n-bu	Arafat-knabbels op de markt gebracht in Egypte: zijn populair, om steun te betuigen
12	28-5	a/r	Reportage over schoonheidskursus in multiculturele buurt
13	31-5	n-nl	FNV gaat kledingregels bedrijven inventariseren om meer duidelijkheid te scheppen

Tel

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	10-5	A/r	Reportage over wijk Bloemhof: na Fortuyn is laatste hoop weg
2	21-5	a/r	Reportage over discussie over boek van Naima el Bezaz: veel Marokkanen vinden het onnodig provocerend, maar schrijfster wil juist positie van vrouwen thematiseren
3	24-5	media	Recensie TV-serie 'Dunya en Desie', over 2 culturen in A'dam
4	24-5	n-nl	Uitslag enquête onder advocaten: 42% vindt straffen te laag, meerderheid is tegen doodstraf

Trouw

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
--------	-------	---------------	--------------

1	4-5	a/r	Reportage over leven in Dordtse achterstandswijk: wijk moet geherstructureerd worden om leefbaar te worden, maar bewoners hebben er nog niet veel vertrouwen in
2	7-5	a/r	Reportage over Chinese provincie Xinjiang: Chinezen treden hard op tegen wens islamitische Oeigoeren voor meer zelfstandigheid
3	10-5	a/r	Reportage over Syrisch Koerdistan: Koerden worden bedreigd omdat Syrië hun hun bouwland ontnemt
4	15-5	a/r	Reportage over 'religie als bindmiddel' in Felix Meritis: debat wordt wel erg beleefd en lauw gevoerd
5	17-5	Op-kl	LPF moet aanhang instrueren geen grapjes over Fortuyn te maken
6	18-5	Op-gr	Interview Jet Bussemaker: PvdA is teveel bestuurspartij geworden; ze moet meer de wijken in
7	24-5	n-nl	FNV wil richtlijnen voor kleding op werk gaan opstellen
8	31-5	n-bu	Nieuwe rage in Egypte: Arafat-chips om Palestijnen te steunen

AD

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	7-5	overig	Verzameling uitspraken van Fortuyn
2	17-5	Op-kl	Frits Spits heeft geen gelijk dat NL-ers Turks/Marokkaanse moeten leren; allochtonen moeten zich juist aan NL aanpassen
3	21-5	a/r	Interview Wil Janmaat-Schuurman over slechte manier waarop de CD behandeld werd, en over moord op Fortuyn: ze zag het al aankomen
4	24-5	n-bu	Haat tegen moslims in Europa is licht toegenomen na aanslagen NY, maar in NL en België is geweld tegen moslims sterker toegenomen

VII Moord Theo van Gogh (2004)

Samenvatting artikelen TvG 04 NRC

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	1-11	a/r	Reportage over verkiezingen in dorp in Oekraïne: ondanks fraude probeert men verkiezingen zo serieus mogelijk te laten verlopen
2	2-11	n-bu	Verschillende Arabische intellectuelen willen uitlevering van extremistische geestelijken
3	2-11	overig	Biografie van vermoorde TvG
4	3-11	a/r	Verschillende opvattingen over vrijheid van meningsuiting i.v.m. moord TvG
5	4-11	Op-gr	Volgens sociologe Mernissi geeft de satelliet Arabische vrouwen meer macht, omdat ze zich nu kunnen uiten
6	5-11	a/r	Reportage over moslims, die spijt hebben geen aangifte tegen TvG te hebben gedaan na belediging itt Joden: juristen gaven hen weinig kans
7	5-11	Op-kl	NL-tolerantie is oorzaak moord TvG
8	6-11	a/r	Reportage over Turkije en Europa i.v.m. mogelijk EU-lidmaatschap: afwijzen Turkije kan een xenofob en verdeeld Turkije laten ontstaan
9	6-11	a/r	'gemiddeld' Marokkaans gezin over moord TvG: moord niet te rechtvaardigen, maar film TvG was wel beledigend
10	8-11	Op-gr	Toename religiositeit in islam vooral modern verschijnsel: fundamentalisme moet met moderne middelen (propaganda) worden bestreden
11	8-11	a/r	Islamdebat Frankrijk wordt politiek-correct gevoerd, vooral door grote aantal moslims en ervaring met islam
12	8-11	n-bu	VB wil gematigder worden, om cordon sanitaire te vermijden
13	9-11	a/r	Verslag herdenking TvG: veel bekende NL-ers te gast
14	10-11	n-bu	VB verboden door hoogste rechtbank, maar zal met een nieuwe naam weer doorgaan
15	10-11	a/r	Antwoorden op aantal vragen over islamitische onderwijs in NL
16	11-11	cult	Reportage over fotobeurs 'Parisphoto'; voor het eerst is ook Iran vertegenwoordigd: wel met enige zelfcensuur
17	11-11	a/r	Reportage over collectieve stress in NL na incidenten i.v.m. TvG
18	12-11	n-bu	Amerikanen zeggen Faluja bijna helemaal onder controle te hebben
19	13-11	Op-gr	Europa moet islamitische extremisme niet proberen te rationaliseren, maar bestrijden; gematigde moslims moeten ook sterker tegen geweld protesteren
20	13-11	Op-gr	Na TvG heerst er veel meer woede en angst tussen moslims en niet-moslims in NL
21	13-11	Op-gr	NL-ers kunnen moeilijk begrijpen dat extremisten NL afwijzen; daarmee is discussiëren onmogelijk
22	13-11	a/r	Reportage over allochtonen in bedrijfsleven: in algemeen zitten bedrijven er niet op te wachten; ze sluiten zich ervan af. Ook uitkeringen moedigen niet aan werk te zoeken
23	13-11	overig	Verschillende politieke reacties op gebeurtenissen na moord TvG
24	13-11	Op-gr	Interview hoogleraar Fukuyama: in VS verloopt integratie beter dan Europa, ondanks religieus fanatisme, omdat burgerschap wordt losgekoppeld van etnische en religieuze achtergrond. Ook andere onderzoekers zien Franse aanpak juist niet als voorbeeld
25	13-11	a/r	Reportage over NL-militairen in Afghanistan: valt niet mee om gezagsstructuren te herstellen, ondanks de relatieve rust
26	15-11	n-bu	Politie A'pen treedt op tegen bq-draagsters
27	15-11	overig	Column over moslims in trein
28	15-11	n-bu	Politie A'pen gaat optreden tegen bq-draagsters volgens gemeentelijke wetgeving

29	16-11	a/r	Interview met deelnemers website Elqalem.nl: beledigen en provoceren om aandacht te trekken in reactie op radicalisme Wilders
30	17-11	a/r	Volgens Britse commissie rassenintegratie is moord TvG geen toeval: NL-zuilensysteem is repressief; UK-beleid is beter, want behandelt moslims gewoon als Britten
31	18-11	a/r	Volgens Franse islamoloog Kepel is islamextremisme gevolg van frustraties door positie moslims in Westen: gevolg is zelfgefabriceerde radicale interpretatie van islam
32	19-11	Op-gr	Column over discussie 'godsdienst in A'dam': vrees dat zichtbare joden in A'dam weer moeten oppassen
33	19-11	n-bu	Na moord op orthodoxe jood in A'pen wordt bekend gemaakt dat ook andere politici zijn bedreigd
34	20-11	Op-gr	Over bq: eng gezicht, want je weet niet wat eronder zit, maar ook ambivalent: buiten moeten ze bedekt zijn, maar binnenshuis is schoonheid heel belangrijk
35	20-11	Op-kl	Bq-verbod is onnodig: er bestaat al heel lang verordening voor verbod vermomd op straat te komen
36	20-11	a/r	Reportage over economische toestand Argentinië: het gaat inmiddels stuk beter dan 2 jaar geleden
37	20-11	a/r	Interview met aantal Marokkanen in hoogste klassen VWO/havo: over moord TvG en islam
38	20-11	a/r	Reportage over Uden na schoolbrand: heeft grote invloed gehad; burgemeester begrijpt niet waarom zo iets in Uden gebeurde, want nooit problemen gehad daar
39	22-11	a/r	Reportage over demonstratie Turkse moslims in Koln: tegen terreur en voor Duitse rechtsstaat
40	23-11	Op-gr	Begrijpelijk dat moslims kwaad zijn: ze worden op vele fronten achtergesteld bij autochtone NL-ers
41	23-11	Op-gr	Oud leraar: al voor aanslagen NY kwam een vijandige houding jegens NL voor bij moslimln; geen racist, maar tegen intolerant gedrag: voor NY was dat op school bijna onbespreekbaar
42	24-11	a/r	Reportage over populariteit Lonsdalers in Limburg: spanningen tussen autochtonen en allochtonen. Lonsdalers voelen zichzelf gediscrimineerd om hun ideeën
43	26-11	Op-gr	Hd-dragende moslims geen slachtoffer, maar methode om om te gaan met verschil tussen eigen en westerse cultuur en daar maximaal van te profiteren. Na verloop van tijd zal hd zijn kracht verliezen en verdwijnen
44	27-11	Op-gr	Sport kan verschillende culturen verbinden: daar is in het debat te weinig aandacht voor
45	27-11	Op-gr	Afwijzende reactie Donner op extreme uitspraak Abdul Jabbar getuigt van onwetendheid van wat er op internet circuleert: juist goed dat deze opvattingen ook eens op reguliere tv komen
46	27-11	Op-gr	Volgens Martijn de Koning zijn moslimjongeren geradicaliseerd oa door negatieve bejegening, maar radicalisering is individualistisch en zal uiteindelijk tot secularisering leiden
47	27-11	a/r	Reportage over gemengde school in R'dam waar ln elkaars culturen leren kennen: hoopvoller teken dan reacties Haagse politici
48	27-11	Op-gr	Multiculturele toekomst is uitdaging voor NL, waar aan gewerkt moet worden: kernwaarden van samenleving moeten beschermd worden
49	27-11	cult	Recensie theatervoorstelling 'Good Baby' van Ensler over het perfecte vrouwenlichaam

Samenvatting artikelen TvG 04 VK

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	2-11	media	Over experimentele programma's op tv: papaul en nachtpodium
2	3-11	Op-gr	Moslimradicalisme is gevolg van zoeken naar culturele identiteit. Moslims zullen met kritiek moeten leren omgaan, maar niet-moslims zouden deze niet moeten stigmatiseren
3	3-11	a/r	Reportage over herdenkingsbijeenkomst TvG: veel respect voor hem, ondanks zijn kwetsende kant
4	4-11	Op-gr	Afwijkende meningen lijken na moord TvG weinig ruimte te krijgen in publiek debat
5	6-11	Op-kl	Waarom wonen radicale moslims eigenlijk in NL, terwijl daar zoveel is dat ze niet bevalt?
6	6-11	Op-gr	In UK is veel satire, maar tevens veel respect voor en tolerantie jegens andere culturen in vgl. met NL
7	6-11	a/r	B.J.Spruyt van rechtse stichting gaat Wilders helpen in politiek, maar hij eist wel dat Wilders zich matigt
8	6-11	Op-gr	Interview Paul Schnabel van SCP: Marokkanen moeten met meer begrip benaderd worden; integratie gaat vaak met problemen gepaard, maar na verloop van tijd zal het beter gaan zoals met Molukkers in NL
9	8-11	a/r	Reportage over Afghaanse tapijthandelaren in Amerikaanse ambassade in Kabul: Amerikanen worden goed bewaakt, in contrast met autochtone bevolking
10	8-11	a/r	Reportage over radicale islamitische website 'El qalam': jongeren vinden dat er teveel hypocriete gematigde moslims zijn die het 'ware' geloof verloochenen
11	9-11	cult	Reportage over Neil v/d Linden, die d.m.v. muziek door MO reist: achter de politieke beperkingen schuilt vaak een rijk cultureel leven
12	10-11	Op-kl	Wilders is tegen hd, maar zelf gebruikt hij een belachelijke kleurspoeling
13	11-11	a/r	Reportage over nasleep van brand op islamitische school Uden: bewoners verbaasd en verbijsterd dat dat daar kon gebeuren
14	12-11	cult	Over (absurdistische) humor in Vlaamse strips
15	12-11	a/r	Biografie van Yasser Arafat
16	12-11	Op-gr	Met komst islam zijn traditionele politieke verdelingen (rechts/links) niet meer consequent te handhaven: dat schept verwarring en politieke onrust, vooral bij rechts
17	12-11	Op-gr	NL schrikt teveel van negatieve buitenlandse kritiek. Komt deels door betweterige houding van NL jegens buitenland en irreëel beeld dat men daardoor van NL krijgt
18	13-11	Op-kl	Ik word moe van als Marokkaan verantwoordelijk te worden gehouden voor iets dat ik niet gedaan heb (moord TvG)
19	13-11	Op-gr	Steun moslims voor moord TvG komt niet alleen door zijn grofheid, maar ook door houding NL-politiek t.o.v. internationale kwesties (zoals Irak-oorlog)
20	13-11	a/r	Reportage over Haagse moskee: moslims zijn na TvG bang voor nieuwe wraakacties tegen moslims
21	15-11	n-bu	Bq-verbod vastgelegd in A'pen
22	16-11	n-bu	Niet-moslims zijn welkom in moskeebesturen België, om meer openheid te geven
23	19-11	cult	Reportage over fototentoonstelling over verschillen tussen NL en Franse cultuur
24	19-11	a/r	Reportage over België, waar na moord TvG ook toename is in bedreigingen tegen moslims
25	20-11	Op-kl	Levensstijl alleen in private sfeer uiten (zoals bij homo's) zou dan ook moeten gelden voor (verwerpelijke) 'moslim'gebruiken
26	20-11	a/r	Angst voor vreemde (culturen) is aangeboren eigenschap, maar krijgt volgens dr. Verkuilen pas echt de overhand bij negatieve gebeurtenissen, zoals moord TvG
27	20-11	a/r	Over islamologen in NL-media: vooral als je expliciete uitspraken doet ben je gewild in programma's
28	20-11	Op-gr	NL's denken over integratie vooral culturalistisch: verschillen worden cultureel geduid. Er zou meer aandacht moeten zijn voor economische participatie en een individuele benadering

29	20-11	a/r	Reportage over heftig debat in Meervaart tussen Marokkaanse moslims en Hans Jansen: alleen verbaal geweld
30	22-11	a/r	Reportage over Verdonk en Aboutaleb die verschillende moskeeën bezoeken om te verzoenen na moord TvG
31	23-11	a/r	Reportage over cursus Islam voor NL-ers
32	24-11	Op-gr	NL is weer gidsland: dit keer met islamkritiek. Beter is om strijd tegen geweld te richten dan tegen islam, want slechts klein deel moslims is gewelddadig
33	26-11	a/r	Achtergrondreportage over VVD, die aan populariteit inboet ten gunste van Wilders, die nu met traditionele VVD-thema's scoort
34	27-11	overig	Recept voor hartige taart
35	27-11	Op-kl	Ayaan is strijdbare vrouw, te vergelijken met Joke Smit
36	27-11	a/r	Reportage over nieuwe naam VB: naam VBelang klinkt vriendelijker, maar ideologie is nog net zo racistisch
37	30-11	Op-gr	Verdonk toont zich met eis tot handdruk onverdraagzaam, CGB oordeelt evenwichtiger
38	30-11	a/r	Reportage over R'damse Ilin-raad, in discussie met Marco Pastors: hij krijgt weinig steun voor zijn integratieplannen

Samenvatting artikelen TvG 04 Tel

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	3-11	overig	Aantal beledigende uitspraken TvG
2	5-11	a/r	Interview met Mernissi n.a.v. Erasmusprijs 2004: oplossing voor betere verstandhouding in wereld ligt in nieuwe communicatiemiddelen, vooral goed voor vrouwenrechten
3	9-11	n-nl	Turkse columniste, die zich na moord TvG bedreigd voelde, werd door politie weggestuurd
4	10-11	n-bu	Hoogste Belgische rechter verbiedt VB op grond van racisme, maar Blok gaat verder met nieuwe naam
5	11-11	Op-gr	VB gaat door onder nieuwe naam; cordon sanitaire opgeheven en andere partijen zouden moeten overwegen samen te werken met VB: dat is misschien het beste wapen tegen het VB
6	11-11	n-bu	School London verbiedt jilbeeb: nu is er angst voor algeheel hd-verbod
7	12-11	a/r	Reportage over leven Arafat: belichaming van hoop voor Palestijnen
8	12-11	a/r	Militaire kleding typerend voor Arafat: heeft nooit echt vrede bewerkstelligd
9	13-11	a/r	Huwelijk tussen Marokkaan en NL-vrouw: relatie juist heel open, maar omgeving reageert terughoudend, zeker na moord TvG
10	13-11	n-bu	Graf Arafat bedekt met gele bloemen en geblokte hd
11	15-11	n-bu	Bq-verbod A'pen: beroept zich op verbod vermomd over straat te gaan
12	17-11	overig	Fictief telefoongesprek met drs. Snoepie over aanpak risicojeugd
13	18-11	overig	Nepbericht over inburgeringscursus Deventer voor allochtonen
14	23-11	n-nl	Aboutaleb opent discussiesite voor jongeren: eerste onderwerp over hd
15	23-11	n-bu	Schroeder steunt gerechtshof bij hd-verbod
16	24-11	n-nl	Tilburgse imam blijft bij weigering hand vrouw te schudden
17	25-11	Op-gr	Ideologieën van moslimextremisten horen alleen thuis in Atlasgebergte, waar men nog 'middeleeuws' leeft
18	26-11	Op-gr	Laatste jaren is debat rond islam steeds meer kakofonie geworden van extreme uitingen
19	27-11	a/r	Over Fatima Sabah, die allochtone vrouwen leeft inburgeren: sinds jaren '70 is veel verbeterd, maar veel Marokkaanse vrouwen weten nog nauwelijks hoe NL-samenleving werkt
20	29-11	overig	Grappige column over bewaking i.v.m. TvG

Samenvatting artikelen TvG 04 Trouw

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	2-11	a/r	Reportage over aanloop verkiezingen VS
2	2-11	n-nl	Bedrijf stopt met verkoop beledigende voicecards over moslims
3	3-11	Op-gr	Na moord TvG zal NL vrijheid meningsuiting opnieuw moeten bevechten, maar het is twijfelachtig of dat lukt zonder moslims te beledigen.
4	3-11	a/r	Reportage over Ankawa in Irak, waar bedreigde xxp naartoe vluchten, maar ook daar moeten ze alert zijn
5	5-11	a/r	Interview met islamoloog Kepel: moord TvG heft alle kenmerken van moslimfundamentalisme. Moslims in Europa moeten zoveel mogelijk integreren om zich tegen fundamentalisme te wapenen
6	6-11	Op-gr	Interview F.Halsema: na moord TvG moet vrijzinnigheid verdedigd worden: dat kan niet door allerlei repressieve maatregelen zoals rechts wil
7	6-11	n-nl	Rechtse Burckestichting gaat volgens voorzitter Spruit Wilders' partij ideologisch bijstaan
8	6-11	a/r	Reportage over buurtcentrum Zwijndrecht: allochtone moeders zijn kwaad op extremisten, omdat ze islam in diskrediet brengen, maar ook op Ayaan, omdat ze moslims beledigt i.p.v. helpt
9	8-11	n-nl	Onderzoek: na TvG zijn NL-ers negatiever over islam, maar houding van moslims is onveranderd
10	8-11	a/r	Partijideoloog Spruyt van PVV wil Xp-samenleving die superieur is aan islam; andere leden van Burckestichting zijn kritisch over deze opvatting
11	8-11	n-nl	Crisis in Burckestichting na aansluiting bij Wilders' gedachtengoed: moslims worden uitgesloten van bepaalde grondrechten
12	9-11	a/r	Reportage over gevolgen aanslag islamitische school Eindhoven: verbijstering bij omwonenden en ouders
13	9-11	Op-kl	Ik merk niets van angstige sfeer in A'dam west
14	9-11	Op-kl	Moslimmannen zouden baard moeten afscheren om te tonen dat ze tegen moord TvG zijn
15	10-11	overig	Over kauwen en andere vogels
16	10-11	Op-gr	Er zijn vele redenen om te radicaliseren: wat je ook doet, er zijn er altijd enkelen die je niet bereikt; moslimterrorisme zal net zo moeilijk te bestrijden zijn als IRA of ETA
17	10-11	a/r	Nu rechter VB verbiedt, zal het Blok moeten veranderen: in praktijk blijft veel van de ideologie overeind
18	10-11	a/r	Reportage over discussie o.l.v. COC op vmbo-school Zaandam over homoseksualiteit, islam en vrouwenrechten: geanimeerde discussie
19	10-11	overig	Aankondiging artikel over discussie tolerantie op school
20	11-11	Op-gr	Door aanslagen en beveiliging die erop volgt neemt gevoel onveiligheid in de stad toe
21	11-11	a/r	Reportage over gevolgen aanslag islamitische school Uden: de brand schokt Uden, maar burgemeester is blij met komst Balkenende
22	12-11	a/r	Biografie n.a.v. dood Arafat
23	12-11	a/r	Reportage over nasleep van politieactie in Haagse Laakkwartier
24	12-11	a/r	Na aanslag TvG durver inwoners Zuilen/Overvecht vrij over hun ongenoegens over buitenlanders in hun wijk te spreken
25	13-11	Op-gr	Filosoof Elian is geschrokken van moord TvG: moslimterreur neemt toe, en enige oplossing is islam ter discussie stellen
26	13-11	Op-kl	Ideeën t.a.v. moslimterreur: oa dat hd geen plaats moeten hebben in openbare ruimte NL, net als in Frankrijk
27	13-11	Op-kl	Itt Ephimenco denk ik wel dat groot deel moslims achter geweld staat: zijn belangrijke vragen
28	15-11	cult	Reportage over krakers A'dam die artistieke fietsen ontwerpen
29	15-11	Op-gr	Interview James Kennedy, hoogleraar geschiedenis: door subsidies en institutionele benadering religies in NL is het individualistische karakter ervan ondergesneeuwd geraakt
30	15-11	n-bu	E150,= boete voor bq-draagsters A'pen: ook andere gemeenten willen verbod

31	16-11	a/r	Reportage over Soefi-jongerenkoor: zingen over liefde in islam als tegenwicht tegen geweld
32	18-11	Op-gr	Door alle moslims te diskwalificeren maak je een gelijkwaardig debat onmogelijk
33	20-11	Op-kl	Al 20 jaar geleden was er een verbod vermomd op straat te gaan in NL, i.v.m. bq verbod A'pen zou dit in NL ook weer toegepast kunnen worden
34	22-11	a/r	Ook in BRD heeft moord TvG gevolgen: demonstraties moslims tegen geweld; ook angst voor aanslagen daar
35	23-11	n-bu	Schroeder is ook voor hd-verbod op scholen
36	24-11	n-bu	Politie A'pen pakt NL-journaliste op die bq droeg als provocatie
37	25-11	a/r	Verslag debat moslims en NL-ers over multiculturaliteit: verhouding is grimmiger geworden na TvG
38	25-11	n-nl	Volgens Marokkaanse en Turkse vrouwenverenigingen wordt emancipatie moslimvrouwen nog moeilijker agv negatieve houding na moord TvG
39	26-11	n-bu	Frans commissariaat voor de media gaat anti-zionistische tv-kanaal controleren, zodat het op de kabel kan blijven
40	26-11	Op-gr	Aboutaleb op conferentie over multiculturaliteit: NL heeft sterke leider nodig die stabiliteit kan herstellen na tumult na moord TvG
41	27-11	Op-gr	Radicale moslims proberen steeds meer de seculiere staat te ondermijnen: openbare ruimte moet daarom meer religieuze neutraliteit gaan uitstralen door religieuze tekenen te verbieden
42	29-11	a/r	Reportage over slotdemonstratie na Nederlands Socialistisch Forum: door veelzijdigheid van deelnemersveld ontbreekt een centrale doelstelling

Samenvatting artikelen TvG 04 AD

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	2-11	a/r	Reportage over integratievoorbeelden in R'dam
2	3-11	a/r	Wilders is aangeslagen na moord TvG, en vreest voor zichzelf, maar hij blijft zijn mening verkondigen
3	3-11	a/r	Over TvG n.a.v. moord: beledigen hoorde bij hem
4	6-11	Op-gr	Interview Bouazza: er is veel agressie in Marokkaanse gemeenschap; dit komt niet door NL-ers, maar door ongenoegen in henzelf. Dit wordt te weinig serieus genomen door NL-politiek
5	6-11	a/r	Reportage over NL moslimjongeren over TvG: steeds meer jongeren worden conservatief; moord niet goed te praten, maar wel te begrijpen i.v.m. uitspraken TvG
6	8-11	n-bu	VB past meest extreme standpunten aan om na veroordeling door te kunnen gaan, maar partij blijft tegen immigratie en moslims
7	8-11	a/r	Reportage: veel NL-ers op straat zijn voor harde maatregelen tegen radicale moslims na moord TvG
8	9-11	a/r	Studenten Haagse hogeschool zien verhoudingen tussen moslims en niet-moslims verslechteren na moord TvG
9	11-11	a/r	Verslag buurtgenoten van politie-inval in Laakkwartier: politie heeft goed werk gedaan
10	11-11	a/r	Reportage bezoek JP aan Uden na brand op islamitische school: hij wil betrokkenheid tonen
11	13-11	a/r	Reportage over spanningen in samenleving na moord TvG: allochtonen en autochtonen vertrouwen elkaar steeds minder
12	16-11	n-bu	Na A'pen willen steeds meer Vlaamse gemeenten bq-verbod
13	19-11	a/r	Reportage over Iln van afgebrande Udense school die zijn uitgenodigd in 2 ^e kamer
14	20-11	a/r	Reportage over debat in Meervaart na moord TvG: breed publiek en stevige discussie
15	24-11	n-bu	NL-journaliste in A'pen opgepakt om dragen bq
16	25-11	a/r	Voetbal in Polen: niets herinnert meer aan communistische tijd
17	25-11	Op-kl	Verwerpelijk dat imam geen hand wilde schudden; hij zou voorbeeld moeten geven
18	27-11	a/r	Buiten gezichtsveld van media leeft het grootste gedeelte van allochtonen vredig en tevreden in NL-samenleving
19	29-11	n-bu	Enquête Zwitserland: meerderheid wil hd op werk toestaan
20	30-11	n-bu	Persconferentie vrijgelaten gegijzelde Franse chauffeur in Irak: goed behandeld

VIII Publicatie film 'Fitna' (2008)

Samenvatting artikelen Fitna08 NRC

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	20-3	n-bu	Verontwaardiging in Zwitserland nadat minister hd droeg in Iran. Ze deed het uit respect voor lokale gebruiken
2	21-3	a/r	Reportage over verschillende betekenissen van de sluier doorheen de tijd
3	22-3	a/r	Reportage over project in A'dam, waar studenten allochtonen helpen in ruil voor woning: leerzaam voor zowel studenten als allochtonen
4	28-3	a/r	Ondanks belofte Erdogan voor consensus is er steeds meer verdeeldheid in land
5	28-3	Op-gr	Recensie 'fitna': retoriek van herhaling (dat moslims en islam slecht zijn), die ook bij film Al Gore gebruikt werd: gaat om overtuigingskracht, niet om esthetiek
6	28-3	overig	Opsomming recensies 'fitna' uit verschillende kranten
7	28-3	cult	Over de middeleeuwse sluier: de 'huik'
8	28-3	cult	Recensie van 2 romans over multicultureel NL
9	29-3	Op-gr	Pluralisme van een stedelijke omgeving vereist een pragmatische levenshouding
10	29-3	Op-gr	Betoog socioloog Schinkel: sociale problemen worden in NL cultureel gedefinieerd, dat is eigenlijk een vorm van racisme en sluit juist groepen uit
11	29-3	Op-gr	Interview filosoof E. Vermeersch over verschillende onderwerpen zoals ethiek, euthanasie, religie en politiek
12	29-3	a/r	Reportage over patrouille NL-militairen in Afghanistan om bevolking te helpen: lijkt vredig, maar Taliban is dichtbij
13	29-3	cult	Over de isolerende werking van sneeuw in de literatuur
14	29-3	Op-gr	Hoewel er verschillen tussen stad en platteland zijn, is de manier waarop je je leven invult belangrijker voor hoe je naar de (multicult) samenleving kijkt, dan waar je precies woont
15	29-3	a/r	Debat tussen Scheffer en Visker over stad als publieke ruimte. Oa over hd: voor Visker is het dragen manier om religie te beleven in openbare ruimte; voor Scheffer moet hd in bepaalde omstandigheden wijken voor uniformiteit
16	31-3	sport	Uitslagen veldlopen, oa van 'Burka'
17	2-4	a/r	Verslag debat tussen moslims en JOVDers: ondanks verschillen zijn meesten het eens over vrijheid van meningsuiting
18	2-4	n-nl	Expositie islamcartoons op ROC Nijmegen afgeblazen na negatieve reacties lln
19	4-4	cult	Over literatuur en verband tussen seks en literatuur
20	4-4	cult	Over de sluiers van de Touareg
21	5-4	Op-gr	Beheerste reactie moslims op Fitna is het resultaat van propageren van kalmte in het debat voor het verschijnen van de film
22	5-4	Op-gr	Rita Verdonk 'televisiert' steeds meer voor populariteit, want voor veel mensen is de 'oude' politiek niet meer interessant
23	8-4	a/r	Reportage over uitvindingsbeurs Geneve: wordt steeds commerciëler, maar toch nog 25% individuele uitvindingen van 'Willie Wortels'
24	10-4	n-bu	Volgens onderzoek zijn meer Turken pro-EU geworden nadat het OM de AK-partij wil verbieden
25	11-4	n-bu	Egyptische oppositieleider Kefaya opgepakt
26	11-4	cult	Over de sluiers van nonnen
27	12-4	Op-gr	Volgens Woltgens krimpt zowel in BRD als NL de middenklasse en daarmee groeit de angst om het minder te krijgen. De PvdA zou daar meer nadruk op moeten leggen
28	12-4	a/r	Reportage over oude vrouw die voor rechter moet verschijnen omdat ze bankmedewerkers bedreigd zou hebben
29	15-4	a/r	Hoe de CGB tot uitspraak komt over moslima die hd wil dragen bij werk in een winkel: verbod van winkel is niet legitiem, want maakt onderscheid in geloof

30	15-4	a/r	Herdruk van reportage van Peter Machielsen over pools dorp voor de val van de Muur in 89
----	------	-----	--

Samenvatting artikelen Fitna08 VK

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	17-3	Op-gr	Harry de Winter vindt opmerkingen Wilders over islam vergelijkbaar met antisemitisme
2	17-3	n-bu	Kemalisten willen via rechter AK-partij van Erdogan laten verbieden
3	19-3	n-bu	Hogere rechter verbiedt dragen hd lerares in Baden Wuerttemberg toch
4	19-3	n-nl	Steeds minder allochtonen werkloos volgens onderzoek CBS: vooral door groeiende economie en hogere opleiding
5	19-3	a/r	Reportage inburgeringsproject in Leeuwarden, waar allochtonen samen koken
6	20-3	cult	Aankondiging tentoonstelling Fransje Killaars
7	20-3	overig	Fictieve 'vragenlijst tegen racisme'
8	22-3	Op-gr	Column van gevluchte Iraanse vrouw: gevlucht omdat ik in Iran bedreigd werd, maar ook in NL word ik bedreigd door extremisten zonder dat de overheid iets doet
9	22-3	Op-gr	Wilders/Bosma: islam is geen godsdienst, maar gevaarlijke ideologie die westerse waarden bedreigt en bestreden moet worden
10	26-3	Op-kl	Opinie Wilders klopt niet: islam is wel een religie en heeft kenmerken van andere religies
11	26-3	a/r	Door strenge religieuze regels SA is feesten verboden, maar het gebeurt toch stiekem op afgelegen plaatsen: ook homofeesten
12	28-3	a/r	Over carrière Wilders: volgens zijn oud partijgenoten had hij al lang radicale ideeën, maar ging steeds meer zijn eigen weg toen het VVD-beleid hem niet meer zinde
13	29-3	Op-gr	Wij zijn moe van al het geschreeuw en gediscussieer van de laatste tijd over onbelangrijke zaken: we willen vooral rust
14	29-3	a/r	Reacties uit de bevolking op Fitna: sommigen zijn voor, maar veel mensen vinden het een slechte film die stigmatiseert
15	29-3	Op-gr	Wilders' Fitna schets een eenzijdig (neg) beeld van islam, terwijl in NL juist wel voortuitgang in integratie van moslims zit
16	31-3	sport	Sportuitslagen atletiek
17	31-3	a/r	Reportage over vrouwenboksen in Jordanië: populair, ondanks de conservatieve gewoontes daar
18	2-4	n-nl	ROC Nijmegen last tentoonstelling met islamcartoons af na kritiek van Iln
19	2-4	a/r	Reportage over mamma-miaproject om bijstandsmoeders aan werk te helpen. Ilse was eerst sceptisch, maar later positief over het project
20	2-4	a/r	Reportage over voorbereiding CSE van Turkse VMBO-Iln
21	3-4	n-bu	Protesten in Indonesië bij NL-ambassade i.v.m. Fitna
22	3-4	n-nl	VVD-er Goring heeft kritiek op benoeming Aboutaleb als staatssecretaris
23	5-4	Op-kl	Er worden teveel concessies gemaakt voor moslims: ze moeten zelf consequenties van hun keuzes dragen
24	5-4	a/r	Reportage over Zina-platform, een plaats in A'dam waar allochtone vrouwen hun verhalen kwijt kunnen
25	5-4	n-nl	Peiling TNS-NIPO over aanhang Verdonk: doodstraf is populair en merendeel is anti-moslim
26	5-4	a/r	Ideologie Verdonk: 'burger' moet meer inspraak hebben bij politieke besluiten (door meerderheid)
27	5-4	a/r	Reportage over positie moslimvrouwen in wereld: worden steeds geëmancipeerder, maar er is nog een lange weg te gaan
28	5-4	Op-gr	Interview demograaf Heinsohn: oorlog wordt vooral veroorzaakt door overschot werkloze jonge mannen; tegenwoordig zie je dat vooral in islamitische wereld
29	8-4	Op-gr	Islam is meer dan geloof alleen: is maatschappelijk systeem met regels. Discussie zou moeten gaan over hoe deze regels zich met onze grondwet verhouden
30	8-4	overig	Column over een gebeurtenis is een wachtkamer
31	12-4	Op-gr	Reacties op Fitna bij moslims vooral lauw door hun sterke geloof: islam geeft hun juist houvast in seculiere maatschappij
32	12-4	Op-kl	Kritiek op programma Verdonk
33	12-4	a/r	Reportage over ontmoeting met Amerikaanse militair in Afghanistan, die blij is

			weer naar huis te gaan
34	12-4	a/r	Reportage over vrouwenactivisten in Indonesië: is experiment waarvan de afloop nog niet bekend is

Samenvatting artikelen Fitna08 Tel

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	17-3	overig	Reportage over vrouw die voor liefde in Jordanië gaat wonen
2	22-3	reizen	Reisreportage over Persepolis in Iran: je kunt erheen, maar liefst niet in periode dat Iraniërs zelf gaan
3	26-3	overig	Cynische column over nieuwe partij Verdonk
4	29-3	Op-gr	Doekle Terpstra over oprichting beweging 'Benoemen en Bouwen': belangrijk om tegengeluid te geven op moslimbeledigingen door Wilders
5	5-4	reizen	Reportage over Istanbul: itt rest van Turkije is Istanbul juist heel westers waar je ook goed kunt feesten
6	12-4	overig	Bericht over Teeven, die bq verkoopt die hij eens in Afghanistan heeft gekregen
7	13-4	n-nl	Workshop hd-styling in CM Utrecht: hd hoeft geen belemmering voor integratie te zijn
8	14-4	a/r	Over mondkapjes Japan uit angst voor het onbekende (luchtvervuiling)

Samenvatting artikelen Fitna08 Trouw

Num mer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	17-3	cult	Fotoproject om Joodse en islamitische school dichterbij elkaar te brengen: is succes geworden
2	18-3	a/r	Harry de Winter wil dat Joden zich meer tegen Wilders verzetten, want hij vergelijkt het met jodenvervolging: De Winter krijgt veel steun voor zijn mening
3	18-3	n-bu	AK partij Turkije aangeklaagd wegens vrees dat ze het land wil veranderen in een islamitische staat
4a	19-3	Op-kl	Keppel is geen hd, want hd staat voor intolerantie en keppel is alleen religieus teken
4b	19-3	Op-kl	Overall is liefde als je er oog voor hebt, moslim of niet
5	21-3	a/r	Poetin heeft Tsjetsjeense rebellen bewapend tegen opstand, maar vrees dat ze zich ook tegen Rusland gaan keren
6	22-3	a/r	Uitzendbureau Content opent filiaal in Schilderswijk op zoek naar allochtonen met hogere opleiding: hard nodig wegens krapte op de arbeidsmarkt
7	22-3	overig	Oproep tot media-boycot Wilders, omdat hij nooit in debat wil
8	22-3	Op-gr	Formeel is Wilders niet racistisch, alleen gdkritisch (tegen islam), maar het is moeilijk vol te houden, want hij uit zich ook concreet tegen individuele moslims
9	22-3	Op-gr	Idee VVD om religie uit het publieke domein te weren is niet goed, want religie kan juist een inspiratiebron zijn
10	22-3	Op-gr	Volgens Willem Schinkel is islamvraagstuk niet veroorzaakt door Wilders of radicale moslims, maar door een doelloze mij, die zin probeert te ontleen aan het stigmatiseren van de Ander (in dit geval moslims)
11	25-3	a/r	Reportage over nieuw schooljaar in Afghanistan: na Taliban moet heel schoolsysteem weer worden hernieuwd: gebrek aan materialen en gebouwen
12	25-3	n-nl	Demonstratie tegen racisme is vooral een demonstratie tegen Wilders, maar er zijn weinig moslims bij
13	25-3	cult	Recensie tentoonstelling Fokke en Sukke en cartoons over discriminatie
14	28-3	n-nl	UvA gaat groot internationaal onderzoek doen naar jeugdcultuur bij moslims: ze blijken traditionele en westerse cultuur vaak te mengen
15	28-3	Op-gr	Recensie Fitna: film is vooral angstvisioen, moslims worden gestigmatiseerd en dat werkt contraproductief
16	29-3	a/r	Reportage over wijk Genooi, waar veel Wilders aanhangers wonen. De burgemeester wil Wilders uitnodigen voor debat
17	31-3	media	Gedeelte uit discussie Rondon10 over hd
18	1-4	n-bu	Turkse hof gaat verbod AK-partij onderzoeken, omdat deze Turkije wil destabiliseren: EU is bezorgd
19	2-4	a/r	Verslag debat 2 ^e kamer over Fitna: debat werd netjes gevoerd; Wilders bleef makkelijk overreed, hoewel hij geen steun kreeg voor zijn opvattingen
20	2-4	a/r	In Indonesië heeft een pro-islamfilm grote populariteit: laat goedheid van islam zien (itt Fitna)
21	5-4	Op-gr	Volgens Naled Salem is Fitna juist goede film, want waarschuwt tegen islamisering die alreeds bezig is, maar de nadruk had meer op het inhoudelijke aspect moeten liggen, en minder op geweld en terreur alleen
22	7-4	Op-gr	Inspraak burgers bij partij Verdonk zal moeilijk realiseerbaar zijn, vooral als ze in de regering zou willen
23	8-4	overig	Aantal citaten uit verschillende media
24	9-4	a/r	Reportage over atleten OS uit Afghanistan: deelname is manier om armoede te ontvluchten
25	10-4	a/r	Interview nieuwe voorzitter FNV-jong
26	12-4	a/r	Barroso probeert Turkije weer richting Europa te brengen, maar land heeft op dit moment zelf nog veel problemen
27	15-4	a/r	Reportage over moslims in NL: passen hd aan aan modieuze (westerse) kleding: in praktijk komen vele stijlen voor
28	15-4	a/r	Reportage over Armeense Xxp in Iran: gaat goed en regering gedooft ze, omdat ze tot Ahl-al-kitab behoren

Samenvatting artikelen Fitna08 AD

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	17-3	n-bu	EU is tegen mogelijk verbod AK-partij in Turkije
2	22-3	Op-gr	Economische positie MO sinds industriële revolutie achteruitgegaan: oorzaak is religieuze discipline en dogmatische uniformiteit, wat creatieve verscheidenheid remt, en dus ook economische initiatieven
3	29-3	a/r	Islamitische scholieren in A'dam over Fitna: slechte film die averechts effect zal hebben
4	31-3	sport	Atletiekbericht over Ethiopische hardloopsters, oa Gelete Burka
5	1-4	n-bu	Dreiging verbod AK-partij in Turkije: wegens antiseculiere tendensen
6	2-4	a/r	Achtergrondinfo over AK-partij: hoewel hervormingsgezind, is seculiere elite bang haar macht kwijt te raken als partij religie meer in publieke domein brengt
7	3-4	n-nl	Expositie islamcartoons in ROC Nijmegen afgebroken door ophef onder scholieren
8	7-4	sport	Verjaardagen van aantal sporters oa Sylvia Burka
9	7-4	cult	Verslag van A'dams kleinkunstfestival
10	8-4	overig	Vragen van lezers aan Verdonk over TON
11	11-4	cult	Interview met Roemer v/d Steeg, winnaar kleinkunstfestival
12	12-4	a/r	Reportage over Turabi, aanhanger van Bin Laden: hij lijkt nu modernere standpunten te hebben, maar heeft nog steeds kritiek op het westen
13	12-4	reizen	Reportage over Isfahan: rustige stad die veel mooier is dan Teheran
14	12-4	reizen	Praktische info over reizen in Iran
15	12-4	a/r	Reportage over Khartoem: welvarende stad die in niets lijkt op armoede en geweld in rest van het land

IX Neutrale maanden juni 2000, 2006 en 2014

Samenvatting artikelen Jun00 NRC/VK/Tel/Trouw/AD

NRC

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	6-6	Op-gr	Bolkestein redeneert te makkelijk over onaantastbaarheid 'scheiding Kerk-staat': historisch perspectief laat zien dat scheiding niet altijd zo absoluut was/is
2	10-6	a/r	Reportage over telefoonbedrijf 'onetel'
3	13-6	Op-gr	NL kan gematigd Iraans beleid beter steunen dan veroordelen zoals gebeurt, want dan speel je juist conservatieven in de kaart
4	13-6	cult	Recensie toneelstuk 'Na zemlje': clichématig geweld zonder achterliggend idee
5	21-6	media	Meer digitale Iraanse zenders te ontvangen in Europa, maar vreemd dat alles in het Farsi is
6	30-6	cult	Reportage over Iraanse filmmaakster Shirin Neshat: over haar werk en positie vrouwen in Iran

VK

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	22-6	a/r	Reportage over uitzichtloze situatie vluchtelingen uit Srebrenica in kamp
2	24-6	sport	Reportage over Italiaanse voetballer Fabio Cannavaro
3	27-6	a/r	Traditioneel gd-onderwijs op xp-scholen vindt geen aansluiting meer bij (multiculturele) lln: men is op zoek naar nieuwe vormen van onderwijs

Tel

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	3-6	a/r	Reportage over VVD-beleid met Van Aartsen: hij vindt PvdA op veel punten dichtbij VVD standpunten staat

Trouw

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	3-6	a/r	Reportage over verhoudingen moslims en xxp op Filipijnen: moslims hebben het moeilijk in xp-land
2	8-6	n-nl	Minister Van Boxtel vindt dat imams beter ingeburgerd moeten worden om integratie moslims te bevorderen
3	19-6	cult	Verslag van 'Parkpop' festival: veel NL-groepen

Samenvatting artikelen Jun06 NRC/VK/Tel/Trouw/AD

NRC

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	1-6	cult	Aankondiging fototentoonstelling v 4 examenkandidaten van de Bredase fotoacademie
2	1-6	n-nl	Bos vindt CDA inconsequent: islam beteugelen, maar xxp ongemoeid laten
3	2-6	Op-gr	Betoog Nobelprijswinnaar Sen: multiculturalisme geeft juist rijkdom door gemeenschappelijke kennis. Helaas worden scheidslijnen vaak langs religies getekend; dat ontkent dat mensen meer zijn dan hun religieuze achtergrond
4	3-6	cult	Aankondiging tentoonstelling Oekraïense kunst in Nieuwe Kerk A'dam
5	3-6	Op-gr	Interview Egyptische toneelschrijver El-Ramly: westerse politiek werkt juist extremisme in Arabische wereld in de kaart; ze steunen ondemocratische partijen
6	6-6	a/r	Verslag bijeenkomst Milli Gorus in Hasselt: streven voor behoud eigen (Turkse) cultuur, maar ze willen wel integreren
7	6-6	a/r	Reportage over Toronto: Canadese moslims zijn verbaasd over aanwezigheid extremisten in hun land na arrestatie terreurverdachten
8	6-6	n-nl	In 2005 meer klachten ingediend bij CGB dan in 2004
9	7-6	a/r	Reportage over voetbal in Iran: er mag nu meer openlijk gespeeld en gefeest worden, ook door vrouwen
10	8-6	a/r	Verslag van Turkije: land heeft het te druk met binnenlandse problemen om aan EU te denken
11	9-6	a/r	Reportage over kopieerzaak in Afghanistan: er komen steeds oorlogsslachtoffers binnen agv langdurige oorlog
12	10-6	a/r	Reportage over moderne moslims in NL, die zich op hun eigen manier ontplooiën zonder hun religie te verloochenen
13	13-6	a/r	Reportage over demonstratie voor meer vrouwenrechten in Iran: vrouwelijke agenten grijpen in
14	16-6	Op-gr	Amerikaan Bruce Bawer vindt dat Europa gevaren van islam negeert: maar het verhaal is erg persoonlijk gekleurd en niet uitputtend
15	17-6	a/r	Reportage over mensenrechten in China: ze willen eraan werken, maar wel op hun eigen manier
16	19-6	n-bu	Amerikaanse ambassade Irak schetst een negatiever beeld van ontwikkelingen in het land dan Bush eerder deed
17	20-6	Op-gr	Hervorming van islam moet vanuit moslims zelf komen: het van buitenaf opdringen is zinloos en contraproductief
18	21-6	a/r	Reportage over vrouwelijke hoofdredacteur van Jemenitische krant: hoewel het daar een uitzondering is, ziet ze positie van vrouwen wel vooruit gaan
19	23-6	cult	Recensie van theaterstuk over Iraanse vluchtelingen
20	24-6	a/r	Reportage over leven op het overbevolkte Kuna-eiland bij Panama
21	27-6	a/r	Reportage over jongerenwerkers in R'dam die actief op zoek gaan naar werkloze schoolverlaters in de wijk: belangrijk dat de overheid deze jongeren niet uit het oog verliest
22	28-6	a/r	Reportage over NL-callcentre HCN in Turkije: is een voordeel, want er wonen veel mensen die NL taal en cultuur kennen

VK

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	1-6	n-bu	Hd-verbod voor leraressen in NRW
2	2-6	n-nl	PvdA en CDA oneens in debat over islam: volgens Bos is CDA islamofob
3	3-6	overig	Wekelijkse nieuwstest
4	3-6	reizen	Reportage over stad Bakoe: nog onbekende exotische stad, middenin olievelden

5	6-6	n-bu	Canadese politie voorkomt met arrestatie terreuraanslag: komst als een schok, want dit is nieuw voor Canada
5a	7-6	Op-gr	In NL is veel racisme en moslimhaat, evenals in buitenland, maar hier hoor je minder tegengeluid
6	7-6	media	Aankondiging programma 'sporen uit het oosten' over treinreizigers in Iran
7	10-6	Op-gr	Grootste probleem voor Europese steden is niet immigratie, maar repressie. De wens tot uniformiteit van de laatste tijd werkt individuele vrijheid tegen
8	10-6	Op-kl	Voetbalkleding voor mannen is laatste decennia steeds langer geworden, terwijl voor vrouwen dit juist andersom is
9	10-6	n-bu	Amerikaans onderzoek geeft aan dat moslimvrouwen beeld hebben dat Westen immoreel is, en eigen landen corrupt en gewelddadig
10	13-6	n-nl	Verdonk mag Hofstadlied niet uitzetten van rechter, omdat ze het geval niet goed genoeg onderzocht heeft
11	15-6	Op-gr	Volgens Tariq Ramadan heerst er in Europa een cultuur van angst: men eist aanpassing van moslims, maar dit heeft juist een averechts effect: dat ze zich buitengesloten voelen
12	15-6	a/r	Marokkaanse meisjes op VU vinden dat islam goed met de NL-cultuur te verenigen is
13	20-6	a/r	Reportage over organisator van Marokkaanse huwelijksfeesten: ze kiezen er steeds vaker voor om feest in NL te houden
14	21-6	Op-gr	Marokkanen hebben in algemeen weinig op met radicalen: je ziet er veel vormen van religieuze praxis door elkaar, maar voor (moralistische) NL-ers lijkt dit tegenstrijdig
15	24-6	cult	Reportage over dansvoorstelling "it's my right", over vrouwenrechten
16	27-6	Op-gr	Antwoord op gebrek aan sociale cohesie is niet een duidelijke "nationale identiteit", maar meer 'dwarsverbanden': meer contact tussen bevolkingsgroepen op individueel niveau
17	27-6	Op-gr	Islamdebat in NL is laatste tijd negatief gekleurd door xenofobe standpunten: er is media te weinig aandacht voor andere visie
18	29-6	cult	Recensie van dansvoorstelling 'Umwelt' van Marin: politiek danstheater, maar niet zo gedurfd

Tel

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	3-6	a/r	Reportage over R'dammers die met auto naar Macedonië reizen, naar het landschap dat A.den Doollaard beschreef
2	3-6	a/r	Reportage over wijkburgemeester Marcouch in Slotervaart: probleemjeugd moet hard aangepakt worden; naast ouders heeft school ook verantwoordelijkheid
3	5-6	a/r	In Turkije is modern soort islamisme opkomend: vrouwen eisen meer rechten, zonder religie te verloochenen
4	5-6	n-bu	Echtgenotes van Turkse ministers veroorzaken rel door hd in openbaar te dragen bij staatsbezoek Zweedse koning
5	9-6	media	Over tv-programma "sporen uit het oosten"
6	15-6	n-bu	Onderzoek Turkije: aantal Turken dat bij EU wil is afgenomen van 65% tot 57%
7	29-6	cult	Recensie kinderfilm "Circelientje"
8	30-6	a/r	Reportage over renovatie van woningen Tugelaweg in DH: het is veiliger en mooier geworden

Trouw

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	1-6	n-nl	Bos verwijt CDA gdvrijheid om zeep te helpen tijdens debat over religie in publieke ruimte

2	2-6	a/r	Verhagen is het niet eens met opmerkingen Bos: CDA is niet anti-islam, maar geeft ze met strengere aanpak juist meer kansen
3	2-6	cult	Reportage over Haarlemse stripdagen
4	3-6	Op-gr	Kritiek Bos op Verhagen verwonderlijk: PvdA was eerder wel kritisch op islam, maar door grote aanhang onder moslims slaat hij nu te ver door andere kant op
5	3-6	a/r	Reportage over Franse film 'Marock': populair, maar bekritiseerd door conservatieven omdat het een (moderne) kant van het land toont die ze liever niet zien
6	3-6	Op-gr	Discussie tussen Bos en Verhagen laat juist zien dat godsvrede niet bedreigd wordt
7	6-6	Op-gr	Borgman over religie in moderne natuur: religie en cultuur zijn met elkaar verbonden; kerkelijke leiders zouden zich daarom meer in debat moeten mengen
8	7-6	a/r	Reportage over Turkije, dat transitieproces doormaakt van een rurale naar een industriële mij: daardoor groeit de bevolking van Istanbul snel
9	8-6	a/r	Reportage over situatie in Basra in Irak: in rustige periode is strijd weer opgelaaaid tussen sji'ieten en milities
10	8-6	a/r	Religieuze plaatsen in Rusland worden beschermd door ze als natuurpark aan te merken
11	8-6	overig	Oplossingen kruiswoordpuzzel
12	9-6	cult	Reportage van cultureel festival in Vlaams centrum 'De Brakke Grond'
12a	10-6	Op-gr	Bea gaf goed voorbeeld door op eigen initiatief geen handen te willen schudden met orthodoxe imams: daad van emancipatie
13	15-6	n-bu	Kleinzoon Khomeni wil dat VS Iraans regime verdrijft, want hij vindt het een dictatuur
14	17-6	Op-gr	Reactie op artikel Geert Mak in NRC die pleit tegen wij-zij denken, maar voor het verplaatsen in hoofd van tegenstander: maar dit heeft juist een tegenovergesteld effect van wat Mak beoogt in geval van Iraans regime
15	17-6	Op-gr	Wilders' kritiek op handschuddenweigerende Bea is niet terecht en inconsequent
16	17-6	n-nl	RU verwijdt pedofiele student, maar die gaat hiertegen in beroep, omdat het besluit ingaat tegen Art1 van Grondwet
17	22-6	a/r	Reportage over allochtone docente: geen last van discriminatie
18	22-6	a/r	Turkse docente op school in Dalfsen: geen ook voorlichting aan ouders, want die weten nauwelijks hoe onderwijssysteem werkt
19	23-6	a/r	Vrouwen in Iran steeds beter opgeleid, maar op het conservatieve platteland worden vrouwen in hoge functies vaak niet gewaardeerd
20	23-6	a/r	Verslag debat tussen lln 'zwarte' en 'witte' basisschool: leert lln beter naar elkaar luisteren
21	24-6	cult	Interview met Algerijnse zangeres i.v.m. concert A'dam
22	24-6	a/r	Reportage over Haagse zwarte school: taalachterstanden zijn minder geworden door deelname aan taalproject
23	26-6	cult	Recensie van Iraanse toneelvoorstelling

AD

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	3-6	overig	Column: ook mannen doen vaak onzinnige impulsaankopen
2	8-6	a/r	Over Marokkaanse missverkiezing in NL: omstreden, maar het gaat de organisatoren niet alleen om het uiterlijk
3	12-6	overig	Column over bijeenkomst zorgcentrum in Geleen
4	27-6	a/r	Reportage over dag met shariapolitie in Atjeh
5	28-6	cult	Nieuw gewaad voor Simonis ontworpen door NL-Marokkaanse ontwerper

Samenvatting artikelen Jun14 NRC/VK/Tel/Trouw/AD

NRC

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	5-6	overig	Column over boek 'Hoe hoort het eigenlijk...in NL': sommige gemeenten geven het allochtonen bij naturalisatieceremonies
2	7-6	a/r	Reportage over bouw van multicultureel rouwcentrum in Bijlmer: er is daar veel behoefte aan
3	10-6	Op-gr	Ombudsman is ervoor de individuele burger tegen de staat te beschermen, niet om het volk te vertegenwoordigen
4	13-6	overig	Column over manifestatie 'De Valreep' in A'dam: gemêleerd gezelschap
5	16-6	media	Aankondiging van Canadese serie 'Bomb girls'
6	19-6	a/r	Reportage over rosse buurt in Surabaya: burgemeester wil het niet meer, maar betrokkenen vinden sluiting spijtig
7	20-6	cult	Recensie boek van Finkelkraut: vooral aanklacht tegen multiculturalisme in Frankrijk, nauwelijks met feiten onderbouwd
8	21-6	Op-gr	Terreurdreiging kan niet met algemene statistiek bestreden worden, dat gaat altijd om individuele gevallen
9	23-6	overig	Column over vermiste Syrieganger
10	24-6	cult	Aankondiging fototentoonstelling van Jemenitische fotografie in NY
11	25-6	a/r	Reportage over UK tabloidpers: niet wezenlijk veranderd na News of the World proces
12	30-6	a/r	Interview met Imad Iddine Habib: wordt niet meer geaccepteerd in Marokko, omdat hij atheïst is

VK

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	2-6	Op-gr	Pieter Nanninga: video's voor jihadisten belangrijk om hun boodschap te verspreiden. Zelfmoordaanslagen vooral voor eer en opofferingsgezindheid jegens islam te tonen
2	4-6	a/r	Jihadi's zijn voor nationale veiligheidsdiensten moeilijk te bestrijden, omdat het netwerk illegaal is
3	7-6	a/r	Het wordt steeds moeilijker om geld te verwerven voor wetenschappelijk onderzoek: dat gaat ten koste van het onderzoek zelf
4	14-6	a/r	In Irak dreigt steeds meer conflict tussen Koerden en Arabieren, vooral rond Mosul
5	14-6	Op-gr	Probleem in zwartepietdiscussie is dat men fictie met werkelijkheid verwart: zo kan alles wel kwetsend zijn
6	14-6	overig	Column over WK-voetbal
7	19-6	Op-gr	De VS zijn onmachtig de problemen in MO op te lossen, omdat ze geen ervaring hebben met koloniën
8	20-6	cult	Interview met directeur Mauritshuis over heropende museum
9	21-6	a/r	Steeds meer gewelddadige boeddhisten in ZO Azië
10	24-6	cult	Reportage over beurs 'Manifesta' over mogelijkheden en toekomst van de kunst
11	27-6	n-bu	Libische feministe Bugaighis vermoord door militie

Tel

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	1-6	overig	Reportage over huispakkengod Roy Donders
2	4-6	a/r	Reportage over Mohamed Azarat, initiatiefnemer petitie tegen Van Woerkom: blijkt een orthodoxe moslim te zijn

3	14-6	a/r	Reportage over Abu-Bakr al Baghdadi: rijzende ster onder jihadi's
4	21-6	a/r	Interview Bontes en Van Klaveren over nieuwe partij en het verlaten van PVV: moeilijk opnieuw te beginnen door PVV-verleden
5	21-6	cult	Interview met Janine Jansen over haar carrière en burn-out
6	23-6	Op-kl	Bontes & Van Klaveren zijn ongeloofwaardig met hun nieuwe partij
7	28-6	a/r	Reportage over Sarajevo: gevolgen oorlog nog steeds merkbaar, ondanks dat er veel opgeknapt is

Trouw

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	6-6	Op-gr	HBO-docent De Jong: veel docenten zijn huiverig voor relatie met allochtone studenten; ze zouden ze individueel moeten benaderen, en juist niet bevooroornden
2	7-6	Op-gr	Eerbegrip is bij moslims anders dan het traditionele begrip en het is een vrijbrief voor geweld: het enige wat we kunnen doen is vrouwen steunen die slachtoffer zijn
3	7-6	cult	Over dichtbundel Yahya Hassan: schrijft over ontspoorde migrantenjongeren
4	12-6	overig	Column over wijk in Manchester, waar kerk/moskee ondanks protest wordt verbouwd tot appartementen
5	12-6	a/r	Reportage over opkomst Isis in Irak: nog erger dan Al-Qaeda, maar kleine kans dat het westen er wat aan doet
6	17-6	a/r	Reportage over bootvluchtelingen in Middellandse Zee: Italië wil hulp van andere landen
7	18-6	a/r	Reportage over Mosul na komst Isis: xpx hebben angst en vluchten weg; zelfs onder Saddam was het beter
8	20-6	cult	Over perfectie van schilderij van Vermeer
9	25-6	cult	Recensie van boek van Finkelkraut: je krijgt een goed beeld van zijn rechtse denkbeelden, maar soms klinkt hij als een knorrepot
10	28-6	a/r	In UK is laatste tijd meer angst voor islamisering van scholen: soms lijkt het echt op een heksenjacht
11	30-6	a/r	Informatie over vermoorde Libische juriste Bougaighis: felle strijd tegen oprukkend islamisme en voor vrouwenrechten

AD

Nummer	Datum	Soort Artikel	Samenvatting
1	2-6	Op-gr	In grote delen van vereld (India/Pakistan) zijn vrouwen nog steeds rechteloos
2	4-6	cult	Reportage over tentoonstelling over Grace Kelly in het Loo: over haar populariteit
3	13-6	a/r	Isis-leider Al-Baghdadi rukt steeds verder op in Irak: heeft gebruik gemaakt van machtsvacuüm na wegvallen van Al Qaeda
4	14-6	overig	Column over kind in de buurt dat kwijt is: allochtone burens die kind missen kende ik niet eens
5	24-6	a/r	Staatsbezoek kan ook diplomatie deuren openen

BIJLAGE 2

TABELLEN RESULTATEN 1^E ANALYSE

In deze bijlage volgen alle tabellen van alle geanalyseerde artikelen over de 11 perioden die in bijlage 1 zijn weergegeven, gesorteerd naar type artikel. De hier weergegeven artikelnummers komen overeen met de in bijlage 1 gebruikte nummers.

Legenda:

Hd= hoofddoek

Hj= hjaab

Nq= niqaab

Bq= burqa

22= rood weergegeven nummers verwijzen naar artikelen waarin een of meerdere van de 4 zoektermen voorkomen die in dat geval geen betrekking hebben op het betreffende islamitische kledingstuk (deze artikelen zijn in bijlage 1 geel gemarkeerd).

I Frans hoofddoekverbod (2003-2004)

NRC				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	19,24,25,36,36b,55,70,82,86, 106,112,115,116,117	30		
<i>nieuws BL</i>	2,12,13,23,31,32,33,37,38,44, 46,56,61,64,65,68,71,73,87,93, 97,98			
<i>achtergrond</i>	1,3,6,7,15,16,17,22,28,29,39, 42,43,47,52,59,60,62,66,69,74, 78,79,80,83,84,88,91,100,101, 102,109,114,121,124,125,126, 130,132		52,63,88, 101	10
<i>opinie groot</i>	4,5,8,9,11,18,21,34,35,40,41, 48,51,54,72,75,77,81,85,89,94, 95,105,107,108,110,120,127, 128,129,131	5,9,35,110	9	20.35
<i>opinie lezers</i>	45,53,58,76,103,111,113,118, 122			
<i>cultuur</i>	14,26,27,57,99,104,119	14		92
<i>media</i>	123			
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>	96			
<i>overig</i>	49,50,67,90			

Volkskrant				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	33,78,81,97			
<i>nieuws BL</i>	5,13,16,17,25,28,41,46,48,52, 60,87		41	73
<i>achtergrond</i>	2,6,9,10,11,18,19,20,22,23,24, 36,49,50,53,63,68,72,75,76,77, 80,85,88,90,91,95,96,98	19	77	14,65,79
<i>opinie groot</i>	1,26,30,31,32,34,35,40,47,51,5 5,57,64,66,71,83,84,89,92,93, 100			66,82
<i>opinie lezers</i>	3,4,21,27,29,37,38,39,43,44, 69,70,86			70
<i>cultuur</i>	7,8,12,15,42,58,61,67,74			23,54,59,62
<i>media</i>	99			94
<i>reizen</i>		45		
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	56			

Telegraaf				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	10,15,19,21	6		6
nieuws BL	4,7,8,9,14,16,17			16
achtergrond	1,3,13,23,24,25			18
opinie groot	5,20,22			2
opinie lezers	26,29			
cultuur	11			27
media				
reizen				
sport				
overig	12,28,			

Trouw				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	7,11,47,54,55,93,102,113,117,119	7		
nieuws BL	10,12,26,27,28,32,37,41,52,57,58,60,64,67,71,73,86,87,90,91,94		90	41
achtergrond	3,6,16,17,20,21,22,24,29,33,35,36,38,44,62,63,68,70,74,76,77,78,80,82,83,85,85b,89,92,97,99,100,106,109,111,122	23,69	97,100	31
opinie groot	2,5,18,25,30,34,42,53,59,66,75,96,98,101,112,115,116,118,120,121,123	96,115	34,96,98	98
opinie lezers	1,39,40,49,50,51,56,104,107,114			
cultuur	4,13,14,15,19,45,79,81,95,105,110,	79		72
media				
reizen				
sport				
overig	9,46,48,61,65,84,88,103,108	43,46		8

AD				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	26,29,43,44,47,50,51,52,55,			26,27
<i>nieuws BL</i>	5,6,17,18,20,21,22			24,58
<i>achtergrond</i>	1,2,3,4,7,9,10,11,12,13,15,16, 19,20,28,30,46,56,	19		9,10,12,15
<i>opinie groot</i>	31,53,54			
<i>opinie lezers</i>	32,33,34,35,36,37,38,39,42,49			
<i>cultuur</i>	8,14			25
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>	41,45,			
<i>overig</i>	23,40,48,57			

II. Burgaverbod Rita Verdonk (2005-2006)

NRC				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	4,8,11,42	58		1,8,11,24,37,58,62,69
<i>nieuws BL</i>	28,35,36,45,59,65,77	71	28,65	95
<i>achtergrond</i>	3,6,7,9,13,14,17,19,22,25,30,31,38,39,41,48,49,52,55,63,74,76,78,81,82,85a,88,90,93,96	13,78	13,55	9,12,13,14,34,57,66,68,78,89
<i>opinie groot</i>	2,10,15,18,27,29,47,61,70,85,94	32,85	85	2,10,15,18,32,44,50,64,67,83,85
<i>opinie lezers</i>	20,26,75	40,87		21,72a,72b,75,84
<i>cultuur</i>	23,91,92		79	53,86
<i>media</i>	56			51,80
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	5,16,43,46,54			5,16,33,60,73

Volkskrant				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	3,9,67	9		4,9,17,67,79,92
<i>nieuws BL</i>	14,18,19,46,49,104	82,90,98	104	19,72,90
<i>achtergrond</i>	1,8,10,16,20,23,26,27,29,36,37,40,41,48,50,54,56,57,65,73,80,83,88,89,96,97,102	10,31,40,59,83,102		10,20,23,38,40,42,63,73,83,84
<i>opinie groot</i>	11,35,47,51,53,61,69,70,99,100	61,85		2,11,21,28,35,44,74,76,85,91,93,94,95
<i>opinie lezers</i>	64,77	25a,25b		5,22a,22b,25a,25b,30,32,87a,87b
<i>cultuur</i>	13,33,78,105,		43	7,39,43
<i>media</i>	66,68		68	12,55,58,62
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>	103,106,108			
<i>overig</i>	15,75,107	34,45,52,60,71,86,101,109		6,24,34,45,52,60,71,75,81,86,101,109,110

Telegraaf				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	2,3,5,12	35		4,5,8,14,20,29,31,35
nieuws BL	24,26,30			22,37
achtergrond	16,21,23,28,32	28	28	11,18,28
opinie groot	25,40			1,9,27,33,36,38,40
opinie lezers	7a,7b,17			6,7b,10a,10b,10c,13a,13b,17,34
cultuur				
media				
reizen	19			
sport				
overig				15

Trouw				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	3,5,25,44,48,56	104		1,3,10,17,25,35,62,74,81,104,118
nieuws BL	32,34,39,40,45,47,50,51,53,55,61,66,70,79,90,95	32,34,36,39,61,79		67,79
achtergrond	2,6,7,9,22,26,29,49,52,54,58,59,65,73,80,88,91,97,99,101,103,105,106,107,110,113	26,43,82,101,105		18,19,20,21,26,82,93,101,105
opinie groot	24,27,38,46,68,72,75,89,100,102,109,114,115,117	69,89,92,109		24,86,89,92,98,102,109,112,117
opinie lezers	8,12,23,33,41,42,58a,76,94,108	42,94	42	8,12,13,14,15,16,23,28a,28b,28c,28d,33,83,87a,87b,94,111
cultuur	11,64			60,71,78
media	30,77	4	77	4
reizen	63			
sport				
overig	31,57,84,85,116	37		37,85,96

AD				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	3,39,65	26		2,3,17,24,26,35,42,44, 48,52,55,56,61,65
<i>nieuws BL</i>	32,34,38,41,72,73			11,34
<i>achtergrond</i>	1,5,19,28,40,43,54,68	5,64		5,43,46,54,57,64,68,69
<i>opinie groot</i>	37,47			7,8,62
				6,9a,9b,10,13,14,16a, 16b,16c,16d,16e,20, 22a,22b,23,27a,27b,29, 30,36,53,58a,58b,60,63, 67
<i>opinie lezers</i>	14,16b	9b,14		
<i>cultuur</i>				
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				21,59
<i>overig</i>	33,49,70,71	12,18		4,12,15,18,25,31,45,50, 51,66

III Kopvoddentaxvoorstel Geert Wilders (2009)

NRC				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	2			23
<i>nieuws BL</i>	29	27,29		28
<i>achtergrond</i>	13,18,21,24,26,32	18		
<i>opinie groot</i>	1,4,7,8,10,11,12,14,15,16			
<i>opinie lezers</i>	9			
<i>cultuur</i>	17,19		19	
<i>media</i>	22			
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>	6,30			
<i>overig</i>	3,5,20,25			31

Volkscrant				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	7,20,24			25,42
<i>nieuws BL</i>	2,28,30,35,36,37	35,37		
<i>achtergrond</i>	1,4,9,15,17,19,32,41			13
<i>opinie groot</i>	3,8,10,11,12,23,27,29,39			38
<i>opinie lezers</i>	14			
<i>cultuur</i>	22,26,40			21
<i>media</i>	18,34			
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				16,
<i>overig</i>	5,6,31			33

Telegraaf				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	3,5,7,11			14,23,24
<i>nieuws BL</i>	1,6,18,21			
<i>achtergrond</i>	20			17,
<i>opinie groot</i>	2,4,9,10,16			4,13,19
<i>opinie lezers</i>	15,22			
<i>cultuur</i>	12			
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	8			

Trouw				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	2,3,15,34			20,21
nieuws BL	1,14,22,26	5,22,26,27		5,8,22,29
achtergrond	4,13,16,23,25,31			4
opinie groot	6,9,10,11,12,17,18,30			28
opinie lezers		35		
cultuur	33			
media				
reizen				
sport				
overig	7,19,32			24

AD				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	2,3,10,11,21,24			20
nieuws BL	22			26
achtergrond	16			
opinie groot	4,9			25
opinie lezers	5a,5b,6a,6b,8a,b,c,12a,b,13, 14a,b,c,15,17,18a,b,c,19,23a,b			5b,19
cultuur				
media				
reizen	7			
sport				
overig	1			

IV. Hoofddoekrel staatsbezoek Beatrix (2012)

NRC				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	3,10,13,21,26,30	32,38		32,38,41
<i>nieuws BL</i>			40	51
<i>achtergrond</i>	1,2,5,7,14,16,25,27,29,39,45, 47			1,27
<i>opinie groot</i>	4,6,8,11,17,19,20,34,35,36,37, 49,52			8,24,33,42,44,48
<i>opinie lezers</i>	15,46		43b	43a,43b
<i>cultuur</i>	9,18,28			
<i>media</i>	12,53			
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	22,23			50

Volkskrant				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	1,12,18,22	26		26,39,41
<i>nieuws BL</i>				33
<i>achtergrond</i>	11,19,31,35,36,38			
<i>opinie groot</i>	2,3,4,5,9,14,16,17,24,25,27,32, 37,40	34		32,34,37,40
<i>opinie lezers</i>	7,8,15,28			29
<i>cultuur</i>	13,20,21			
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	6,10,23,30			

Telegraaf				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	5,9			15,19
<i>nieuws BL</i>	10	22		
<i>achtergrond</i>	2,11,17			
<i>opinie groot</i>	1,3,6,7,13,18	21		14,16,21
<i>opinie lezers</i>	4,8a,b			23
<i>cultuur</i>				12
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	20			

Trouw				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	1,5,10			9,24,27,39,41
nieuws BL	37			
achtergrond	15,18,23,28	20		
opinie groot	7,8,14,19,25,35,42			29,32,36,40,43,44
opinie lezers	2,3,11,12,13a,b,c,16a,b,33a			30,31,33a,b,38
cultuur	4,26			
media	6			
reizen				
sport				
overig	17,21,22,34			

AD				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	1,10,11,14,18,24,26			30,35,36,43
nieuws BL				
achtergrond	22,27,29			34
opinie groot	2,3,12,16,20,25,47			33,41,47
opinie lezers	4,5,6,7,8,9,15,17,19,21,32			31,38,39,40,44,45,46
cultuur	23			
media		42		
reizen				
sport	37			
overig	13,28,			

V Aanslagen New York (2001)

NRC				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	4,7,17			
<i>nieuws BL</i>				24
<i>achtergrond</i>	1,2,3,5,6,8,9,10,14,15,21,23,25			12,22
<i>opinie groot</i>	11,16,18,20			
<i>opinie lezers</i>				13
<i>cultuur</i>	19			
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>				

Volkskrant				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	5,10,11,13			
<i>nieuws BL</i>	12			31
<i>achtergrond</i>	7,9,16,17,22,25,29			14,19,26,28,32
<i>opinie groot</i>	6,8,15,18,20,21,24,33			
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>	1,4,23,27			
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>	3			
<i>overig</i>	2,30			

Telegraaf				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	1			
<i>nieuws BL</i>				
<i>achtergrond</i>	7,8			4
<i>opinie groot</i>	2,3,5			
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>				
<i>media</i>				
<i>reizen</i>	6			
<i>sport</i>				
<i>overig</i>				

Trouw				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	4,5,13,14,21			
nieuws BL	15			7,26,30,31
achtergrond	1,3,6,8,9,11,16,17,18,20,27,28,29			23
opinie groot	2,10,24			
opinie lezers				12,22
cultuur	19,25			
media				
reizen				
sport				
overig				

AD				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	13,17			
nieuws BL	23			1,2,3,7
achtergrond	8,10,11,12,15,16,19,20,22			9
opinie groot	18			14
opinie lezers	5			6
cultuur				
media				
reizen	21,			
sport				
overig	4			

VI Moord Pim Fortuyn (2002)

NRC				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	4			
<i>nieuws BL</i>				
<i>achtergrond</i>	3			2
<i>opinie groot</i>				
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>				
<i>media</i>	1			
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>				

Volkscrant				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	10,13			
<i>nieuws BL</i>	11			
<i>achtergrond</i>	4,5,8,12		6	1,2
<i>opinie groot</i>	3,7,9			
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>				
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>				

Telegraaf				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	4			
<i>nieuws BL</i>				
<i>achtergrond</i>	1,2			
<i>opinie groot</i>				
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>				
<i>media</i>	3			
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>				

Trouw				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	7			
nieuws BL	8			
achtergrond	1,2,3,4			
opinie groot	6			
opinie lezers	5			
cultuur				
media				
reizen				
sport				
overig				

AD				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL				
nieuws BL	4			
achtergrond	3			
opinie groot				
opinie lezers	2			
cultuur				
media				
reizen				
sport				
overig	1			

VII Moord Theo van Gogh (2004)

NRC				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				
<i>nieuws BL</i>	2,12,14,18			26,28,33
<i>achtergrond</i>	1,4,6,8,9,11,15,17,22,29,30,31, 36 ,37,38,39,42,47			13,25
<i>opinie groot</i>	5,10,19,20,21,24,32,40,41,43,44,46,48	45		34
<i>opinie lezers</i>	7			35
<i>cultuur</i>				16,49
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	3,23,27			

Volkskrant				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				
<i>nieuws BL</i>	22			21
<i>achtergrond</i>	3,7,10,13,15,20,26,27,29,30,31,33,36,38			9,24
<i>opinie groot</i>	2,4,6,8,16,17,19,28,32,37			
<i>opinie lezers</i>	12,18,25,35	5		
<i>cultuur</i>	11,14,23	11		
<i>media</i>				1
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>				34

Telegraaf				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	14,16			3
<i>nieuws BL</i>	4,6, 10 ,15			11,15
<i>achtergrond</i>	2, 7 , 8 ,9,19			
<i>opinie groot</i>	5,17,18			
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>				
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	1,12			13,20

Trouw				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	7,9,11,38			2
nieuws BL	35,39			30,36
achtergrond	1,4,5,8,10,12,17,18,21,22,23,24,31,34,37,42			
opinie groot	3,6,16,20,25,29,32,40,41		25	
opinie lezers	13,14,26,27			33
cultuur	28			
media				
reizen				
sport				
overig	15,19			

AD				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL				
nieuws BL	6,12,19,20			12,15
achtergrond	1,2,3,5,7,8,9,10,11,13,14,16,18			
opinie groot	4			4
opinie lezers	17			
cultuur				
media				
reizen				
sport				
overig				

VIII Publicatie film 'Fitna' (2008)

NRC				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				18
<i>nieuws BL</i>	1,24,25			
<i>achtergrond</i>	2,3,4,15,17,23,28,29,30	2		2,12
<i>opinie groot</i>	9,10,11,14,27			5,10,21,22,27
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>	8,13			7,19,20,26
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				16,
<i>overig</i>				6

Volkskrant				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	4,22			18,25
<i>nieuws BL</i>	2,3			21
<i>achtergrond</i>	5,11,12,14,17,19,20,24,27,34			12,26,33
<i>opinie groot</i>	1,8,9,29,31			13,15,28
<i>opinie lezers</i>	10,23			32
<i>cultuur</i>				6
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				16,
<i>overig</i>	7,30			

Telegraaf				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	7			
<i>nieuws BL</i>				
<i>achtergrond</i>				8
<i>opinie groot</i>				4
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>				
<i>media</i>				
<i>reizen</i>	2,5			
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	1			3,6

Trouw				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	12,14			
nieuws BL	3,18			
achtergrond	2,5,6,11,16,20,24,25,26,27,28			19
opinie groot	9,21			8,9,10,15,22
opinie lezers	4a,b			
cultuur	1			13
media	17			
reizen				
sport				
overig	7,23			

AD				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	1			7
nieuws BL	5			
achtergrond	3,6,12,15			
opinie groot	2			
opinie lezers				
cultuur	11			9
media				
reizen	13,14			
sport				4,8,
overig				10

IX Neutrale maanden (juni 2000)

NRC				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				
<i>nieuws BL</i>				
<i>achtergrond</i>	2,			
<i>opinie groot</i>	1,3			
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>	4,6			
<i>media</i>	5			
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>				

Volkscrant				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				
<i>nieuws BL</i>				
<i>achtergrond</i>	1,3			
<i>opinie groot</i>				
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>				
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>	2,			
<i>overig</i>				

Telegraaf				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				
<i>nieuws BL</i>				
<i>achtergrond</i>	1			
<i>opinie groot</i>				
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>				
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>				

Trouw				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL	2			
nieuws BL				
achtergrond	1			
opinie groot				
opinie lezers				
cultuur	3			
media				
reizen				
sport				
overig				

AD				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL				
nieuws BL				
achtergrond				
opinie groot				
opinie lezers				
cultuur				
media				
reizen				
sport				
overig				

X Neutrale maanden (juni 2006)

NRC				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>	8			2
<i>nieuws BL</i>	16			
<i>achtergrond</i>	6,7,9,10,12,13,18,20,21,22			11,12,15
<i>opinie groot</i>	3,5			3,14,17
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>	1,4,19			
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>				

Volkscrant				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				2,10
<i>nieuws BL</i>	1			5,9
<i>achtergrond</i>	12,13			
<i>opinie groot</i>	5a,7,11,14,17			16
<i>opinie lezers</i>				8
<i>cultuur</i>				15,18
<i>media</i>				6
<i>reizen</i>	4			
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	3,			

Telegraaf				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				
<i>nieuws BL</i>	4,6			
<i>achtergrond</i>	1,2,3,8			
<i>opinie groot</i>				
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>	7			
<i>media</i>	5			
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>				

Trouw				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL				1,16
nieuws BL	13		13	
achtergrond	2,5,8,9,17,18,19,22			2,10,20
opinie groot	7,12a,14,15			4,6
opinie lezers				
cultuur	21,23			3,12
media				
reizen				
sport				
overig		11		

AD				
	hd	nq	hj	bq
nieuws NL				
nieuws BL				
achtergrond	2,4			
opinie groot				
opinie lezers				
cultuur				5
media				
reizen				
sport				
overig	1,3			

XI Neutrale maanden (juni 2014)

NRC				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				
<i>nieuws BL</i>				
<i>achtergrond</i>	2,6,12			11
<i>opinie groot</i>				3,8
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>	7	10	7	
<i>media</i>	5			
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	4,9			1

Volkscrant				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				
<i>nieuws BL</i>	11			
<i>achtergrond</i>	2,3,4,9			9
<i>opinie groot</i>	1,5,7	1		
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>	8,10			
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>				6

Telegraaf				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				
<i>nieuws BL</i>				
<i>achtergrond</i>	2,3,4,7			4
<i>opinie groot</i>				
<i>opinie lezers</i>	6			
<i>cultuur</i>	5,			
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	1			

Trouw				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				
<i>nieuws BL</i>				
<i>achtergrond</i>	5,6,10	7	11	
<i>opinie groot</i>	1,2	2		
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>	3,8,9			
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	4			

AD				
	<i>hd</i>	<i>nq</i>	<i>hj</i>	<i>bq</i>
<i>nieuws NL</i>				
<i>nieuws BL</i>				
<i>achtergrond</i>	3,5			
<i>opinie groot</i>	1,			
<i>opinie lezers</i>				
<i>cultuur</i>	2,			
<i>media</i>				
<i>reizen</i>				
<i>sport</i>				
<i>overig</i>	4			

BIJLAGE 3

LIJST ARTIKELEN 2^E ANALYSE

Hieronder volgen de titels en de indeling in categorieën van de artikelen uit de gedetailleerde analyse van 4 perioden waarin hoofddoek-/burqagerelateerde kwesties speelden.

Legenda

Nr=	artikelnummer
Nr (oorspr.)=	artikelnummer van eerste analyse (zoals gebruikt in bijlagen 1 en 2)
Datum=	datum van publicatie
Sup=	artikel dat niet in eerste analyse voorkomt

Categorieën:

A=	Groot voorpagina-artikel
B=	Klein voorpagina-artikel
C=	Groot niet-voorpagina-artikel
D=	Klein niet-voorpagina-artikel
E=	Deelartikel (ingezonden brief, kort nieuwsrubriek, etc.)
F=	(Vaste) column
?=	Onbepaald (niet aanwezig/niet vindbaar)

I Frans hoofddoekverbod (2003-2004)

NRC

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	2	Hd ongewenst op receptie	25-Oct	D
23	51	De stelling van Rita Kohnstamm: kinderen op de basisschool moeten een schooluniform aan	28-Oct	C
2	5	Sommige moslima's zelf schuldig aan segregatie	28-Oct	F
3	8	Turkije en de hd	31-Oct	F
4	9	Wat doet een nq in de Pijp?	1-Nov	F
5	12	Geen hd, wel een kruisje in de klas	12-Nov	D
6	13	Verbied hd op Franse school'	13-Nov	D
7	16	religieuze symbolen zijn terug op katholieke scholen	22-Nov	B
8	17	Kruistocht tegen de hd	22-Nov	C
9	19	Hd weigeren is erg'	27-Nov	D
10	22	Een hd voor studentes, een baard voor studenten	2-Dec	C
11	24	HBO's bezorgd over hdd	2-Dec	B
12	31	Commissie wil verbod hd	11-Dec	D
13	33	Hddebat: Chirac als laatste aan zet	12-Dec	D
14	34	Weg met hd, davidster en kruis	13-Dec	C
15	35	Hd-verbod	13-Dec	F
16a	37	Sinds Ataturk geen hd	18-Dec	D
16b	37	Chirac: "Welk Frankrijk willen we?"	18-Dec	C
17a	41	Land van de lege tolerantie	20-Dec	C
17b	42	De kwetsbare natie	20-Dec	C
18	43	Mijn hd, mijn keuze'	22-Dec	C
19	44	Berlijn: verbod hd kan niet	22-Dec	D
20	46	Opnieuw ophef over hd in Turkije	24-Dec	D
21	48	Wees consequent neutraal tegenover religie	30-Dec	C
22	50	Integratie verwoord in hd'jes	31-Dec	?
23	51	De stelling van Rita Kohnstamm: kinderen op de basisschool moeten een schooluniform aan	3-Jan	C
24	53	Drogreden	3-Jan	E
25	54	Herstel de tolerantie	6-Jan	F
26	55	Wethouder Utrecht wil schooluniform	8-Jan	D
27	56	Frankrijk verbiedt dragen hd	8-Jan	D
28		hdd	10-Jan	
29	61	Belgische politici: hd'je verbieden	12-Jan	D
30	62	Zonder tulband voelen we ons naakt'	13-Jan	C

31	65	Franse strijd over hd nog niet voorbij	17-Jan	D
32	68	Moslims betogen voor hd	19-Jan	D
33	69	Geloof zit in je hart, niet op je hoofd'	19-Jan	C
34	71	Hd'je verwacht Frankrijk	20-Jan	C
35	76	Geef Fransen de beret als nationaal hoofddekse	24-Jan	E
36	77	De macht van de hd en de imam, de vader en de rotjongen op de hoek	24-Jan	F
37	79	Allemaal in de rij in Oxfordblauw	26-Jan	C
38	80	Hd'je als Duits dilemma	30-Jan	B
39	82	Invloed NL op advies hd	2-Feb	B
40	84	Moslims zien NL als pakje boter'	2-Feb	C
41	85	Een verbod op de sluier is onverstandig	2-Feb	D
42	86	Verbazing over harde Franse conclusies	3-Feb	D
43	87	Wet zal debat 'hd' beëindigen	4-Feb	D
44	89	Wiens schuld was de verwoestende islamitische bomaanslag in Parijs van 2009?	7-Feb	C
45	91	Nieuwe wet discriminerend'	11-Feb	D
46	93	Assemblee steunt wet 'hd'	11-Feb	D
47	94	Voor de wet op de hd	12-Feb	D
48	95	Allemaal een hd op	12-Feb	C
49	97	Saarland in actie tegen hd	19-Feb	D
50	99	Bloeden voor het doekje	20-Feb	E
51	101	De vrijheid om niet verleidelijk te zijn	23-Feb	D
52	102	Verleiding, vreemdgaan en vrede	26-Feb	D
53	103	Hd op school	27-Feb	D
54	107	VVD moet keuze voor hd respecteren	1-Mar	E
55	110	Neutrale staat is een grondrecht	3-Mar	D
56	111	VVD en hd	4-Mar	D
57	112	HD blijft twistpunt in R'dam	5-Mar	D
58	113	Neutrale staat 2	9-Mar	E
59	115	Speciale hd	11-Mar	B
60	116	Geen hd'je voor cipiers	12-Mar	B
61	117	Ruzie over heidenen en hdd	12-Mar	C
62	118	Verbod op hd zal zeker problemen geven	13-Mar	E
63	120	Onderwijs moet niet neutraal zijn	16-Mar	D
64	123	"Het beeld" - Hans Beerekamp	18-Mar	F
65	125	Alleen LPF is bang voor hd	18-Mar	D

VK

Nr.		titel	datum	Categorie
1	2	Het falen van de Republiek	25-Oct	C
2	3	Symbolen	28-Oct	E
3	4	Keppeltjes	8-Nov	E
4	5	Duitse kruistocht tegen juf met hd	12-Nov	D
5	7	School en hd	13-Nov	E
6	13	Chirac spreekt zich uit tegen dragen hd'je	6-Dec	D
7	17	Frankrijk wil keppeltje zowel als hd verbieden	12-Dec	D
8	18	Sociale cohesie Frankrijk ondermijnd	12-Dec	?
9	19	Hd'je?	13-Dec	E
10	20	Kledingcode voor school valt goed	13-Dec	D
11	26	Het gelijk van Fortuyn	20-Dec	C
12	27	Verbod hd is ondemocratisch	20-Dec	E
13	28	Schroder: geen hd voor docente in de klas	22-Dec	D
14	30	Overheid, treed actiever op!	23-Dec	D
15	31	Hd is moslimfatsoen	23-Dec	D
16	32	Hd als valium	23-Dec	F
17	34	geloof is terug, versplinterd en wel	24-Dec	A
18	35	Discussies over geloof zijn heilloos'	24-Dec	C
19	37	Verboden hd is extra aantrekkelijk	27-Dec	E
20	38	Verboden	27-Dec	E
21	39	Futiel	27-Dec	E
22	40	Verbod op dragen hd is slechte zaak	29-Dec	D
23	41	Hoogste sjeik Egypte steunt Franse ideeën hd	31-Dec	D
24	43	Hd moet niet verboden worden	3-Jan	E
25	44	Iran	3-Jan	E

26	46	Verbod hd verdeelt moslims	8-Jan	D
27	47	Wij kunnen leren van de Franse hd-strijd	9-Jan	C
28	48	Premier Belgie wil verbod op hd in overheidsdienst	10-Jan	D
29	53	Hd'jes af?	15-Jan	C
30	55	Franse media spelen LePen in de kaart	19-Jan	C
31	55	<i>Moslims op de been voor hd</i>	19-Jan	D
32	60	Demonstratie tegen Frans verbod op hd'jes	26-Jan	D
33	66	Franse principes gaan onder in modderige praktijk	5-Feb	F
34	68	Hd wapen in emancipatie	9-Feb	D
35	71	Sluier in Parijs	16-Feb	F
36	77	Wat betekende die Marokkaanse kreet?	23-Feb	C
37	83	Al Qa'ida slaat met hd'jestape weg naar Europa in	2-Mar	F
38	87	Met en zonder sluier	8-Mar	A
39	90	Kwesties van eer en autonomie	9-Mar	D
40	91	Ik werk met mijn handen, niet met mijn hd'	9-Mar	C
41	96	Fransen vrezen treinen des doods	17-Mar	D
42	97	Kamer wijst hdverbod ambtenaren af	18-Mar	D
43	99	Oprukkende hdd	25-Mar	E

Tel

Nr.		titel	datum	Categorie
1	4	Duitse deelstaat bant hd uit schoolklas	12-Nov	D
2	6	Sluierverbod in onderwijs	3-Dec	?
3	8	Hd verbieden'	12-Dec	D
4	9	Chirac: wet om hd te verbieden	18-Dec	D
5	14	De straat op voor hd	19-Jan	C
6	15	Geen algeheel verbod op hd'je	20-Jan	D
7	16	Ook in Belgie discussie over verbod hd	20-Jan	D
8	19	Weinig bijval voor hdverbod	27-Jan	?
9	20	Sluierverbod voorkomt fanatisme'	7-Feb	D
10	22	Hd en tolerantie	27-Feb	F
11	25	Het eerst officiële staatshd'je	23-Mar	C
12	26	Is hd in strijd met scheiding kerk en staat?	25-Mar	E

Trouw

Nr.		titel	datum	Categorie
1	1	Religieuze symbolen	25-Oct	E
2	9	String	6-Nov	F
3	10	Frankrijk tobt met zijn religies	8-Nov	D
4	12	Geen hd docenten Duitse deelstaat	12-Nov	D
5	25	Echte identiteit duldt identiteit van de ander	10-Dec	C
6	26	Frankrijk koerst af op verbod hd	12-Dec	B
7	27	Lerares met hd in deel Duitsland verboden	12-Dec	D
8	28	Spanning rond verbod op hd houdt aan	13-Dec	D
9	29	Britten tolerant met hd'jes	13-Dec	D
10	30	Islam is en blijft strijdig met Nederlandse cultuur	13-Dec	D
11	32	Chirac wil hd op scholen verbieden	18-Dec	D
12	34	Chirac reikt onderdrukte moslimmeisjes de hand	19-Dec	D
13	35	Daarom hoeft hij de sluier niet	19-Dec	C
14	36	Verbieders van hd zagen verloedering nooit	19-Dec	E
15	36	Chirac op glad ijs	19-Dec	E
16	36	De arrogantie van het Franse liberalisme	19-Dec	E
17	37	Hd verdeelt ook Denen	20-Dec	D
18	39	Liever kuis met hd of (bijna) bloot in een bushokje	20-Dec	E
19	40	Het recht op een hd	22-Dec	A
20	41	Regie achter spontane actie voor sluier	23-Dec	B
21	47	Verbod op hd ambtenaar	3-Jan	D
22	48	Liever bloot of kuis? Er valt meer te kiezen	3-Jan	E
23	49	Volwaardige rol	3-Jan	E
24	50	Spelende kinderen	3-Jan	E
25	51	De hoofdtooi der vrouw	3-Jan	E
26	53	Hd leidt af van werkelijke probleem	6-Jan	D
27	55	Schooluniform bevordert integratie'	9-Jan	D
28	56	Kind met hd	10-Jan	E
29	57	Franse storm om hd slaat over naar Belgie	12-Jan	D
30	58	Chirac scoort met verbod op hd	13-Jan	D
31	59	Naievelingen	13-Jan	F
32	61	Schijnkelijkheid	15-Jan	F
33	63	Witte sokken in de ban	15-Jan	D
34	64	De hd moet	16-Jan	E
35	65	Lichtzinnige omgang met Belgische hd'jes	16-Jan	E

36	67	Demonstratie voor de hd in Parijs	19-Jan	A
37	68	Tamme mars voor de sluier	19-Jan	D
38	70	Verbod op hd botst met verlichting	21-Jan	C
39	71	Baarden kunnen taboe zijn op Franse scholen	22-Jan	D
40	73	Duitse president tegen verbod op hd'jes	23-Jan	D
41	74	Gesprek van de dag: reli-tekens	23-Jan	D
42	75	Een vrouwvriendelijke fatwa	24-Jan	D
43	79	Wij moslima's moeten zelf denken	24-Jan	D
44	84	Volle hokken	2-Feb	F
45	85b	Hoe luidt het hdverbod?	5-Feb	D
46	86	Kruis en keppel mag wel, hd niet	5-Feb	D
47	87	De debatten over hdwetten in Europa	5-Feb	D
48	88	De zelfmoordaanslag van 2009 in Parijs	6-Feb	E
49	89	Ik zou jullie nooit als docent willen	6-Feb	C
50	90	Noorwegen aarzelt over davidsster	7-Feb	D
51	91	Stemming over hdverbod	10-Feb	B
52	92	Eenzame strijd tegen hd	10-Feb	D
53	94	Hdwet goedgekeurd	11-Feb	D
54	96	Sluier=jodenster	17-Feb	C
55	97	Filosofisch elftal: Meelopers	18-Feb	D
56	98	Weg met de hd	21-Feb	C+C
57	100	Hidjaab, hidjaab': actie tegen hdverbod	23-Feb	D
58	101	Moslims moeten op hun hoede zijn voor hardvochtig Europa	25-Feb	C
59	104	Moslima, bevrijd jezelf	28-Feb	E
60	107	Hd af	3-Mar	E
61	108	"Citaten"	4-Mar	E
62	112	Neo-feministen	9-Mar	F
63	113	Rotterdamse ambtenaar mag gewoon religie tonen	12-Mar	D
64	115a	Alle religies zijn staat even lief	13-Mar	C
65	115b	<i>Het misverstand tussen kerk en staat</i>	13-Mar	C
66	117	Debat: hd voor ambtenaren?	17-Mar	D
67	118	Ambtenaar kan goed werken met hd	18-Mar	D
68	119	Kamer accepteert wel hd'jes	18-Mar	D
69	120	De tuinbroek	24-Mar	F
70	121	VVD en LPF vernederen minderheden	26-Mar	D
71	123	De hd van Juliana	30-Mar	B

AD

Nr.		titel	datum	Categorie
1	5	Frankrijk doet hd in de ban	14-Nov	B
2	6	Parijs: geen hd op school	14-Nov	D
3	15	Renaissance van de islam	6-Dec	C
4	16	Franse ziekenhuizen worstelen met hd'jes	11-Dec	C
5	17	Geen hd, wel een vrije dag	12-Dec	D
6	18	Chirac pleit voor verbod op hd	18-Dec	B
7	19	Hd niet overal halszaak	18-Dec	C
8	20	Frans hdverbod schept verwarring overzee	10-Jan	C
9	21	Ook in België verzet tegen hd'je	12-Jan	D
10	26	Leefbaar wil verbod op hd	26-Jan	?
11	27	Protest tegen verbod op hd'jes	26-Jan	D
12	30	Hd staat een stageplaats in de weg	14-Feb	D
13	31	Pro&Contra: de hd	14-Feb	C
14	32	Sociale druk	18-Feb	E
15	33	Geen onderdrukking	18-Feb	E
16	34	Minachting van NL	18-Feb	E
17	35	Levenswijze opgedrongen	19-Feb	E
18	36	Onaangepastheid	18-Feb	E
19	37	Verbod werkt niet	18-Feb	E
20	38	Helemaal afschaffen	18-Feb	E
21	39	Nuttig in woestijn	18-Feb	E
22	40	Gebruik uw hoofd, niet uw hd	18-Feb	E
23	42	Hd (2)	20-Feb	E
24	43	Demonstratie tegen verbod hd	23-Feb	?
25	47	Verdonk wil discussie over de hd	8-Mar	C
26	48	Poll	9-Mar	E
27	49	Baard moet kunnen	11-Mar	E
28	50	Diensth'd' afgeblazen	12-Mar	D
29	51	Ambtenaar mag hd dragen	17-Mar	D
30	52	Politiek windt zich niet op over hd'jes	18-Mar	D
31	53	Verbod is discriminatie	18-Mar	D
32	54	Een apartheidssysteem	18-Mar	D
33	57	Zijn hd'jes verplicht?	23-Mar	E

II. Burgaverbod Rita Verdonk (2005-2006)

NRC

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	1	Geen bq tijdens sollicitatie	12-Oct	D
2	2	Het gaat om goed geïntegreerde en in beginsel goed bemiddelbare vrouwen'	13-Oct	F
3	8	klacht moskeeën over discriminatie inspraakorgaan	20-Oct	D
4	9	Met bq willen we vast kleur bekennen'	21-Dec	D
5	10	Geen bq-verbod	21-Dec	F
6a	11	Kamer wil verbod bq's in openbare ruimte	21-Dec	B
6b	11	EU worstelt met islamitische kleding	21-Dec	B
7	12	Vrijheid van godsdienst geldt niet altijd en overal'	22-Dec	D
8	13	Tallose manieren om de schoonheid te bedekken	22-Dec	D
9	14	Kijk mij eens met mijn bq'	22-Dec	D
10	16	Debat over de bq	24-Dec	E
11	20	Rembrandt zou tevreden geweest zijn met foto	29-Dec	E
12	21	Geef draagsters bq signaal van niet welkom	30-Dec	E
13	24	Kabinet: verbod bq	21-Oct	D
14	26	??	24-Oct	E
15	32	Een mens zonder gezicht is een ding	28-Oct	E
16	42	Hand of knik; het gaat om respect	8-Nov	D
17	44	Weg met de speciale minister voor integratie	9-Nov	E
18	48	Botsen met samenleving hoort bij ons werk'	11-Nov	D
19a	50	Er zijn mensen die denken dat ik het beter zou doen'	13-Nov	B
19b	50	Het is net opvoeden: streng uit zorg'	13-Nov	C
20	51	praatprogramma: P-side	13-Nov	E
21	58	Kabinet wil toch verbod bq	18-Nov	D
22	62	Bloot mag wel en bq niet'	20-Nov	B
23	64	Een neutrale overheid	20-Nov	D
24	67	Bqverbod is juridisch onwerkbaar	22-Nov	D
25	69	Bisschop Muskens vindt verbod op bq volstrekt overbodig	24-Nov	D
26a	72	Geen steekhoudende argumenten tegen bq (1)	25-Nov	E
26b	72	" (2)	25-Nov	E
27	73	Internet; Voorkeur	25-Nov	E
28	75	Bqverbod maakt bq populairder	29-Nov	E
29	78	Je kunt toch gewoon met me praten?'	30-Nov	D
30	84	Het gezicht van nonnen was duidelijk te zien	3-Dec	E
31	85	Bqverbod komt voort uit irrationele angst	5-Dec	C
32	89	Naar de rechter als je kind VMBO moet doen	11-Dec	C
33	94	Integratie	14-Dec	F

VK

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	2	Lovely Rita	12-Oct	F
2	4	Utrecht verbiedt bq voor bijstandsvrouwen	12-Oct	D
3a	5	Rita	13-Oct	E
3b	5	Rita (2)	13-Oct	E
4	9	Bq niet verbieden op scholen'	14-Oct	C
5	17	Kamer: verbied dragen bq in openbaar	21-Dec	B
6	19	Een bivakmuts is op straat ook verboden'	22-Dec	D
7	20	Peiling: terechte beknotting	22-Dec	D
8	21	Bqverbod ongewenst	22-Dec	E
9a	22	Bq	22-Dec	E
9b	22	spelling	22-Dec	E
10	23	Discussie sluierwet duurt al even	22-Dec	C
11	24	Is het nou bq of toch bk	22-Dec	D
12a	25	nq	23-Dec	E
12b	25	bq	23-Dec	E
13	30	bq	24-Dec	E
14	32	vechten	27-Dec	E
15	61	Halal	13-Nov	F
16	62	Televisietip: Verdonk	13-Nov	E
17	67	Kabinet verbiedt bq op straat	18-Nov	C
18	70	GW (PVV): 'De tsunami van islamisering moet stoppen'	18-Nov	C
19	72	Maleisie veroordeelt bqverbod	20-Nov	B
20	73	Bqverbod nog lang geen feit	20-Nov	C
21	75	Gaat het toch nog een beetje over onze verkiezingen	21-Nov	E
22	79	Bisschop Muskens: bqverbod is volstrekt overbodig	24-Nov	D
23	82	Onderwijsassistente ontslagen vanwege nq	25-Nov	D
24	83	Moslima's betogen voor recht op bq	25-Nov	D
25a	87	Verbod op bq is intolerant	25-Nov	D
25b	87	Open vizier	25-Nov	D
26	90	Minderheid Britten voor verbod gezichtssluier	30-Nov	D
27	93	Keurige Mark en het geworstel van Rita	2-Dec	F
28	98	Alternatieve kerst op tv in nq	7-Dec	D
29	110	Bq hier, bq daar	18-Dec	C

Tel

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	4	Verdonk: deelverbod bq	11-Oct	B
2	5	bq moet af bij sollicitatie Utrecht	12-Oct	D
3	6	bq	12-Oct	E
4	7b	hd (2)	13-Oct	E
5	8	Ook Van der Hoeven wil bqverbod	13-Oct	D
6	10a	bq (1)	14-Oct	E
7	10b	bq (2)	14-Oct	E
8	10c	bq (3)	14-Oct	E
9	13b	bq	18-Oct	E
10	14	Kamer: verbod bq op straat	21-Dec	B
11	17	bq	24-Dec	E
12	20	Kabinet wil bqverbod	21-Oct	D
13	31	bq dragen lastiger	10-Nov	B
14	34	bq	18-Nov	B
15	35	Doek valt voor bq	18-Nov	D
16	36	bq zoekt vrouw	21-Nov	F
17	38	betoging	27-Nov	F

Trouw

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	1	Kabinet verbetert de grenscontroles	11-Oct	D
2	3	Utrecht kort uitkering van sollicitante met gezichtssluier	13-Oct	D
3	4	Praatshows: Debat op 1	15-Oct	E
4	8	verbied de bq toch	20-Oct	E
5	10	Kamer wil verbod op bq in openbare ruimte	21-Dec	B
6	12	Bq achter de toonbank	21-Dec	E
7	13	Bq achter de toonbank 5	21-Dec	E
8	14	Bq achter de toonbank 4	21-Dec	E
9	15	Bq achter de toonbank 2	21-Dec	E
10	16	Bq achter de toonbank 3	21-Dec	E
11	17	Belgie: bq taboe wegens identificatie	22-Dec	D
12	18	CDA: alle vrijheidsrechten kennen beperkingen	22-Dec	D
13	19	PvdA: verbod betekent onverdraagzaamheid	22-Dec	D
14	20	Verbod bq juridisch mogelijk'	22-Dec	C
15	21	Bq meer uit overtuiging dan als verplichting	22-Dec	C
16	23	Hd is geen bq	22-Dec	E
17	24	Bqverbod komt in de buurt van riskante stemmingmakerij	22-Dec	D
18	25	Juristen achten totaalverbod op bq wel haalbaar	22-Dec	A
19	26	bq noch nq wordt veel gedragen	23-Dec	D
20	27	Brief van de apotheker	24-Dec	C
21a	28	Verbod op bq komt voort uit angst en wantrouwen	24-Dec	E
21b	28	twijfels	24-Dec	E
21c	28	prachtig die bq	24-Dec	E
21d	28	verbied bq niet	24-Dec	E
22	32	nq-zaak scherpt debat aan	20-Oct	C
23	34	Egyptische universiteit verbiedt gezichtssluiers	21-Oct	D
24	35	Kabinet stuurt aan op verbieden bq	21-Oct	D
25	36	Antiracisme waakhond is bang voor 'nq-rellen'	23-Oct	D

26	37	post scriptum	24-Oct	E
27	61	Britten mogen gesluierd de rechtszaal in	11-Nov	D
28	62	Kabinet praat volgende week opnieuw over bqverbod	11-Nov	D
29	74	Kabinet komt met wet tegen bq's	18-Nov	D
30	79	Nederlander mag wel naakt, niet gesluierd lopen'	20-Nov	D
31	81	Adviseurs Verdonk tegen bqverbod'	21-Nov	D
32	83	Niet verbieden wat je niet bevalt'	21-Nov	C
33	83	Bqverbod	21-Nov	E
34	85	hdjes en paus	21-Nov	E
35	86	Gelukkig zie ik nog geen bq's	22-Nov	D
36a	87	bq 1	22-Nov	E
36b	87	bq 2	22-Nov	E
37	89	Hd oke, maar nq is eng	23-Nov	C
38	92	Lopende tenten	23-Nov	F
39	94	Bqverbod lost niets op	25-Nov	D
40	101	Ik doe mijn sluier niet af, voor niemand'	30-Nov	C
41	102	Als het hd'je toch niets voorstelt, waarom zou je er dan zoveel waarde aan hechten?	30-Nov	F
42	104	Autochtone bekeerlingen betogen voor recht op dragen nq	1-Dec	C
43	109	Blijf van elkaars kleding en geloofsovertuiging af	5-Dec	C
44	111	Weg met de bq	8-Dec	E

AD

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	2	Minister Verdonk kijkt naar beperkt verbod bq's	11-Oct	D
2	3	Utrecht: met bq geen uitkering	12-Oct	B
3	5	He, een carnavalsspook!	14-Oct	C
4	6	Bq	15-Oct	E
5	7	Minister Verdonk in Dordt	15-Oct	F
6	8	Flirten doen we met onze ogen	15-Oct	F
7a	9a	Bq	15-Oct	E
7b	9b	Hilligersberg	15-Oct	E
8	10	Uw mening	15-Oct	E
9	11	Vreemde ogen	15-Oct	D
10	12	Wat is het?	15-Oct	E
11	13	VOOR: 'overval plegen in bq gemakkelijk'	15-Oct	C
12	14	TEGEN: 'slimme aanpak kiezen, geen kledingverbod'	15-Oct	C
13	15	voor/tegen	15-Oct	E
14a	16a	Onzin	15-Oct	E
14b	16b	Prima	15-Oct	E
14c	16c	Verbieden	15-Oct	E
14d	16d	Middeleeuws	15-Oct	E
14e	16e	Niet van deze tijd	15-Oct	E
15	18	Met een bq toon je geen respect voor Nederland'	15-Oct	D
16	20	Europese bq	17-Oct	E
17a	22a	Bq (2)	18-Oct	E
17b	22b	Bq (3)	18-Oct	E
18	23	Bq	19-Oct	E
19	24	Kamer wil verbod op bq in openbare ruimte	21-Dec	D
20	26	Bqverbod luistert nauw	22-Dec	C

21a	27a	Bqverbod	23-Dec	E
21b	27b	Bqverbod (2)	23-Dec	E
22	29	Bqverbod (3)	27-Dec	E
23	30	Bqverbod (4)	28-Dec	E
24	35	Kabinet laat onderzoeken of verbod op bq's mogelijk is	21-Oct	D
25	36	Bq	24-Oct	E
26	44	Kabinet wil identificatieplicht inzetten om bq's te bestrijden	11-Nov	D
27	48	Bq binnenkort verboden op straat en in openbaar	18-Nov	D
28	49	Grondwet Turkije staat dragen hd in de weg	20-Nov	D
29	50	Wat vindt u?	20-Nov	E
30	51	Top 3	20-Nov	E
31	52	Geert Wilders: maatregel had er allang kunnen zijn	20-Nov	D
32	53	Raymond Solomon - Hoofredactie	20-Nov	E
33	54	Verbod is succes in België	20-Nov	C
34	55	Woede moslims dreigt	20-Nov	A
35a	58a	Bqverbod	21-Nov	E
35b	58b	Bqverbod (2)	21-Nov	E
36	60	Bqverbod (3)	23-Nov	E
37	61	Bisschop veegt vloer aan met bqverbod	24-Nov	D
38	62	Cultuurcursus	25-Nov	F
39	63	Kloosterzusters	27-Nov	E
40	64	Nederlandse moslima vindt bqverbod absurd	30-Nov	D
41	65	Protest moslima's	1-Dec	D
42	67	Bq	6-Dec	E

III Kopvoddentaxvoorstel Geert Wilders (2009)

NRC

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	sup	"Achterpagina"	17-Sep	?
2	1	Een trefwoord	17-Sep	F
3	2	Wilders schokt 2e kamer met voorstel over KvTx	17-Sep	B+D
4	3	Aldus uit de AB	17-Sep	D
5	4	Motie als boemerang	18-Sep	F
6	5	Aldus uit de AB	18-Sep	D
7	7	Stelling van Ian Kershaw: politici moeten de ranzige uitspraken van Wilders absoluut bestrijden	19-Sep	C
8	8	Terugslaan	19-Sep	F
9	9	Hopelijk staan de schotels thuis op Marokko gericht	19-Sep	E
10	11	Expertdiscussie: het gelijk van Femke Halsema	19-Sep	F
11	12	"Zwak, kleurloos, maar toch ook effectief"	19-Sep	C
12	15	'Kopvod' verklaard	22-Sep	F
13	16	Er zijn problemen, maar niet door de islam	22-Sep	C
14	sup	De hollandse natie	26-Sep	E
15	sup	De stelling van Rob Riemen: een gecorrumpeerde elite is gevaarlijker dan de politieke islam	26-Sep	C
16	sup	Zolang er al blues is, zijn er als head rags	28-Sep	E

VK

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	3	Wilderswatching	17-Sep	F
2	4	Menselijke maat inzet van debat	17-Sep	C
3	5	Nederland mag niet langer 'linksaf'	17-Sep	D
4	7	Coalitie soepel door debat	17-Sep	B
5	8	Tax	18-Sep	F
6	10	Wilders' wonderland	18-Sep	F
7	sup	PVV: snorrentaks en Mo-taks	19-Sep	F
8	14	Een hd, hoed of piercing, iedereen mag dragen wat hij wenst	19-Sep	E
9	sup	Lachen	21-Sep	F
10	18	bldndktr	22-Sep	F
11	sup	De kamerleden leven op een andere planeet	25-Sep	C
12	sup	ijdel	28-Sep	F

Tel

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	3	"Intelligenter voorstel"	17-Sep	D
2	4	Onbeschaamd	17-Sep	D
3	8	Wat U zegt	18-Sep	E
4	9	Beschouwing	18-Sep	F
5	sup	Terugblik	29-Sep	E

Trouw

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	sup	Het begon nog knus	17-Sep	C
2	3	Plan Wilders voor belasting op hd	17-Sep	D
3	sup	Venlotax	18-Sep	E
4	4	Islamcritici: Wilders slaat plank mis met hdtaks	18-Sep	C
5	sup	Een goed debat voedt het vertrouwen in de politiek	19-Sep	C
6	6	Sneeuwvitje en de acht dwergen	19-Sep	F
7	8	Juf gekleed in schoorsteenpijp	21-Sep	F
8	10	Op lompe klompen	21-Sep	F
9	sup	In Duitsland zijn moslims geen issue	24-Sep	F
10	sup	Onvrede, zelfs bij oranjezinden	26-Sep	E

AD

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	2	Wilders trekt debat over de Miljoenennota naar zich toe	17-Sep	C
2	3	Moslimataks Wilders valt slecht	17-Sep	B
3	sup	Frits en Henk: we hielden van elkaar	18-Sep	C
4	5a	Kopvoddentaks, daar is over nagedacht	18-Sep	F
5	5b	Online debat – Moet er een belasting op het dragen van hd komen?	18-Sep	E
6a	6	Cruyff	18-Sep	E
6b	6	Kopvoddentaks	18-Sep	E
7	sup	Femke en Geert	19-Sep	E
8a	8	Zwarte kousen	19-Sep	E
8b	8	Gezeur over islam	19-Sep	E
8c	8	Minder vrijheid	19-Sep	E
8d	8	Wat vervuilen ze?	19-Sep	E
8e	8	Extreem-rechts	19-Sep	E
9	10	In reactie op Wilders pleit omroep voor ‘blondjestaks’	19-Sep	?
10	sup	Wilders ligt niet wakker van verlies 2 zetels	21-Sep	B
11a	12	Wilders is middeleeuws	21-Sep	E
11b	12	Kopvoddentaks	21-Sep	E
12	13	Laat Wilders weten: dit kan niet	22-Sep	E
13	sup	Mijn gedachten gaan uit naar islamitische diabetici	23-Sep	F
14a	14	Wilders moet overdrijven	24-Sep	E
14b	14	Roep om blondjestax	24-Sep	E
14c	14	Idioterie rond hd	24-Sep	E
15	15	Online debat – Moet Balkenende ook premier in volgend kabinet worden	24-Sep	E
16	16	Kunstenares vraagt haar te bedekken na ‘belachelijk plan’ Wilders	25-Sep	C
17	17	Karin de Visser	28-Sep	E
18a	18	Lever uw schoenen in	29-Sep	E
18b	18	Karin de Visser (2)	29-Sep	E
18c	18	Karin de Visser (3)	29-Sep	E
18d	18	Wilders vs Ghandi	29-Sep	E

IV. Hoofddoekrel staatsbezoek Beatrix (2012)

NRC

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	sup	Oman: niet perfect, koningin gaat wel	7-Jan	D
2	1	Zeven meningen over de hd van koningin Beatrix	9-Jan	D
3	2	"In het nieuws"	9-Jan	D
4	3	Links en rechts genieten van hd-dag	9-Jan	C
5	4	De waarde van een staatsbezoek	9-Jan	?
6	5	Oranje-satire zo oud als het koningshuis	10-Jan	C
7	6	"Zap": kopzorgen van de echte en de fictieve Beatrix	10-Jan	F
8	sup	Zo'n staatsbezoek heeft geen enkel economisch nut	11-Jan	C
9	8	Omaanse vrouw is juist geemancipeerd	11-Jan	C
10	10	Beatrix laakt debat over hd	12-Jan	A
11	11	Ook onzin is onschendbaar	12-Jan	F
12	sup	"Puzzel in het midden"	13-Jan	E
13	12	"Uitgelicht"	13-Jan	D
14	13	'Rutte beschermt Beatrix te weinig'	13-Jan	B
15	14	Van 'prietpraat' via 'multi-cultionzin' naar 'wanvertoning'	13-Jan	D
16	15	"Brieven over Koningin Beatrix"	13-Jan	E+E
17	16	Toch staat ze niet bekend als flapuit	13-Jan	C
18	17	Opinie: Mark Rutte liet koningin uit haar rol vallen	13-Jan	C
19	19	"Dag": nuttige tik	13-Jan	F
20	21	Rutte staat achter hd	14-Jan	D
21	22	"Lux: Koningin	14-Jan	?
22	23	"Citaten"	14-Jan	E
23	24	"Youp": zucht van verlichting	14-Jan	F
24	sup	"In Nederland": halal vlees	17-Jan	F
25	25	"Over de haag"	19-Jan	E
26	45	"Zap": ballades voor 2 onmodieuze vorstinnen	1-Feb	F

VK

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	sup	Koninklijke optredens in het theater van staat	9-Jan	C
2	1	Staatsbezoek; bedekte rondleiding in moskee	9-Jan	A
3	2	"Claudia de Breij": sjeitel XYZ	9-Jan	F
4	sup	Koningin opent deuren voor directeuren	10-Jan	?
5	sup	Vertrek sultan Oman ligt gevoelig	10-Jan	?
6	sup	Woensdag: ophef over 'naakte' Beatrix en W-Alexander	11-Jan	E
7	5	"JP Geelen": geintje	11-Jan	F
8	6	"Boven de vouw"	12-Jan	F
9	sup	"Column Nausicea Marbe": weer slaan de stoppen door	13-Jan	F
10	sup	Etiquette; wanneer draagt de koningin een hoed?	13-Jan	D
11	sup	Wilders zoekt al jaren confrontatie met Koningin Beatrix	13-Jan	?
12	8	"Mailtje van de dag"	13-Jan	F
13	9	Echt onzin	13-Jan	F
14	10	"Steek elke dag wat op: vrijdag"	13-Jan	E
15	11	Niet meer de koningin van de PVV	13-Jan	C
16	12	Rutte kortaf: 'kledingvoorschriften gerespecteerd'	13-Jan	D
17	15	"Opinie en debat"	14-Jan	E
18	16	Tien leestekens volstaan op onzin van GW te pareren	14-Jan	C
19	17	"QenA Rob Vreeken": GW had gelijk	14-Jan	F
20	18	Rutte vindt 'echt onzin' nog zachtjes uitgedrukt	14-Jan	A
21	sup	Het CDA-gevoel is weer goed	23-Jan	?
22	sup	SP in peiling grootste partij, PVV verliest weer	23-Jan	D

Tel

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	sup	Koningin in Abu Dhabi	7-Jan	D
2	sup	Emiraten en Oman onthalen koningin	7-Jan	C
3	1	Krankzinnig	9-Jan	F
4	sup	Oranjes bij president	9-Jan	D
5	sup	Verbazing over sluier-ophef	9-Jan	A
6	sup	Beatrix slaat brug naar emiraten	10-Jan	C
7	sup	“Kort financieel”	10-Jan	E
8	sup	Warm onthaal door sultan	11-Jan	C
9	sup	Nederlandse megaorder in Oman	11-Jan	D
10	sup	Koningin onthult vurige wens	12-Jan	C
11	2	Etiquette	13-Jan	D
12	3	“Wil”	13-Jan	?
13	4	Ongehoord	13-Jan	D
14	5	Rutte tevreden over koningin en haar sluiers	14-Jan	C
15	6	Zucht	14-Jan	F
16	7	Hoofddoek	14-Jan	F
17a	8a	Wat de koningin laat zien, siert ons land	14-Jan	E
17b	ab	Klap	14-Jan	E
18	sup	Paleis voor gasten	21-Jan	?
19	sup	oranjes banen de weg	21-Jan	?
20	18	Trots	31-Jan	?

Trouw

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	sup	Koningin begint 50e staatsbezoek	7-Jan	D
2	sup	Minder turbulent Oman ontvangt koningin	9-Jan	C
3	1	Staatsbezoek aan VAE begonnen	9-Jan	A
4	2	Kwestie van respect	10-Jan	E
5	sup	De regering gokte dat bezoek aan Oman wel weer kon	10-Jan	D
6a	sup	Gevaren van de islam	11-Jan	E
6b	sup	Gepaste kleding	11-Jan	E
6c	sup	Het is ook nooit goed	11-Jan	E
7	sup	Blijdschap dat het bezoek nu wel kan doorgaan	11-Jan	C
8	3	Hd is Nederlands	12-Jan	E
9	5	Koningin raakt met opmerking over hd gevoelige snaar	13-Jan	A
10	7	De koningin mag iets onzin noemen	13-Jan	D
11	8	De sluier: een oude katholieke traditie	14-Jan	C
12	10	Rutte: koningin daagde PVV niet uit	14-Jan	C
13	11	'ik heb het wel gehad met Wilders'	14-Jan	D
14	12	'Hij moet minder rare dingen roepen'	14-Jan	D
15a	13a	Roep majesteit tot de orde	14-Jan	E
15b	13b	Bedek ook mannenhoofd	14-Jan	E
15c	13c	Solidair	14-Jan	E
16	14	Het is onzin, maar nieuwswaardige onzin	14-Jan	C
17	sup	Pers lokte Beatrix in de val	16-Jan	E
18a	16a	Niet gelijkwaardig	17-Jan	E
18b	16b	hd af	17-Jan	E
19	17	"Filosofisch elftal"	18-Jan	E
20	18	"Filosofisch elftal": de koningin en de staatshd	18-Jan	C
21	sup	Stokoude vragen	18-Jan	F
22	19	Niet handig	19-Jan	F
23	sup	Angst voor eurocrisis stuwt SP naar grote hoogten	26-Jan	?

AD

Nr.	Nr (oorspr.)	titel	datum	Categorie
1	1	Ophef over hd	9-Jan	A
2	sup	Beatrix staat symbool voor respect	9-Jan	F
3	sup	Koningin Beatrix breekt record staatsbezoeken	9-Jan	C
4	sup	Voorschriften gelden dus niet voor mannen	10-Jan	E
5	sup	Koningin opgelucht en veilig aan wal	10-Jan	A
6	sup	DWDD spot met naakte Beatrix	10-Jan	B
7	3	Wilders roept wat en we zijn er weer dagen mee bezig	10-Jan	C
8	4	"service"	10-Jan	E
9	5	Pavlovreactie van PVV	10-Jan	E
10	6	Hd hoort alleen thuis in godshuis	10-Jan	E
11	7	Iman toonde geen respect voor Verdonk	11-Jan	E
12	8	"service"	11-Jan	E
13	9	Koningin had uitnodiging zeker af moeten slaan	11-Jan	E
14		Hoofddoek-rel	11-Jan	E
15	sup	Beatrix zal dit filmpje vreselijk vinden	11-Jan	C
16	sup	Satire Beatrix: de boodschapper heeft het gedaan	12-Jan	E
17	sup	Koningin op staatsbezoek scoort voor bedrijven	12-Jan	C
18	sup	WA zou zich moeten bedenken	12-Jan	E
19	10	Koningin gaat weer met hd naar moskee	12-Jan	D
20	11	Beatrix is aanvallen Wilders zat	13-Jan	C
21	12	Koningin moet zich niet uit tent laten lokken	13-Jan	F
22	13	Echt onzin	13-Jan	A
23	sup	Oranje-orders: Merkel zou zelfde resultaat boeken	13-Jan	E
24	sup	Onze Beatrix doet het formidabel	13-Jan	E
25	sup	Zucht van Beatrix	14-Jan	E
26	sup	Een Omaanse vrouw kom je niet tegen in een restaurant of café	14-Jan	D
27	sup	"service"	14-Jan	E
28	sup	Beatrix voorbeeld	14-Jan	E
29	14	Rutte beweegt zich voorzichtig tussen Beatrix en Wilders	14-Jan	C
30	16	Een briefje aan A.Kuypers	14-Jan	F
31	17	Richt je op de crisis	14-Jan	E
32	18	Beatrix met een hd is prima	14-Jan	D
33	19	Maak je drukker om 16,7 miljoen mensen	14-Jan	E
34	21	Niet die enorme hoed	16-Jan	E
35	24	Wilders heeft echt geen spijt	19-Jan	E

BIJLAGE 4

TABELLEN RESULTATEN 2^E ANALYSE

4a: Tabellen van artikelen met 25 zoektermen

Tabellen tweede analyse per periode, per dagblad. In deze tabellen wordt weergegeven hoe vaak een bepaalde zoekterm per artikel voorkwam. De artikelen zijn per tabel chronologisch geordend en de artikelnummers (in de eerste kolom) komen overeen met de nummers die zijn weergegeven in de tabellen van bijlage 3 en de schema's in bijlage 5.

Legenda:

Nr=	artikelnummer
Nr (oorspr.)=	artikelnummer van eerste analyse (zoals gebruikt in bijlagen 1 en 2)
Datum=	datum van publicatie
Overige artikelen=	aantal keren dat een bepaalde term voorkomt in de overige hoofddoekartikelen die in de betreffende periode verschenen zijn
Totaal 0=	artikelen waarin geen een van de termen voorkwam ('nulartikelen')

Nummering zoektermen:

- 1 vrees/vrez-
- 2 angst-
- 3 geva-
- 4 paniek-
- 5 fobi-
- 6 haat/hate-
- 7 terror-
- 8 dreig-
- 9 geweld-
- 10 onderdruk-
- 11 extremis-
- 12 islamis-
- 13 radica-
- 14 racis-
- 15 populis-
- 16 discrimin-
- 17 antisemi-
- 18 stigmatis-
- 19 toler-
- 20 respect-

21 neutra-
22 vrijheid-
23 emancip-
24 media-
25 aandacht-

I Frans hoofddoekverbod (2003-2004)

NRC

NRC																												
Nr.	Nr (oorspr)	datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL
1	2	25-okt																1										1
23	51	28-okt								1		3								1		1		1	1			7
2	5	28-okt																1		1	1	1		4				8
3	8	31-okt																								1		1
4	9	1-nov																				3		3				6
5	12	12-nov										1																1
6	13	13-nov																										0
7	16	22-nov																								1		1
8	17	22-nov	1									1			1			1			2	9		1		1		17
9	19	27-nov		1																				1	1			3
10	22	2-dec																2								1		3
11	24	2-dec																1										1
12	31	11-dec																			1			1				2
13	33	12-dec		1									1								1	1	1	2	1		1	9
14	34	13-dec			3					3					1			1				3	3	6		1		21
15	35	13-dec										1									1							2
16a	37	18-dec																				1						1
16b	37	18-dec																										0
17a	41	20-dec													1						5			2	1	1		10
17b	42	20-dec			1			1				1		1								1	5	5			1	16
18	43	22-dec																						3		1		4
19	44	22-dec																			1							1
20	46	24-dec																										0
21	48	30-dec	1	1		2				2				1				1			1		5	3				17
22	50	31-dec																						1	1		1	3
23	51	3-jan								1		3								1				1	1			7
24	53	3-jan																				4						4
25	54	6-jan		3					2	1		2	1	1							7				1			18
26	55	8-jan																										0
27	56	8-jan	1																									1
28		10-jan																				1	2			1	1	5
29	61	12-jan			2					2		1			2								1		1			9
30	62	13-jan								2													1					3
31	65	17-jan								2					1	1								1				5
32	68	19-jan																										0
33	69	19-jan										1												1				2
34	71	20-jan								1					4	2					1							8
35	76	24-jan				1																						1

36	77	24-jan	1																2		2	5						
37	79	26-jan																				0						
38	80	30-jan	1						3									3	2	1		10						
39	82	2-feb																				0						
40	84	2-feb		1	2			3							1			4		1		12						
41	85	2-feb	1							1		1		2				1				6						
42	86	3-feb																1				1						
43	87	4-feb		1														1				2						
44	89	7-feb					2			2	2								1	1		8						
45	91	11-feb										2						2	1		1	6						
46	93	11-feb																				0						
47	94	12-feb		1			1	1	1					1				3	1			9						
48	95	12-feb					1		1		3		2									7						
49	97	19-feb																				0						
50	99	20-feb		1					2						2		1	1	2	1		10						
51	101	23-feb														1		1				2						
52	102	26-feb						1								2						3						
53	103	27-feb																	2			2						
54	107	1-mrt				1		2									1	21	1			26						
55	110	3-mrt										3					17	8				28						
56	111	4-mrt							1									5	1			7						
57	112	5-mrt								1								2				3						
58	113	9-mrt		1									1		1	1	5	1				10						
59	115	11-mrt		1																		1						
60	116	12-mrt																				0						
61	117	12-mrt															3		1			4						
62	118	13-mrt														1						1						
63	120	16-mrt	2				1									1	12	6				22						
64	123	18-mrt										1								1		2						
65	125	18-mrt															1	7	1			9						
Totaal			7	8	13	2	2	3	6	22	0	21	2	6	15	4	1	17	0	4	30	31	69	94	19	7	11	394
OVERIGE ARTIKELEN			20	12	26	4	5	10	37	34	23	8	11	11	12	13	5	22	14	5	13	16	0	36	10	11	11	369

VK

[illegible]

Tel

Tel Nr.		datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL
1	4	12-nov																										0
2	6	3-dec								1																		1
3	8	12-dec																										0
4	9	18-dec																										0
5	14	19-jan						1							1	1						1						4
6	15	20-jan																							1			1
7	16	20-jan		1	1					1		1			1													5
8	19	27-jan		1	2					1											1		1		1			3
9	20	7-feb		1	2					1														2				6
10	22	27-feb										1									2	1			1			5
11	25	23-mrt	1	1								1									1		1					5
12	26	25-mrt								1														1				2
TOTAAL			1	3	3	0	0	1	0	4	0	3	0	0	2	1	0	0	0	0	4	2	2	3	3	0	0	32
OVERIGE ARTIKELEN			0	1	2	0	0	0	9	5	3	0	0	3	1	0	0	2	0	0	1	1	0	6	2	0	2	38

Trouw

Trouw Nr.		datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL
1	1	25-okt																					2					2
2	9	6-nov								2																		2
3	10	8-nov																										0
4	12	12-nov																						1				1
5	25	10-dec	2						1											1	2							6
6	26	12-dec	2									1	1					1				3			1	1		10
7	27	12-dec																										0
8	28	13-dec	1										1						1						2			5
9	29	13-dec																		1					1			2
10	30	13-dec																							1			1
11	32	18-dec	1			1			1									1	1	1	1							7
12	34	19-dec									1							1		1	3			1				7
13	35	19-dec	1								2																	3
14	36	19-dec																								1		1
15	36	19-dec																	1									1
16	36	19-dec	1			1				1																		3
17	37	20-dec																						1				1
18	39	20-dec																										0
19	40	22-dec																										0
20	41	23-dec				1																				1		2
21	47	3-jan									1							1										2
22	48	3-jan									1																	1
23	49	3-jan									1																	1
24	50	3-jan																										0
25	51	3-jan																										0
26	53	6-jan							1																3			4
27	55	9-jan																										0
28	56	10-jan																										0
29	57	12-jan	2	1							1																	4
30	58	13-jan																										0
31	59	13-jan					2				1							1										4
32	61	15-jan		1						1	4														1			7
33	63	15-jan																		1	1		2			3		7
34	64	16-jan																										0
35	65	16-jan				1		2															2					5
36	67	19-jan																						1				1
37	68	19-jan		1							1																	2
38	70	21-jan		2	1				2		1					1						2		3				12
39	71	22-jan	1																									1
40	73	23-jan	1																									1

[illegible]

AD

[illegible]

II. Burgaverbod Rita Verdonk (2005-2006)

NRC

NRC			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL
Nr.	Nr (oorspr.)	datum																										
1	1	12-okt																										0
2	2	13-okt				1												1						2				4
3	8	20-okt						1							2			4										7
4	9	21-dec							1																			1
5	10	21-dec																										0
6a	11	21-dec																										0
6b	11	21-dec																										0
7	12	22-dec																					1	8				9
8	13	22-dec																										0
9	14	22-dec																										0
10	16	24-dec																			1			3				4
11	20	29-dec		1																				1				2
12	21	30-dec																			1			1				2
13	24	21-okt																										0
14	26	24-okt																				1		1				2
15	32	28-okt			1		1	1																1		2		6
16	42	8-nov																				8	3	2				13
17	44	9-nov			1																					1		2
18	48	11-nov															4											4
19a	50	13-nov																								1		1
19b	50	13-nov			1		1	1		2	1											1		1				8
20	51	13-nov																										0
21	58	18-nov																										0
22	62	20-nov																			2					1		3
23	64	20-nov								1											2	1	3	1				8
24	67	22-nov			1				1														1		1			4
25	69	24-nov			1																							1
26a	72	25-nov			1																			2		1		4
26b	72	25-nov																										0
27	73	25-nov																			1			2				3
28	75	29-nov																		1								1
29	78	30-nov								1		1				1												3
30	84	3-dec																										0
31	85	5-dec		5	2				2	4	3		1									4						21
32	89	11-dec													1										5			6
33	94	14-dec	1					1																		1		3
TOTAAL			1	6	8	1	2	4	4	8	4	1	1	0	3	1	0	9	0	1	7	15	8	30	1	1	6	122
Overige artikelen			7	6	16	1	3	7	23	18	12	1	21	14	11	1	1	8	0	0	3	28	2	41	1	15	17	257

VK

VK																												
Nr.	Nr (oorspr.)	datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL
1	2	12-okt							1	1								1									1	4
2	4	12-okt																										0
3a	5	13-okt																										0
3b	5	13-okt																1										1
4	9	14-okt																										0
5	17	21-dec										1																1
6	19	22-dec							2			1																3
7	20	22-dec	1		1				3	2	1													2		1		11
8	21	22-dec										1						2						2				5
9a	22	22-dec		1						1																		2
9b	22	22-dec																										0
10	23	22-dec																						1				1
11	24	22-dec																										0
12a	25	23-dec																										0
12b	25	23-dec																1										1
13	30	24-dec																										0
14	32	27-dec																										0
15	61	13-nov																			1	1		1		1		4
16	62	13-nov																										0
17	67	18-nov																						1				1
18	70	18-nov									1																	1
19	72	20-nov																1				1						2
20	73	20-nov																1						2				3
21	75	21-nov			1																						1	2
22	79	24-nov			2				1	1															1			5
23	82	25-nov																1										1
24	83	25-nov	2	2								1																5
25a	87	25-nov	1																		2							3
25b	87	25-nov		1					1																			2
26	90	30-nov																										0
27	93	2-dec								3																		3
28	98	7-dec																										0
29	110	18-dec	1	1	1				1							1												5
TOTAAL			2	5	8	0	0	0	9	8	2	4	0	0	0	1	0	8	0	0	3	2	0	9	1	0	4	66
Overige artikelen			1	15	12	3	1	3	29	11	14	6	10	8	17	3	3	10	0	1	12	9	5	32	18	14	18	255

Tel

Tel																												
Nr.	Nr (oorspr.)	datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL
1	4	11-okt													1													1
2	5	12-okt																										0
3	6	12-okt																										0
4	7b	13-okt																										0
5	8	13-okt																										0
6	10a	14-okt			1				1																			2
7	b	14-okt																		1								1
8	c	14-okt																										0
9	13b	18-okt																1										1
10	14	21-dec																										0
11	17	24-dec																										0
12	20	21-okt																										0
13	31	10-nov																										0
14	34	18-nov					1																					1
15	35	18-nov																						1				1
16	36	21-nov			1																							1
17	38	27-nov																										0
TOTAAL			7	0	2	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	8
Overige artikelen			3	7	5	0	0	1	1	5	4	1	4	9	7	0	0	3	0	0	0	4	1	5	1	3	4	68

Trouw

Trouw			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL
Nr.	Nr (oorspr.)	datum																										
1	1	11-okt			1				4		1		1															7
2	3	13-okt																										0
3	4	15-okt																										0
4	8	20-okt																										0
5	10	21-dec																										0
6	12	21-dec					1			1																		2
7	13	21-dec																										0
8	14	21-dec																										0
9	15	21-dec							1																			1
10	16	21-dec																										0
11	17	22-dec																										0
12	18	22-dec																					4	1				5
13	19	22-dec																					3					3
14	20	22-dec							1								4											5
15	21	22-dec																										0
16	23	22-dec																										0
17	24	22-dec																					3					3
18	25	22-dec															2						1					3
19	26	23-dec																										0
20	27	24-dec	3					1																				4
21a	28	24-dec	7	4				1	2								1											15
21b	28	24-dec																										0
21c	28	24-dec																										0
21d	28	24-dec																										0
22	32	20-okt															2											2
23	34	21-okt			1																							1
24	35	21-okt																						1				1
25	36	23-okt																										0

[illegible]

AD

AD			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL
Nr.	Nr (oorspr.)	datum																										
1	2	11-okt																										0
2	3	12-okt																										0
3	5	14-okt	1																									1
4	6	15-okt																										0
5	7	15-okt							1	1																		2
6	8	15-okt																										0
7a	9a	15-okt							1																			1
7b	b	15-okt															2											2
8	10	15-okt								1												1						2
9	11	15-okt				1			1																			2
10	12	15-okt																										0
11	13	15-okt		1								1																2
12	14	15-okt										2										1						3
13	15	15-okt		1																								1
14a	16a	15-okt																										0
14b	b	15-okt																										0
14c	c	15-okt							1	1																		2
14d	d	15-okt										1																1
14e	e	15-okt																										0
15	18	15-okt												1							1	1						3
16	20	17-okt																										0
17a	22a	18-okt																										0
17b	b	18-okt																										0
18	23	19-okt												1											1	1		3
19	24	21-dec																										0
20	26	22-dec																										0
21a	27a	23-dec																										0
21b	b	23-dec																										0
22	29	27-dec	2																									2
23	30	28-dec	6																									6
24	35	21-okt																										0
25	36	24-okt																										0

[illegible]

III Kopvoddentaxvoorstel Geert Wilders (2009)

NRC

NRC																												
Nr.	Nr (oorspr.)	datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL
1	sup	17-sep																										0
2	1	17-sep								1				1	1													3
3	2	17-sep					1									1								1				3
4	3	17-sep										1																1
5	4	18-sep																										0
6	5	18-sep																										0
7	7	19-sep			2			1	1	1	2				5	1	1									2	1	17
8	8	19-sep	1	2			1	4		1								1		2								12
9	9	19-sep			1																							1
10	11	19-sep																						1				1
11	12	19-sep																							3			3
12	15	22-sep		1											1							1						3
13	16	22-sep															1							2	1	1		5
14	sup	26-sep																										0
15	sup	26-sep			6					2														3		2		13
16	sup	28-sep																										0
TOTAAL			1	3	9	0	2	5	1	5	2	1	0	1	7	2	2	1	0	2	0	1	0	7	1	8	1	62
Overige artikelen			5	4	10	1	0	3	0	11	3	0	3	0	0	7	2	3	0	1	3	4	1	5	1	14	8	89

VK

VK																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																					
----	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Tel

Tel																													
Nr.	Nr (oorspr.)	datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL	
1	3	17-sep					2									2	4												8
2	4	17-sep										2																	2
3	8	18-sep	1																										1
4	9	18-sep																								1			1
5	sup	29-sep																											0
TOTAAL			1	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	2	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	12
Overige artikelen			2	0	1	0	0	0	0	6	3	3	0	0	1	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	2	1		23

Trouw

Trouw																												
Nr.	Nr (oorspr.)	datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL
1	sup	17-sep																										0
2	3	17-sep										1												4				5
3	sup	18-sep																										0
4	4	18-sep	1				1							3				1					1	1		2		10
5	sup	19-sep																								1		1
6	6	19-sep																										0
7	8	21-sep					1																					1
8	10	21-sep																										0
9	sup	24-sep			1			3																		2		6
10	sup	26-sep																										0
TOTAAL			0	1	1	1	1	3	0	0	0	1	0	3	0	0	0	1	0	0	0	0	1	5	0	2	3	23
Overige artikelen			6	5	2	0	0	3	4	8	4	2	4	5	5	2	0	2	0	0	14	2	1	6	0	2	4	81

AD

[illegible]

IV. Hoofddoekrel staatsbezoek Beatrix (2012)

NRC

NRC																														
Nr.	Nr (oorspr.)	datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL		
1 sup		7-jan									1																		1	
2	1	9-jan										4		1				1				1							7	
3	2	9-jan																				1							1	
4	3	9-jan										1										2	1						4	
5	4	9-jan																											0	
6	5	10-jan										1										2		1			2		6	
7	6	10-jan																				1		1					2	
8 sup		11-jan																												0
9	8	11-jan										1									2	6								9
10	10	12-jan										3		1								2				1				7
11	11	12-jan										1						1				2				1				5
12 sup		13-jan																												0
13	12	13-jan																								1				1
14	13	13-jan										1										1								2
15	14	13-jan										1																		1
16	15	13-jan	1									2														1				4
17	16	13-jan										4													1	1				6
18	17	13-jan										1																		1
19	19	13-jan		1								1										1								3
20	21	14-jan										4										2		1						7
21	22	14-jan																												0
22	23	14-jan																												0
23	24	14-jan																				2								2
24 sup		17-jan																						1						1
25	25	19-jan																												0
26	45	1-feb																												0
TOTAAL			1	1	0	0	0	0	0	0	1	25	0	2	0	0	0	2	0	0	2	23	1	4	1	3	4		70	
Overige artikelen			4	8	4	0	0	4	6	10	10	8	4	5	5	2	1	3	0	1	2	1	0	12	1	6	5		102	

VK

VK																													
Nr.	Nr (oorspr.)	datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL	
1	sup	9-jan																											0
2	1	9-jan										1																	1
3	2	9-jan										1																	1
4	sup	10-jan																											0
5	sup	10-jan								1																			1
6	sup	11-jan																				1							1
7	5	11-jan										1														1			2
8	6	12-jan																											0
9	sup	13-jan										1										1							2
10	sup	13-jan																											0
11	sup	13-jan								1												1		1					3
12	8	13-jan																											0
13	9	13-jan										2															1		3
14	10	13-jan																											0
15	11	13-jan										9	1				1					3							14
16	12	13-jan										2	1				1					2							6
17	15	14-jan																				1							1
18	16	14-jan																				1		1					2
19	17	14-jan										6																	6
20	18	14-jan										3										1							4
21	sup	23-jan													2											1			3
22	sup	23-jan																											0
TOTAAL			0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	26	0	2	2	0	0	2	0	0	11	0	2	1	1	1		50
Overige artikelen			3	7	1	0	5	4	2	6	6	19	0	8	5	2	8	1	0	0	5	4	0	43	2	11	8		150

Tel

Tel																													
Nr.	Nr (oorspr.)	datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL	
	1 sup	7-jan																										0	
	2 sup	7-jan																										0	
	3	1	9-jan	1										1														2	
	4 sup	9-jan																										0	
	5 sup	9-jan																										0	
	6 sup	10-jan																										0	
	7 sup	10-jan																								1		1	
	8 sup	11-jan																										0	
	9 sup	11-jan			1																							1	
	10 sup	12-jan																										0	
	11	2	13-jan																									0	
	12	3	13-jan										2															2	
	13	4	13-jan										1									2						3	
	14	5	14-jan										1															1	
	15	6	14-jan						1																			1	
	16	7	14-jan																1			2		2				5	
	17a	8a	14-jan																			3						3	
	17b	ab	14-jan				1						1															2	
	18 sup	21-jan																										0	
	19 sup	21-jan																										0	
	20	18	31-jan																				1					1	
TOTAAL				1	0	1	1	0	1	0	0	0	5	0	1	0	0	0	0	1	0	0	8	0	2	0	1	0	22
Overige artikelen				0	0	2	0	0	1	2	1	0	3	1	1	5	0	0	2	0	0	1	0	0	6	3	1	0	29

Trouw

Trouw			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL
Nr.	Nr (oorspr.)	datum																										
1 sup		7-jan																										0
2 sup		9-jan																						1				1
3	1	9-jan										1										1						2
4	2	10-jan																				2						2
5 sup		10-jan																						1				1
6a sup		11-jan			2												1											3
6b sup		11-jan																				1						1
6c sup		11-jan																										0
7 sup		11-jan																										0
8	3	12-jan																										0
9	5	13-jan										4		1			1					1						7
10	7	13-jan										2										1		1		1		5
11	8	14-jan										2																2
12	10	14-jan										3																3
13	11	14-jan																										0
14	12	14-jan																				2		1				3
15a	13a	14-jan										2																2
15b	13b	14-jan										1																1
15c	13c	14-jan										2																2
16	14	14-jan										2														2	1	5
17 sup		16-jan																							1			1
18a	16a	17-jan																										0
18b	16b	17-jan																										0
19	17	18-jan	1																									1
20	18	18-jan	1									3										1	2	2				9
21 sup		18-jan									3															1	2	6
22	19	19-jan										1					1				1			1				4
23 sup		26-jan		1																								1
TOTAAL			2	1	2	0	0	0	0	3	0	23	0	1	0	0	0	3	0	0	1	9	2	7	0	5	3	62
Overige artikelen			1	3	3	0	0	0	4	3	4	7	4	1	13	0	0	1	0	0	18	4	5	21	0	6	5	103

AD

AD																													
Nr.	Nr (oorspr.)	datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	TOTAAL	
1	1	9-jan										3		1				1				3							8
2 sup		9-jan			1							1										3							5
3 sup		9-jan																											0
4 sup		10-jan																				2							2
5 sup		10-jan																											0
6 sup		10-jan																											0
7	3	10-jan					1					1													1				3
8	4	10-jan																				1							1
9	5	10-jan																				1							1
10	6	10-jan																											0
11	7	11-jan																				3							3
12	8	11-jan																											0
13	9	11-jan																											0
14		11-jan																											0
15 sup		11-jan																				3				1	1		5
16 sup		12-jan																											0
17 sup		12-jan																								1			1
18 sup		12-jan																											0
19	10	12-jan																											0
20	11	13-jan										1																	1
21	12	13-jan										1																	1
22	13	13-jan																											0
23 sup		13-jan																											0
24 sup		13-jan																											0
25 sup		14-jan																											0
26 sup		14-jan										1																	1
27 sup		14-jan																				1							1
28 sup		14-jan																											0
29	14	14-jan										1										1				2			4
30	16	14-jan																				1				2			3
31	17	14-jan																											0
32	18	14-jan										1																	1
33	19	14-jan																											0
34	21	16-jan																											0
35	24	19-jan										1		1				1											3
TOTAAL				0	0	1	0	1	0	0	0	11	0	2	0	0	0	2	0	0	0	19	0	1	0	5	2		44
Overige artikelen				1	1	6	0	0	1	3	2	4	2	0	1	1	0	0	1	0	2	2	0	0	11	1	2	1	42

BIJLAGE 5

SCHEMATA ARTIKELEN PER DAGBLAD

Schemata nieuwsstroom per periode, per dagblad

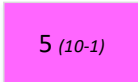
Geïnccludeerde perioden:

(gebruikte afkortingen)

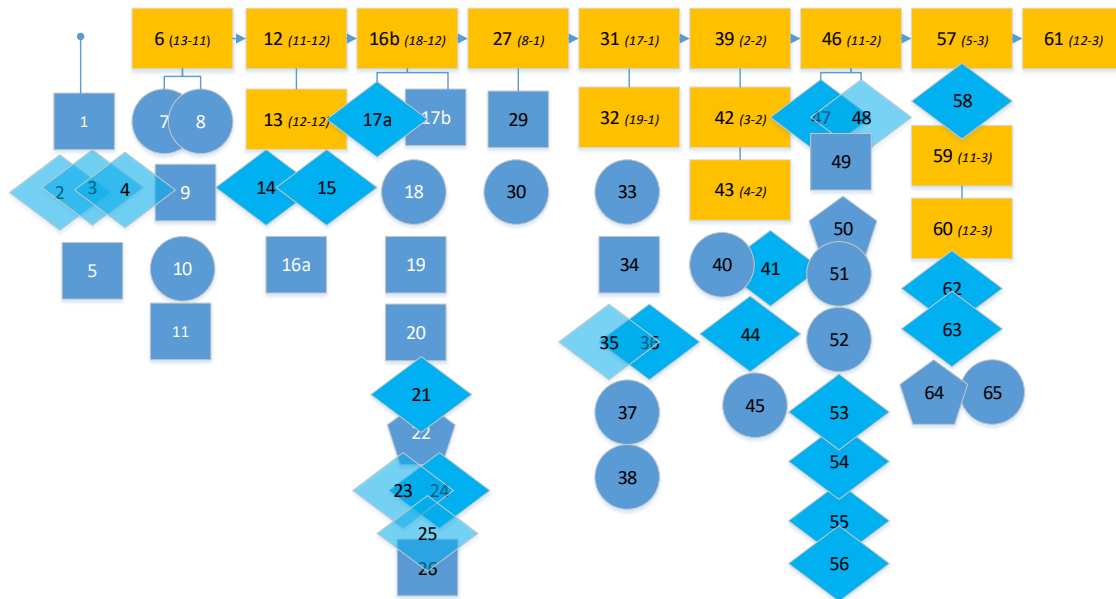
- Hoofddoekverbod Frankrijk (2003-2004) *(stasi)*
- Voorstel burqaverbod Rita Verdonk (2005-2006) *(bqvvd)*
- Kopvoddentaxvoorstel Wilders (2009) *(kvtx)*
- Hoofddoekdiscussie staatsbezoek Beatrix (2012) *(beaoman)*

De in de schemata weergegeven nummering komt overeen met die in gebruikt in de tabellen van bijlagen 3 en 4.

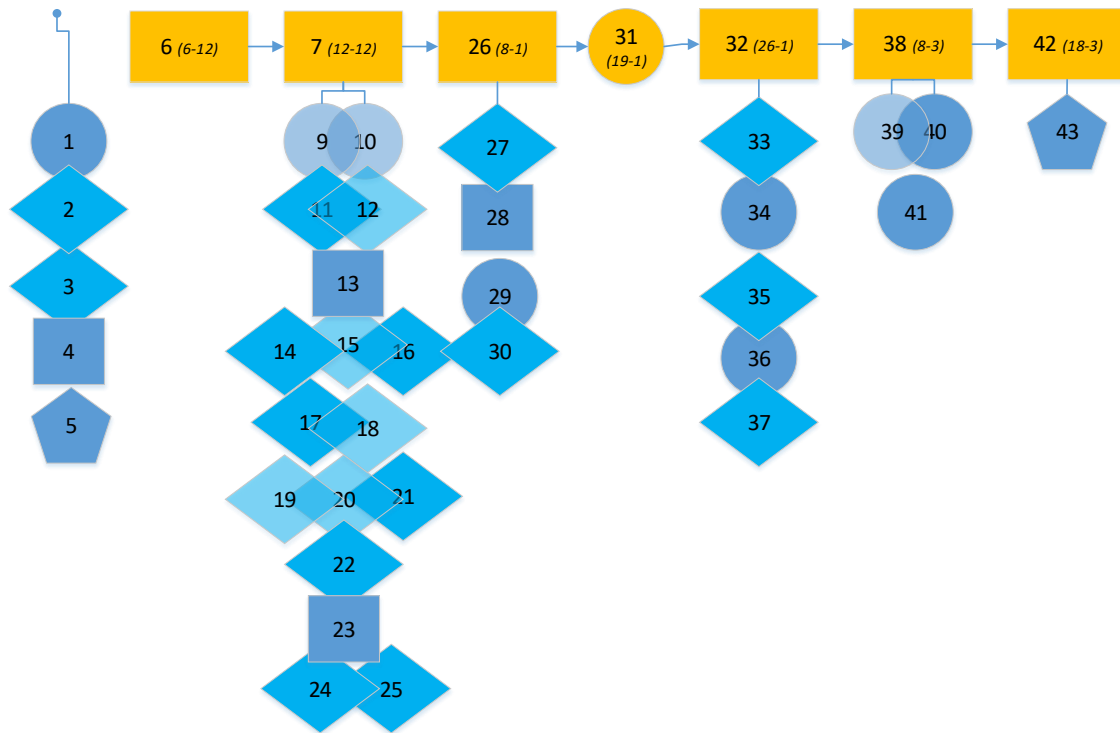
Legenda:

	<i>Hoofdnieuwsartikel (met publicatiedatum)</i>
	<i>Ander nieuwsartikel</i>
	<i>Achtergrondartikel</i>
	<i>Opinieartikel</i>
	<i>Restartikel</i>
	<i>In periode 'BeaOman': artikel over staatsbezoek buiten hoofddoekdiscussie om</i>

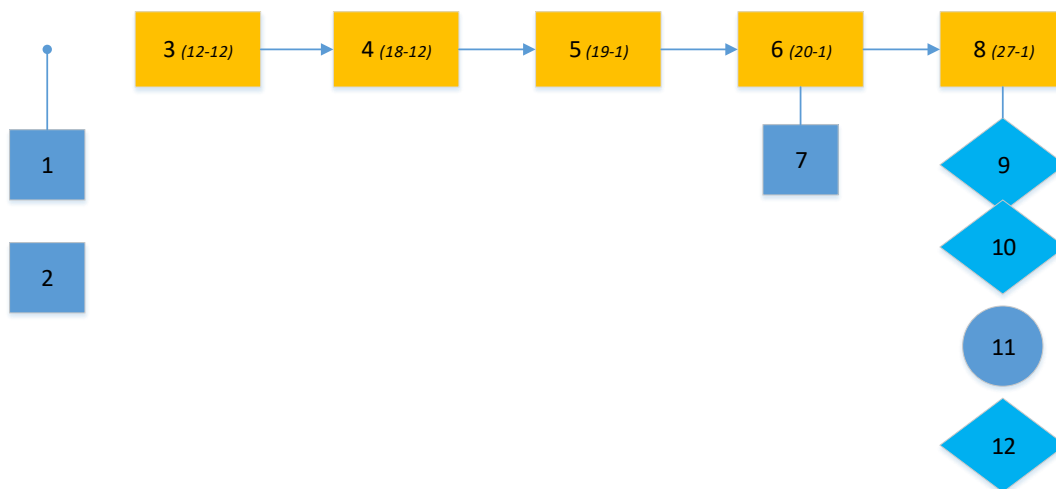
Schema Stasi NRC

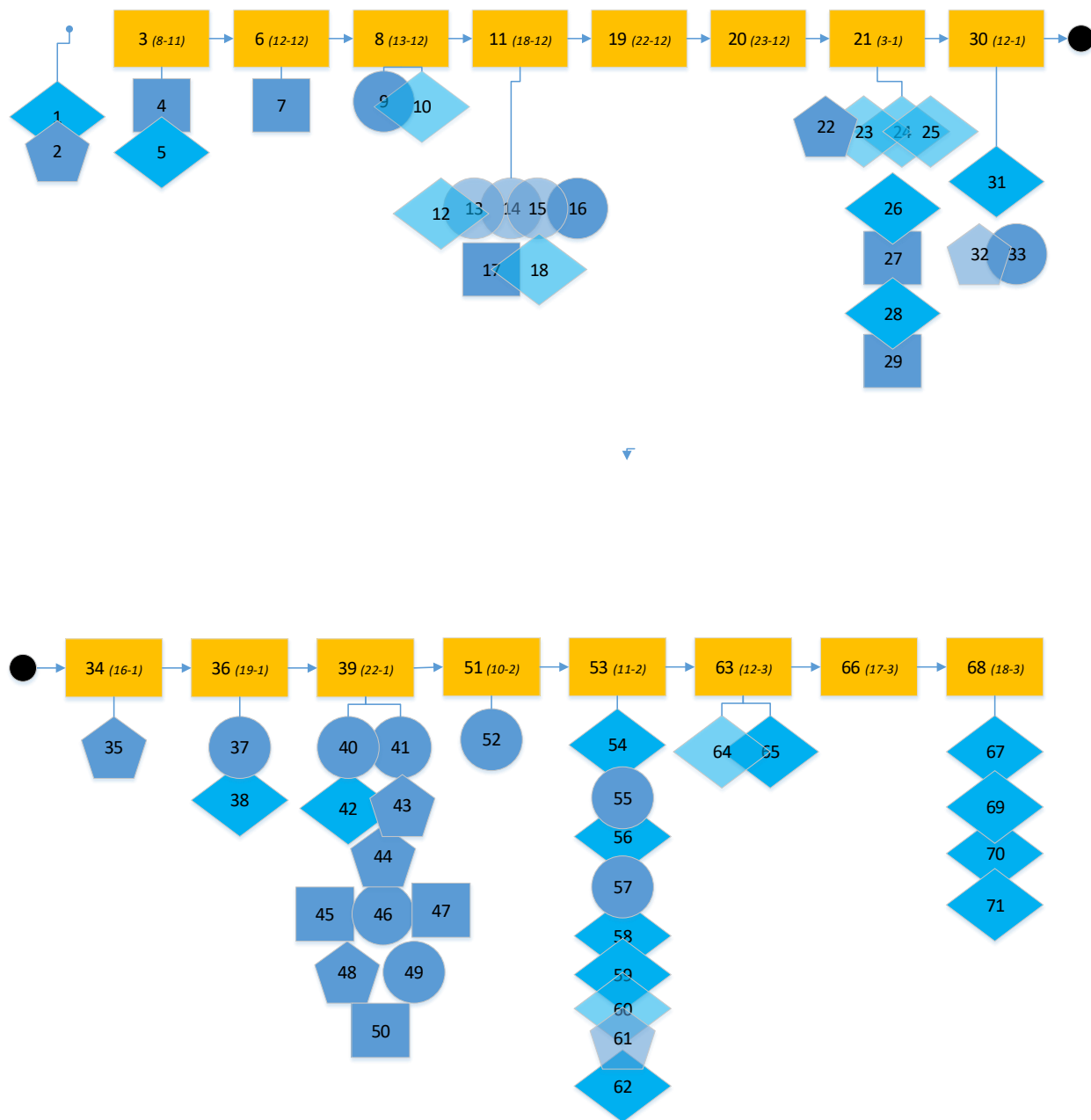
Schema Stasi VK

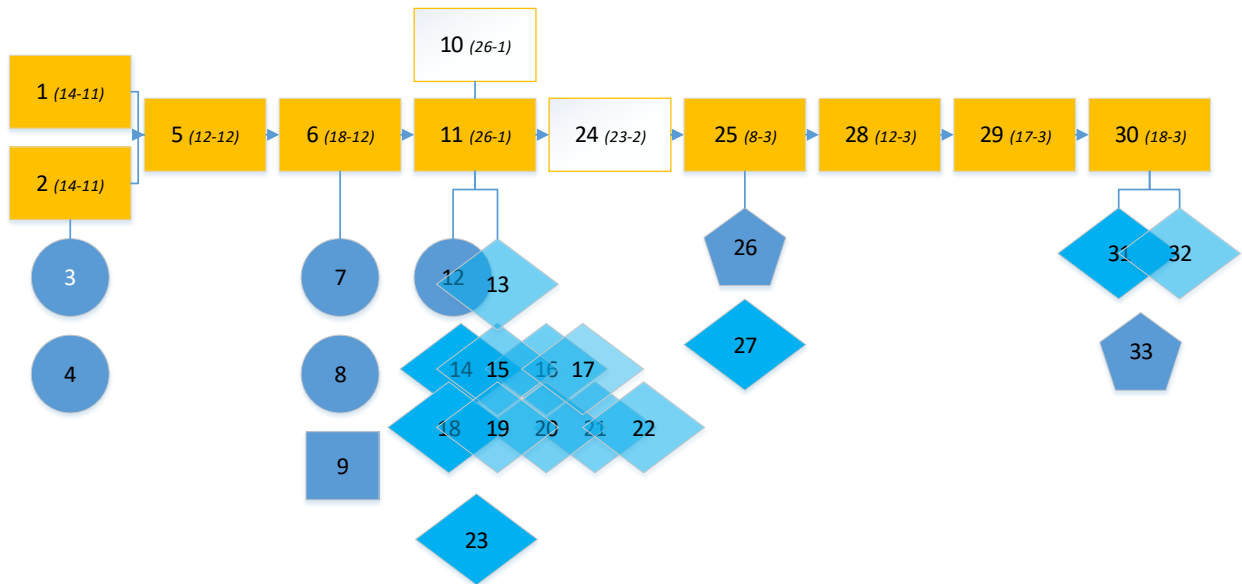
Schema Stasi Tel

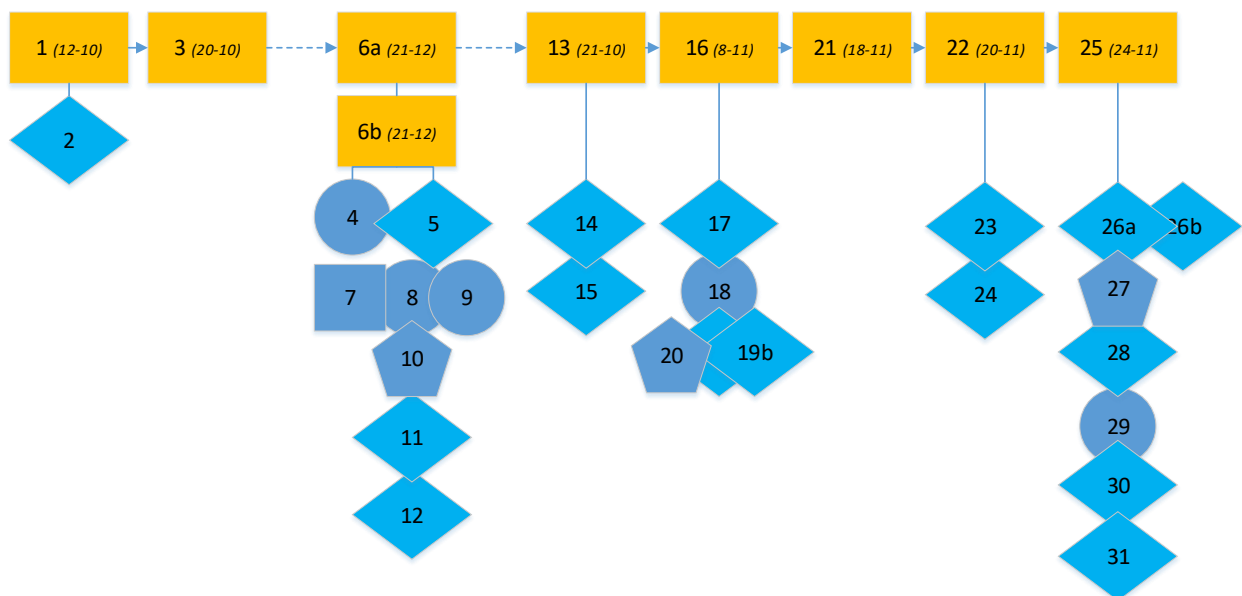
Schema Stasi Trouw

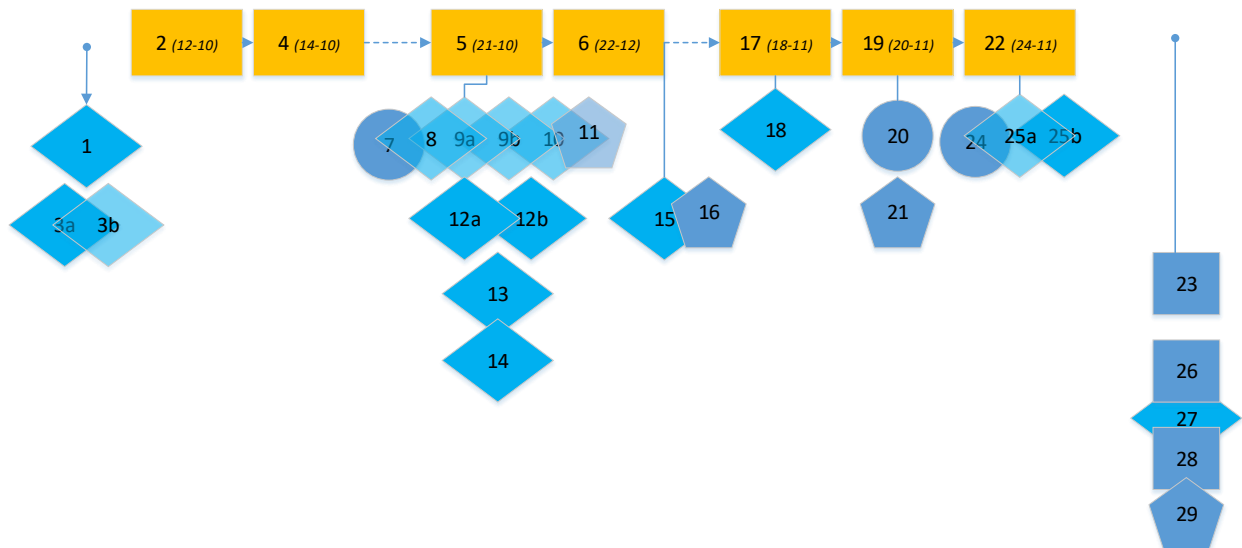
Schema Stasi AD

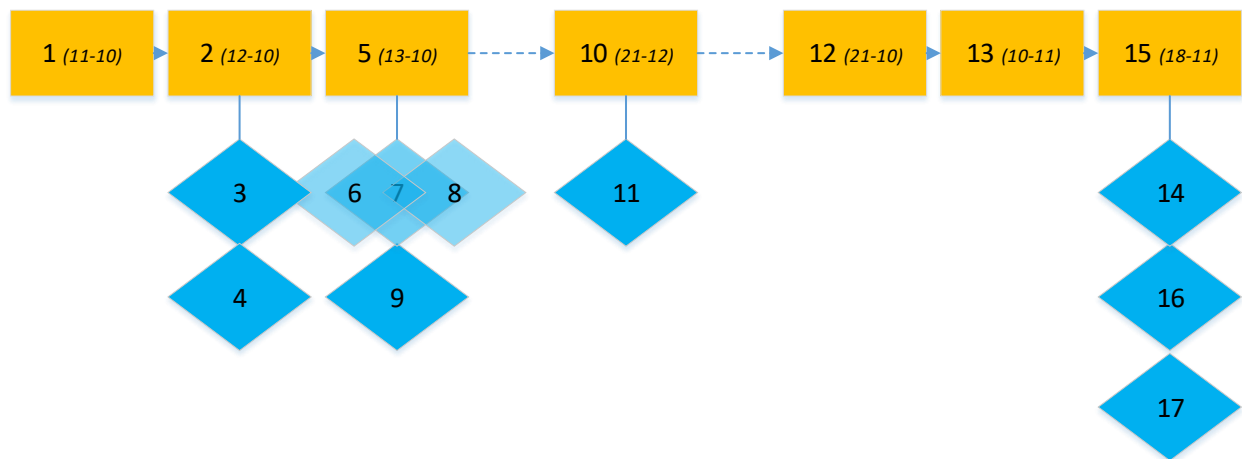
Schema BqVd NRC

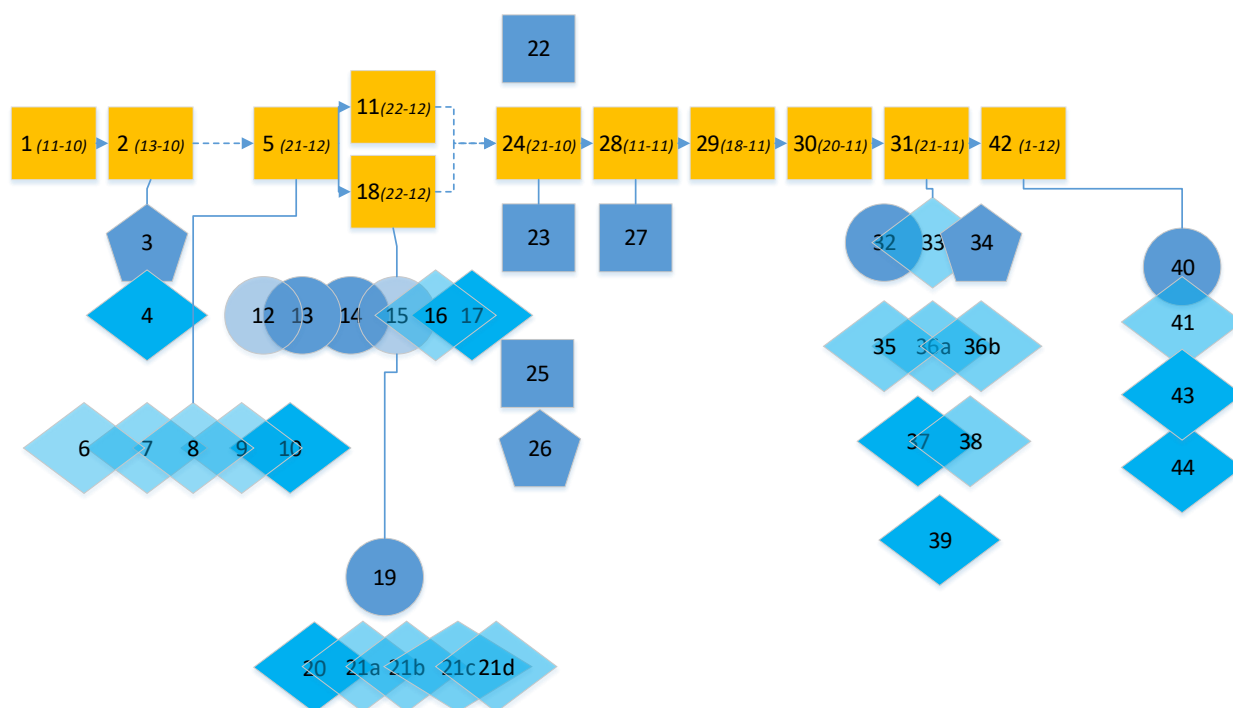
Schema BqVd VK

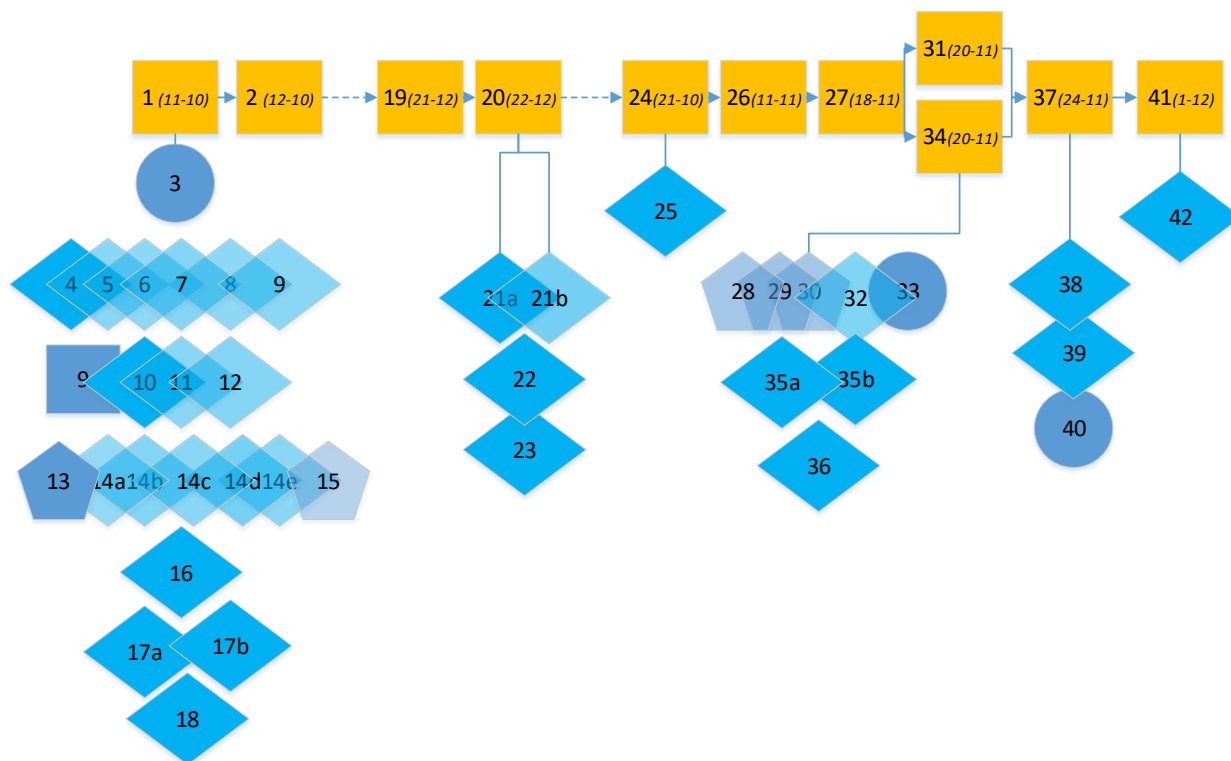
Schema BqVd Tel

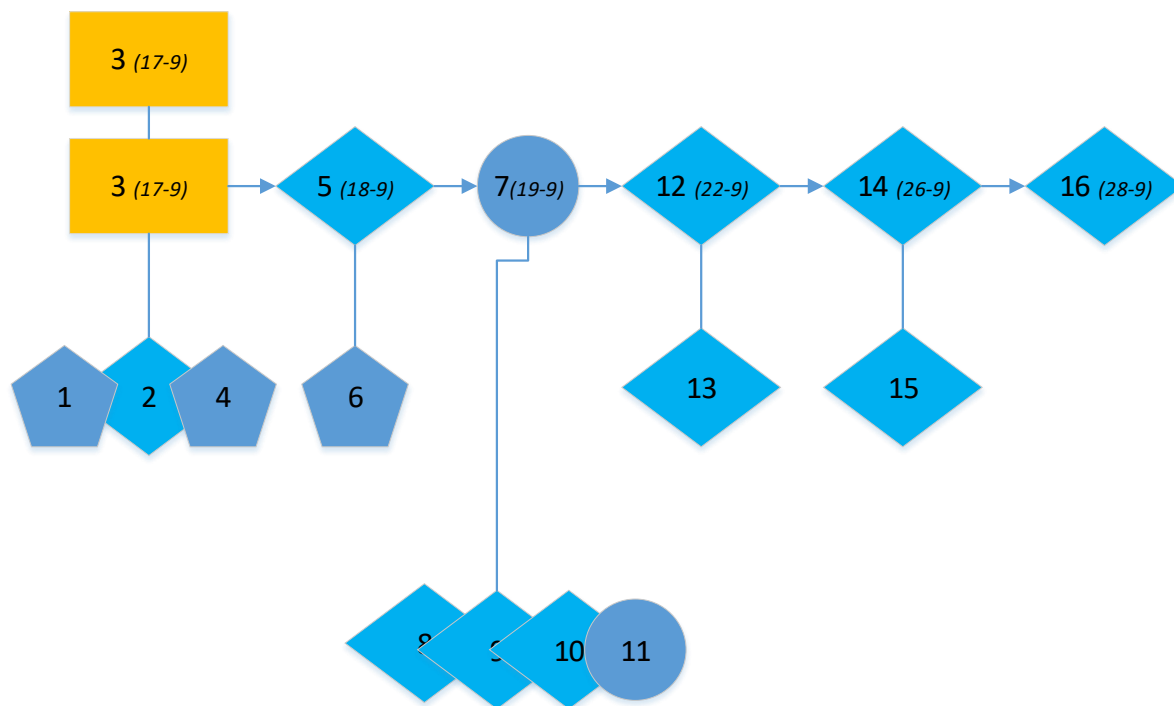
Schema BqVd Trouw

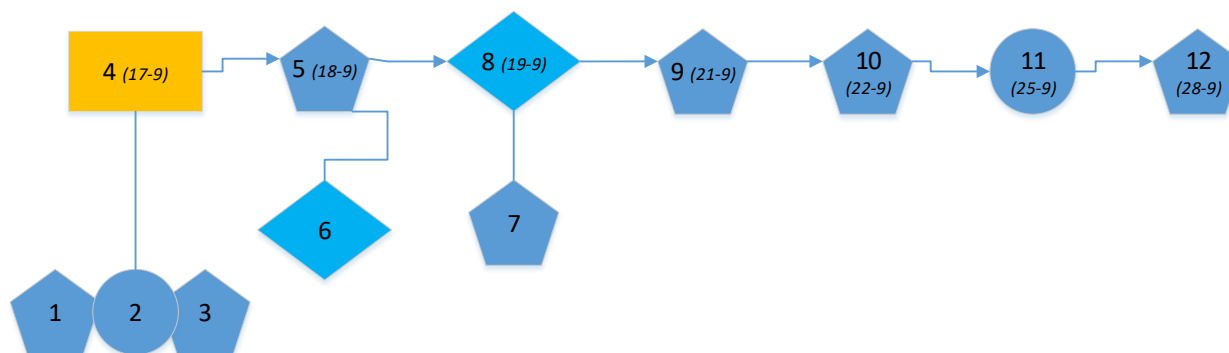
Schema BqVd AD

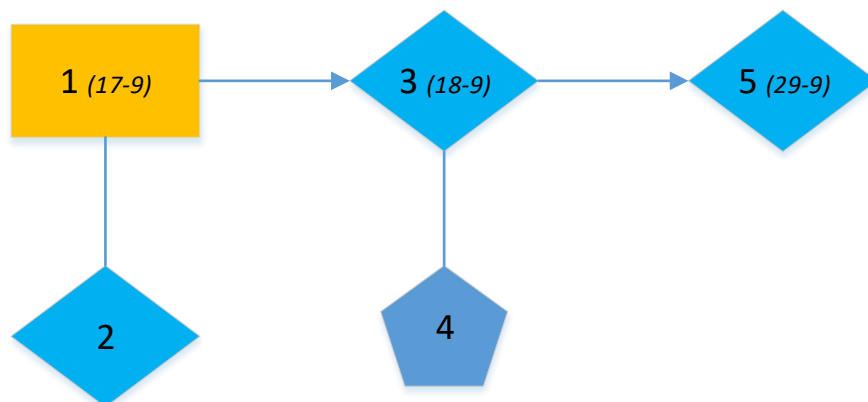
Schema KvTx NRC

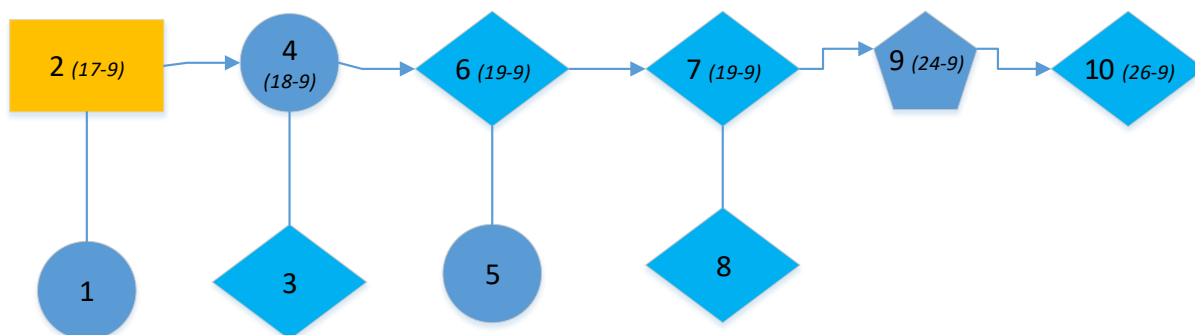
Schema KvTx VK

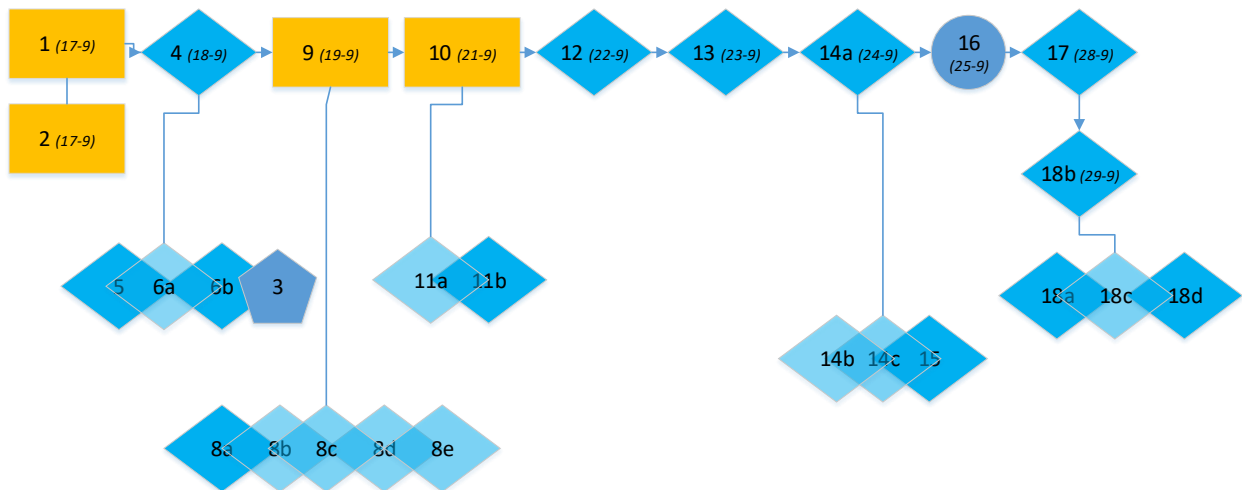
Schema KvTx Tel

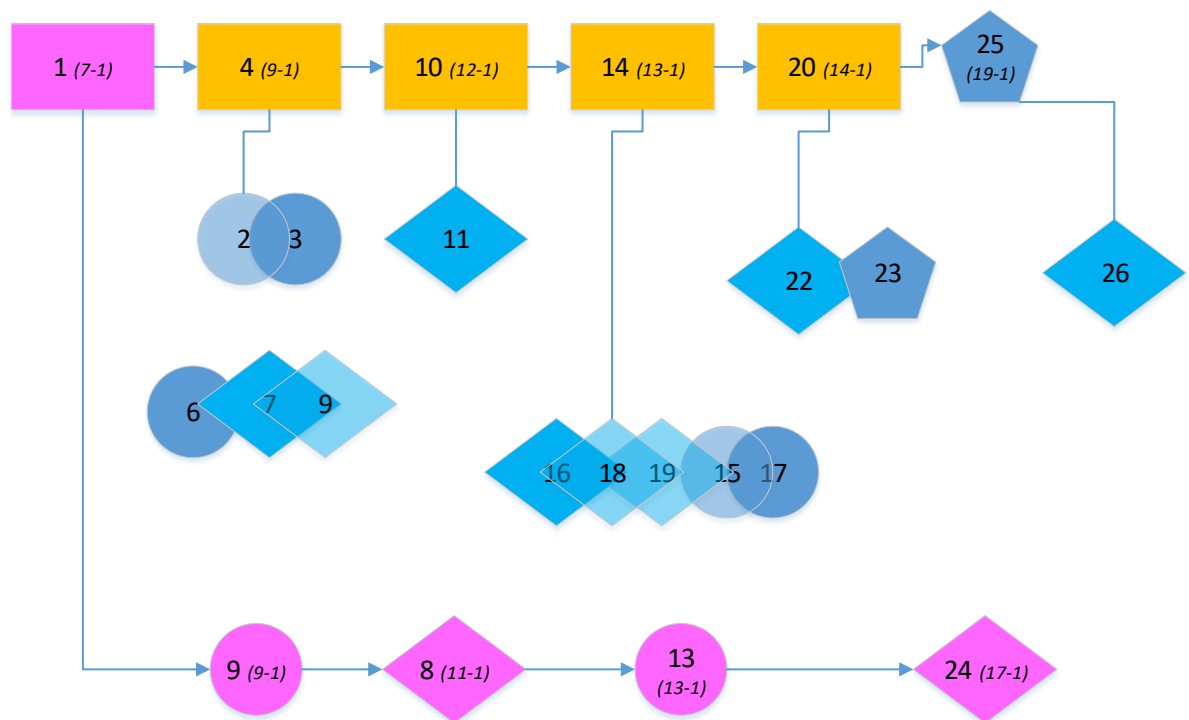
Schema KvTx Trouw

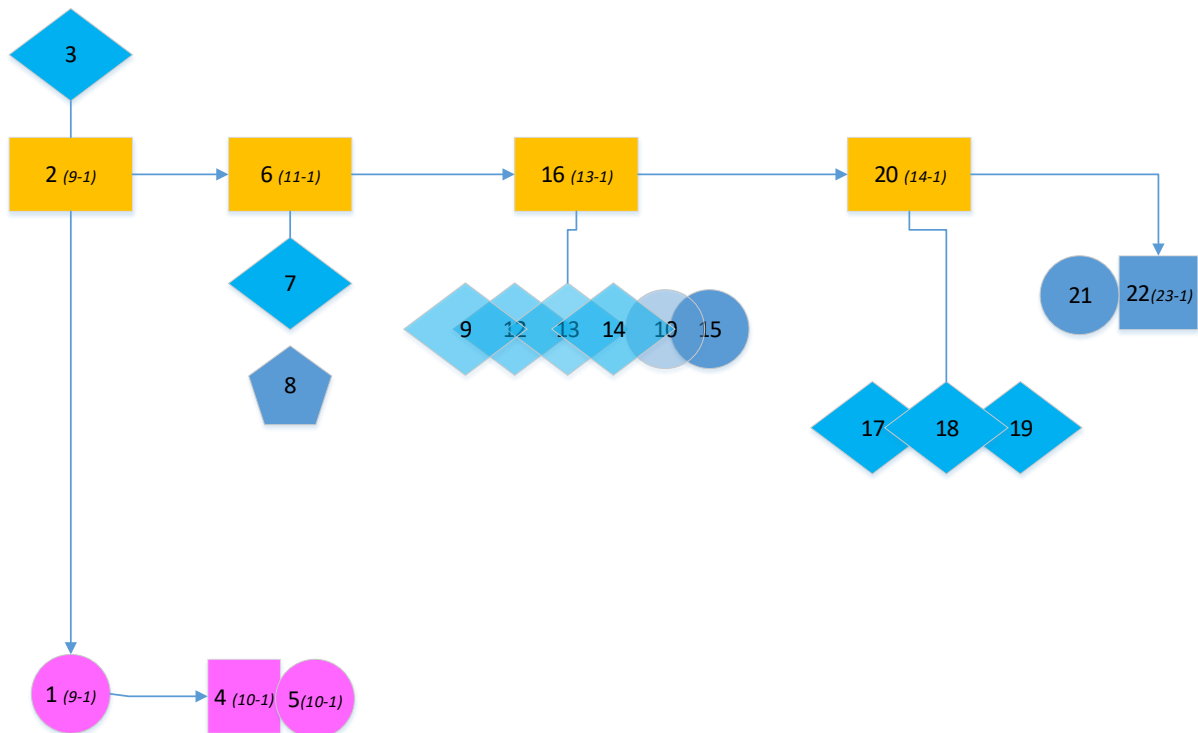
Schema KvTx AD

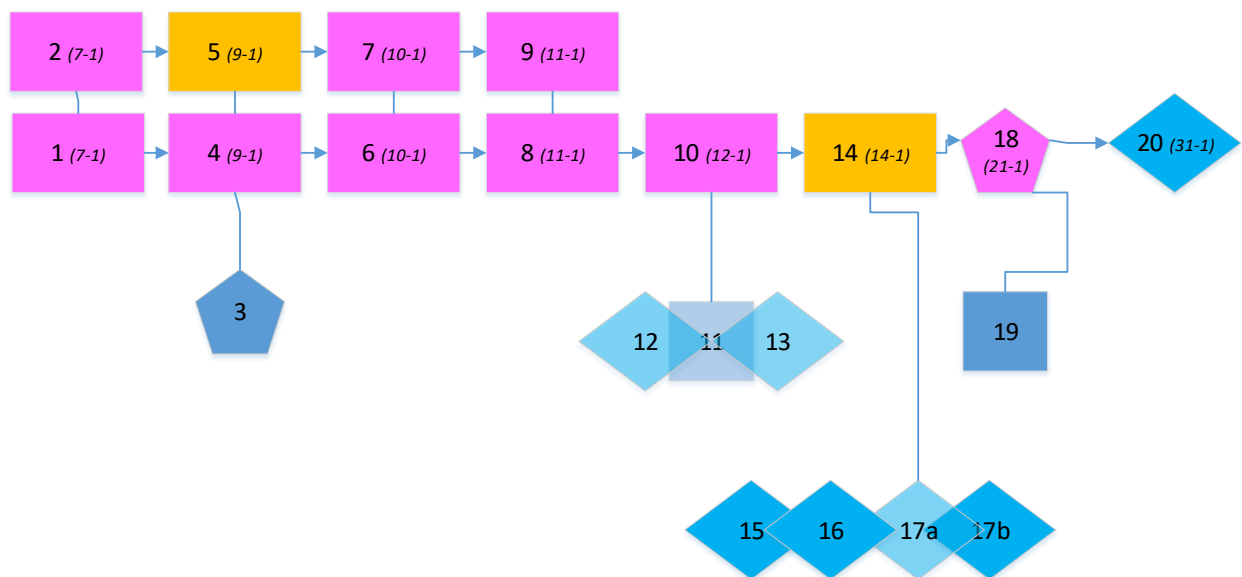
Schema BeaOman NRC

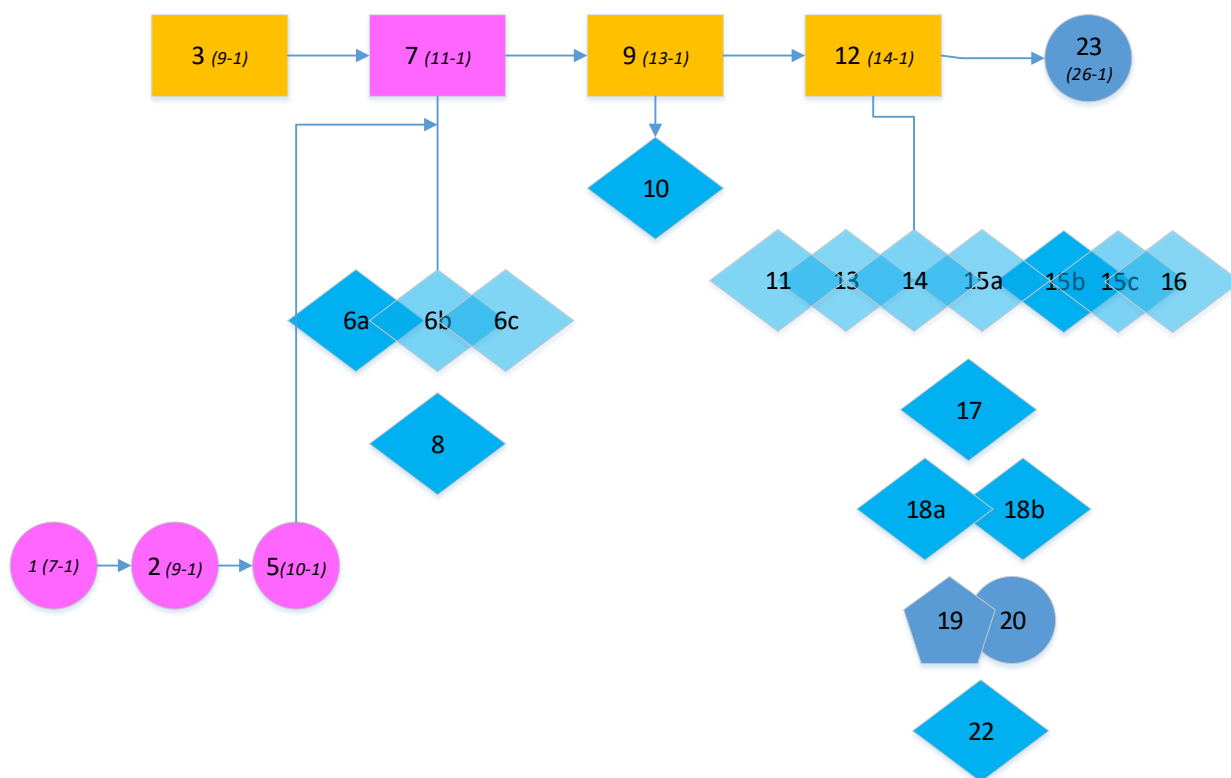
Schema BeaOman VK

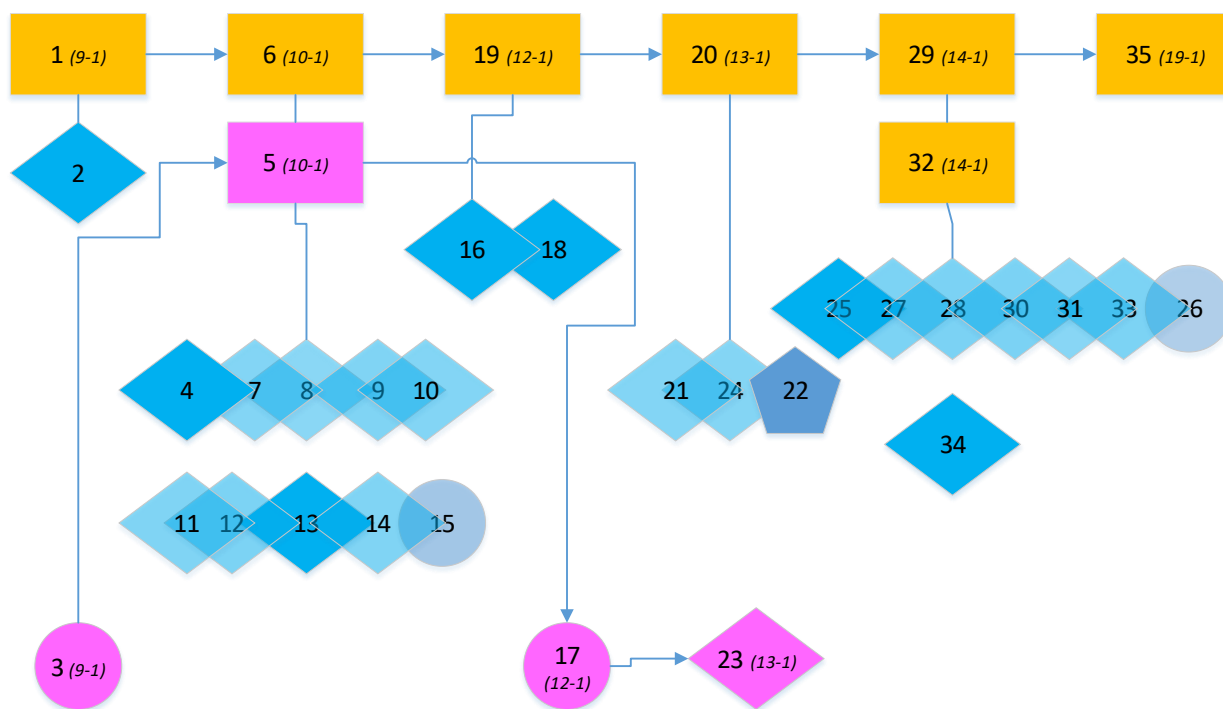
Schema BeaOman Tel

Schema BeaOman Trouw

Schema BeaOman AD

BIJLAGE 6

ZOEK- EN INCLUSIECRITERIA VOOR DE VERSCHILLENDE ZOEKTERMEN

Zoekcriteria in LexisNexis

Binnen de database van LexisNexis heb ik voor de frequentiebepaling van de 4 zoektermen de volgende zoekcriteria (boleaans) gebruikt:

{Hoofddoek! OR hjaab OR hijab OR burqa OR boerka OR burka OR nikaab OR nikab OR nikaab OR nikaab}

(! = ook achtervoegsels worden meegenomen bij het zoeken (bijvoorbeeld: hoofddoekje, hoofddoekdebat, etc.) Nb: Bij de eerste fase van het onderzoek (frequentieanalyse) is dit laatstgenoemde zoekcriterium nog niet gehanteerd)

Categorisering Artikelen

De categorisering van de artikelen zoals weergegeven in bijlage 2 is als volgt toegepast:

nieuws NL:	artikelen waarin het primair gaat om het melden van een nieuwsfeit betrekking hebbende op Nederland
nieuws BL:	als hierboven, maar mbt een ander land
achtergrond:	een reportage of achtergrondinformatie bij een bepaald nieuwsfeit
opinie groot:	een artikel dat uitsluitend de mening van een bepaald persoon weergeeft over een bepaald onderwerp; hetzij de schrijver van het artikel zelf, hetzij de weergave van een interview met een bepaalde persoon
opinie lezers:	ingezonden brieven van (meestal) lezers over een bepaald onderwerp
<i>cultuur</i> :	artikel over theater, literatuur, film etc.
<i>media</i> :	beschouwing of recensie van een televisie- of radiouitzending
<i>reizen</i> :	artikel over een bepaalde reisbestemming
<i>sport</i> :	verslag of voorbeschouwing van een sportevenement
<i>overig</i> :	alles wat niet binnen bovenstaande categorieën past (jaaroverzichten, puzzels, roddelberichten etc.

Categorisering 25 termen inhoudelijke analyse

Zoekcriteria voor 25 termen verdeeld in 6 clusters die gebruikt zijn voor de inhoudelijke analyse (3e fase van het onderzoek):

Tussen {term}= termen waarop gezocht is (om eventuele varianten (bv {terr}**eur**, {terr}**orisme**) ook te includeren (Nb: irrelevante termen werden uitgesloten voor analyse (bv {geweld}**ig**, {geva}**ngenis**)

Cluster 'angst':

- Vrees {vrees}
- Angst {angst}
- Gevaar {geva}
- Paniek {pani}
- Fobie {fobi}

Cluster 'geweld':

- Haat {haat}/{hate}
- Terreur {terr}
- Dreiging {dreig}
- Geweld {geweld}
- Onderdrukking {onderdrukk}

Cluster 'islamitisch extremisme':

- Extremisme {extrem}
- Islamisme {islamis}
- Radicalisme {radica}

Cluster 'discriminatie':

- Racisme {racis}
- Populisme {populis}
- Discriminatie {discrimin}
- Antisemitisme {antisemi}
- Stigmatisering {stigmatis}

Cluster 'respect/vrijheid':

- Tolerantie {toler}
- Respect {respect}
- Neutraliteit {neutra}
- Vrijheid {vrijhe}
- Emancipatie {emancip}

Cluster 'publiciteit':

- Media {media}
- Aandacht {aandacht}